

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ
เครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

The Development of a Cooperative Cultural Management Model of
the Civil State Network in Sukhothai Historical Park

โดย

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิกุล,ดร.

พระสันต์ทัศน์ คมศิรปญโญ

รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๔

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800764024

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ
เครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

The Development of a Cooperative Cultural Management Model of
the Civil State Network in Sukhothai Historical Park

โดย

ดร.ภูวเดช สันทับศาล

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิกุล,ดร.

พระสันต์ทัศน์ คมศิรปัญญา

รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๔

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800764024

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Program

The Development of a Cooperative Cultural Management Model of
the Civil State Network in Sukhothai Historical Park

BY

Dr.Phuwadet Sintabsan

PhrakruPalad Suwatbuddhaguna,Dr.

Phra Santas kamprelapunyo

Assoc.Prof.Dr. Panya Namsanga

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhachinnarat Sanga College

B.E.2564

Research Project Funded

by Science Research and innovation Promotion Fund

MCU RS 800764024

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่องานวิจัย** : การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ
เครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- ผู้วิจัย** : ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล
พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, ดร.
พระสันต์ทัศน์ คมภิธรปัญญา
รองศาสตราจารย์ ปัญญา นามสง่า
- ส่วนงาน** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
- ปีงบประมาณ** : ๒๕๖๔
- ทุนอุดหนุนการวิจัย**: กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

แผนการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษารูปแบบกระบวนการพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ ประกอบด้วย คณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน ชุมชน และผู้ประกอบการรอบอุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งมีโครงการวิจัยย่อยภายใต้แผนงานวิจัย ๓ โครงการ ได้แก่ ๑) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๒) การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และ ๓) การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวบรวมข้อมูล สังเกตการณ์การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มเฉพาะ ผลการวิจัยพบว่า

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วย คณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน ประชาชน และผู้ประกอบการ ในพื้นที่รอบ

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ระดมความคิดหาจุดเด่นของชุมชนที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเสนอให้เชื่อมโยงกับการจัดทำแผนพัฒนาของจังหวัด ปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ ยกกระตือรือร้นพัฒนาชุมชนโดยรอบที่มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมครบถ้วนทั้งในมิติของข้อมูลเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ไป กับวิถีการดำเนินชีวิต ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว ต้องตระหนักถึง การให้บริการนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ และพร้อมที่จะกลับมาอีกเครือข่ายประชารัฐทุก ภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ด้วยการระดมบุคลากร งบประมาณ เครื่องมือ เครื่องใช้และองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการ สนับสนุนให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประชาชน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการให้เกิดความยั่งยืนในรูปแบบ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ส่งเสริมให้พื้นที่ท่องเที่ยว มีศักยภาพ ในการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ สร้างกลยุทธ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและ กระตุ้นเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนและผู้ประกอบการด้วยการสร้างคุณภาพในการให้บริการ เพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรม สร้างจิตสำนึกในการ อนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรม พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานสร้างความ ประทับใจทั้งในด้านคุณค่าของกิจกรรมการท่องเที่ยว และการเรียนรู้ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสังคมชุมชน

การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย ชุมชนบริเวณโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มีแหล่งเรียนรู้ทาง วัฒนธรรมที่หลากหลาย เนื่องด้วยเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งยังคงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่มีความสัมพันธ์เชิงบทบาทหน้าที่ใน การอนุรักษ์รักษา และส่งเสริมการเรียนรู้ในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในด้านการ ท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบ่ง ออกเป็น ๓ กลยุทธ์ ๑) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ สังคม ชุมชน และผู้ประกอบการ ๒) การวางแผน การให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่อาศัย อยู่ในชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจและมีส่วนเกี่ยวข้องในการวางแผน จะช่วยลดการต่อต้านการ พัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ๓) การสร้างเครื่องมือ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน เครื่องมือการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมควรกำหนดโดย ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการหรือนักวิจัยด้านการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม

ซึ่งต้องสอดคล้องกับความต้องการและความสามารถในการดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม

การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มุ่งเน้นให้เครือข่ายภาคประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชน ส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมอันเป็นมรดกมาช้านาน ส่งเสริมอาชีพธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะเครือข่ายชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พัฒนาการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกสุโขทัย ซึ่งเป็นเส้นทางให้เชื่อมโยงไปสู่พุทธสถาน เทวสถานและสถานที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์มรดกโลกสุโขทัย พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทั้งในด้านความรู้และความสามารถหรือคุณภาพของการให้บริการ ส่งเสริมและผลักดันให้สถานประกอบการให้นำมาตรฐานด้านการบริการท่องเที่ยวไปใช้ในทุกภาคส่วน เพื่อพัฒนาผู้ให้บริการและสถานประกอบการบริการท่องเที่ยวยกระดับคุณภาพของสถานประกอบการให้มีมาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับระดับสากล

Research Title : The Development of a Cooperative Cultural Management Model
of the Civil State Network in Sukhothai Historical Park

Searchers : Dr. Phuwadet Sintabsan
Phrakru Palad Suwatbuddhaguna, Dr.
Phra Santas kamprelapunyo
Assoc. Prof. Dr. Panya Namsanga

Department : Mahachulalongkornrajavidyalary University Buddhachinaraj Buddhist
Sanga College

Fiscal Year : ๒๕๖๔

Research Scholarship Sponsor

: Research Project Funded by Science Research and innovation
Promotion Fund

Abstract

The research study plan “The Development of a participatory cultural heritage management model of civil state network in Sukhothai Historical Park” arises from the interest in studying the development process model and the cultural heritage in Sukhothai historical park with the participation of the civil state network, which consists of Sangha assemblies, government agencies, people’s sectors, communities and entrepreneurs around the historical park. There are 3 sub-research projects under the research plan, namely 1) Cultural heritage management of the civil state network in the Sukhothai Historical Park. 2) The development of participatory cultural activities to promote tourism in the Sukhothai Historical Park; and 3) Strengthening the network of cultural heritage management with participative management of the civil state network in Sukhothai Historical Park. To analyze and present a participatory cultural heritage management strategy of the civil state in the Sukhothai Historical Park.

The main objectives of the research plan are: 1) to study cultural heritage management of the civil state network in the Sukhothai Historical Park; 2) to develop participatory cultural activities to promote

tourism in the Sukhothai Historical Park; 3) to strengthen the network cultural heritage with participative management of the civil state network in the Sukhothai Historical Park; It is an integrated research method. It consists of research papers, qualitative research and participatory action research. The data is collected observe in-depth interviews and specific group meetings.

The results showed that;

Cultural heritage management of the civil state network, the agencies involved include Sangha assemblies, government agencies, community leaders, citizens and entrepreneurs in the area around Sukhothai Historical Park. There is a brainstorming session to find the strengths of the community that are connected with history, tradition, culture, local wisdom, to be presented in connection with the preparation of the provincial development plan for the years 2023-2027, to enhance the development of the surrounding communities with historical content and cultural heritage, both in the immersion of information about local legends and narratives that are linked to lifestyle operators and agencies responsible for tourism, must be aware of providing tourists with an impression and ready to come back again, all sectors of civil state networks must participate in management by mobilizing personnel, budgets, tools, and management knowledge. Local government organizations, people and communities are encouraged to take part in the management to achieve sustainability in the form of joint thinking, planning, joint action, and sharing responsibility and participate in receiving benefits, promoting tourism areas to have the potential to accommodate both domestic and international tourists. Creating strategies to get maximize benefits and stimulate the economy, increase income for communities and entrepreneurs by building quality of service, and adding the value to cultural heritage tourism products and services. Raising awareness of cultural heritage preservation developed as a tourist destination to meet the standards to impress both in terms of the value of tourism activities, and learning to promote cultural heritage tourism activities that are friendly to the environment and community society.

Development of participatory cultural activities to promote tourism in Sukhothai Historical Park. A community around Sukhothai Historical Park, there is a learning

resource diverse culture, because it is a community with a long history. The way of life of the people in the community has been passed on from generation to generation which is still unique, that has a relationship between roles and duties in conservation, and promote learning of the community's cultural value in tourism by taking part in the various processes in the community. The development of cultural activities is divided into 3 strategies; 1) Creating a network of cooperation between the Sangha Government agencies, society, communities and entrepreneurs. 2) Planning Empowering stakeholders, especially those living in the community, have decision-making power and involvement in planning. It will reduce resistance to the development of cultural activities and can promote tourism as well. 3) Creating tools to develop cultural tourism in accordance with socio-cultural characteristics natural environment and community aptitude. The cultural tourism development tools should be developed by experts, academics or researchers in the field of cultural heritage development, which must be consistent with the needs and ability to operate of all groups of stakeholders.

The strengthening the network of cultural heritage management with participative management of the civil network in Sukhothai Historical Park. There is a focus on the participation of the public sector network, to connect as a network of cooperation in the management of the lifestyle of the community, to promote good cultural traditions that have been a long-standing heritage, to promote a career in cultural tourism service business, especially the community network around Sukhothai Historical Park. There is development of tourism route management in the Sukhothai World Heritage City, which is the path to connect to the Buddhist place temples and places linked to the history of Sukhothai World Heritage. Developing tourism personnel in terms of knowledge and ability or quality of service, promoting and push the establishment to apply the standards of tourism services to all sectors, to develop service providers and tourism service establishments, raise the quality of the establishment to be standard, and is recognized internationally.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณโดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านความเห็นชอบของกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คณะผู้วิจัย กราบขอขอบพระคุณ พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กราบขอขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์งบประมาณ ส่งเสริมสนับสนุนให้โอกาสดำเนินการวิจัย รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย

ขอกราบขอขอบพระคุณ พระราชรัตนสุธี, รศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และผู้บริหาร คณาจารย์ ที่มงานคณะผู้ร่วมวิจัยทุกท่าน ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ข้อมูลความคิดเห็นแนะนำ กราบขอขอบพระคุณ พระมหาดำรงค์ สุนตจิตฺโต เจ้าอาวาสวัดตระพังทอง ผู้จัดการโรงเรียนอนุบาลการกุศลวัดตระพังทอง จังหวัดสุโขทัย ที่อนุเคราะห์ให้ข้อมูล และอำนวยความสะดวกในเรื่องสถานที่ในการจัดประชุมสัมมนา อันเป็นประโยชน์ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณบุคลากรเครือข่ายภาครัฐ คณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าของพื้นที่บุคลากรอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยทุกท่าน ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์จนทำให้งานวิจัยที่สำเร็จสมบูรณ์

คุณงามความดีและอรรถประโยชน์ได้อันเกิดจากโครงการวิจัยนี้ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และบุพพการีที่ล่วงลับไปแล้วพร้อมทั้งคณะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างสรรค์รายงานวิจัยนี้ ขอจงเป็นผู้มีส่วนแห่งกุศลและหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ องค์กร คณะบุคคล ขอขอบเป็นปัญญาบารมีทานแด่ผู้สนใจศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาสู่การประยุกต์ใช้และการปฏิบัติ การบริหารจัดการพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในประเทศไทย

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล และคณะ

๓๑ มกราคม ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	๗
สารบัญแผนภาพ.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๘
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๙
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๑
๒.๑ ทฤษฎีการบริหารจัดการ.....	๑๑
๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารจัดการ.....	๑๑
๒.๑.๒ กระบวนการในการบริหารจัดการ.....	๑๔
๒.๑.๓ รูปแบบและประเภทของการบริหารจัดการ.....	๑๖
๒.๑.๔ การบริหารจัดการเชิงพุทธ.....	๑๘
๒.๑.๕ ลักษณะการจัดการท่องเที่ยว.....	๒๑
๒.๒ ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม.....	๒๔
๒.๒.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม.....	๒๕
๒.๒.๒ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	๒๗
๒.๒.๓ กระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ.....	๒๘
๒.๓ แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย.....	๓๐

๒.๓.๑	ความหมายของวัฒนธรรมไทย.....	๓๒
๒.๓.๒	องค์ประกอบของวัฒนธรรมไทย.....	๓๔
๒.๓.๓	พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย.....	๓๗
๒.๔	แนวคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย.....	๓๘
๒.๔.๑	ความหมายมรดกทางวัฒนธรรม.....	๔๒
๒.๔.๒	ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม.....	๔๔
๒.๔.๓	ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม.....	๔๕
๒.๕	แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๔๘
๒.๕.๑	ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๔๘
๒.๕.๒	แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๕๐
๒.๕.๓	รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๕๑
๒.๖	พัฒนาการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	๕๓
๒.๖.๑	กำเนิดอาณาจักรสุโขทัย.....	๕๔
๒.๖.๒	การปกครองอาณาจักรสุโขทัย.....	๖๐
๒.๖.๓	ระบบผังเมืองอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	๖๕
๒.๗	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๘
บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย.....	๘๒
๓.๑	รูปแบบการวิจัย.....	๘๒
๓.๑.๑	การวิจัยเชิงเอกสาร.....	๘๒
๓.๑.๒	การวิจัยภาคสนาม.....	๘๓
๓.๑.๓	การวิจัยเชิงคุณภาพ.....	๘๔
๓.๑.๔	การวิจัยเชิงปฏิบัติการ.....	๘๔
๓.๒	พื้นที่ในการศึกษาวิจัย.....	๘๖
๓.๒.๑	พื้นที่ส่งเสริมการสร้างรูปแบบเครือข่ายประชารัฐ.....	๘๖
๓.๒.๒	พื้นที่พัฒนารูปแบบกระบวนการเครือข่ายประชารัฐ.....	๘๖
๓.๓	ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๘๗
๓.๓.๑	ผู้ให้ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ.....	๘๗
๓.๓.๒	ผู้ให้ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ.....	๘๗
๓.๔	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๘๘

๓.๔.๑	แบบสัมภาษณ์.....	๘๘	
๓.๔.๒	การสนทนากลุ่ม.....	๘๙	
๓.๔.๓	การจัดประชุมสัมมนาวิชาการ.....	๙๐	
๓.๕	การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติกรวิจัย.....	๙๐	
๓.๕.๑	ตารางการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติกรวิจัย.....	๙๒	
๓.๖	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๓	
๓.๗	การนำเสนอผลการศึกษวิจัย.....	๙๔	
๓.๘	สรุปกิจกรรมและขั้นตอนการวิจัย.....	๙๕	
บทที่ ๔	ผลการศึกษวิจัย.....	๙๖	
๔.๑	การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในพื้นที่อุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	๙๗	
๔.๑.๑	การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ.....	๙๘	
๔.๑.๒	การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัย.....	๑๐๗	
๔.๑.๓	การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาคประชาชน.....	๑๑๐	
๔.๒	การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว... ๔.๒.๑	กระบวนการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม.....	๑๒๒
๔.๒.๒	รูปแบบการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม.....	๑๒๘	
๔.๒.๓	วิเคราะห์การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	๑๔๔	
๔.๓	การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม.....	๑๔๗	
๔.๓.๑	ศักยภาพกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ.....	๑๔๘	
๔.๓.๒	บทบาทหน้าที่ของเอกชนผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว.....	๑๕๐	
๔.๓.๓	บทบาทหน้าที่ของชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	๑๕๒	
๔.๔	สรุปวิเคราะห์การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม.....	๑๕๕	
๔.๕	สรุปองค์ความรู้ภาพรวม.....	๑๕๘	
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๖๓	
๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๖๓	
๕.๑.๑	การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐ.....	๑๖๓	
๕.๑.๒	การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยว.....	๑๖๗	

๕.๑.๓ การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม	๑๖๙
๕.๑.๔ วิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม.....	๑๗๑
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๗๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๗๘
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๑๗๙
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	๑๗๙
บรรณานุกรม.....	๑๘๐
ภาคผนวก ก. หนังสือแนะนำ.....	๑๘๖
ภาคผนวก ข. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๑๙๐
ภาคผนวก ค. ภาพประกอบการวิจัย.....	๑๙๔
ภาคผนวก ง. รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	๒๐๓
ภาคผนวก จ. หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย.....	๒๐๖
ภาคผนวก ฉ. หนังสือรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๐๙
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๑๗

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๙
๓.๑ โครงกิจกรรมและขั้นตอนการวิจัย.....	๙๕
๔.๑ ผังเครือข่ายภาครัฐ.....	๙๘
๔.๒ เป้าหมายแผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๕.....	๑๑๖
๔.๓ เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐.....	๑๑๘
๔.๔ แผนที่โบราณสถานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	๑๓๒
๔.๕ สรุปองค์ความรู้การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม.....	๑๖๐

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๔.๑ สำนักศิลปกรที่ ๖ สุโขทัย.....	๑๐๐
๔.๒ สัญลักษณ์มรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	๑๐๒
๔.๓ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย.....	๑๐๕
๔.๒ เป้าหมายแผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๕.....	๑๑๖
๔.๓ เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐.....	๑๑๘
๔.๔ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับคณะสงฆ์.....	๑๐๘
๔.๕ คณะผู้วิจัยประชุมเสวนาปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	๑๑๐
๔.๖ คณะผู้วิจัยประชุมกลุ่มย่อยเครือข่ายพระราชวัง.....	๑๒๒
๔.๗ เสนาธรรมจักรศิลา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง.....	๑๓๓
๔.๘ พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช.....	๑๓๔
๔.๙ ศาลตาผาแดง หรือ ศาลพระเสื้อเมือง.....	๑๓๕
๔.๑๐ โบราณสถานวัดมหาธาตุ.....	๑๓๗
๔.๑๑ โบราณสถานวัดชนะสงคราม.....	๑๓๘
๔.๑๒ โบราณสถานวัดสระศรี.....	๑๓๙
๔.๑๓ โบราณสถานวัดศรีสุวาย.....	๑๔๐
๔.๑๔ โบราณสถานวัดศรีชุม.....	๑๔๑
๔.๑๕ โบราณสถานวัดพระพายหลวง.....	๑๔๓
๔.๑๖ กิจกรรมประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ.....	๑๔๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของชาติวิถีชีวิตวัฒนธรรมนิยม จารีตประเพณี ศิลปะ ภาษา วรรณกรรม และการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยและที่ผ่านมาถือว่าเป็นภารกิจหลักในนโยบายของรัฐทุกรัฐบาล กำหนดให้ทุกภาคส่วนอนุรักษ์สนับสนุนฟื้นฟู และศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ มรดกทางศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม พุทธสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ สนับสนุนให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เชิดชูและเผยแพร่ศิลปะวัฒนธรรมไทยอย่างสมศักดิ์ศรี และสร้างสรรค์พัฒนากิจกรรมการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งอาณาจักรสุโขทัยในอดีตนั้นถือเป็นราชธานีแห่งแรกของไทย เป็นศูนย์กลางความเจริญในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๑๙ เป็นศูนย์กลางการปกครอง ศาสนา วัฒนธรรมความเชื่อ และเศรษฐกิจ ซึ่งภายในอุทยานประวัติศาสตร์มีสถานที่สำคัญที่เป็นพระราชวัง ศาสนสถาน โบราณสถาน โดยมีคูเมือง กำแพงเมือง และประตูเมืองโบราณล้อมรอบอยู่ในรูปสี่เหลี่ยม มีความยาวประมาณ ๒ กิโลเมตร กว้างประมาณ ๑.๖ กิโลเมตรครอบคลุมพื้นที่กว่า ๗๐ ตารางกิโลเมตร มีประตูเมืองอยู่ตรงกลางกำแพงเมืองแต่ละด้าน ภายในยังเหลือร่องรอยพระราชวังและวัด มีโบราณสถานสำคัญที่จำนวนมากกว่า ๓๐ แห่งซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ^๑

มรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการพัฒนา ด้านจิตใจ และส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศชาติให้เกิดความมั่นคง มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนควรได้ร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษาส่งเสริม และเผยแพร่เพื่อให้วัฒนธรรมของชาติได้คงอยู่สืบไปอีกนานเท่านาน ซึ่งนโยบายวัฒนธรรม

^๑ เกรกฤทธิ์ เชื้อมงคล, **สุโขทัยตำนานการสร้างเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส.เอเชียเพลส (๑๙๙๙) จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑.

แห่งชาติได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐาน และเครื่องมือ สำหรับสร้างเสริม ความสามัคคี กลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คน ประพฤติศิลปปฏิบัติธรรม และพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกันทั้งในยามสุข และ ยามทุกข์ วัฒนธรรมเป็นกรอบ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จึงถือ ได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกของสังคมซึ่งอาจจะช่วยป้องกัน แก้ไข ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสมาชิกและของสังคมได้ ที่สำคัญวัฒนธรรมเป็น เอกลักษณ์ เด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวก เดียวกัน อันจะทำให้บังเกิดความรักสามัคคีกัน และจะส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะ และอ้าง ไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ^๒ และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำ ให้สมาชิกในสังคมอยู่รวมกันเป็นปึกแผ่น สร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้า

ด้วยเหตุนี้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นฐานอันสำคัญในการพัฒนาประเทศโดย แยกเป็นอนุภาคต่างๆ ประกอบด้วย วัฒนธรรมประเภทเผ่าพันธุ์และการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเภทภาษาและวรรณกรรม วัฒนธรรมประเภทศาสนา จริยธรรมคุณธรรม วัฒนธรรมประเภท สุนทรียศาสตร์ ศิลปะและกีฬาการละเล่นของไทย และวัฒนธรรมประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น ครอบคลุมเศรษฐกิจและการเมืองที่สำคัญ ซึ่งขอบเขตของวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อ ใช้เป็นสิ่งที่ช่วยในการดำเนินชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นล้วนเป็นวัฒนธรรม เป็นผลรวม หลายสิ่งหลายอย่าง (Integrative) เช่น ความรู้ ความเชื่อวิถี ในการดำเนินชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ ต่างๆ วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นมรดกของสังคมเป็นผลของการถ่ายทอด และการเรียนรู้ และ เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการดังกล่าวก็คือการสื่อสารโดยสัญลักษณ์ (Symbolic Communication) ได้แก่การที่มนุษย์มีภาษาใช้ที่แน่นอน ซึ่งมีส่วนช่วยให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อนๆ ดำเนินสืบเนื่องกันมามิขาดสาย วัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นมรดกแห่งสังคม (Social Heritage) หรือวิถีแบบแผนการดำรงชีวิต (Design for Living) ของมนุษย์ทั้งนี้เป็นผลจากการช่วยกัน สร้างสรรค์ของมนุษย์ ก่อให้เกิดการส่งเสริมคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ของสังคม ชุมชน ด้านเศรษฐกิจ สังคมและการท่องเที่ยว^๓

^๒สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม, **คู่มือศูนย์วัฒนธรรมในสถาน ศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^๓นิคม มูลิกะคามะ, **วัฒนธรรม บทบาทใหม่ ในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : กรม ศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเป็นสถานที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมของชนชาติไทยที่ได้พัฒนาวิวัฒนาการถึงขั้นสูงสุด จนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของโลก และได้รับการยกย่องจัดตั้งให้เป็นมรดกโลกโดยองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้จดทะเบียนเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ "นครประวัติศาสตร์ สุโขทัยและเมืองบริวาร" โดยผ่านข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นแหล่งมรดกโลกตาม เกณฑ์ข้อที่ ๑ คือ เป็นตัวแทนซึ่งแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันฉลาด และเกณฑ์ ข้อที่ ๓ คือ เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือที่สาบสูญไปแล้ว^๔ ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้เป้าหมายสำคัญได้ดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์แห่งชาติแผน ๒๐ ปี เป็นการวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพเครือข่ายพระราชวังพัฒนาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพัฒนา ให้สอดคล้องผสมผสานแนวคิดและศักยภาพของสังคม ชุมชน มาสังเคราะห์องค์ความรู้แนวทางพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มขีดศักยภาพการแข่งขันด้านการพัฒนารูปแบบมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย

คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่ผู้ที่จะได้รับจากการวิจัยนับเป็นประเด็นและขยายผลงานวิจัยที่ต้องการเพิ่มเติมสามารถสร้างเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative economy) ตามแผนพัฒนาระดับภาคและการพัฒนาโครงการที่จะเกิดผลกระทบ (Impact) เป็นที่ชัดเจนเชิงประจักษ์ต่อหน่วยงานภาครัฐ คณะสงฆ์เครือข่ายภาคประชาชนในชุมชนและผู้ประกอบการรอบพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ได้ต้นแบบสำหรับถ่ายทอดสู่สาธารณะ และชุดแผนงานวิจัยนี้ยังตอบโจทย์การจัดการมรดกโลกเชิงสร้างสรรค์ สามารถขับเคลื่อนความมั่นคงด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจในจังหวัดส่งผลกระทบต่อภาพรวมในระดับประเทศ เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ศึกษาหรือเป็นแนวทางการปฏิบัติในองค์กรที่เกี่ยวข้อง จัดว่าเป็นงานวิจัยใช้ได้จริงตอบโจทย์แนวคิดการเรียนรู้ที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทรัพยากรในพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวและรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่มรดกโลกอย่างยั่งยืน และชุดแผนงานวิจัยนี้มีโครงการวิจัยย่อยภายใต้แผนงาน จำนวน ๓ โครงการ ประกอบด้วย

๑) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายพระราชวังในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วัตถุประสงค์หลัก เพื่อศึกษาแนวคิดกระบวนการและรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม วิเคราะห์กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายพระราชวัง และพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายพระราชวังในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

^๔ สมชาย ณ นครพนม, **มรดกวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพฯมหานคร : กรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๒๖

๒) การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วัดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อศึกษาแนวคิดกระบวนการรูปแบบการพัฒนากิจกรรมวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์กระบวนการรูปแบบการพัฒนากิจกรรมวัฒนธรรม และพัฒนา กิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ

๓) การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วัดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อศึกษาศักยภาพ กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ พัฒนาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม และเสริมสร้างรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ดังนั้นชุดโครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย คณะผู้วิจัยมีการบูรณาการหลักพุทธศาสนา และปรัชญากับหลักการบริหารจัดการโดยความร่วมมือของเครือข่ายภาครัฐ แผนบูรณาการแผนงานวิจัยนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการ และโมเดลองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และชุมชนเป็นประโยชน์ ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศาสนาวัฒนธรรมในพื้นที่ เมืองมรดกโลกอันเป็นนโยบายหลักของรัฐบาล ประโยชน์เชิงนโยบายในระยะยาวที่จะบูรณาการเชิงปฏิบัติการให้เกิดความสอดคล้องกับการจัดการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติต่อไป

๑.๒ วัดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑.๒.๓ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีรูปแบบการจัดการอย่างไร

๑.๓.๒ การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีแนวทางพัฒนาอย่างไร

๑.๓.๓ องค์การภาครัฐ คณะสงฆ์ เอกชน และภาคประชาคมจะสามารถร่วมมือเสริมสร้างเป็นเครือข่ายภาครัฐในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” ครั้งนี้มุ่งศึกษาและพัฒนาในมิติดังนี้

๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ แนวคิดกระบวนการและรูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม แนวคิดกระบวนการรูปแบบการพัฒนากิจกรรมวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ ประกอบด้วย องค์การภาครัฐ คณะสงฆ์เอกชน และภาคประชาคมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๒) การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ ประกอบด้วย องค์การภาครัฐ คณะสงฆ์เอกชน และภาคประชาคมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๓) การส่งเสริมกระบวนการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐประกอบด้วย องค์การภาครัฐ คณะสงฆ์เอกชน และภาคประชาคมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๔) การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๕) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑.๔.๒ ขอบเขตโครงการย่อยในแผนงานบูรณาการ ประกอบด้วย

๑) โครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”

๒) โครงการย่อยที่ ๒ เรื่อง “การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”

๓) โครงการย่อยที่ ๓ เรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยพื้นที่การศึกษาวิจัย ได้แก่ เขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และชุมชนรอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยทั้งสองแห่ง โดยเน้นสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ เพื่อพัฒนาศักยภาพกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ และความพร้อมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแห่งใหม่ ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลัก แหล่งโบราณสถาน วัด ชุมชน และการพัฒนาชุมชน พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๖ ชุมชน และคัดเลือกจากการประชุมกลุ่มย่อย องค์กรภาครัฐ คณะสงฆ์เอกชน และภาคประชาคมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏท้องถิ่น ไกด์ และผู้นำท้องถิ่น เพื่อการสำรวจ และแบ่งกลุ่มการบูรณาการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ

๑) พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ ประกอบด้วย

๑. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ในเขตกำแพงเมือง แลชุมชน วัด พื้นที่เป้าหมาย วัดศรีสวาย วัดตระพังทอง วัดตระพังเงิน วัดสระศรี วัดชนะสงคราม วัดตระกวน ศาลตาผาแดง พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กำแพงเมืองสุโขทัย เนินปราสาทพระร่วง หรือเขตพระราชวังในสมัยสุโขทัย นอกกำแพงเมือง ทิศเหนือ วัดพระพายหลวง วัดสังฆวาส วัดศรีชุม วัดช้างรอบ วัดสะพานหิน วัดเชตุพน แหล่งโบราณคดีเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัย (เตาทุเรียง) เขื่อนลวีรดมรงค์ หรือท่านบพระร่วง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยพื้นที่การศึกษาวิจัย ได้แก่ เขตพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยเน้นสถานที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ เพื่อพัฒนาศักยภาพกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ และความพร้อมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแห่งใหม่ ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลัก แหล่งโบราณสถาน วัด ชุมชน และการพัฒนาชุมชน พื้นที่เมืองมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๖ ชุมชน และคัดเลือกจากการประชุมกลุ่มย่อย องค์กรภาครัฐ คณะสงฆ์เอกชน และภาคประชาคมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ผู้เชี่ยวชาญ ประชาชนท้องถิ่น ใกล้เคียง และผู้นำท้องถิ่น เพื่อการสำรวจ และแบ่งกลุ่มการบูรณาการ จัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ

๑) พื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม แบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ ประกอบด้วยเครือข่ายชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย ๖ ชุมชน ประกอบด้วย

- ๑) ชุมชนเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๒) ชุมชนบ้านใหม่ระพังกอง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๓) ชุมชนวัดศรีชุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๔) ชุมชนวัดป่ามะม่วง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๕) ชุมชนรามใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๖) ชุมชนลิไท อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งสิ้น ๑๒๐ รูป/คน ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๖๐ คน ประกอบด้วย

๑) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัดสุโขทัย สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จำนวน ๒๐ คน

๒) กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อร่วมเรียนรู้ จำนวน ๒๐ คน

๓) กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จำนวน ๑๐ คน

๔) กลุ่มผู้ประกอบการบริการนักท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน ๑๐ คน

๒. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึกด้านการดำเนินการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม และกลุ่มเครือข่ายภาครัฐที่มีประสบการณ์ได้ร่วมพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม จำนวน ๖๐ รูป/คน ประกอบด้วย

(๑) องค์การภาครัฐ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัย องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน

(๒) คณะสงฆ์อำเภอเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

- (๓) ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- (๔) สมาคมการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจังหวัดสุโขทัย
- (๕) ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๖ จังหวัดสุโขทัย
- (๖) ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน
- (๗) นักวิชาการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

๑. **การพัฒนารูปแบบ** หมายถึง กระบวนการออกแบบ การพัฒนากิจกรรม การสร้างสรรคิรูปแบบกิจกรรม การเสริมสร้างเครือข่าย การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทางด้านประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของเครือข่าย คณะสงฆ์ ภาครัฐ สังคม ชุมชน ผู้ประกอบการ

๒. **การจัดการแบบมีส่วนร่วม** หมายถึง การที่บุคคลผู้บริหารให้การสนใจให้บุคคล ผู้ปฏิบัติงานหรือบุคคล ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ เพื่อพัฒนารูปแบบมรดกทางวัฒนธรรมให้มีคุณภาพสูงสุดบนพื้นฐานการดำเนินการ ให้เกิดประโยชน์ร่วมกันของเครือข่ายประชารัฐทุกภาคส่วน

๓. **มรดกทางวัฒนธรรม** หมายถึง สิ่งที่บรรพบุรุษในอดีตได้เคยสร้างไว้เพื่อประโยชน์ในการใช้สอย ทั้งในการดำรงชีพและกิจกรรม เทศกาล ประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งโบราณสถานซึ่งจัดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมโดยฝีมือมนุษย์ในอดีต เช่น โบราณสถานเขตพระราชวัง ซากบ้านเรือน ซากโบสถ์วิหาร ศาสนสถาน ซากกำแพงคูเมือง และ เตาทุเรียน

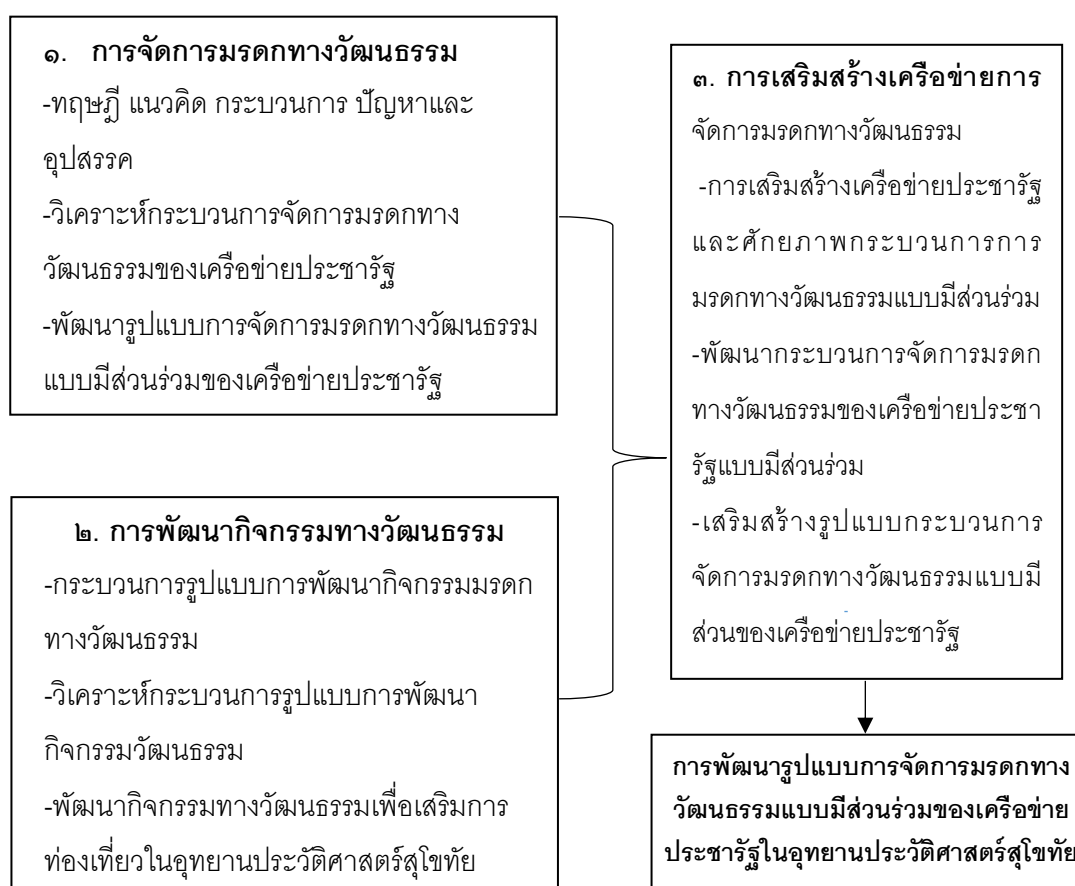
๔. **เครือข่ายประชารัฐ** หมายถึง กลุ่มประชาชน คณะสงฆ์ และภาครัฐหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ร่วมมือกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เป็นความร่วมมือร่วมใจเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม และกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาซึ่งเป็นการรวมพลังของทุกภาคส่วน โดยเจ้าภาพหลักคือหน่วยงานราชการในพื้นที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุน

๕. **อุทยานประวัติศาสตร์** หมายถึง พื้นที่ขึ้นที่เป็ยนเป็นมรดกโลก ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย บริเวณสถานที่ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ที่มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) อาคารสถาปัตยกรรม ซากโบราณสถาน ที่อยู่อาศัย วัตถุอาราม และศาสนสถาน (๒) สภาพแวดล้อมของโบราณสถานรวมทั้งสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น สระน้ำ คู

คลอง ถนนสวนป่า และทางเดิน (๓) การผสมผสานกันระหว่างการก่อสร้างของมนุษย์กับการมีอยู่ตามธรรมชาติและแวดล้อม ในพื้นที่มรดกโลกเมืองเก่าสุโขทัย

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ชุดโครงการวิจัย “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการส่งเสริมความร่วมมือ ในการจัดการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม และเสริมสร้างเครือข่ายประชารัฐแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กรอบแนวคิดของแผนงานชุดโครงการวิจัย

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ส่งเสริมการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑.๗.๒ ได้พัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑.๗.๓ ได้เสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑.๗.๔ ได้รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายใต้แนวคิด การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐ การวิเคราะห์กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐ และการพัฒนาแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ โดยกำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแบ่งเนื้อหาตามหัวข้อการศึกษา ๖ ประเด็น ดังนี้

๑. ทฤษฎีการบริหารจัดการ
๒. ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม
๓. แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย
๔. แนวคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม
๕. แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
๖. พัฒนาการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
๗. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ทฤษฎีการบริหารจัดการ

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารจัดการ

การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมมือกัน ดำเนินกิจกรรมหรืองานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการ และทรัพยากรทางการบริหารเป็นปัจจัยอย่างประหยัด และให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้บริหารจะบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหาร เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม จึงพูดได้ว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ คือผู้ที่สามารถประยุกต์เอาศาสตร์การบริหารไปใช้ได้

อย่างมีศิลปะ การบริหารยังเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยใช้หน้าที่หลักทางการบริหารอย่างน้อย ๔ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม มีผู้บริหารเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบที่จะให้มีการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยหลักการการบริหารที่สำคัญที่สุด คือการวางแผน (Planning) เนื่องจากไม่ว่าจะทำสิ่งใดก็ตาม ต้องเริ่มต้นด้วยการวางแผนเป็นอันดับแรก องค์ประกอบของกระบวนการวางแผนจะประกอบไปด้วย ภารกิจ จุดหมายและแผนดำเนินการ นั่นเอง^๑

การบริหาร (Administration) จะใช้ในระดับผู้นำองค์กร โดยเน้นที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูง เป็นคำนิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือใช้ในหน่วยงานราชการ และคำว่า “ผู้บริหาร” (Administrator) จะหมายถึง ผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร การบริหาร คือกลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำหรือการสั่งการ (Leading/Directing) หรือการอำนวย และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลครบถ้วน^๒ การบริหารมีความสำคัญต่อการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ถ้าหากการบริหารจัดการขาดประสิทธิภาพจะก่อให้เกิดผลกระทบในแง่ลบและสิ่งที่ตั้งไว้ก็จะไม่ประสบความสำเร็จ โดยมีผู้บริหารเป็นผู้ดูแลจัดการกระบวนการต่างๆ ถ้าผู้บริหารมีประสิทธิภาพ มีความรู้ มีแนวคิดทันสมัย และมีกระบวนการบริหารที่ดีก็จะช่วยให้องค์กรก้าวไปข้างหน้าแต่อย่างไรก็ตามกระบวนการขับเคลื่อนไปข้างหน้าต้องอยู่ที่การประสานงานกันของแต่ละฝ่ายด้วย อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเป้าหมายของงาน การมีโครงสร้างองค์กร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างองค์กรไปในทิศทางที่หลากหลาย เช่น ความเป็นผู้นำ (Leading) เป็นสภาวะที่ผู้นำดูแลจัดการเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ หรือการควบคุม

^๑ วิโรจน์ สารรัตน์, การบริหาร หลักการ ทฤษฎี ประเด็นทางการศึกษาและบทวิเคราะห์ องค์การศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์พิสุทธิ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^๒ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ องค์การและการจัดการฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : Diamond in Business World, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

(Controlling) เป็นกระบวนการวางกฎระเบียบเพื่อให้การปฏิบัติงานของ องค์กรบรรลุผลตาม จุดหมายที่กำหนดไว้การเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงปฏิบัติในองค์กร^๓

การจัดการ (Management) จะเน้นการปฏิบัติทำให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ ส่วนคำว่า “ผู้จัดการ” (Manager) จะหมายถึงบุคคลในองค์กรซึ่ง ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กรการบริหารจัดการ (Management) หมายถึงชุดของหน้าที่ ต่างๆ ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้ บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) หมายถึง การใช้ ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective) นั้น หมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง และมีการปฏิบัติสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ซึ่งถือว่าเป็น หัวใจสำคัญของหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เพราะการดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานของ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของจะคำนึงถึงกระบวนการบริหาร และถือว่าเป็นส่วนสำคัญต่อ การบริหาร ประกอบไปด้วย การบริหารนโยบาย การบริหารอำนาจหน้าที่ การบริหารคุณธรรม การ บริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคมการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ เป็นต้น^๔

ดังนั้น การจัดการ เป็นการดำเนินงานเพื่อให้องค์กรไปสู่เป้าหมายหรือบรรลุ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ถือว่าเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เพราะหากไม่มีการบริหารจัดการจะทำให้องค์กรขาด ความเป็นระเบียบซึ่งจะทำให้เกิดผลที่เป็นแง่ลบแก่ตัวองค์กรเอง ผู้บริหารหรือผู้นำองค์กรจึงต้อง ผู้ดูแลใส่ใจอย่างใกล้ชิด ต้องเป็นคนที่มีความรู้มีความสามารถ มีทัศนคติที่ดีพัฒนาทั้งตนเองและ องค์กรอยู่เสมอ ซึ่งการบริหารจะมีหลักการที่สำคัญที่ควบคู่ไปกับการบริหารจัดการ คือการ วางแผน การจัดองค์กร การเป็นผู้นำ และการควบคุม ซึ่งผลสำเร็จของการบริหารจัดการ จำเป็นต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล ควบคู่กันในอีกแนวหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการบริหาร จัดการเป็นกระบวนการของการมุ่งสู่เป้าหมายขององค์กรจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคคลและ ทรัพยากรอื่นๆ หรือเป็นกระบวนการออกแบบและรักษาสภาพแวดล้อมที่บุคคลทำงานร่วมกันใน

^๓ จักรกริช หมอประกอบ, **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของข้าราชการ ทหารในศูนย์อุตสาหกรรมป้องกันประเทศและพลังงานทหาร**, (วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ :มหาวิทยาลัย บูรพา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙.

^๔ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารจัดการของหน่วยงานของรัฐ : การวิเคราะห์การ เปรียบเทียบตัวชี้วัด**, (กรุงเทพมหานคร : โฟร์เฟซ ๒๕๕๓), หน้า ๑๐.

กลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ คำว่า การบริหารและการจัดการ มีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อย โดยการบริหารจะเน้นการกำหนดนโยบายภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน ซึ่งทั้งสองคำนี้มีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ซึ่งจากความหมายข้างต้น การบริหารจัดการจึงเป็นกระบวนการกิจกรรมที่ต่อเนื่องเพื่อการขับเคลื่อนหน่วยงานหรือองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่วางแผนไว้

๒.๑.๒ กระบวนการการบริหารจัดการ

กระบวนการการบริหารจัดการ (Management Process) หมายถึง กระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร ซึ่งกระบวนการการบริหารจัดการนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกันได้อย่างมี ปฏิสัมพันธ์สอดคล้องและต่อเนื่องทั้งนี้หน้าที่ของการบริหารประกอบด้วย กิจกรรมพื้นฐาน ๔ ประการหรืออาจแบ่งในลักษณะที่เป็นขั้นตอน ดังนี้

๑) การวางแผน (Planning) เป็นสิ่งที่องค์กรต้องการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การวางแผนเป็นสะพานเชื่อมระหว่างเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคตซึ่งทำได้โดยการให้บรรลุเป้าหมายผลลัพธ์ที่ต้องการ การวางแผนจึงต้องอาศัยการกำหนดกลยุทธ์ที่ประสิทธิภาพ แม้ว่าพื้นฐานของการจัดการโดยทั่วไปเป็นงานของผู้บริหารการวางแผนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการปฏิบัติตามกลยุทธ์ให้ประสบความสำเร็จและการประเมินกลยุทธ์ เพราะว่าการจัดการองค์กร การจูงใจ การจัดบุคคลเข้าทำงาน และกิจกรรมควบคุม ขึ้นกับการวางแผน กระบวนการวางแผนจะต้องประกอบด้วย ผู้บริหารและพนักงานภายในองค์กร

การวางแผนจะช่วยให้องค์กรกำหนดข้อดีจากโอกาสภายนอกและทำให้เกิดผลกระทบจากอุปสรรคภายนอกต่ำสุด โดยต้องมองเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเพื่อคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การวางแผน ประกอบด้วย การพัฒนาภารกิจ (Mission) การคาดคะเนเหตุการณ์ปัจจุบัน เหตุการณ์อนาคต และแนวโน้ม การกำหนดวัตถุประสงค์ และการเลือกกลยุทธ์ที่ใช้การวางแผนจะช่วยให้ธุรกิจปรับตัวสู่การเปลี่ยนแปลงของตลาดและสามารถกำหนดเป้าหมายได้ การบริหารเชิงกลยุทธ์นั้นต้องการให้องค์กรติดตามในลักษณะเชิงรุก(Proactive) มากกว่าที่จะเป็นเชิงรับ (Reactive) องค์กรที่ประสบความสำเร็จจะต้องควบคุมอนาคตขององค์กรมากกว่าที่จะรอรับผลจากอิทธิพลสภาพแวดล้อมภายนอกและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การตัดสินใจ (Decision Making) ถือเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนการปรับตัวเป็นสิ่งจำเป็นเพราะว่ามีการเปลี่ยนแปลง

^๕ สุรัสวดี ราชกุลชัย, การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๔

ของตลาด เศรษฐกิจ และคู่แข่งทั่วโลก จุดเริ่มต้นของความสำเร็จที่ดีของธุรกิจคือการวางแผนที่เหมาะสม เห็นผลได้จริง ยืดหยุ่น มีประสิทธิผล และทรงประสิทธิภาพ

๒) การจัดการองค์กร (Organizing) จุดมุ่งหมายของการจัดการองค์กร คือ การใช้ความพยายามทุกกรณีโดยการกำหนดงานและความสำคัญของอำนาจหน้าที่ การจัดการองค์กรหมายถึง การพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องการทำและผู้ที่จะทำรายงานมีตัวอย่างในประวัติศาสตร์ของธุรกิจที่มีการจัดองค์กรที่ดี สามารถประสบความสำเร็จในการแข่งขันและสามารถเอาชนะคู่แข่งชั้นได้ ธุรกิจที่มีการจัดองค์กรที่ดีสามารถจูงใจผู้บริหารและพนักงานให้มองเห็นความสำคัญของความสำเร็จขององค์กร การกำหนดลักษณะเฉพาะของงาน (Work Specialization) โดยการแบ่งงานประกอบด้วงานที่กำหนดออกมาเป็นแผนกการจัดแผนกและการมอบอำนาจหน้าที่ (Delegating Authority) การแยกงานออกเป็นงานย่อยตามการพัฒนารายละเอียดของงาน (Job Description) และคุณสมบัติของงาน (Job Specification) เครื่องมือเหล่านี้มีความชัดเจนสำหรับผู้บริหารและพนักงาน ซึ่งต้องการทราบลักษณะของงาน

การกำหนดแผนกในโครงสร้างขององค์กร (Organization Structure) ขนาดของการควบคุม (Span of Control) และสายการบังคับบัญชา (Chain of Command) การเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ต้องการการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง เพราะตำแหน่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นหรือลดลงหรือรวมกัน โครงสร้างองค์กรจะต้องระบุถึงวิธีการใช้ทรัพยากรและวิธีการซึ่งวัตถุประสงค์มีการกำหนดขึ้นในธุรกิจ การสนับสนุนทรัพยากรและกำหนดวัตถุประสงค์ตามสภาพทางภูมิศาสตร์จะแตกต่างจากโครงสร้างด้านผลิตภัณฑ์หรือลูกค้า รูปแบบทั่วไปของการจัดแผนก คือ

- ตามหน้าที่ (Functional)
- ตามฝ่าย (Divisional)
- ตามหน่วยธุรกิจเชิงกลยุทธ์ (Strategic business unit) และ
- ด้านแมทริกซ์ (Matrix)

๓) การนำหรือการสั่งการ (Leading/Directing) เป็นการใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจพนักงานให้ปฏิบัติงานและนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ระบุไว้ หรือเป็นกระบวนการจัดการให้สมาชิกในองค์กรทำงานร่วมกันได้ด้วยวิธีการต่างๆ เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก การนำหรือการสั่งการจึงต้องใช้ความสามารถหลายเรื่องควบคู่กันไป อาทิ ภาวะความเป็นผู้นำของผู้บริหาร การจูงใจ การติดต่อสื่อสารในองค์กร และการทำงานเป็นทีม เป็นต้น หน้าที่ในการนำหรือสั่งการนี้ มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าหน้าที่อื่น เพราะผู้บริหารต้องแสดงบทบาทของผู้สั่งการอย่างมีคุณภาพ ถ้าไม่เช่นนั้น แผนงานที่วางไว้ตลอดจนทรัพยากรที่จัดเตรียมไว้อาจไม่เกิด

ประสิทธิผล ถ้าผู้บริหารดำเนินกิจกรรมด้านการสั่งการไม่ดีพอ ดังนั้น การสั่งการจึงเป็นเรื่องของ ความรู้ความชำนาญ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะชักจูงให้พนักงานร่วมกันปฏิบัติงานไป ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ให้องค์กรประสบความสำเร็จตามต้องการ

๔) การควบคุม (Controlling) การใช้ทรัพยากรต่างๆ ขององค์กร ถือว่าเป็น กระบวนการตรวจสอบ หรือติดตามผลและประเมินการปฏิบัติงานในกิจกรรมต่างๆ ของพนักงาน เพื่อรักษาให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางสู่เป้าหมายอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กร ในเวลาที่กำหนดไว้ องค์กรหรือธุรกิจที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวอาจเกิดจากการขาดการควบคุม หรือ มีการควบคุมที่ไร้ประสิทธิภาพ และหลายแห่งเกิดจากความไม่ใส่ใจในเรื่องของการควบคุม ละเลย เพิกเฉย หรือในทางกลับกันคือมีการควบคุมมากเกินไปจนเกิดความผิดพลาดขององค์กรเอง การควบคุม จึงเป็นหน้าที่หลักทางการบริหารที่มีความสำคัญ ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการทางการบริหาร

การควบคุมเป็นการตรวจตราและตรวจสอบผลการปฏิบัติงานโดยเปรียบเทียบกับ เป้าหมายและดำเนินการปฏิบัติเพื่อให้มั่นใจว่า จะบรรลุผลลัพธ์ตามต้องการ นอกจากนี้การ ควบคุมยังเป็นกระบวนการรวบรวมและแสดงถึงข้อมูลย้อนกลับเรื่องของการดำเนินงานในฐานะ ที่เป็นพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอีกด้วย

๒.๑.๓ รูปแบบและประเภทการบริหารจัดการ

รูปแบบและประเภทการบริหารจัดการ กระบวนการจัดการ (Management Process) หมายถึง ขั้นตอนการทำงานที่ทำหน้าที่จัดการพึงปฏิบัติเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ คือ มีสิ่งนำเข้ามาผ่านในระบบการจัดการ และจะได้ผลงานหรือผลที่เกิดจากการปฏิบัติงานออกมา ตามที่ต้องการ โดยมีผู้พยายามชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบของกระบวนการจัดการที่เหมาะสม ว่าควรประกอบไปด้วยเรื่องต่างๆ ดังนี้

กุลลิก และ เออร์วิค^๖ (Luther Gulik & Lyndall Urwick) ได้มององค์ประกอบของการ จัดการที่มีประสิทธิภาพภายใต้กระบวนการบริหารว่ามีกิจกรรมที่สำคัญ ๗ ประการ หรือที่เรียกกัน ย่อๆ ว่า POSDCORB Model ๑ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การ อำนาจการ การประสาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน และการงบประมาณ

^๖ Luther Gulik & Lyndall Urwick, อ้างถึงใน สุรสิทธิ์ ฤทธิสรไกร, **บทบาทของผู้บริหารในการ ดำเนินงานเรื่องร้องทุกข์: ศึกษาเฉพาะ กรณีจังหวัดมุกดาหาร**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

ฮอดเก็ตต์ (Hodgetts)^๑ มองกระบวนการจัดการภายใต้แนวคิดเชิงระบบว่า กระบวนการจัดการที่แท้จริง ก็คือการทำหน้าที่ของการจัดการ (Management Function) ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ของการจัดการภายใต้เรื่องที่สำคัญ ๔ เรื่อง ได้แก่ ๑) การวางแผนกำหนดทิศทางของหน่วยงาน (Planning the Enterprises Direction) ๒) การจัดโครงสร้างองค์กรและบุคคล (Organizing and Staffing the Structure) ๓) การอำนวยการเชิงการนำ และการผลักดันบุคลากร (Leading and Influencing the Personnel) ๔) การควบคุมในเชิงการปฏิบัติการ และในด้านทรัพยากร (Controlling Organizational Operations and Resources)

ธงชัย สันติวงษ์^๒ ได้ระบุถึงหน้าที่ในการบริหาร (Management Functions) ที่สำคัญ มีด้วยกัน ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดวิถีทางที่จะปฏิบัติไว้เป็นการล่วงหน้าซึ่งจะทำให้เกิดผลสำเร็จตามความต้องการ การวางแผนจะต้องมีกระบวนการนี้กคิด (Conceptual Thinking) ที่สมบูรณ์ และเป็นสาระถูกต้อง เพื่อให้สามารถช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) พัฒนากลยุทธ์ (Strategies) จัดทำแผนงาน (Programs) จัดสรรงบประมาณ การใช้ทรัพยากรต่างๆ (Budget) กำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติ (Procedures) และแนวนโยบาย (Policies) ที่ดีที่สุดสำหรับองค์กรของตน ภายหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์และคาดการณ์ (Forecast) สภาพเหตุการณ์ต่างๆ อย่างระมัดระวัง และรอบคอบที่สุดแล้ว เป้าหมายสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่วางแผน คือ จะต้องตัดสินใจเลือกและรู้จักหาแผนต่างๆ ให้ได้แผนงานที่ดีที่สุด และเหมาะสมกับกำลังความสามารถขององค์กรที่จะเป็นหนทางให้องค์กรสามารถหาประโยชน์จากการทำงานภายใต้สภาพแวดล้อมที่ได้คาดการณ์ไว้แล้ว

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการกำหนด จัดเตรียม และจัดความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้สามารถบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการบริหารสิ่งของ และทรัพยากรต่างๆ (Things) ภายหลังจากที่ได้ใช้ดุลพินิจ และมีข้อตัดสินใจที่ยุติแล้วว่า จะทำอะไรบ้าง การดำเนินการเพื่อจัดองค์การตามกระบวนการนี้ จะประกอบด้วยงานที่ต้องทำดังนี้ คือ จัดทำโครงสร้างองค์กร (Organization Structure) กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดจะแบ่งสรร

^๑ Hodgetts, R. M. Organizational Behavior: (Theory and Practice. New York: Macmillan Publishing Company. 1991). p.๑๒.

^๒ ธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒-๑๕.

กันไปหา ระบุขอบเขตของตำแหน่งงานต่างๆ พิจารณาให้ทราบถึงรายละเอียดความยากง่ายของงานแต่ละตำแหน่ง เพื่อให้สามารถทราบถึงคุณสมบัติของคนที่ต้องการได้

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) คือ ภาระหน้าที่ ที่เกี่ยวกับการบริหารตัวคน ซึ่งเริ่มต้นด้วยการเสาะหา และคัดเลือกให้ได้มาซึ่งคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับลักษณะงานต่างๆ ที่ได้พิจารณามาแล้ว ทั้งนี้ เพื่อให้ประกันได้ว่างานต่างๆ จะได้รับการปฏิบัติงานลุล่วงไปอย่างได้ผลที่สุด ภาระหน้าที่นี้จะสำคัญที่สุดที่จะต้องสามารถเข้าใจ และทำการฝึกอบรมและพัฒนาคนงานให้มีความ สามารถ มีความพร้อม โดยเฉพาะการจัดหาคนในระดับผู้บริหารลงมา

๔. การจัดการ (Directing) หมายถึงความพยายามที่จะให้การกระทำต่างๆ ของทุกฝ่ายในองค์การเป็นไปในทางที่จะส่งเสริมให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ด้วยการพยายามเอาชนะใจผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทุกฝ่ายให้ร่วมมือกันทำงาน และเสริมต่อความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ การรู้จักมอบหมายงาน ชักจูงใจ และกระตุ้นให้ทุกคนทำงานดี การรู้จักประสานงานของทุกฝ่ายให้เข้ากันได้ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นภาระที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้การสั่งการ สมบูรณ์ และสำเร็จผลได้ในที่สุด ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนและกลุ่มคน จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยให้สามารถบังคับบัญชาให้การทำงานของคนงานแต่ละคนได้ผลสูงสุด และช่วยให้งานของทุกฝ่ายสอดคล้อง และเสริมกัน ในอันที่จะสำเร็จตามวัตถุประสงค์เดียวกันได้

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การบังคับ หรือกำกับให้การทำงานต่างๆ เป็นไปตามแผน เพื่อที่จะป้องกันมิให้เกิดความเสียหายในประการทั้งปวง ผู้บริหารทุกคนย่อมต้องคอยควบคุมงานต่างๆ ที่ตนรับผิดชอบอยู่เสมอ กระบวนวิธีการควบคุมภายใต้ระบบการควบคุมที่จัดขึ้นคือการวัดผลงานที่ทำไปด้วยการเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่กำหนด เพื่อช่วยให้ทราบถึงข้อแตกต่างที่ผิดไปจากแผน และสามารถดำเนินการแก้ไขเข้าสู่ทิศทางที่ถูกต้องได้ เนื่องจากงานที่ทำทุกอย่างจำเป็นต้องอาศัยคนเป็นผู้ทำการควบคุม จึงควรมีจุดสนใจที่การควบคุมให้ปฏิบัติงานเป็นผลดีเสมอ การรู้จักใช้ระบบการตอบแทนและลงโทษ จึงเป็นศิลปะสำคัญที่ผู้บริหารทุกคนจำเป็นต้องเข้าใจด้วยเสมอ

๒.๑.๔ การบริหารจัดการเชิงพุทธ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการบูรณาการหลักธรรมในทางพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้ดำรงอยู่ได้ใน ทุกๆ ด้านทั้งด้านร่างกาย และจิตใจอีกทั้งยังใช้ในการประกอบการทำงานของหน่วยงาน องค์การตลอดจนสถาบัน ครอบครัว หลักธรรมของพุทธศาสนาเปรียบเสมือนหม้อยาขนานใหญ่ที่สามารถหยิบยกมาใช้ในสถานการณ์

นั้นๆ โดยไม่จำกัดกาลเวลา แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้จัดการบริหารออกมาในรูปแบบทฤษฎีและแนวคิดเหมือนกับในยุค หลังพุทธกาล ที่มีนักวิชาการได้นำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ให้สอดคล้อง เพื่อสร้างคุณค่า ทางสายบริหารให้กับบุคคลภายในและบุคคลภายนอกในองค์กร การแก้ปัญหาทางด้านการบริหารซึ่งเป็นหัวใจหลัก ของการบริหารทางรัฐประศาสนศาสตร์ ดังนั้น หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นหลักธรรมที่ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในหน่วยงาน องค์กร และครอบครัว เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่จะทำให้พฤติกรรมด้านต่างๆ ทั้งทางร่างกาย และจิตใจปราศจากความขัดแย้งพระพุทธศาสนาไม่ได้จัดการบริหารออกมาในรูปแบบทฤษฎีและแนวคิดเหมือนกับ ในยุคหลังพุทธกาลการจัดการจึงเป็นการนำรูปแบบและคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มาพิจารณาให้สอดคล้อง และเหมาะสมต่อพฤติกรรมการบริหารที่จะสร้างคุณค่าทางการบริหารเป็นที่ยอมรับของบุคคลภายนอกองค์กร การแก้ไขปัญหาทางด้านการบริหารซึ่งเป็นหัวใจหลักของการบริหารในแง่มุมของรัฐประศาสนศาสตร์ นักวิชาการ หลายคนได้อธิบายการบริหารตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)^๙ ได้อธิบายว่า การบริหารเชิงพุทธ คือ การปกครองหรือการบริหาร เป็นสิ่งที่ควรจัดการให้เหมาะสมและสอดคล้องต่อความเป็นจริงผู้บริหารหรือผู้ปกครองควรปฏิบัติตน โดยใช้ธรรมะ เป็นใหญ่ต่อการบริหารอันจะนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดขององค์กร

นิตย สัมมาพันธ์^{๑๐} ได้อธิบายว่า การบริหารเชิงพุทธ ต้องเริ่มด้วยกฎแห่งกรรมต้องแก้ปัญหาที่พฤติกรรม ของคนส่วนใหญ่ คือข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน แต่มิใช่เชื่อโดยบังคับให้เชื่อ ทั้งนี้ เพราะพระพุทธศาสนามีลักษณะ เป็นวิทยาศาสตร์ด้านจิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ กฎระเบียบการปกครอง เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ การศึกษาและ ปรัชญา

ไชย ณ พล^{๑๑} ได้อธิบายว่า การบริหารเชิงพุทธ คือ การใช้ธรรมะในการปกครองโดยหลักการหรือ วิธีการใดๆ ที่พิสูจน์แล้วว่า เชื่ออำนาจประโยชน์ทุกฝ่าย เกื้อกูลความสุขทั้งในปัจจุบันอนาคตและที่สุดแห่งชีวิต อย่างแท้จริง

^๙ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของ วิทยาศาสตร์**, (เชียงใหม่ : คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕). หน้า ๒๘.

^{๑๐} นิตย สัมมาพันธ์. **การบริหารเชิงพุทธ**. (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๑).

^{๑๑} ไชย ณ พล. **ปรัชญาชีวิตและการรู้แจ้ง**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า

ทินพันธุ์ นาคะตะ^{๑๒} ได้อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนากับหลักในการบริหารงาน หลักธรรมของ พระพุทธศาสนามีค่าพอแก่การที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการบริหารงาน โดยเน้นเฉพาะเรื่องการวินิจฉัยสั่งการและ การใช้อำนาจในการปฏิบัติงานตามลำดับ

บุญทัน ดอกไธสง^{๑๓} การบริหารเชิงพุทธ คือ การเน้นการบริหารกาย บริหารงาน บริหารใจ โดยเน้น การประสานวิทยาศาสตร์ทางใจ บวกกับวิทยาศาสตร์โครงสร้างมาประสานกัน เข้าเพื่อเป็นแกนสำคัญในการบริหารเชิงพุทธและการบริหารดังกล่าวน่าจะมีความสำคัญต่อทิศทางการบริหารของประเทศไทย

การบริหารเชิงพุทธ จึงหมายถึง การบริหารงานที่มุ่งเน้น การบริหารกาย บริหารงาน และบริหารใจ มีระเบียบ กฎเกณฑ์อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องกำกับในการบริหาร ซึ่งทำให้การบริหารมีคุณค่าต่อองค์กรทั่วไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานทำให้ระบบการดำเนินงาน มีความสมบูรณ์ไม่มีความขัดแย้งภายในองค์กร สรุปได้ว่าการบริหารเชิงพุทธ คือ กระบวนการหรือแนวทางที่ก่อให้เกิดความเหมาะสมทางด้านพฤติกรรม ของมนุษย์ ที่มุ่งเน้นการบริหารทางกายบริหาร และบริหารใจ มีระเบียบการวินิจฉัยสั่งการหรือการแก้ปัญหา ซึ่งต้องอาศัยข้อเท็จจริงและหลักเหตุผล และกฎเกณฑ์อย่างเหมาะสม ซึ่งทำให้การบริหารเกิดคุณค่าต่อองค์กร ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดกับบุคลากรในหน่วยงานทั้ง ๓ ด้าน คือ ครอบตน ครอบคน ครอบงาน จนเกิดองค์ความรู้และความเข้าใจโดยไม่มีอคติต่อผู้ร่วมงาน ปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและเป็นธรรม ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้จะเป็นกรอบการบริหารที่ดีที่สอดคล้องกับทุกสถานการณ์ และนอกจากการศึกษาความหมายของ การบริหารเชิงพุทธ ทำให้ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาหลักอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีกระบวนการแก้ไขปัญหามาตาม หลักการบริหารเชิงพุทธ สำหรับในเรื่องการตัดสินใจคุณค่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนายอมพูดถึงสิ่งที่ถูกที่ควรอยู่เสมอ ปรัชญา ของพระพุทธองค์จึงมีทั้งส่วนที่เป็นปฏิฐานนิยมหรือข้อเท็จจริง กับส่วนที่เป็นจริยธรรมหรือเรื่องการตัดสินใจคุณค่า ตามหลักพระพุทธศาสนาหลักการดังกล่าวปรากฏใน หลักสี่ปรีชาธรรม ๗ ประการ ซึ่งประกอบด้วย

- ๑) ความเป็นผู้รู้เหตุ คือ เราต้องพิจารณาหาเหตุของสิ่งทั้งหลายก่อน
- ๒) ความเป็นผู้รู้ผล คือ เราต้องพิจารณาหาผลของสิ่งทั้งหลายก่อน

^{๑๒} ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : หจก. สหายบลิ๊กและการพิมพ์. ๒๕๔๔). หน้า ๒๓.

^{๑๓} บุญทัน ดอกไธสง. การบริหารเชิงพุทธ กระบวนการทางพฤติกรรม. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพบพิศการพิมพ์จำกัด, ๒๕๒๘), หน้า ๑๒.

๓) ความเป็นผู้รู้ตน คือ คือ เราต้องพิจารณาถึงสภาพที่แท้จริงของตนว่า ดี ชั่ว หรือสามารถไม่สามารถ เพียงใด

๔) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้ความพอเหมาะพอดี ในสิ่งทั้งหลาย

๕) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้เวลาหรือโอกาสอันควร

๖) ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน คือ รู้จักว่าประชาชนเหล่าใดต้องการอย่างไรควรปฏิบัติอย่างไร

๗) ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่าจะใช้บุคคลใด สถานที่

ในข้อ ๑-๓ เป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือ หาเหตุผลจากข้อเท็จทั้งหลายและจากตนเองเพื่อให้ทราบว่าสิ่งนั้นจริงไม่จริงมีเหตุผลอย่างไร ทำได้เพียงใดตนทำได้หรือไม่ และข้อ ๔-๗ เป็นเรื่องของการตัดสินใจในคุณค่า แม้จะเป็นเรื่องยากแก่การพิจารณา แต่ก็ยังคง วางหลักไว้ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาว่า เรื่องใด มีคุณค่าเพียงใด โดยพิจารณาตามความเหมาะสม ความพอดี ความพอเหมาะแห่งเวลา และโอกาส ตลอดจนตามความเหมาะสมแห่งบุคคลและความต้องการของชุมชน และบุคคล สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรนำมาประกอบการพิจารณาในการวินิจฉัยสั่งการและในการบริหารได้เป็นอย่างดีการนำหลักธรรมมาใช้เพื่อให้เกิดผลดีต่อการบริหารอีกประการหนึ่งก็คือ ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามอำนาจ ในการวินิจฉัยสั่งการหรือคำสั่งด้วยดี ทั้งนี้เนื่องจากมีอำนาจครองใจของผู้บังคับบัญชาที่มีประสิทธิภาพในการบริหาร งานมากมาย จะมีลักษณะรอบคอบและเข้ากันได้กับ ความเป็นจริง และเป็นไปตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่สูง ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลเหล่านั้น รู้จักนำวัฒนธรรมและระบบความเชื่อของสังคมมาใช้นั่นเอง

๒.๑.๕ ลักษณะการจัดการท่องเที่ยว

ในปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์นั้นเป็นกระแสหลักที่สร้างความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โลกาภิวัตน์ คือ โลกที่เป็นหนึ่งเดียวกัน (โลกที่ถูกทำให้มีขนาดเล็กลง จากการย่นย่อเวลาการส่งข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วเพียงเสี้ยววินาที) มีความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะในปัจจุบันความเป็นโลกเดียวกันของเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน การเงินเสรี ทำให้ทั้งโลกเชื่อมโยงเป็นระบบเดียวกัน อาจจะนิยามโลกาภิวัตน์ในความหมายสั้น ๆ คือ “โลกไร้พรมแดน” หรือทำโลกเล็กลงภายใต้การพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งโลกาภิวัตน์นี้ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันเช่นกัน จากในยุคเริ่มต้นของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในช่วงปี ๑๙๕๐ เป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม(Classic Tourism) จะมุ่งเน้นการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีลักษณะเป็นการ

ท่องเที่ยวแบบเน้นจำนวน (Mass Tourism) ซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มีแนวโน้มสูงที่นักท่องเที่ยวจะใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง มีผลทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลงเนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์นี้เอง เป็นเหตุให้ข้อมูลข่าวสารถูกแพร่ออกไปอย่างรวดเร็ว สถานที่ตามกระแสนิยมนักท่องเที่ยวโดยส่วนมากจะให้ความสนใจการเดินทางท่องเที่ยวตามกระแสความนิยมของนักท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม นั้น จึงก่อให้เกิดการไหลเข้าของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวหรือตัวแหล่งท่องเที่ยวมีความสามารถในการรองรับอยู่อย่างจำกัดทำให้เกิดผลทางลบกับทั้งกับแหล่งท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวนั้นก็ทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว ส่วนนักท่องเที่ยวก็อาจจะได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ไม่ประทับใจตามที่คาดหวังไว้ เป็นผลให้ไม่อยากกลับมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้อีก^{๑๔}

แนวคิดใหม่ที่จะตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพจึงได้ถูกเสนอขึ้น แนวคิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ นั้นคือการท่องเที่ยวเชิงแนวคิด เป็นการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวคุณภาพที่มีความตั้งใจที่จะเลือกมาท่องเที่ยว ณ สถานที่ท่องเที่ยวที่จุดหมายปลายทางจริง ไม่ใช่เป็นการมาท่องเที่ยวไปยังที่แห่งนั้นตามกระแสนิยม โดยการจะตอบสนองกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพนั้น ควรที่จะมีการนำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความพึงพอใจและความต้องการที่แตกต่างของนักท่องเที่ยวรายบุคคล โดยที่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งด้านภาครัฐ ผู้ประกอบการและชุมชน ร่วมกันพัฒนาการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยว ให้แก่นักท่องเที่ยวโดยรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงแนวคิดในระยะแรกที่ได้รับค่านิยมจากนักท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานกับธรรมชาติ โดยมีหลายลักษณะเช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวทางทะเล (Marine Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geotourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism)^{๑๕} นอกจากนั้น อีกรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลายหน่วยงานของไทยกำลังให้ความสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่พัฒนาต่อจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชน

^{๑๔} พิชัย วาสนาสง, **โลกาภิวัตน์ : หมุนตามโลก สารพันสาระที่ควรรู้ เพื่อทันกระแสโลก**, (กรุงเทพมหานคร : ปาเจรา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

^{๑๕} มนต์สินี บุญมีศรีสง่า และคณะ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดนัดศิลปะในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์”. *Veridian E-Journal*, (SU ๖(๑), January – April ๒๐๑๓.) : ๓๕.

และส่งเสริมการผลิตสินค้าท้องถิ่นบ่อนผู้ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของ ตัวอย่างกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น การเรียนภาษาท้องถิ่น การทอผ้า การวาดภาพวาด การแกะสลักและการทำอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

การท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปจึงส่งผลต่อนักท่องเที่ยวและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงเศรษฐกิจในท้องถิ่น ตลอดจนการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมถิ่นนั้นๆ รวมถึงการรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนนำมาสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งมุ่งเน้นการเรียนรู้ ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมจากชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าให้กับท้องถิ่น และเพิ่มพูนประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวตลอดจนเกิดการผลิตสินค้าท้องถิ่นซึ่งเป็นการกระจายได้ให้ชุมชนจากที่ได้กล่าวมานั้น รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้สามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่การท่องเที่ยวได้ เพราะสามารถสร้างความสมดุลทั้ง ๓ ส่วน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพราะนอกจากจะสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวแล้ว ยังช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนที่สามารถรักษาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนรวมทั้งยังคงสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ไว้ได้อีกด้วย ซึ่งจากที่ได้กล่าวมานั้น หากสามารถนำการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มาปรับใช้กับพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว จะสามารถพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว นั้นให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะกับพื้นที่ท่องเที่ยวของอำเภอสวนผึ้ง ที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องมีการวางแผน เพื่อรองรับการขยายตัวอย่างยั่งยืน และเป็นระบบ องค์การการท่องเที่ยวโลก (United Nation World Tourism Organization : UNWTO) ได้จำแนกรูปแบบการท่องเที่ยวออกเป็น ๓ รูปแบบ โดยอาศัยหลักการ แยกออกมาตามลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบไปด้วย^{๑๖}

๑. การท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติ(Natural based Tourism) หมายถึง ลักษณะการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติซึ่งได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism)การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo-tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) หรือการท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological Tourism)

๒. การท่องเที่ยวตามแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based Tourism) หมายถึง ลักษณะการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ การ

^{๑๖} Goeldner, C., & Ritchie, J. R. B. *Tourism: principles, practices, (philosophies)* (๑๐ th ed.).Hoboken:Wiley. ๒๐๐๖). P. ๒๓.

ท่องเที่ยวทางแหล่งประวัติศาสตร์(Historical Tourism) การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หรือการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบทหรือชุมชน (Rural Tourism/ Village Tourism)

๓. การท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) หมายถึง ลักษณะการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยวตามความสนใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (Ethnic Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (Home stay & Farm Stay) การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Long Stay) การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive Travel) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม และการท่องเที่ยวแบบผสมผสาน เป็นต้น

นอกจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่องค์การการท่องเที่ยวโลกได้ให้ไว้แล้วนั้น ยังสามารถแบ่งประเภทของกิจกรรมการท่องเที่ยวตาม สำนักงานสถิติเศรษฐกิจและสังคม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่ได้กำหนดไว้เป็นหลายลักษณะ ประกอบไปด้วย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเพื่อการดูแลสุขภาพเป็นกิจกรรมเป้าหมายของการท่องเที่ยว หรือเพื่อการพักผ่อน รวมถึงการเรียนรู้วิธีการรักษาสุขภาพ ทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ได้ความสุขประทับใจเพิ่มพูนความรู้ในการรักษาคุณค่าของคุณภาพชีวิตที่ดี ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ เช่น การผ่าตัดเสริมความงามหรือทำศัลยกรรมพลาสติกการลดน้ำหนัก การตรวจสุขภาพ การล้างพิษในร่างกาย หรือการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ เช่น การนวดแผนไทย การอบสมุนไพร การอาบน้ำแร่ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น

๒.๒ ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) เน้นเป้าหมายของการมีพันธสัญญาข้อตกลงร่วมกัน (Commitment) การมีส่วนร่วม (Involvement) ของผู้บริหาร และผู้ใต้บังคับบัญชาในการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร แนวคิดหลักของการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือการให้ความสำคัญกับทรัพยากรบุคคล เป็นนวัตกรรมในการบริหารที่สนับสนุนให้กลุ่มงานมีส่วนร่วม และเป็นศูนย์กลางของการดำเนินการ ซึ่งทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วมถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญในเรื่องเครือข่ายเพราะสังคมทุกวันนี้มีความสัมพันธ์กันในทางราบและสลับซับซ้อนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน นักทฤษฎีบางคนถึงกับเรียกว่าเป็นสังคมเชิง

เครือข่ายเลยทีเดียว อีกด้านหนึ่งภาคธุรกิจก็นำแนวคิดการจัดการเชิงเครือข่ายมาใช้ในการพัฒนาระบบการขายสินค้าและบริการของตนจนประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ภายในระยะเวลาที่รวดเร็ว จึงทำให้เครือข่ายเป็นหัวข้อสำคัญส่วนหนึ่งที่นักบริหารภาครัฐควรศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจ และนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานในทุกภาคส่วน การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้เข้ามาส่วนคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำงานจึงก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน ผูกมัดและตกลงใจร่วมกันในการบริหารทรัพยากรของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยให้บรรลุเป้าหมาย การมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน ก่อให้เกิดความคิดริเริ่มเพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลง นักวิชาทางตะวันตกต่างประเทศและนักวิชาการในประเทศไทยได้ให้ความหมายการทฤษฎีการมีส่วนร่วม ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

Cohen, J. M. & Uphoff^{๑๗} กล่าวถึง การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปในขั้นตอนการตัดสินใจ ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจได้เพียงอย่างเดียว ยังใช้ตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการด้วยการตัดสินใจยังเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ และการประเมินผลในกิจกรรมการพัฒนาด้วย จะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติ แต่ก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วย โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้น นอกจากนี้ก็ยังมีผลสะท้อนกลับจากการประเมินผล และการปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย โดยมีแนวความคิดว่าการมีส่วนร่วมมี ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ
๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบไปด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ
๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านต่างๆ ประกอบไปด้วยผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล
๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนินงานทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไปทุก

^{๑๗} Cohen, J.M. & Uphoff, N.T., Participation's place in rural development : Seeking

ขั้นตอนมีความสัมพันธ์ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มิบทบาทในทุกๆ เรื่อง ไม่ใช่ที่กำหนดให้ประชาชนปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิด

Vroom and Deci^{๑๘} ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นปริมาณของอิทธิพลที่ปัจเจกบุคคลรู้สึกว่าได้เข้าไปร่วมในการตัดสินใจและบุคคลจะได้รับความพึงพอใจจากการทำงานที่มีประสิทธิภาพโดยตัวบุคคลจะพัฒนาความผูกพันที่มีต่องาน และจะสามารถทำงานได้ดีตลอดจนสามารถขยายเป้าหมายขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือปรัชญาของแนว ความคิดในการควบคุมตนเองมิใช่ควบคุมองค์การ

Keith^{๑๙} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ (Mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุผลเข้าใจให้กระทำการจนบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นโดยให้เกิดความรู้สึกที่รับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

Reeder^{๒๐} ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์^{๒๑} ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเข้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทำให้เกิดความรู้สึกที่รับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย นอกจากความหมายข้างต้นนี้แล้ว นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ยังได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้อีกนัยหนึ่งในรูปของสมการว่า การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ โดยให้ความหมายของความร่วมมือร่วมใจว่า หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มการประสานงาน หมายถึง

^{๑๘} Vroom, V. H., & Deci, E. L. *Management and motivation*. (New York: Penguin Book, 1970), p. 50.

^{๑๙} Keith, D. D. *Human behavior at work- human relations and organization behavior*. (New York: Planner, 1972), p.35.

^{๒๐} Reeder, W.. *Some aspect of the informal social participation of families*. (New York: Methuen, 1974), p.68.

^{๒๑} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, *วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน*. (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภการพิมพ์. ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๓.

ห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการกระทำกิจกรรมหรือการงานความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการกระทำ และในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ

ติน ปรัชญพฤทธิ^{๒๒} ได้แบ่งทฤษฎีการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative Theory) ทฤษฎีนี้เน้นการเป็นผู้แทนของผู้นำ และถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้ นำเป็นเครื่องหมายของการรับประกันกับการบริหารที่ดี ทฤษฎีนี้เน้นเฉพาะการวางโครงสร้างสถาบันเพื่อเป็นเครื่องหมายให้ผู้ตามเข้ามา มีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ ได้แก่ บรรดาผู้นำต่าง ๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้งส่วนผู้ตามเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น ๒) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy Theory) ทฤษฎีนี้การมีส่วนร่วมไม่ใช้เพียงแค่การเข้าไปพิจารณาการเลือกตั้ง หรือการถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงในทุกขั้นตอนของการวางนโยบายยิ่งกว่านั้นทฤษฎีนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษาและพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบ นั่นคือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมที่ถือว่าการคุกคามเสรีภาพของผู้อื่น

กล่าวโดยสรุป ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ ทั้งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง เข้ามามีส่วนร่วมบริหารในกิจกรรมต่าง ๆ ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทั้งทางตรงและทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมทำ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมควบคุมและตรวจสอบตามลำดับ

๒.๒.๒ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) หมายถึง การที่ประชาชนทุกภาคส่วนเข้าไปร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนสังคมและชุมชนบนพื้นฐานของการมีอิสระในทางความคิด และการแสดงออกที่สำคัญมีความเต็มใจที่จะเข้าไปร่วมต่อกิจกรรมนั้น ๆ โดยที่การมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องมึลักษณะการเข้าไปร่วมอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด หากพิจารณากระบวนการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นพลวัต สามารถแบ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมในลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ๔ ขั้นตอน คือ (๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วยการรับรู้ การเข้าถึงเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม (๒) ปฏิบัติการหรือดำเนินการ ประกอบด้วยการเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรม

^{๒๒} ติน ปรัชญพฤทธิ. **ทฤษฎีองค์กร**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์.

และเอกชน โดยรัฐเป็นเจ้าของหลักเป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุน เปิดช่องทางให้เอกชน ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมตามกระบวนการประชาธิปไตย ทำให้การบริหารงานต่าง ๆ ไม่สร้างความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐ ตามกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ประชากร ประกอบด้วย (๑) ประสานพลังทุกส่วนของ “ประชา” กับทุกส่วนของ “รัฐ” เพื่อพัฒนา สังคมทุกระดับ (๒) ประสานพลังทุกส่วน เพื่อมวลประชามุ่งพัฒนาสังคม (๓) ร่วมด้วยช่วยกัน สร้างสรรค์สังคม (๔) มาร่วมมือรวมพลังกัน อย่าเดินแยกอยู่ต่างหาก (๕) รวมทุกพลังสร้างสรรค์ ไม่กีดกันผู้ใดออก^{๒๕}

การสร้างเครือข่ายประชารัฐ ถือเป็นกระบวนการดำเนินงานในการบริหารจัดการที่จะทำให้ประชาชนได้ประโยชน์ การมีส่วนร่วมของรัฐบาลเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชน ในการร่วมมือช่วยกันแก้ไขปัญหา ทำให้สังคมสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สามารถทำได้โดย เน้นเสริมการตลาดเป็นกระบวนการสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้บริโภค ด้วยการไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ถือเป็นกระบวนการประสานงานรูปแบบหนึ่งที่โยงโยการทำงานของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรหลายองค์กรที่มีทรัพยากร มีเป้าหมาย มีกลุ่มสมาชิกของตนเอง และมีความต้องการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกันหรือคล้ายกัน มาติดต่อประสานงานหรือ ร่วมกันทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เพื่อแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการในเรื่องนั้นๆ โดยยึดหลักการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพซึ่งกันและกัน มากกว่าการเชื่อฟังและปฏิบัติตามผู้มีอำนาจสั่งการ เครือข่าย คือการเชื่อมโยงของกลุ่มของคน หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน^{๒๖}

สรุปแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ถือเป็นกระบวนการที่ทุกภาคส่วน ร่วมมือร่วมใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่บุคคลหรือ องค์กร สมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตน ในความหมายนี้สาระสำคัญ คือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมี ลักษณะเท่าเทียมกันหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกของเครือข่ายไม่มี ผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้นๆ เพราะโดย

^{๒๕} พลเดช ปิ่นประทีป, การสร้างและบริหารเครือข่ายในยุคปัจจุบัน, หน้า ๖.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

หลักการกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ตลอดทั้งกระบวนการพัฒนาประชาชน ได้เข้ามามีโอกาสในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาโครงการต่าง ๆ โดยทั่วไปแล้วจะเห็นว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน จะมีความหมายกว้าง คือ การที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจาย ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัจจัยที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ทางเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่าการมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชาติ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ คณะสงฆ์ ภาคประชาชน สังคม ชุมชน และผู้ประกอบการภาคเอกชน เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ สามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตนและทุกภาคส่วนย่อมได้รับประโยชน์จาก การพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๒.๓ แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย

ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมอันเป็นแบบวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่ชนส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธมาโดยตลอด เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และมีความสืบเนื่องต่อกันมานับแต่อดีต ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้พุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทยมีบทบาทที่สำคัญมาก และได้กลายเป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นหลักของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประเพณี ประเพณีต่าง ๆ มีในทุกชาติทุกภาษา ส่วนลักษณะที่แตกต่างขึ้นอยู่กับการบริบทลักษณะหรือสภาพของแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละสังคม เช่น ประเพณีไทยกับจีนต่างกันหลาย ๆ ด้าน ตั้งแต่เรื่องกิริยา มารยาท การเลือกคู่ หมั้นหมาย แต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับงานศพ เป็นต้น ส่วนสังคมไทยนั้นจะเป็นการสืบเนื่องมาจากการนับถือพุทธศาสนาก็จะมีอิทธิพลด้านพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ประเพณีการบวช เข้าพรรษา ออกพรรษา สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์มหาชาติ เป็นต้น และประเพณี ถือว่าเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดีกว่าถูกต้องกว่า หรือ เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ใน

สังคม และมีการปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา เช่น การเกิด การตาย การหมั้นหมาย สมรส บวช ปลูกบ้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ประเภทของประเพณีนั้นมี ๔ ประเภท^{๒๗} ได้แก่

๑. ประเพณีปรัมปรา หมายถึง ประเพณีที่เก่าก่อน ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า สืบ ๆ กันมา เก่าก่อน มีมานาน เช่น นิยายปรัมปราต่าง ๆ อาทิ โรบินฮูดแห่งป่าเชอร์วูดที่ช่วยคนจน ของฝรั่ง

๒. จารีตประเพณี หรือ กฎศีลธรรม (Mores) หมายถึง ประเพณีที่มีศีลธรรมเข้ามาช่วยด้วยจึงเป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคมสังคมบังคับให้ปฏิบัติตาม เป็นเรื่องความผิดความถูก ความนิยมที่ยึดถือและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เช่น การเล่นซู้ ถือว่าประพฤติก้าวไม่เหมาะสม ผิดศีลธรรม เป็นต้น

๓. ขนบประเพณี (Institution) หมายถึง ระเบียบ แบบแผน ที่สังคมตั้งขึ้น กำหนดไว้ให้ปฏิบัติร่วมกันทั้งทางตรง และทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีซึ่งมีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น การไหว้ครู การศึกษาเล่าเรียน ศาสนา เป็นต้น โดยอ้อม ก็คือประเพณีที่รู้กันโดยทั่วไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติได้ เพราะมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา หรือจากการที่ผู้ใหญ่หรือบุคคลอื่นปฏิบัติ เช่น แห่งนางแมวกการจุดบั้งไฟของภาคอีสาน เป็นต้น

๔. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดา ๆ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบธรรมเนียมประเพณี หรือมีความผิดความถูกเหมือนจารีตประเพณี ดังนั้นธรรมเนียมประเพณีไม่ปฏิบัติตามก็ไม่ผิดหรือมีโทษ เป็นแต่เพียงคนส่วนใหญ่ปฏิบัติกัน และเราก็ปฏิบัติตาม แต่อาจจะไม่เหมือนกับอีกหลายสังคมเป็นเพียงธรรมเนียมของสังคมนั้น ๆ ปฏิบัติกัน เช่น ไทยใช้ช้อนส้อมในการรับประทานอาหาร ฝรั่งใช้มีดกับส้อม เป็นต้น

พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมประเพณีไทยเป็นอย่างมากตั้งแต่เกิดถึงตายทีเดียว เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คู่กับชาติไทยมาแต่ยาวนานจึงทำให้เกิดประเพณีหลาย ๆ ประการในสังคมที่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมไทย คือทุกสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงามซึ่งคนในสังคมไทยได้ทำไว้ หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้ วัฒนธรรมเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะ และพุทธปัญญาทุกแขนง และวัฒนธรรม คือสิ่งที่มีค่าแสดงรสนิยมของผู้ดีหรือชนชั้นสูงที่มีการศึกษาและฐานะดี วัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบ

^{๒๗} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๖.

แผนการประพจน์และการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ชาบซึ่งร่วมกันและสังคมมนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิต และการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่าง ๆ วิธีชีวิตของคนในชุมชน และในสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งรวมถึงสังคมวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมมิใช่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ที่หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงมีพลวัตตลอดเวลาโดยวัฒนธรรมมุ่งความอยู่ดี มีสุขของคน และสังคมโดยส่วนรวมวัฒนธรรม จึงต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพในอดีตสู่ปัจจุบัน และสู่อนาคต ต้องเชื่อมโยงระหว่าง คนในสังคม ซึ่งมีวัยต่างกัน ต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพตนเองต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และสภาพรอบโลกต้องเชื่อมโยงระหว่างความรู้ด้านต่างๆ ทั้งมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์และต้องเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมจะพัฒนาออกมาได้ต้องอาศัยความเชื่อมโยงและความเข้าใจในความหลากหลาย ความแตกต่าง และจุดร่วมของวัฒนธรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมของโลก ซึ่งมีวิวัฒนาการ และมีความเปลี่ยนแปลงมีพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง การประสาน เชื่อมโยงและถักทอวิถีชีวิตของคน และชุมชนต่างๆ รอบโลก และกับธรรมชาติเท่านั้น ที่จะทำให้การพัฒนายั่งยืนได้^{๒๘}

๒.๓.๑ ความหมายของวัฒนธรรมไทย

คำว่า วัฒนธรรม เป็นคำสมาสที่มาจากภาษาบาลีว่า “วฒฺสฺ” แปลว่า เจริญงอกงาม ส่วนคำว่า ธรรม มาจากภาษาสันสกฤตว่า ธรรม เขียนตามรูปบาลี คือ “วฒฺสฺนธฺม” หมายถึง ความดี ซึ่งหากแปลตามรากศัพท์ หมายถึง สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม หรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญ ในภาษาไทยใช้คำว่า “วัฒนธรรม” แปลตามความหมายเดิมว่า ความเจริญงอกงาม คำว่า “วัฒนธรรม” มาจากคำว่า วัฒนา และคำว่า ธรรมะ โดยคำ วัฒนา หมายถึง ความเจริญ งอกงาม ส่วนคำว่า ธรรมะ หมายถึง คุณความดี ดังนั้น ธรรม จึงหมายถึงสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ หรือวิถีของหมู่คณะ เพราะวัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะและได้แทรกซึมไปทั่วทุกกิจกรรมของการดำเนินชีวิตนับตั้งแต่ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกายวิถีชีวิต ตลอดจนทุกอิริยาบถของมนุษย์ล้วนได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา^{๒๙}

^{๒๘} สมชาย ฒ นครพนม, **มรดกวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๓๔.

^{๒๙} ประเวศ วะสี, **การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง**, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕^{๓๐} ได้นิยามความหมายของ วัฒนธรรมไว้เป็น ๔ นัย ดังนี้ (๑) สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทยในการ แต่งกาย, วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา (๒) วิถีชีวิตของหมู่คณะ (๓) ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้า ของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน (๔) พฤติกรรม และสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการ เรียนรู้จากกัน และกัน และร่วมใช้อยู่ ในหมู่พวกของตน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๓๑} เมื่อคราวแสดงปาฐกถาพิเศษ ๑๐๐ ปี พระยา อุนามานราชชน เรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ก็ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้เป็นหลาย นัยอย่างน่าพิจารณา ดังนี้ วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิ ปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบ ต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้ วัฒนธรรม คือ ผลรวมของทุกสิ่ง ซึ่งเป็นความเจริญงอก งามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้ หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้วัฒนธรรม เป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบ มา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้นๆ

จากความหมายของวัฒนธรรมที่กล่าวมาสรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สรรพสิ่งทุกอย่าง ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ทั้งในส่วนที่เป็นวัตถุ และไม่ใช่วัตถุที่เกิดขึ้นในคนรุ่นหนึ่งแล้ว ถ่ายทอดไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยน และพัฒนาไปตามยุคสมัยให้สอดคล้อง กับวิถี ชีวิต และบริบทของสังคมของกลุ่มชนนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอด ของชีวิต ซึ่งต้องดำเนินไปตาม ทฤษฎีนิเวศทางวัฒนธรรม และโครงสร้างหน้าที่เพราะเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนใน สังคม โดยแนวทางการแสดงถึงวิถีชีวิตนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการ ประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้น การ รักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิม จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้ เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

^{๓๐} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๔), หน้า ๓๖๕.

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **วัฒนธรรมกับการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒), หน้า ๓๖.

๒.๓.๒ องค์ประกอบของวัฒนธรรมไทย

ชาติไทยเป็นชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ หลายประการ ที่ตกทอดจนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีของชาติ เป็นเครื่องมือ ที่ช่วยในการพัฒนา จิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม อันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนา และความมั่นคง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศชาติ ฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ทุกคน ในชาติควรได้ร่วมมือกัน ทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริม และเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผล และมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ วัฒนธรรมของชาติได้คงอยู่สืบไปอีกนานเท่านาน ซึ่งงานด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมนั้น เป็นงานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญา และทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุ และองค์ประกอบที่ขาด ไม่ได้ของความเจริญด้านอื่นทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษา และดำรงความเป็นไทยไว้ ได้สืบไป และแนวทางในการศึกษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๓๙ ตามนโยบาย วัฒนธรรมแห่งชาติได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๓ ลักษณะ กล่าวคือ^{๓๒}

๑) **วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐาน** และเครื่องมือ สำหรับสร้างเสริมความสามัคคี ความกลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คนประพฤติศีลปฏิบัติธรรมและพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกันทั้งในยามสุข และยามทุกข์

๒) **วัฒนธรรมเป็นกรอบ** และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จึงถือได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหลักในการแสดงออกถึงความประพฤติและหลักปฏิบัติของสมาชิกของสังคมอาจจะช่วยป้องกันแก้ไขปัญหาลดลงทั้งตอบสนองความต้องการของสมาชิก และของสังคมได้

๓) **วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์** เป็นลักษณะเด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะ ซึ่งมี ส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อันจะทำให้บังเกิดความรักสามัคคีกัน และจะส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะ และธำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ

ขอบข่ายและองค์ประกอบของวัฒนธรรม ย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัยเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบอันสำคัญในการทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่น สร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นฐานอันสำคัญในการ พัฒนาประเทศโดยแยก เป็นอนุภาคต่างๆ ประกอบด้วย (๑) วัฒนธรรมประเภทเผ่าพันธุ์และการ ดำรงชีวิต (๒) วัฒนธรรมประเภทภาษา และวรรณกรรม (๓) วัฒนธรรมประเภทศาสนา จริยธรรม

^{๓๒}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม, **คู่มือศูนย์วัฒนธรรมใน สถานศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑-๑๓.

คุณธรรม (๔) วัฒนธรรมประเภทสุนทรียศาสตร์ ศิลปะและกีฬาการละเล่นของไทย (๕) วัฒนธรรมประเภทครอบครัวเศรษฐกิจและการเมือง วัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้^{๓๓}

๑) **องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects)** คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัส จับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียนเครื่องจักร สถานมหรสพ สนามกีฬา โบสถ์ วิหาร หอดูดาว และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษาสัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา ชั่ง ตวง วัด

๒) **องค์การ (Association or Organization)** หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ มีระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอนเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว (กลุ่มเล็กที่สุด) สหพันธ์กรรมการ ลูกเสือ สภากาชาด วัด สหประชาชาติ ฯลฯ

๓) **องค์พิธีการ (Usage)** เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด หมั้น แต่งงาน บวชนาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ซึ่งศาสนาก็มีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากก็น้อย รวมตลอดถึงพิธีกรรมแต่งกายและรับประทานอาหาร

๔) **องค์คติ (Concepts)** หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็นอุดมการณ์ต่างๆ เช่น ความเชื่อกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism) หรือหลายองค์ (Polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ ทศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้มาตรฐานในการตัดสิน หรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน^{๓๔}

จากนัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าทุกสังคมต้องมีวัฒนธรรม และวัฒนธรรมของแต่ละสังคมนั้นมีลักษณะเฉพาะที่แสดงออกให้ปรากฏจนทำให้บางท่านใช้ขอบเขตของวัฒนธรรมเป็นเครื่องแบ่งอาณาเขตประเทศชาติได้ ลักษณะของวัฒนธรรมจะประกอบไปด้วย

๑) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ป็นสิ่งช่วยในการดำเนินชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นล้วนเป็นวัฒนธรรม

^{๓๓}นิคม มุสิกคามะ, วัฒนธรรม บทบาทใหม่ ในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๕๕), หน้า ๔๑.

^{๓๔} ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), ๓๒-๔๐.

๒) วัฒนธรรม เป็นผลรวมหลายสิ่งหลายอย่าง (Integrative) เช่น ความรู้ ความเชื่อวิถีในการดำเนินชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ

๓) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้วัฒนธรรมมิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อน และลักษณะข้อนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์ กล่าวคือพฤติกรรมส่วนใหญ่ของสัตว์เกิดจากการเร้าของสัญชาตญาณ (Instinct) ส่วนมนุษย์นั้น มีสมองอันทรงคุณภาพจึงสามารถรู้จักคิดถ่ายทอดและเรียนรู้ กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้น จากการที่มีการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นลักษณะ ที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรม

๔) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นมรดกของสังคมเป็นผลของการถ่ายทอด และการเรียนรู้ และเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการดังกล่าวก็คือการสื่อสารโดยสัญลักษณ์ ได้แก่ การที่มนุษย์มีภาษาใช้ที่แน่นอน ซึ่งมีส่วนช่วยให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อนๆ ดำเนินสืบเนื่องกันมา มิขาดสาย จึงมีลักษณะเป็นมรดกแห่งสังคม (Social Heritage)

๕) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็น Super Organic หมายถึง สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์อย่างเดี่ยว กันในทางกายภาพหรือทางชีวภาพนั้นอาจเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละของวัฒนธรรม กล่าวคือของสิ่งหนึ่งอาจนำมาใช้ในความหมายที่ต่างกันออกไปในแต่ละสังคมต่างๆ ที่ก็คือสิ่งเดียวกันนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ลิ่น เป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของทุกคนชาวทิเบตนำมาใช้แสดงออกซึ่งความเคารพนับถือด้วยการแลบลิ้นส่วนชาวไทยกลับถือเป็นการแสดงที่ไม่สุภาพ เป็นต้น

๖) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) หรือแบบแผนการดำรงชีวิต (Design for Living) ของมนุษย์ ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกเรียนรู้อาการถ่ายทอดไปด้วยการสั่งสอนทั้งทางตรง และทางอ้อม

๗) เป็นผลจากการช่วยกันสร้างสรรค์ของมนุษย์ และได้มีการปรับปรุงดัดแปลงสิ่งใดที่ไม่ดีหรือล้าสมัยก็เลิกใช้ไป สิ่งใดที่ดีก็ยังคงเอาไว้ใช้ต่อไป เช่น การเพาะปลูก เดิมใช้แรงสัตว์ต่อมาเห็นว่าเป็นวิธีที่ล่าช้า และล้าสมัยจึงประดิษฐ์ หรือซื้อเครื่องมือ เครื่องจักรมาใช้ในงานเพาะปลูกทำให้ผลผลิตมากขึ้น

๘) วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลง (Change) และมีการปรับตัว (Adaptive) ได้

๙) วัฒนธรรมมิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งแต่เป็นของส่วนรวมสิ่งที่จะถือว่าเป็นวัฒนธรรมได้จะต้องเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับถือปฏิบัติมิใช่เฉพาะคนใดคนหนึ่งยอมรับถือปฏิบัติเท่านั้น

๒.๓.๓ พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนานั้นได้ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปกรรม ศีลธรรม กฎหมาย วรรณกรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความสามารถและอุปนิสัยของคนในสังคมไทย เป็นต้น เพราะวัฒนธรรมไทยนับเป็นเครื่องหล่อหลอมสมาชิกของสังคมให้เกิดความผูกพันสามัคคี และอบรมขัดเกลาให้คนในสังคมมีทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมที่สอดคล้องกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมไทย พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คนในวัฒนธรรมไทยสามารถสัมผัสได้ด้วยอุดมการณ์ทางความคิด เหตุผลและความเชื่อ และในท้ายที่สุดพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกลงในสังคมไทย ให้คนไทยได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา อีกทั้งพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมและที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยเกือบทั้งประเทศ จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ^{๓๕} อิทธิพล ของพระพุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมากซึ่งพิจารณาได้จากค่านิยมของไทยบางอย่างที่ปฏิบัติจนเป็นระเบียบแบบแผน ที่ล้วนแต่มีต้นกำเนิดจากหลักคำสอนทางศาสนา ตัวอย่างเช่น มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งทำให้คนไทยเป็นชนชาติที่มีความเด็ดเดี่ยว อดทน เจียมตน รักความ เป็นอิสระ แต่ก็ยอมรับสภาพความทุกข์ และมีความหวังกับชีวิตใหม่ว่าจะต้องดีขึ้นถ้าหากกระทำความดี มีศรัทธามั่นคงในการทำบุญและให้ทาน เพื่อสะสมบุญบารมีไว้ภายภาคหน้า มีจิตใจโอบอ้อมอารี ให้อภัยเพื่อนมนุษย์ ไม่ผูกพยาบาท เชื้อพึง เคารพนับถือบุคคลตามลำดับอาวุโส และยึดมั่นในความกตัญญูต่อผู้มีอุปการะ มีความสงบเสงี่ยม นอบน้อม สำนวณ เกรงใจผู้อื่น และมีความระมัดระวัง รอบคอบ และวัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย^{๓๖}

๑. **ด้านภาษาและวรรณกรรม** ภาษาที่ใช้กันในปัจจุบันในประเทศไทย มีแหล่งกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่พระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาทได้นำภาษาบาลีเข้ามา ส่วนฝ่ายมหายาน ได้นำภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ เช่น คำที่ใช้เรียกชื่อต่าง ๆ ชื่อคน ชื่อเมือง ชื่อบ้าน และชื่อสถานที่ราชการ เป็นต้น วรรณกรรมของไทยที่มาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง ปฐมสมโพธิกถา มหาชาติคำหลวง เป็นต้น

^{๓๕} สุวรรณ เพชรนิล, **วัฒนธรรมและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๒.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน สุชีพ ปุญญานุภาพ. **วัฒนธรรมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๕-๘๕

๒. ด้านศิลปกรรม คือ งานสร้างสรรค์ที่มนุษย์ได้จัดสร้างหรือประดิษฐ์ขึ้น ที่มีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ งานประเพณีจิตรกรรม ได้แก่ การเขียนภาพ ลวดลายไทย รวมทั้งงานปฏิมากรรม ได้แก่ การปั้น การหล่อ และการสลักรูปงานวรรณกรรม ได้แก่ การประพันธ์ร้อยแก้ว ร้อยกรอง สถาปัตยกรรม การออกแบบ การก่อสร้าง และนาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ ได้แก่ การขับร้อง พิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๓. ด้านประเพณี คือ แบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ประเพณีสำคัญ ๆ ของไทยที่สืบทอดมาจากพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีอื่นๆ เช่น การบวชนาค การทำบุญเนื่องในวันต่างๆ เช่น ครอบรอบวันเกิด ครอบรอบวันแต่งงาน การทำบุญอุทิศแก่ผู้ตายและประเพณีทำบุญต่างๆ เช่น การตักบาตร การถวายสังฆทาน การถวายสลากภัต การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น

๔. ด้านจิตใจ คนไทยมีลักษณะนิสัยเฉพาะตัว ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เช่น ความโอบอ้อมอารี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา ความเคารพอ่อนน้อม ความอดทน รักอิสระ รักสันโดษ ชอบช่วยเหลือตนเอง ไม่มีการบังคับข่มเหงซึ่งกันและกัน ยิ้มง่ายใจดี เป็นต้น จนได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย

วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ซึมแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิด จิตใจและกิจกรรมแทบทุกก้าวของชีวิตโดยตลอดเวลายาวนาน โดยยังคงเนื้อหาสาระเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ก็มี ถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปื้อนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นหรือผันแปรในด้านเหตุอื่นๆ จนผิดเพี้ยนในปัจจุบันก็ไม่มากในทางจิตใจเห็นได้ชัดว่าหลักธรรมความประพฤติปฏิบัติการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในและเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจและลักษณะนิสัยของคนไทยให้เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางและร่าเริงแจ่มใส ชอบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แสดงความเป็นมิตร ประเพณีและพิธีการต่าง ๆ ของสังคมหรือชุมชนล้วนมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา

๒.๔ แนวคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย

มรดกทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๒๐) เมืองโบราณ ๗๐๐ กว่าปี อติตราชาธานีที่รุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การค้า ศาสนา ภาษา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และเทคโนโลยีที่มีการสร้างสรรค์ สังคม และสืบทอดมาสู่ชนชาติไทยในปัจจุบัน หากย้อนอดีตเพื่อสืบค้นความเป็นมาของบรรพชนในดินแดนสุโขทัยแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีผู้คน

อาศัยอยู่ ณ ดินแดนแห่งนี้มาไม่ต่ำกว่า ๒,๕๐๐ ปี จากหลักฐานหลุมฝังศพ โครงกระดูกมนุษย์ และเครื่องมือหินที่พบ ณ แหล่งโบราณคดีบ้านบึงหญ้า อำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย นอกจากนี้ ยังมีแหล่งโบราณคดีเขาเขนเขากา อำเภอศรีนคร แหล่งโบราณคดีวัดชมชื่น อำเภอศรีสัชนาลัย ที่แสดงให้เห็นถึงความสืบเนื่องจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์สู่สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนแถบนี้ มรดกทางวัฒนธรรมสุโขทัย สมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกเริ่มบังเกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมจากต่างแดน เผยแผ่เข้ามาซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นอย่างมากมาย อาทิ แหล่งโบราณคดีบ้านวังหาด บ้านตลิ่งชัน ในอำเภอบ้านด่านลานหอย ซึ่งเป็นแหล่งถลุงและผลิตเครื่องมือเหล็กได้ค้นพบโบราณวัตถุสำคัญ คือ เหรียญเงินรูปสัตว์คล้ายลิง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหรียญเงินรูปพระอาทิตย์และศรีวิไลที่มักพบได้ตามเมืองโบราณสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๖) นอกจากนี้ในบริเวณเมืองสุโขทัยเก่า ยังพบพระพุทธรูปหินทรายศิลปะทวารวดี ๒ องค์ คือ ที่วัดมหาธาตุและวัดสะพานหินตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็นต้นมาวัฒนธรรมแบบขอมหรือ บางที่เรียกว่า “สมัยลพบุรี” ได้ปรากฏขึ้นในดินแดนสุโขทัย มีหลักฐาน คือ ปราสาทเขาปู่จา อำเภอศรีมาศ ซึ่งกำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๗ วัฒนธรรมแบบขอมเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ก่อนที่จะมีการสถาปนาราชธานีสุโขทัยศรีสัชนาลัย (ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙) ดังปรากฏหลักฐาน โบราณสถานแบบขอม(ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘) ที่เมืองศรีสัชนาลัย ได้แก่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเซลิ้ง (ซุ้มประตูทางเข้า) และวัดเจ้าจันทร์ส่วนที่เมืองสุโขทัยเก่า ได้แก่ วัดพระพายหลวง วัดศรีสวาย และศาลตามาแดง^{๓๔}

ศิลาจารึกหลักที่ ๒ จารึกวัดศรีชุม ให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ว่าพ่อขุน ๒ องค์ คือ พ่อขุนผาเมือง และพ่อขุนบางกลางหาว ได้ร่วมกันต่อสู้ขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพง ออกไปจากเมืองสุโขทัยได้สำเร็จ อันแสดงนัยสำคัญว่าเป็นการปฏิเสธอิทธิพลทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมแบบขอมที่เคยแพร่หลายอยู่แต่เดิมออกไป เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่อันเป็นเอกลักษณ์แห่งชนชาติตน คือ ความเป็นคนสุโขทัยนั่นเอง ภายหลังจากเหตุการณ์ข้างต้น พ่อขุนบางกลางหาวได้ขึ้นครองราชย์ เฉลิมพระนามว่า “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” ปกครองเมืองสุโขทัยเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วง ราชวงศ์พระร่วงมีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อมารวมทั้งสิ้น ๙ พระองค์ เป็นระยะเวลาประมาณเกือบ ๒๐๐ ปี (พุทธศักราช ๑๗๙๒ - ๑๙๘๑) ช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ในทางประวัติศาสตร์และทางศิลปะ จัดว่าเป็น สมัยสุโขทัย กำหนดช่วงระยะเวลาไว้โดยประมาณว่าระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๐ ซึ่งมีเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์

^{๓๔} กระทรวงวัฒนธรรม, ศูนย์ข้อมูลมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร.

และศิลปวัฒนธรรม เกิดขึ้นมากมายในรัชสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (ราวพุทธศักราช ๑๘๐๐) สันนิษฐานว่าเป็นยุคสมัยแห่งการสร้างบ้านแปงเมือง ภายใต้วัฒนธรรมทางพุทธศาสนาแบบเถรวาท สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ไว้ ณ ใจกลางเมืองวางผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างคันดินขุดคูน้ำล้อมรอบ สร้างป้อมปราการ และประตูเมืองสี่ด้าน เป็นต้น ในรัชสมัยของ พ่อขุนบานเมือง (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙) เป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ ไม่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่สันนิษฐานว่าคงมีการก่อสร้างบ้านสร้างเมืองสืบต่อจากรัชกาลก่อน

รัชสมัยของ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พุทธศักราช ๑๘๒๒ – ๑๘๔๑) ปรากฏหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองของเมืองสุโขทัยหลายประการ พระองค์ทรงประดิษฐ์อักษรไทย (ลายสือไท) ขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๒๖ ทรงสร้างขดานหินมนังศิลาบาตร เมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๓๕ สำหรับพระสงฆ์นั่งเทศนาธรรม ไพร่ฟ้าประชาชนยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธรูป ทรงโปรดให้สร้างกระดิ่งไว้สำหรับบำบัดทุกข์ บ้านเมืองจึงร่มเย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล การเมืองมั่นคง ผู้ก่อกบฏไม่ตรีกับแว่นแคว้นต่าง ๆ

รัชสมัยของ พระยาเลอไท (พุทธศักราช ๑๘๔๒ - ไม่สามารถระบุได้) และรัชสมัยของ พระยาร่วงนำถุม (ไม่สามารถระบุได้ - พุทธศักราช ๑๘๙๐) ตามลำดับ ไม่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เด่นชัด แต่อาจเชื่อมโยงกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลานี้มีหลักฐานที่สำคัญคือ จารึกวัดศรีชุม กล่าวถึงเมืองสุโขทัยได้ร่วมมือกันกับเมืองสองแคว ยกทัพออกไปร่วมรบพระศรีศรัทธาพระเจ้าฟามณีแห่งเมืองสองแคว ได้กระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะเหนือข้าศึกคือขุนจิ้ง และตำนานมูลศาสนากล่าวถึงพระภิกษุ ๒ รูป คือพระสุมนะและพระอนิมทัสสี ได้เดินทางไปศึกษาพระไตรปิฎกที่นครพินแล้วกลับมาเผยแผ่ที่เมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย

รัชสมัยของ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือ พระยาลิไท (พุทธศักราช ๑๘๙๐ – ๑๙๑๑) ทรงรวบรวมเมืองต่าง ๆ ภายในในแว่นแคว้นสุโขทัย ทรงเป็นทั้งนักรบและนักปราชญ์ ทรงใช้ศาสนาเพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมือง อาทิ เมืองน่าน หลวงพระบาง และกรุงศรีอยุธยา ที่สำคัญเมื่อปีพุทธศักราช ๑๙๐๕ ทรงออกผนวชและจำพรรษาที่วัดป่ามะม่วง นอกเมืองสุโขทัยทางทิศตะวันตก ทรงมีความรอบรู้ทางด้านศาสนา ดังเช่นเมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๘๘ เมื่อครั้งยังทรงเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัยทรงนิพนธ์ “เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง” เรื่องราวจักรวาลวิทยาทางพุทธศาสนา นอกจากนี้บรรดางานศิลปกรรมที่งดงามต่าง ๆ อาทิ รอยพระพุทธรูป พระพุทธรูป เจดีย์ และวัดวาอารามหลายแห่ง ล้วนมีหลักฐานชี้ชัดหรือบางแห่งเป็นที่น่าเชื่อถือว่าสร้างขึ้นในช่วงระยะเวลานั้น

อย่างไรก็ตามในรัชสมัยของพระยาสิทธิ ได้มีอาณาจักรแห่งใหม่เกิดขึ้นคือ “กรุงศรีอยุธยา” ซึ่งทิวกำลังและอำนาจจนเหนือกว่า และเข้ามามีอิทธิพลต่อแคว้นสุโขทัย เริ่มตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองทรงยกทัพมายึดเมืองพิษณุโลก แล้วตั้งเจืองใหม่ให้พระยาสิทธิต้องย้ายไปประทับที่พิษณุโลกถึง ๗ ปี อันเป็นการทำให้ศูนย์กลางราชบัลลังก์แห่งเมืองสุโขทัยไม่มั่นคงเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระยาสิทธิ สุโขทัยยังดำรงฐานะเป็นเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองในตำแหน่ง พระมหาธรรมราชาสืบต่อมาอีกคือ พระมหาธรรมราชาที่ ๒ พระมหาธรรมราชาที่ ๓ (ไสลือไท) และ พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) ตามลำดับ แม้สถานภาพทางการเมืองจะไม่ค่อยมั่นคง แต่ชาวสุโขทัยก็ยังยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ดังเช่นที่ปรากฏตามหลักฐานการสร้างวัดและงานศิลปกรรมทางศาสนาโดยตลอด อาทิ วัดช้างล้อม (พุทธศักราช ๑๙๒๗) วัดอโศการาม (พุทธศักราช ๑๙๔๒) วัดศรีพิจิตรกิริยาศัลยาราม (พุทธศักราช ๑๙๔๗) และวัดสรศักดิ์ (พุทธศักราช ๑๙๖๐) เป็นต้น สำหรับสถานภาพทางการเมืองของสุโขทัยที่มีได้มั่นคงดังเช่นแต่ก่อนนั้น ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากอิทธิพลจากภายนอกที่สำคัญ คือ กรุงศรีอยุธยา ส่งผลให้บางคราวสุโขทัยก็เข้มแข็ง บางคราวก็อ่อนแอ จนกระทั่งปีพุทธศักราช ๑๙๘๑ เมื่อพระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) สิ้นพระชนม์ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) แห่งกรุงศรีอยุธยาก็ได้แต่งตั้งพระมหาธรรมราชาอีก แต่โปรดให้พระราเมศวร (ตำแหน่งอุปราชซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) พระราชโอรสผู้มีมารดาเป็นเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัย ไปปกครองเมืองพิษณุโลกและเมืองต่างๆ ในแคว้นสุโขทัย การสูญเสียเอกราชให้แก่พระนครศรีอยุธยา อันเป็นการยุติอำนาจทางการเมืองของแคว้นสุโขทัยลงอย่างแท้จริง รวมระยะเวลาแห่งการดำรงเอกราชของแคว้นสุโขทัยประมาณเกือบ ๒๐๐ ปี^{๓๔}

ภายหลังการสิ้นสุดอำนาจของแคว้นสุโขทัยแล้ว ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองในแถบภาคเหนือตอนล่างเปลี่ยนมาอยู่ที่เมืองพิษณุโลก ซึ่งก็มีฐานะเป็นเพียงเมืองลูกหลวงของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาอีกต่อหนึ่ง นับจากนี้ไปเมืองสุโขทัยไร้ซึ่งกำลังในการสร้างสรรค์และทำนุบำรุงบ้านเมือง แม้บางคราวประวัติศาสตร์กล่าวถึงความเคลื่อนไหวของผู้คนในดินแดนแห่งนี้ แต่ก็ได้สลักสำคัญเช่นในอดีต กระทั่งบางคราวเมื่อเกิดศึกสงครามก็ต้องกวาดต้อนผู้คนออกไปจนสิ้น อันทำให้เมืองสุโขทัยต้องกลายเป็นเมืองร้างอยู่กลางป่าดงนานนับร้อยปี ระยะเวลาล่วงมาถึงสมัยปัจจุบันพื้นที่เมืองเก่าวัด วัง โบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยทั้งหมดได้ขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่มรดกโลก มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ชาติไทยและมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าในปัจจุบัน

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว

๒.๔.๑ ความหมายมรดกทางวัฒนธรรม

พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.^{๓๙} ได้ให้ความหมายของ มรดกทางวัฒนธรรมไว้ว่า วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรมจัดเป็น “มรดกวัฒนธรรม”ที่มีความหมายครอบคลุมถึงทรัพยากรประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุและนามธรรม เป็นมรดกของมนุษยชาติ(Heritages) ในที่นี้ หมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้าง และวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมา ในมิติทางพระพุทธศาสนาได้นับรวมสถาปัตยกรรม (อุโบสถ เจดีย์ กุฏิ วิหาร หอไตร หอระฆัง) จิตรกรรม (ภาพวาดฝาผนัง ภาพผ้าพระบฏ) ประติมากรรม (พระพุทธรูป งานปูนปั้น) เครื่องสักการะและวัตถุสิ่งของที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น คัมภีร์ธรรม ธรรมมาสน์ตาลปัตร ผ้าห่อคัมภีร์โคม ฯลฯ) เรียกว่า “พุทธศิลปกรรม” ซึ่งเป็นผลงานด้านศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อสนองตอบการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา แฝงไว้ด้วยปรัชญาและหลักธรรมโดยผ่านการแสดงทางวัตถุเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และเป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงาม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ^{๔๐} ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมโดยได้อ้างถึงอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลก (๒๕๑๕) มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติเช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้าง ยกหรือเชื่อมต่อกัน อันมีความเป็นเอกลักษณ์หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์รวมทั้งพื้นที่แหล่งโบราณคดีซึ่งสถานที่เหล่านั้นมีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ มนุษย์วิทยา หรือวิทยาศาสตร์ทั้งนี้ในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลก กล่าวว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วย อนุสรณ์สถาน (Monuments) ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรม, โบราณสถาน, ประติมากรรมและจิตรกรรมขนาดใหญ่องค์ประกอบหรือโครงสร้างที่มีลักษณะทางโบราณคดี,จารึก, สถานที่ที่อยู่อาศัยและแหล่งที่มีองค์ประกอบหรือโครงสร้างลักษณะผสมผสาน ซึ่งมีคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลในทางประวัติศาสตร์ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

^{๓๙} พระสุธีรัตนบัณฑิต, การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา, (นนทบุรี : นิตยธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๔), หน้า ๑๗.

^{๔๐} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

กลุ่มของอาคารหรือกลุ่มของสิ่งก่อสร้าง (Group of buildings) กลุ่มของสิ่งก่อสร้างที่แยกจากกันหรือเชื่อมต่อกัน อันเนื่องด้วยสถาปัตยกรรม ความเป็นเอกภาพ หรือตำแหน่งของสิ่งก่อสร้างดังกล่าวในสถานที่และภูมิทัศน์มีคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลในทางประวัติศาสตร์ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์ รวมทั้งแหล่ง (Sites) ผลงานของมนุษย์หรือผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่รวมถึงแหล่งโบราณคดีสถานที่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลงานของมนุษย์หรือการทำงานร่วมกันของธรรมชาติและมนุษย์ พื้นที่รวมทั้งแหล่งโบราณคดีที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในทางประวัติศาสตร์ ความงาม ชาติพันธุ์ หรือมานุษยวิทยา ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีสถานที่ที่ได้รับการประกาศจากยูเนสโกให้เป็นมรดกโลกจำนวน ๕ แห่ง เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ๓ แห่ง ได้แก่ นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร ได้รับการประกาศจากยูเนสโกให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ แห่งที่สอง เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวารได้รับการประกาศจากยูเนสโกให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ และ แห่งที่สาม แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ได้รับการประกาศจากยูเนสโกให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. ๒๕๓๕

Feilden and Jokileht^{๔๑} ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก และองค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้กำหนดว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง แต่รวมทั้งนามธรรม (Intangible) เช่น ภาษา ศิลปกรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ

ในการประชุมสมัชชาสามัญของ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ครั้งที่ ๑๗ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ปี ๒๕๑๕ ณ กรุงปารีส ที่ประชุมได้มติอนุมัติว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ไว้ดังนี้

^{๔๑} Feilden and Jokilehto, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา: คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

๑. มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง อนุสรณ์ (Monuments) ซึ่งมีลักษณะเป็นผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ กลุ่มอาคาร (Groups of building) เป็นกลุ่มของอาคารที่แยกกัน หรือต่อเนื่องกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความร่วมลักษณะ หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์ สถานที่คือผลงานของมนุษย์ หรือผลงานอันผสมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ เป็นสถานที่ซึ่งไม่มีอาคารอยู่เลย แต่เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียภาพชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

๒. มรดกทางธรรมชาติ หมายถึง ลักษณะทางธรรมชาติ อันประกอบด้วย ภูมิทัศน์ฐานทางกายภาพ ชีวภาพ มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติหรือพื้นที่ที่ธรรมชาติกำหนดของเขตไว้แน่ชัด มีคุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (Science) การอนุรักษ์ (Conservation) หรือความงามแห่งธรรมชาติ (Natural Beauty) ในการจัดมรดกทางวัฒนธรรม ได้จัดประเภทของอนุสรณ์สถานเอาไว้ ๒ กลุ่มใหญ่ๆ กลุ่มที่ ๑ ซากอารยธรรม (Dead Monuments) คือ สถานภาพของโบราณสถานนั้น มีลักษณะเป็นซากหลักฐานทางอารยธรรมในอดีต มากกว่าจะใช้สอยได้ในปัจจุบัน กลุ่มที่ ๒ อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monuments) คือ อนุสรณ์สถานที่ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอดประเพณีทางศิลปะ และมีการตกแต่งเสริมความมั่นคงตามลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้นๆ^{๔๒}

๒.๔.๒ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

Feilden and Jokilehto^{๔๓} ได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape) ว่าเป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือ มานุษยวิทยา นอกจากนี้ Feilden ยังได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆอย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคารรวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่าง และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลย พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียง

^{๔๒} UNESCO, "Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage," (Paris, ๒๕๑๕) อ้างถึงใน ณวรรณ์ สายเชื้อ, "แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา," (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๓.

^{๔๓} Feilden and Jokilehto, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, "การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลองกรณีศึกษา: คลองอ้อมนันทและคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี", หน้า ๘.

ความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคม และเศรษฐกิจด้วย

จากการประชุมที่จัดขึ้นในโรม โดย ICCROM (International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property) และ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ภายใต้การสนับสนุนของ Cultural Heritage Division of UNESCO ในเดือนเมษายนปี ๑๙๘๓ ได้กำหนดลักษณะของ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย^{๔๔}

๑. เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ เช่นสวน(Park land)

๒. เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)

๓. เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณะภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

๒.๔.๓ ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม

สังคมสุขุขทัยยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ประชาชนจึงได้รับการขัดเกลาจิตใจให้มีความละเอียดอ่อนทั้งในแง่ของหลักธรรมและศิลปกรรมต่าง ๆ ทำให้สามารถสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไว้มากมาย ซึ่งกลายเป็นมรดกตกทอดแก่อาณาจักรไทยในยุคต่อๆ มาหลายด้านดังต่อไปนี้^{๔๕}

๑. ด้านศาสนา

ในสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีการนับถือพระพุทธศานานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากลังกามาทางเมืองนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์เถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชมา

^{๔๔} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. การอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม. (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒) , หน้า ๖.

^{๔๕} กรมศิลปากร,ประวัติเมืองสุโขทัย [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/parameters/km/item/ประวัติเมืองสุโขทัย.html> [๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓].

เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สุโขทัย ทำให้นับตั้งแต่นั้นมาพระพุทธศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองในสุโขทัย และได้แผ่ขยายเข้าไปในอาณาจักรอื่น ๆ จนกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทยและเป็นสื่อกลางสำคัญที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่ชนชาติไทย และพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัยทุกพระองค์ทรงมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ทรงนำราษฎรปฏิบัติธรรมและทำกิจกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ที่ ๑ (ลิไทย) พระองค์ทรงออกผนวชและทรงนิพนธ์งานทางศาสนา เช่น หนังสือไตรภูมิพระร่วง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีการสร้างวัดในเขตพระราชวัง เพื่อใช้ประกอบพระราชพิธีทางศาสนา และพระราชพิธีอื่น ๆ ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๒. ด้านศิลปกรรม

๑) สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างสมัยสุโขทัยมีความงดงามและเป็นแบบอย่างของสุโขทัย โดยเฉพาะ ดังจะเห็นได้จากการก่อสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยตอนต้นที่นิยมให้ก่อสร้างเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ต่อมาในสมัยสุโขทัยตอนปลายการก่อสร้างเจดีย์จะมีลักษณะสวยงามยิ่งขึ้น เป็นรูปแบบสุโขทัยแท้ คือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือทรงดอกบัวตูม นอกจากนี้สมัยสุโขทัยจะสร้างวิหารใหญ่กว่าโบสถ์ มีกำแพงทึบ และเจาะเป็นช่องเล็ก ๆ คล้ายกับหน้าต่างเพื่อให้แสงลอดผ่านเข้าข้างในได้ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการสร้างวิหารในสมัยนั้น จะนิยมสร้างไว้ด้านหน้าของเจดีย์ เช่น วิหารหลวงที่เมืองสุโขทัย วิหารหลวงที่วัดมหาธาตุ เป็นต้น

๒) ประติมากรรม การก่อสร้างพระพุทธรูป สมัยสุโขทัย นิยมหล่อพระพุทธรูปจากโลหะสำริด ซึ่งเป็นศิลปะแบบสุโขทัยแท้ พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่สวยงามที่สุดของชาติไทย ได้แก่ พระพุทธชินราช พระศรีศากยมุนี เป็นต้น

๓) งานจิตรกรรม งานจิตรกรรมสมัยสุโขทัยมีทั้งภาพลายเส้นและภาพสีฝุ่น เช่น จิตรกรรมงานเขียนลายเส้นเรื่องชาดก สลักบนหินชนวนที่ผนังอุโมงค์ ในวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย และภาพจิตรกรรมฝาผนัง ใช้สีแดง ดำ ขาว เป็นหลัก เช่น ภาพเขียนที่วัดเจดีย์แถมเมืองศรีสัชนาลัย

๓. ด้านภาษาและวรรณกรรม

มรดกทางวัฒนธรรมของสุโขทัยที่สำคัญ คือ ตัวอักษรไทยและวรรณกรรมตัวอักษรไทย เรียกว่า ลายสือไทย พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ ตัวอักษรไทยที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้นนั้นได้ดัดแปลงมาจากอักษรขอมและอักษรมอญ มีลักษณะการจัดวาง

รูปสละให้เรียงอยู่บนบรรทัดเดียวกับพยัญชนะ การประดิษฐ์อักษรไทยทำให้เกิดวรรณกรรมที่สำคัญ ได้แก่ ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง หรือศิลปจารึกหลักที่ ๑ นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีที่สำคัญ ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง (ไตรภูมิภูมิกถา)

๑) ศิลปจารึก ศิลปจารึกที่พบในสมัยสุโขทัย มีประมาณไม่น้อยกว่า ๓๐ หลักแต่ที่สำคัญมาก คือศิลปจารึกหลักที่ ๑ ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง มีคุณค่าทางภาษา กฎหมาย การปกครอง วัฒนธรรม และยังเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของไทยในสมัยนั้นจึงนับว่าเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคม และวัฒนธรรมของสุโขทัยได้เป็นอย่างดี

๒) ไตรภูมิพระร่วง พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้แสดงธรรมโปรดพระราชมารดาและอบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไป ไตรภูมิพระร่วงเป็นวรรณคดีเล่มแรกของไทยที่เขียนเป็นเล่มอย่างสมบูรณ์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์ นรก สวรรค์ สั่งสอนให้คนรู้จักเกรงกลัวต่อบาปและให้ทำแต่ความดี นับว่ามีอิทธิพลต่อจิตใจและความเชื่อของคนไทยสมัยนั้นเป็นอย่างมาก^{๔๖}

๔. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของคนในสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีในสมัยสุโขทัยจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากคนไทยในกรุงสุโขทัยนับถือพระพุทธศาสนากันอย่างกว้างขวาง ทำให้พระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสุโขทัย เช่น ประเพณีการสร้างวัดในเขตพระราชวัง ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา รักษาศีล ฟังเทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ขนบธรรมเนียมประเพณีของสุโขทัยเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบันได้แก่ การละเล่นรื่นเริง ประเพณีการเผาเทียนเล่นไฟ และพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีลอยพระประทีป เป็นต้น ซึ่งอาณาจักรสุโขทัยได้สร้างแบบแผนของการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน ตลอดจนได้สร้างสรรคศิลป์วัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ไว้มากมายเป็นมรดกตกทอดให้กับอาณาจักรไทยในยุคหลังต่อ ๆ มา ทั้งในด้านศาสนา ศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี หรือที่เรียกกันว่า มรดกทางวัฒนธรรมของสุโขทัย

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน, วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. การอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒) , หน้า ๑๕ - ๒๕.

๒.๕ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อศึกษา และเรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งที่มีมานานแล้วและที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะหรือเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้วัฒนธรรมเป็นวัตถุประสงค์หรือใช้วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยว ที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และวิถีชีวิตผู้คนหรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มี ความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวในเชิงของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์งานหัตถกรรม กิจกรรมทางประเพณี ภาษา อาหาร ศิลปะ ดนตรี ศาสนา สถาปัตยกรรมการศึกษา ลักษณะการแต่งกาย เทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่น และกิจกรรมยามว่าง^{๔๗}

๒.๕.๑ ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันและยุโรป ที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและแอฟริกา รวมถึงชื่อของที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมและงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว เราเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย

- ๑) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์
- ๒) โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์
- ๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิม
- ๔) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
- ๕) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา
- ๖) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

- ๗) ภาษาและวรรณกรรม
 ๘) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร
 ๙) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่างๆ
 ๑๐) ลักษณะงานและเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น^{๔๘}

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนออกจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่นอื่นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัสการชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของศิลปะสถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราว และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิตภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ กระตุ้นให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น การสัมผัสโดยตรงระหว่างนักท่องเที่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างน้อย ๒ ประเภท กล่าวคือ^{๔๙}

๑) ท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบโดยนักท่องเที่ยวไปพำนักอาศัยอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ เป็นระยะเวลาหนึ่ง และใช้ชีวิตเหมือนชนพื้นเมือง อาทิ การท่องเที่ยวพักค้างแรมแบบโฮมสเตย์

๒) การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีการจัดการโดย นักทัศนอาจรไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ ในช่วงเวลาสั้นๆ ไม่พักค้างโดยพยายามเรียนรู้เข้าใจวัฒนธรรมของชนเผ่าชนั้น และแต่ไม่ได้ลงใช้ชีวิตในรูปแบบเดียวกับชนพื้นเมือง

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ทุกคนในชาติควรได้ร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริม และเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผล และมีประสิทธิภาพ วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐาน และเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคี กลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยให้ชักนำให้คนประพฤติดี ปฏิบัติธรรมและพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกับบนผืนแผ่นดินเดียวกัน ทั้งในยามสุข และยามทุกข์ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จึงถือได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกของสังคม ซึ่งอาจจะช่วยป้องกัน และแก้ไข

^{๔๘} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐.

^{๔๙} จริญญา เจริญสุขใส, แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสมาชิก และของสังคมได้ และที่สำคัญวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะซึ่งมีส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อันจะทำให้บังเกิดความรักสามัคคีกัน และจะส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะ และธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ

๒.๕.๒ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้แนวทางในการปฏิบัติอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จหรือไม่ การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาระบบย่อย หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวเพื่อแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การวางแผนและการจัดการเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากประเทศต้องการที่จะประสบความสำเร็จ การขาดการวางแผนที่ดีในการก่อสร้าง การโฆษณา การลงทุน ก็จะไม่สามารถนำไปสู่ผลประโยชน์ได้ การขาดการบริหารที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดปัญหาต่อภาวการณ์ควบคุมในอนาคต ไม่ใช่แต่เพียงการวางแผนและการจัดการอย่างเดียวเท่านั้นเป็นสิ่งสำคัญ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ก็มีความสำคัญและองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ๘ ประการ ได้แก่ (๑) โบราณคดี และพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆ (๒) สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมถึงซากปรักหักพังของสิ่งปลูกสร้างในอดีต (๓) ศิลปหัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่างๆ (๔) ความน่าสนใจในเรื่องของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของดนตรีคลาสสิก ดนตรีพื้นบ้าน หรือดนตรีร่วมสมัย (๕) การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ (๖) ภาษา และวรรณกรรม (๗) ประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา (๘) วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมย่อย และแนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสรุปได้ ๙ ประการ^{๕๐} ดังนี้

^{๕๐} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๖-๑๐.

- ๑) ส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม
- ๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ และความต้องการของชุมชนว่าจะต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด
- ๓) วิธีการ และความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่นเพราะจะเป็นเครื่องวัดความต้องการประเภท และจำนวนนักท่องเที่ยวของท้องถิ่นนั้นๆ
- ๔) ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์ และมีคุณภาพ
- ๕) ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมี ความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรม และค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่
- ๖) เงินทุนและแรงงานรวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยวควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่นเพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาทางการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้
- ๗) การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว
- ๘) เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงภาพทาง ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น
- ๙) ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

๒.๕.๓ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบภายใน และปัจจัยหรือองค์ประกอบภายนอก ดังนี้^{๕๐}

^{๕๐} คุรยละเอียดใน ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, การวางแผนและพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖ - ๒๖.

๑. กำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยว โดยต้องสอดแทรกความรู้ และประสบการณ์ที่ดี และเหมาะสมตามพื้นฐานของนักท่องเที่ยว

๒. สนับสนุนชุมชนและสาธารณชนในการมีบทบาท และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์บริหารจัดการ และได้รับผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมุ่งหวังการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเป็นสำคัญ

๓. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็น โดยยึดหลักการพัฒนาที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทถาวรวัตถุ โดยต้องหลีกเลี่ยงการก่อสร้างที่ขัดแย้งกับธรรมชาติรวมทั้งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้จากธรรมชาติด้วยตนเองส่วนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นควรให้ความสนใจเกี่ยวกับความเปราะบางของทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยต้องหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ขัดแย้งกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

๔. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ เพื่อกระจายโอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไปยังชุมชนที่มี ศักยภาพทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

๕. ติดตามตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนทัศนคติ และความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ ผลที่ได้รับจากการประเมินผล ติดตามตรวจสอบดังกล่าวจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยน และการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัย และเหมาะสมอยู่เสมอ

๖. พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และสาขาวิชาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับการขยายตัวของ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาในทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และกำหนดกลุ่มเป้าหมายทั้งในระดับรากหญ้า ระดับปฏิบัติงาน และในระดับผู้กำหนดนโยบาย

๗. ส่งเสริมสนับสนุน และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของประเทศไทยไปยังต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อสร้างโอกาสให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญ ทั้งในระดับ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในระดับโลก ทั้งนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมในทุกด้านเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

๘. ควบคุมดูแล และป้องกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากร การท่องเที่ยว ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตทั้งของชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว

๒.๖ พัฒนาการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจากการศึกษาร่องรอยเอกสารทางวิชาการ โบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปากร และตำนานพงศาวดารท้องถิ่นหลายฉบับได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการอาณาจักรสุโขทัย ถึงความเจริญเรืองสูงสุดจนถึงล่มสลาย ทั้งนี้ระยะก่อนปี พ.ศ. ๑๖๗๑ นั้นปรากฏว่าอำนาจของอาณาจักรเขมร รุ่งเรืองมากในดินแดนสุวรรณภูมิโดยเฉพาะตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๑๖๐๐ เป็นต้นมาจนถึงสมัย พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อาณาจักรเขมรมีศูนย์กลางอำนาจทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ที่เมืองละโว้ (ลพบุรี) อาณาจักรเขมรมีการปกครองแบบราชาธิปไตย กษัตริย์จะส่งขุนนางมาปกครองเมืองบริวาร โดยเมืองบริวารจะต้องส่งส่วยเป็นเครื่องราชบรรณาการให้แก่ครหลวง ขณะเดียวกับบางท้องถิ่นอาจเป็นอิสระมีอำนาจปกครองตนเอง กลุ่มชนมีขนาดไม่ใหญ่โตผู้ปกครองเป็นผู้ที่ได้รับรับการยกย่องจากกลุ่มชนให้เป็นผู้ปกครอง ไม่มีความซับซ้อนในการปกครองเพราะประชาชนยังมีน้อย

บริเวณที่มีความสำคัญในบริเวณภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย ๑) บริเวณเมืองศรีเทพ ลุ่มแม่น้ำป่าสัก ซึ่งมีซากโบราณสถานเป็นปราสาทที่สร้างด้วยศิลาแลงและอิฐ รวมทั้งเทวรูปศิลาหลายองค์ ที่เห็นได้ชัดว่าเป็นศิลปกรรมแบบเขมร ๒) บริเวณเมืองสองแคว (พิษณุโลก) ซึ่งปรากฏมีโบราณสถานเป็นศิลปกรรมแบบเขมร ได้แก่ พระปราสาทวัดจุฬามณี ซึ่งก่อสร้างด้วยศิลาแลง ๓) บริเวณเมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งเป็นโบราณสถานที่เป็นศิลปกรรมแบบเขมร คือ พระปราสาทวัดเจ้าจันทร์ พระปราสาท ๓ องค์วัดพระพายหลวง ศาลตามาแดงและฐานพระปราสาทวัดศรีสวาย เมืองเก่าสุโขทัย เป็นต้น^{๕๒}

^{๕๒} เกอฤทธิ เชื้อมงคล, สุโขทัยตำนานการสร้างเมือง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส.เอเชียเพรส (๑๙๘๙) จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๕.

๒.๖.๑ กำเนิดอาณาจักรสุโขทัย

สุโขทัยในฐานะที่เป็นแคว้นทางการปกครองอย่างเป็นทางการเป็นเอกเทศ ได้ปรากฏรูปร่างขึ้นมาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมื่อวิบุรุษไทย ๒ คน คือ พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด และพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง สหายทั้ง ๒ ท่าน ได้ร่วมมือกันยึดเมืองสุโขทัยและศรีสัชชนาลัยคืนมาจากข้าศึกที่ชื่อว่า “ขอมสบาดโขลญลำพง” เมืองสุโขทัยเดิม พญาศรีนาวนำถม เป็นเจ้าเมืองครองอยู่ แต่ครั้งเมื่อพญาศรีนาวนำถมถึงแก่กรรมลง ได้เกิดเรื่องยุ่งยากขึ้น โดยต้องตกอยู่ในอำนาจปกครองของขอมสบาดโขลญลำพง ดังนั้นพ่อขุนผาเมืองผู้เป็นโอรส จึงได้ร่วมกับพ่อขุนบางกลางหาวยึดอำนาจคืน สำหรับพ่อขุนผาเมืองนั้นนอกจากเป็นโอรสของเจ้าเมืองสุโขทัยเก่า และเป็นเจ้าเมืองราดแล้วยังดำรงฐานะเป็นราชบุตรเขยของกษัตริย์เขมรและได้รับมอบนามเกียรติยศ คือ “ศรีอินทราบดีนทราทิตย์” กับ พระขรรค์ชัยศรีจากกษัตริย์เขมรด้วย เมื่อทั้งสองยึดเมืองศรีสัชชนาลัยกับสุโขทัยได้แล้ว พ่อขุนผาเมืองจึงได้มอบเมืองสุโขทัยให้สหายตนครอบครอง พร้อมทั้งนามเกียรติยศตนให้แก่สหาย ส่วนตัวเองกลับไปครองเมืองราดเช่นเดิม ด้วยเหตุนี้ พ่อขุนบางกลางหาวจึงได้เป็นที่รู้จักกันภายหลังในนามว่า “ศรีอินทราบดีนทราทิตย์” หรือ “ศรีอินทราทิตย์” พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ครอบครองสุโขทัยเป็นศูนย์กลางมีอำนาจอยู่แถบบริเวณลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำปิง ตอนล่าง ทรงมีโอรสที่ปรากฏนามอยู่สองพระองค์ คือ พ่อขุนบานเมืองผู้พี่และพ่อขุนรามราชผู้น้อง

ในขณะนั้นบ้านเมืองยังอยู่ในความไม่สงบ ยังมีผู้นำของกลุ่มชนอิสระอยู่อีกหลายกลุ่มที่คิดจะตั้งตัวเป็นใหญ่ ดังนั้น ในการรวบรวมกลุ่มชนต่าง ๆ เหล่านั้นเข้าด้วยกันจึงต้องมีการทำสงครามต่อสู้กัน ดังเช่นครั้งหนึ่งเมื่อพ่อขุนรามราช อายุได้ ๑๙ ปี ประมาณปี พ.ศ. ๑๘๐๐ ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาตีเมืองตาก ซึ่งเป็นเมืองอยู่ในอาณาเขตปกครองของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ครั้งนั้นพ่อขุนรามราชได้ช่วยพระราชบิดาออกสู้รบด้วย และสามารถชนช้างชนะขุนสามชนได้ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จึงให้นามพ่อขุนรามราชว่า “พระรามคำแหง” เมื่อขุนศรีอินทราทิตย์สิ้นพระชนม์ พ่อขุนบานเมืองได้ขึ้นครองราชย์ต่อมาแต่อยู่ในช่วงระยะสั้นๆ ไม่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เมื่อ พ่อขุนบานเมือง สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๑๘๒๒ พ่อขุนรามคำแหง จึงได้ครองราชย์ต่อมาและได้ทรงเป็นมหाराชย์พระองค์แรกของชาติไทย ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง มหาราชถือได้ว่าเป็นยุคทองของสุโขทัย อาณาจักรสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองกว่าในรัชกาลใดๆ ในราชวงศ์พระร่วง ราชอาณาจักรแผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง ทิศเหนือ อาณาเขตถึงเมืองหลวงพระบาง โดยมีเมืองต่างๆ คือ เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองบัว ทิศใต้ อาณาเขตถึงฝั่งทะเลสุดเขตมาลายู โดยมีเมืองต่างๆ คือ เมืองคนที เมืองพระบาง เมืองแพรก เมืองสุพรรณภูมิ เมืองเพชรบุรี และเมืองนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออก อาณาเขตถึงเมืองเวียงจันทน์ และเมืองเวียงคำ โดยมี

เมืองสระหลวง เมืองสองแคว เมืองลุมพาย และเมืองสคา ทิศตะวันตก อาณาเขตถึงเมืองยอด และเมืองหงสาวดี

ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช บ้านเมืองอยู่อย่างสงบมีความร่มเย็นเป็นสุขดังที่ปรากฏในศิลาจารึกว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” การพาณิชย์เจริญก้าวหน้า พระองค์ได้ทรงวางระเบียบปกครองบ้านเมือง ทั้งยังประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๒๖ กับทั้งทรงดูแลการเพิ่มผลผลิตของประชากรเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของอาณาจักร พระราชโอรสพระองค์หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช คือ พญาเลอไท ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพระมหาอุปราชครองเมืองศรีสัตนาแลย์ ในขณะที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชครองราชสมบัติอยู่ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสวรรคตในราว พ.ศ. ๑๘๔๒ เมืองต่างๆ ที่เคยอยู่ในอำนาจของอาณาจักรสุโขทัย ได้แตกแยกกันออกเป็นอิสระ ทำให้เสถียรภาพของอาณาจักรสุโขทัยอยู่ในฐานะที่คับขัน กษัตริย์ที่ครองราชสมบัติสืบต่อจากพ่อขุนรามคำแหง คือ พญาไสสงคราม การที่เมืองต่าง ๆ พยายามแยกตัวออกเป็นอิสระรวมทั้งเมืองที่อยู่ใกล้กับเมืองหลวงพยายามแยกตัวออกไป แสดงให้เห็นว่าถ้าไม่เกิดความยุ่งยากในราชวงศ์ก็ขึ้นอยู่กับปกครองเป็นสำคัญ เพราะการปกครองในสมัยนั้นเป็นแบบนครรัฐ คือแต่ละเมืองก็มีผู้ปกครองนครเป็นอิสระ เข้ามารวมกันได้ก็เพราะศรัทธากษัตริย์องค์เดียวกันเท่านั้น หลังจากรัชกาลของพญาไสสงครามแล้ว พญาเลอไทได้ครองราชสมบัติต่อมาราว พ.ศ. ๑๘๖๖ ซึ่งน่าจะต้องดำเนินนโยบายในการพยายามรวบรวมอาณาจักรเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง ตลอดระยะเวลา ๑๘ ปี ที่พระองค์ครองราชสมบัติอยู่นั้นไม่มีรายละเอียดปรากฏอยู่มากนัก พระองค์สวรรคตราวปี พ.ศ. ๑๘๘๔^{๕๓}

ต่อมารัชกาลพญาเลอไท มีกษัตริย์ที่ออกพระนามในศิลาจารึกพระองค์หนึ่งคือ “พญาจันท์นาค” ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักสามที่พบที่วัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่าอำเภอเมืองสุโขทัย ได้กล่าวถึงชื่อนี้ว่า น่าจะเป็นกษัตริย์ที่คั่นระหว่างพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กับ พญาเลอไท ในฐานะพระอนุชาแต่เป็นโอรสของพ่อขุนบานเมือง ได้ขึ้นครองเมืองสุโขทัยและได้โปรดให้พญา ลีไท ผู้เป็นโอรสของพญาเลอไทไปครองเมืองศรีสัตนาแลย์ ในฐานะอุปราชครองเมืองลูกหลวง เมื่อพญาจันท์นาคสวรรคตในราว พ.ศ. ๑๘๙๐ เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในราชสำนัก กรุงสุโขทัยที่ไม่ชอบตามขนบธรรมเนียม บรรดาหัวเมืองต่างๆ แสดงตัวอย่างเปิดเผยถึงการดำรงอยู่อย่างอิสระไม่ยอมขึ้นกับส่วนกลาง พญาลีไทจึงลอบเสด็จยกทัพจากเมืองศรีสัตนาแลย์ใช้กำลังเข้ายึดเมืองไว้ได้แล้วปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์กรุงสุโขทัยทรงพระนามว่า “ศรีสุริยวงศ์รามมหาราช

^{๕๓} ดูรายละเอียดใน, เกรกฤทธิ์ เชื้อมงคล, **สุโขทัยตำนานการสร้างเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส.เอเชียเพรส (๑๙๘๙) จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๖ - ๒๐.

ราชาธิราช” เมื่อครองกรุงสุโขทัยแล้วทรงปราบปรามเจ้าเมืองต่างๆ ภายในแคว้น แล้วแต่งตั้ง พระบรมวงศานุวงศ์ที่ไว้วางพระราชหฤทัย ไปปกครองรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง คือ กรุงสุโขทัย บ้านเมืองจึงอยู่ด้วยความสงบเรียบร้อยอีกครั้งหนึ่ง ความพยายามของพระมหาธรรมราชาลิไท ภายหลังขึ้นครองราชสมบัติแล้ว คือ ความ มุ่งหวังที่จะรวบรวมเมืองต่างๆ ที่แตกแยกกันออกไปให้ กลับเข้ามารวมในอาณาจักรเดียวกันอีกและมีความหวังว่าจะให้มีอาณาเขตใหญ่โตเท่ากับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจนถึงกับเสด็จไปยังเมืองต่างๆ เพื่อเผยแพร่และกระทำกิจทางศาสนา ซึ่ง ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นเมืองต่างๆ ที่พระองค์เสด็จไปเห็นว่า พระองค์มีแสนยานุภาพและมีพระราชอำนาจเต็มในกิจการต่างๆ ทั่วราชอาณาจักรของพระองค์ เช่น ในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ พระองค์เสด็จยกทัพไปตีเมืองแพร่ กวาดต้อนครัวเรือนมาเป็นข้าพระที่วัดป่าแดง ศรีสะเกษนาลัย และในปีนั้นก็ได้ ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลองที่เขาสุมณภูฏ เมืองสุโขทัย

ในฐานะผู้ครอบครองแคว้นสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงพยายามดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาท พ่อขุนรามคำแหงมหาราช คือ เป็นทั้งนักปราชญ์ผู้สนพระทัยในทางศาสนาโดยให้ความอุปถัมภ์พระพุทธรูปศาสนา ส่งสมณทูตไปเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาต่างๆ ที่พระองค์ต้องการเป็นพันธมิตรด้วย เช่น เมืองน่าน หลวงพระบาง และกรุงศรีอยุธยา แต่ ขณะเดียวกันก็ได้แสดงบทบาทของการเป็นนักรบที่พยายามขยายอำนาจของแคว้นสุโขทัยให้ กว้างขวางยิ่งขึ้น ในสมัยของพระองค์ นอกจากจะได้ยกทัพไปตีเมืองแพร่ทางทิศเหนือแล้ว ทาง ทิศตะวันออก ได้พยายามขยายขอบเขตออกไปถึงเมืองลุ่มแม่น้ำป่าสัก จากบทบาทการเป็นนักรบ ของพระองค์ที่ขยายพระราชอำนาจไปยังเมืองลุ่มน้ำป่าสักนี้เอง ทำให้กระทบกระทั่งกับกรุงศรี อยุธยา ที่มีความเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองแถบนั้น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) จึงเสด็จ ลอบยกทัพมายึดเมืองสองแควไว้ได้ และได้โปรดให้ขุนหลวงพ่องั่ว พระเชษฐาของพระมหาลิไทซึ่ง ขณะนั้นครองเมืองสุพรรณบุรี มาปกครองเมืองสองแคว ทำให้พระมหาธรรมราชาลิไท ต้องถวายน บรณาการเป็นอันมากในที่สุดสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ จึงทรงมอบเมืองสองแควคืน และโปรดให้ ขุนหลวงพ่องั่วไปครองเมืองสุพรรณบุรีดังเดิม^{๕๔}

ในการคืนเมืองสองแควนั้น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงตั้งเงื่อนไขว่าพระมหาธรรม ราชาลิไท ต้องเสด็จไปประทับที่เมืองสองแคว จึงเป็นเหตุให้แคว้นสุโขทัยที่เริ่มจะรวมตัวกันได้ต้อง สิ้นคลอน เมื่อพระมหาธรรมราชาลิไทเสด็จไปประทับอยู่เมืองสองแควได้โปรดให้พระอนุชา ปกครองเมืองสุโขทัยแทน ในปี พ.ศ. ๑๙๑๒ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ สวรรคต สมเด็จพระราม เศวรขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อพระมหาธรรมราชาลิไททรงทราบจึงคาดสถานการณ์ว่าทางกรุงศรี

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕- ๓๐.

อยุธยาคงต้องมีเหตุไม่เรียบร้อยขึ้นแน่ พระองค์จึงรวบรวมพลจากเมืองต่างๆ ในแคว้นสุโขทัยที่เจ้าเมืองยังคงจงรักภักดีต่อพระองค์เสด็จยกพลมายังกรุงสุโขทัย การเสด็จกลับคืนสุโขทัยในครั้งนี้หลังจากที่ต้องทรงประทับอยู่ที่สองแควถึง ๗ ปี จึงเป็นการเตรียมการที่จะใช้ตำแหน่งของเจ้าเมืองสุโขทัยอันเป็นบัลลังก์ที่บรรพบุรุษของพระองค์ได้ส่งสมอำนาจไว้นั้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการระดมกำลังก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยให้มีฐานะมั่นคงสืบไป พระองค์ทรงเริ่มบทบาทโดยการเป็นพันธมิตรกับแคว้นล้านนาซึ่งขณะนั้นมีเจ้าก็อนา เป็นกษัตริย์ปกครองโดยพระองค์ได้ส่งพระสุมนะเถระเป็นสมณะทูตขึ้นไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๑๙๑๓ ขุนหลวงพ่องิ้วซึ่งขึ้นครองเมืองสุพรรณบุรี ได้เห็นความเคลื่อนไหวของพระมหาธรรมราชาลิไทที่กรุงสุโขทัย พระองค์จึงเข้ายึดอำนาจกรุงศรีอยุธยาด้วยความยินยอมของสมเด็จพระวราเมศวร ซึ่งได้ทรงกลับไปครองเมืองลพบุรีตามเดิม ขุนหลวงพ่องิ้วเสด็จขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า "สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑"

พระมหาธรรมราชาลิไท เสด็จสวรรคตเมื่อปีใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๑๖ หลังจากนั้นอาณาจักรสุโขทัยเกิดความแตกแยก เนื่องจากขาดผู้นำอาณาจักรที่เป็นที่ยอมรับของญาติพี่น้องครองเมืองต่างๆ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ จึงเสด็จขึ้นมายึดอาณาจักรสุโขทัยได้ทั้งหมด หากแต่ยังโปรดให้เชื้อพระวงศ์ทางสุโขทัยปกครองตนเองโดยขึ้นตรงกับอาณาจักรอยุธยา คือ พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ซึ่งในสมัยของพระองค์อาณาจักรสุโขทัยอยู่ในฐานะเป็นรัฐกันชนระหว่างอาณาจักรเชียงใหม่กับอาณาจักรอยุธยา ซึ่งต่างก็แสดงความเคลื่อนไหวในการที่จะผนวกเอาดินแดนของอาณาจักรสุโขทัยตลอดเวลา ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพ่องิ้ว) พระองค์ทรงเกรงว่าอาณาจักรสุโขทัยจะมีไมตรีกับอาณาจักรเชียงใหม่ เพราะหากทั้งสองอาณาจักรร่วมมือกันแล้วจะทำให้อาณาจักรอยุธยาอยู่ในฐานะลำบาก จึงทรงยกทัพมาปราบปรามหัวเมืองชายแดนที่ติดต่อกับอาณาจักรสุโขทัย และหาเหตุเข้าโจมตีเมืองในอาณาจักรสุโขทัยด้วย ตามพงศาวดารอยุธยากล่าวไว้ว่า^{๕๕}

พ.ศ. ๑๙๑๔ สมเด็จพระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพ่องิ้ว) มีชัยชนะต่อหัวเมืองเหนือ
ทั้งปวง

พ.ศ. ๑๙๑๕ อยุธยายกทัพไปตีเมืองนครพังคา และเมืองแสงเซรา

พ.ศ. ๑๙๑๖ อยุธยายกทัพไปตีเมืองซากังราว พญาไสแก้ว กับ พญาคำแหง ผู้รบ
ป้องกันเมืองจนพญาไสแก้วเสียชีวิตในที่รบ พญาคำแหงถอยทัพกลับเข้าเมืองได้

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

พ.ศ. ๑๙๑๘ อยุธยายกทัพไปตีเมืองพิษณุโลก ขุนสามแก้ว เจ้าเมืองพิษณุโลกถูกจับได้ ทัพอยุธยาได้เมืองและกวาดต้อนผู้คนจากเมืองพิษณุโลกกลับมา

พ.ศ. ๑๙๑๙ อยุธยายกกองทัพไปตีเมืองซำกักราว ครั้งที่สอง คราวนี้กองทัพพญาผากองเจ้าเมืองน่านมาช่วยรบร่วมกับพญาคำแหงด้วย แต่ก็ไม่สามารถสู้กองทัพอยุธยาได้ พญาผากองยกกองทัพหนีไป กองทัพอยุธยาตามจับตัวแม่ทัพนายกองได้มาก

พ.ศ. ๑๙๒๑ อยุธยายกกองทัพไปตีเมืองซำกักราว เป็นครั้งที่ ๓ พระมหาธรรมราชา ยกกองทัพออกมาป้องกันเมืองด้วยพระองค์เอง แต่ก็ต้องยอมพ่ายแพ้แก่กองทัพอยุธยาจนถึงกับต้องยอมถวายบังคมอ่อนน้อมต่ออาณาจักรอยุธยา เมื่อพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ยอมถวายบังคมต่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชแห่งอยุธยาแล้ว เสถียรภาพทางการเมืองของสุโขทัยยิ่งลดน้อยลงตามลำดับ ทั้งนี้เพราะถูกอาณาจักรอยุธยาจำกัดอำนาจลงกับรวมทั้งการที่กษัตริย์สุโขทัยย้ายที่ประทับอยู่ที่เมืองสองแควด้วย^{๕๖}

พระมหาธรรมราชาที่ ๒ สวรรคตราว พ.ศ. ๑๙๔๒ และพญาไสลือไทขึ้นครองราชสมบัติ ต่อมาทรงพระนามว่า "พระมหาธรรมราชาที่ ๓" อาจกล่าวได้ว่าภายหลังที่ทางอาณาจักรอยุธยาตัดกำลังหัวเมืองต่างๆ ของสุโขทัยลงแล้ว เสถียรภาพทางการเมืองของอาณาจักรสุโขทัยก็ทรุดลงและยากที่จะแก้ไขให้มั่นคงขึ้นได้ เนื่องจากอาณาจักรอยุธยาสามารถขยายตัวออกไปได้อย่างกว้างขวาง แต่ถึงกระนั้น พระมหาธรรมราชาที่ ๓ ก็ได้ทรงกู้เสถียรภาพทางการเมืองของสุโขทัย โดยได้ยกกองทัพออกไปปราบปรามหัวเมืองต่างๆ ให้อยู่ในอำนาจแม้จะไม่ได้มากเท่ากับครั้งพญาลิไทก็ตาม แต่พระองค์ก็ได้ทำสงครามหลายครั้งรวมทั้งเคยยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๕ ด้วย ซึ่งแม้จะไม่ได้ผลทางชัยชนะเลยก็ตาม แต่เป็นการแสดงถึงความพยายามในการสร้างอาณาจักรให้มีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้นกว่าการเป็นรัฐกันชนขนาดเล็กที่อาจถูกผนวกเข้าไปอยู่กับดินแดนของอาณาจักรหนึ่งได้

พญาไสลือไท ทรงมีพระราชโอรสสองพระองค์ คือ พญาบาล และพญาราม หลังจากพญาไสลือไทเสด็จสวรรคต ในปี พ.ศ. ๑๙๖๒ ก็เกิดจลาจลแย่งชิงราชสมบัติ สมเด็จพระนครินทราชาธิราช (พระอินทราชาธิราช) กษัตริย์อยุธยาต้องยกทัพมาปราบจลาจลโดยยกทัพไปถึงพระบาง (นครสวรรค์) พญาบาล และพญาราม ต้องออกมาราบบังคมต่อสมเด็จพระนครินทราชาธิราช สมเด็จพระนครินทราชาธิราชจึงโปรดให้สถาปนาพญาบาลครองเมืองพิษณุโลก ทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมपालมหาธรรมราชาธิราช และพญาราม โปรดเกล้าให้ครองเมือง

^{๕๖} กรมศิลปากร, **ประวัติเมืองสุโขทัย** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/parameters/km/item/ประวัติเมืองสุโขทัย.html> (๒๕ เมษายน ๒๕๖๔).

สุโขทัย พระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมपालครองราชสมบัติอยู่ ๑๙ ปี จึงเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๑๙๘๑ การสวรรคตของพระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมपाल (พระมหาธรรมราชาที่ ๔) นักประวัติศาสตร์ถือว่าเป็น การสิ้นสุดยุคอาณาจักรสุโขทัยด้วย เมื่อพระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมपाल สวรรคต สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) จึงโปรดให้สถาปนาพระราเมศวรราชโอรส ซึ่งประสูติจากเจ้าหญิงสุโขทัย พระองค์หนึ่งซึ่งขณะนั้นมีพระชนมายุเพียง ๗ พรรษา เป็นพระมหาอุปราชครองเมืองสองแคว ทั้งนี้ เพราะทรงเห็นว่าเป็นพระราชนัดที่มีเชื้อสายทางเจ้านายฝ่ายสุโขทัย คงจะเข้ากับทางราชวงศ์ สุโขทัยได้ดีและเท่ากับเป็นการผนวกดินแดนของอาณาจักรสุโขทัยในตัวไปด้วย^{๕๗}

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) เสด็จสวรรคตเมื่อปี ๑๙๙๑ พระราเมศวร-อุปราช จึงเสด็จจากเมืองสองแควไปครองกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ส่วนที่เมืองสองแควโปรดให้พระยษุทธิสุริระ โอรสของพญารามเป็นเจ้าเมือง แต่ก็ทรงรวมอำนาจจากการบริหารราชการแผ่นดินเข้าสู่ส่วนกลางที่กรุงศรีอยุธยา ฝ่ายพระยษุทธิสุริระ ไม่พอใจอย่างมากที่เป็นเพียงเจ้าเมืองสองแคว จึงหันไปผูกมิตรกับพระเจ้าติโลกราช เมืองเชียงใหม่ ทำให้เกิดการสู้รบยืดเยื้อระหว่างอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรเชียงใหม่ ตลอดรัชกาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มหัวเมืองเหนือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงเสด็จขึ้นครองเมืองสองแคว และโปรดให้พระอินทราชาครองกรุงศรีอยุธยาแทนพระองค์ ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงเปลี่ยนแปลงฐานะของเมืองต่างๆ ที่อยู่ในอาณาจักรสุโขทัย เดิมเสียใหม่ คือ (๑) เมืองที่อยู่ในฐานะหัวเมืองชั้นเอก คือ เมืองสองแคว (๒) เมืองที่อยู่ในฐานะหัวเมืองชั้นโท คือ เมืองศรีสัชนาลัย เมืองสุโขทัย เมืองชากังราว และเมืองเพชรบูรณ์ (๓) เมืองที่อยู่ในฐานะหัวเมืองชั้นตรี ได้แก่ เมืองพิชัย เมืองสระหลวง และเมืองพระบาง จะเห็นได้ว่าในบรรดาหัวเมืองในอาณาจักรสุโขทัยเดิม เมืองสองแควนับว่าเป็นเมืองสำคัญที่สุด ขณะเดียวกันเมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย อยู่ในฐานะหัวเมืองชั้นโทได้ลดความสำคัญลง

เมืองสุโขทัยยังคงมีประชาชนอาศัยอยู่สืบมา จนกระทั่งในสมัยรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา แต่อยู่ในฐานะที่ต้องส่งส่วยอากรและผลผลิตให้แก่อยุธยาบ้าง เก็บผลประโยชน์ให้พม่าบ้าง ตามเหตุการณ์ของสงคราม จวบจนกระทั่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพ ไม่ยอมอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าที่เมืองแครงในปี พ.ศ. ๒๑๒๗ พระองค์ได้โปรดให้กวาดต้อนคนจากหัวเมืองเหนือลงไปไว้เมืองอยุธยาทั้งหมด เนื่องจากกรุงศรีอยุธยามีกำลังน้อย และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้พม่าใช้กำลังจากหัวเมืองเหนือเป็นฐานในการสนับสนุนส่งกำลังบำรุง ทำให้สุโขทัยต้องกลายเป็นเมืองอ่อนกำลังลง การที่สุโขทัยอ่อนกำลังลงเช่นนี้ เป็นผลให้บรรดา

^{๕๗} เกรกฤทธิ์ เชื้อมงคล, สุโขทัยตำนานการสร้างเมือง, หน้า ๔๕.

สิ่งก่อสร้าง ปราสาทราชวัง วัดวาอาราม คูเมือง กำแพงเมือง และระบบชลประทานต่างๆ ถูกภัยธรรมชาติทำลายให้เสียหาย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเห็นว่าศิลปโบราณวัตถุทางศาสนา เช่น เทวรูป และพุทธรูปที่งดงามถูกทอดทิ้ง จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายประติมากรรมล้ำค่าเหล่านั้น ไปประดิษฐานตามวัดวาอารามต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร ศิลปกรรมของเมืองสุโขทัยส่วนหนึ่ง จึงเก็บรักษาอยู่ในกรุงเทพมหานครสืบมาจนกระทั่งบัดนี้ สิ่งที่เหลือเป็นอนุสรณ์ของความยิ่งใหญ่ของเมืองในอดีตมีเพียงแต่ซากของสถาปัตยกรรมที่ปรักหักพังเพียงอย่างเดียวเท่านั้น^{๕๘}

๒.๖.๒ การปกครองอาณาจักรสุโขทัย

สภาพการปกครองอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันอาณาจักรสุโขทัยแบ่งออกเป็น ๖ ระยะที่สำคัญ^{๕๙} ดังนี้

ระยะที่ ๑ ยุคก่อนอาณาจักรสุโขทัย ก่อนปี พ.ศ. ๑๗๖๑ อำนาจของอาณาจักรเขมรรุ่งเรืองมากในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยมีศูนย์กลางอำนาจทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ที่เมืองละโว้ (ลพบุรี) เขมรมีการปกครองแบบราชาธิปไตย กษัตริย์จะส่งขุนนางมาปกครองเมืองบริวาร โดยเมืองบริวารจะส่งส่วยเป็นบรรณาการให้แก่พระนครหลวง ขณะเดียวกันบางท้องถิ่นอาจเป็นอิสระมีอำนาจปกครองตัวเองแบบนครรัฐ กลุ่มชนคงไม่ใหญ่โต ผู้ปกครองเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากกลุ่มชนให้เป็นผู้ปกครอง บริเวณที่มีความสำคัญได้แก่ เมืองศรีเทพ บริเวณวัดจุฬามณี และบริเวณเมืองสุโขทัย และเมืองศรีสัชนาลัย

ระยะที่ ๒ ยุคอาณาจักรสุโขทัยตอนต้น (พ.ศ. ๑๗๖๑-๑๙๒๑) การปกครองในยุคนี้วางรากฐานลงแบบการปกครองครัวเรือน จุดเริ่มต้นเริ่มที่ “พ่อครัว” ทำหน้าที่ปกครอง ครอบครัวยุคแรกๆ ครอบครัวยุคแรกๆ เป็น “เรือน” หัวหน้าที่คือ “พ่อเรือน” หลายๆ เรือนรวมกันเป็นหมู่บ้าน มีหัวหน้าเรียกว่า “พ่อบ้าน” หลายๆ หมู่บ้านรวมกันเรียกว่า “เมือง” หัวหน้าที่คือ “พ่อเมือง” และพ่อขุน คือ ผู้ปกครองประเทศ หรือผู้ปกครองทุกเมืองนั่นเอง แม้ว่าอำนาจสูงสุดและเด็ดขาดจะรวมอยู่ที่พ่อขุนเพียงคนเดียว แต่ด้วยการจำลองลักษณะครอบครัวมาใช้ในการปกครอง พ่อขุนจึงปกครองประชาชนในลักษณะบิดาปกครองบุตร คือ ถิ่นตนเป็นพ่อของราษฎร พ่อขุนเกือบทุกพระองค์ใช้

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๕๙} ดูรายละเอียดใน, ประเสริฐ ณ นคร, “กษัตริย์และอาณาจักรสุโขทัย”, นิตยสารศิลปากร, (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๓๒) : ๔๒-๔๘.

อำนาจในลักษณะให้ความเมตตาและเสรีภาพแก่ราษฎรตามสมควร อาณาเขตของสุโขทัยในแผ่นดินสุโขทัยกว้างขวางใหญ่โตมาก

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ กล่าวไว้ว่า "...มีเมืองกว้างข้างหลาย ปราบเบื้องตะวันออกจรดสระหลวง สองแคว ลุมบาจาย สคาเท้าฝั่งของถึงเวียงจันทน์ เวียงคำ เป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอนจรดคนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตกจรด เมืองจอด เมืองหงสาวดี สมุทรหาเป็นแดน เบื้องตีนนอนจรดเมืองแพร์ เมืองมาน เมืองพลัว ฝั่งของ เมืองขวา..." นักประวัติศาสตร์ทั่วไปเชื่อว่า สุโขทัย เป็นราชธานีแห่งแรกของชาวไทยในแหลมอินโดจีนตอนกลาง และลักษณะการปกครองหัวเมืองในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. **หัวเมืองชั้นใน** ได้แก่ เมืองหน้าด่านหรือเมืองลูกหลวง ล้อมรอบธานี ทั้ง ๔ ด้าน คือ ศรีสังขนาลัย (ด้านหน้า) สองแคว (ด้านตะวันออก) สระหลวง (ด้านใต้) และชากังลาว (ด้านตะวันตก) การปกครองหัวเมืองชั้นในนั้นขึ้นอยู่กับสุโขทัยโดยตรง

๒. **หัวเมืองชั้นนอก** ได้แก่ เมืองท่าพระยามหานคร ที่มีผู้ดูแลโดยตรงแต่ขึ้นอยู่กับสุโขทัยในรูปลักษณะของการสวามิภักดิ์ในฐานะเป็นเมืองขึ้นหรือเมืองออก หัวเมืองชั้นนอกมี แพรก อุทอง ราชบุรี ตะนาวศรี แพร์ หล่มสัก เพชรบูรณ์ และศรีเทพ

๓. **เมืองประเทศราช** ได้แก่เมืองที่เป็นชาวต่างภาษา มีกษัตริย์ปกครองขึ้นกับสุโขทัย ในฐานะประเทศราช มี นครศรีธรรมราช มะละกา ยะโฮร์ ทะวาย เมาะตะมะ หงสาวดี น่าน เจ้าเวียงจันทน์และเวียงคำ^{๖๐}

ระยะที่ ๓ ยุคอาณาจักรสุโขทัยตอนปลาย (พ.ศ. ๑๙๒๑-๑๙๔๑) ซึ่งตรงกับสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ของอาณาจักรสุโขทัย ได้ยอมอยู่ใต้อำนาจการปกครองของอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรบที่เมืองชากังราวที่พระมหาธรรมราชาออกถวายบังคมต่อพระบรมราชาธิราชที่ ๑ แห่งอาณาจักรอยุธยา การเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นครั้งนี้ที่สำคัญคือ การที่อยุธยาพยายามทำลายศูนย์กลางของอาณาจักรสุโขทัย คือ แบ่งแยกอาณาจักรสุโขทัยเป็น ๒ ส่วนคือ

๑. **บริเวณลุ่มแม่น้ำยม แม่น้ำน่าน** ให้มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสองแคว ให้กษัตริย์ของสุโขทัยปกครองต่อไป และอยู่ในอำนาจของอยุธยาในฐานะประเทศราช

๒. **บริเวณลุ่มแม่น้ำปิง** ให้มีศูนย์กลางที่เมืองชากังราว และขึ้นตรงต่ออยุธยา ขณะเดียวกันอยุธยาที่พยายามผนวกอาณาจักรสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาและประสบ

^{๖๐}ดูรายละเอียดใน, ธิดา สาระยา, รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดและ พัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๓๗), หน้า ๔๒.

ความสำเร็จในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) สำหรับลักษณะการปกครองที่ปรากฏ ในระยะนี้ เป็นแบบผสมระหว่างสุโขทัย และรับอิทธิพลการปกครองแบบราชาธิปไตยของอยุธยา เข้าไปใช้ด้วย ในระยะนี้นับว่าเมืองสองแควมีความสำคัญที่สุดขณะเดียวกันเมืองสุโขทัยก็ ค่อยๆ ลดความสำคัญลง^{๖๐}

ระยะที่ ๔ ยุคกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๔๓๗) ในยุคนี้นั้นแนวความคิดเกี่ยวกับกษัตริย์เปลี่ยนแปลงไปตามคติพราหมณ์ ซึ่งเขมร เป็นผู้นำมาโดยถือว่ากษัตริย์เป็นผู้ได้รับอำนาจจากสวรรค์ หรือเป็นพระเจ้าบนมนุษย์โลก ลักษณะ การปกครองจึงเป็นแบบนายปกครองบ่าว หรือเจ้าปกครองข้า

ในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ทรงวางระบบการปกครองส่วนกลางแบบ “จตุสดมภ์” ตามแบบของขอม มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองสูงสุด และมีเสนาบดี ๔ คน คือ ขุนเมือง ขุนวัง ขุนคลัง และขุนนา เป็นผู้ช่วยดำเนินการมีหน้าที่ดังนี้.-

๑. **เมือง** รับผิดชอบด้านการรักษาความสงบเรียบร้อย และปราบปรามโจรผู้ร้าย
๒. **วัง** มีหน้าที่เกี่ยวกับราชสำนัก และตัดสินคดีความต่างๆ
๓. **คลัง** มีหน้าที่เกี่ยวกับด้านคลัง การค้าและภาษีอากรประเภทต่างๆ
๔. **นา** มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับด้านการเกษตร

สำหรับการปกครองส่วนภูมิภาคหรือหัวเมืองต่างๆ ในระยะแรกพระราชาธิราชที่ ๑ ทรง เลียนแบบการปกครองของสุโขทัย คือ มีหัวเมืองชั้นใน ชั้นนอก และหัวเมืองประเทศราช แต่ต่อมา ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทำการปฏิรูปการปกครองหัวเมือง ให้มีลักษณะการรวม อำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง คือ เมืองหลวงมากขึ้น โดยขยายอาณาเขตให้หัวเมืองชั้นในกว้างขวางขึ้น กว่าเดิม หัวเมืองชั้นนอกกำหนดเป็นหัวเมืองชั้นเอก โท ตริ ตามลำดับ ตามขนาดและความสำคัญ ของเมือง โดยทางส่วนกลางจะส่งขุนนาง หรือพระราชวงศ์ไปทำการปกครองแต่สำหรับเมือง ประเทศราชยังปล่อยให้มิอิสระในการปกครองเช่นเดิม นอกจากนี้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงปรับปรุงระบบบริหารขึ้นใหม่ โดยแยกการบริหารออกเป็นฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร มีสมุ หนายกเป็นผู้รับผิดชอบด้านพลเรือน บริหารกิจการเกี่ยวกับ เมือง วัง คลัง และนา และมีสมุหกลา โหมรับผิดชอบด้านการทหารและการป้องกันประเทศ แต่ภายหลังในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ราว พ.ศ. ๒๒๓๔ ทั้งสมุหนายกและสมุหกลาโหม ต้องทำงานทั้งด้านทหารและพลเรือนพร้อมกัน โดยสมุหกลาโหมปกครองทั้งฝ่ายพลเรือนและทหารในหัวเมืองด้านใต้ และสมุหนายก ปกครองทั้ง ฝ่ายพลเรือนและทหารในหัวเมืองด้านเหนือ ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา ถึง

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

สมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๔๓๗) ฐานะของเมืองต่างๆ ในอาณาจักรสุโขทัย เดิมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามขนาดและความสำคัญของเมือง คือ ๑) หัวเมืองชั้นเอก ได้แก่ เมืองสองแคว (เมืองพิษณุโลก) ๒) หัวเมืองชั้นโท ได้แก่ เมืองสวรรคโลก (ในสมัยสุโขทัยเรียกว่า “เมืองศรีสุชนาลัย”) เมืองสุโขทัย เมืองชากังราว และเมืองเพชรบูรณ์ ๓) หัวเมืองชั้นตรี ได้แก่ เมืองพิชัย เมืองสระหลวง (พิจิตร) เมืองพระบาง (นครสวรรค์) นครสวรรค์เป็นเมืองโบราณซึ่งสันนิษฐานว่าตั้งขึ้นในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี โดยมีปรากฏชื่อในศิลาจารึกเรียกว่า “เมืองพระบาง” เป็นเมืองหน้าด่าน^{๖๒}

ระยะที่ ๕ ยุคการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. ๒๔๓๗-๒๔๗๖)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครองแผ่นดินโดยได้ทรงยกเลิกล้าตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง คือ สมุหนายก และสมุหกลาโหม รวมทั้งจตุสดมภ์ด้วย ได้จัดระเบียบบริหารราชการออกเป็นกระทรวง ตามแบบอารยประเทศ และให้มีเสนาบดี เป็นผู้ว่าการแต่ละกระทรวง กระทรวงที่ตั้งขึ้นมีทั้งหมด ๑๒ กระทรวง

หลังจากจัดหน่วยบริหารส่วนกลางโดยมีกระทรวงมหาดไทยในฐานะเป็นส่วนราชการที่เป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครองประเทศ และคุมหัวเมืองทั่วประเทศแล้ว การจัดระเบียบการปกครองต่อมาก็จัดตั้งหน่วยราชการบริหารส่วนภูมิภาค ซึ่งมีสภาพและฐานะเป็นตัวแทนหรือหน่วยงานประจำ ท้องที่ของกระทรวงมหาดไทยขึ้น อันได้แก่การจัดการปกครองแบบเทศาภิบาล ซึ่งถือได้ว่าเป็นการ ปกครองอันสำคัญยิ่ง ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนำมาใช้ปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาคในสมัยนั้นการปกครองแบบเทศาภิบาลเป็นการปกครองส่วนภูมิภาคชนิดหนึ่ง ที่ส่วนกลางจัดส่งข้าราชการส่วนกลางออกไปบริหารราชการในท้องที่ต่างๆ โดยได้แบ่งการปกครองประเทศ เป็นขนาดลดหลั่นกันเป็นชั้นอันดับไป คือ เป็นมณฑล มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครอง ถัดจากมณฑล คือ เมือง (สมัยรัชกาลที่ ๖ เรียกว่าจังหวัด) มีเจ้าเมือง (ผู้ว่าราชการจังหวัด) เป็นผู้ปกครอง เมืองแบ่งออกเป็นอำเภอ มีนายอำเภอ เป็นผู้ปกครองทั้งสามส่วนนี้ปกครองโดยข้าราชการที่ได้รับแต่งตั้งจากกระทรวงมหาดไทย อำเภอนั้นแบ่งออกเป็นตำบลมีกำนัน ซึ่งเป็นผู้ที่ผู้ใหญ่บ้านเลือกเป็นผู้ปกครอง ตำบลแบ่งออกเป็นหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในหมู่บ้านเป็นผู้ปกครอง

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นปีแรกที่ได้วางแผนงานจัดระเบียบการบริหารมณฑลแบบใหม่เสร็จ กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น ๓ มณฑล คือ มณฑลปราจีนบุรี มณฑล

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

นครราชสีมา มณฑลพิษณุโลก (เมืองที่อยู่ในมณฑลนี้ได้แก่ เมืองพิจิตร เมืองพิชัย เมืองสวรรคโลก) และทรงโปรดเกล้าฯ ให้โอนหัวเมืองทั้งปวง ซึ่งเคยขึ้นกับกระทรวงกลาโหมและกระทรวงต่างประเทศมาขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว จึงได้รวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลราชบุรีขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้รวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลขึ้นอีก ๓ มณฑล คือ มณฑลนครชัยศรี มณฑลนครสวรรค์ และมณฑลกรุงเก่า และได้แก้ไขระเบียบการจัดมณฑลฝ่ายทะเลตะวันตก คือตั้งเป็นมณฑลภูเก็ต ให้เข้ารูปลักษณะของมณฑลเทศาภิบาลอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้รวมหัวเมือง มณฑลเทศาภิบาลขึ้นอีก ๒ มณฑล คือ มณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลชุมพร

พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้รวมหัวเมืองมาลาญตะวันออก เป็นมณฑลไทรบุรี และในปีเดียวกันนั้นเอง ได้ตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เปลี่ยนแปลงสภาพของมณฑลเก่าๆ ที่เหลืออยู่ ๓ มณฑล คือ มณฑลพายัพ มณฑลอุดร และมณฑลอีสาน ให้เป็นมณฑลเทศาภิบาล

พ.ศ. ๒๔๔๗ ยุบมณฑลเพชรบูรณ์ เพราะเห็นว่าสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

พ.ศ. ๒๔๔๙ จัดตั้งมณฑลปัตตานี และมณฑลจันทบุรี (มีเมืองจันทบุรี ระยอง และตราด)

พ.ศ. ๒๔๕๐ ตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้แยกมณฑลอีสานออกเป็น ๒ มณฑล มีชื่อใหม่ว่า มณฑลอุบลและมณฑลร้อยเอ็ด

พ.ศ. ๒๔๕๘ จัดตั้งมณฑลราชบุรีขึ้น โดยแยกออกจากมณฑลพายัพ^{๖๓}

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการด้านการปกครอง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การปรับปรุงระเบียบการปกครองหัวเมืองเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาเป็นระบบประชาธิปไตยนั้น ปรากฏตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ จังหวัดมีฐานะเป็นหน่วยบริหารราชการแผ่นดิน มีข้าหลวงประจำจังหวัดและกรมการจังหวัดเป็นผู้บริหาร เมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นจังหวัดและอำเภอแล้ว ยังแบ่งเขตการปกครองออกเป็นมณฑลด้วย เมื่อได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงได้ยกเลิกมณฑล

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

เสีย เหตุที่ยกเลิกเนื่องจาก การคมนาคม สื่อสาร สะดวกรวดเร็วกว่าแต่ก่อน สามารถที่จะสั่งการ ตรวจตราสอดส่องได้ทั่วถึง เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการปกครองประเทศ เห็นว่าหน่วยมณฑล ขึ้นกับหน่วยจังหวัด จังหวัดรายงานกิจการต่อมณฑล และมณฑล รายงานต่อกระทรวงเป็นการ ชักช้าโดยไม่จำเป็น รัฐบาลในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ มีนโยบายที่จะให้อำนาจแก่ส่วน ภูมิภาคยิ่งขึ้น และการที่ยุบมณฑลก็เพื่อให้จังหวัดมีอำนาจนั่นเอง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ รัฐบาล ได้ออกพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินฉบับหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับจังหวัด มี หลักการเปลี่ยนไปจากเดิมโดย จังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล แต่จังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วย ระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ งามีฐานะเป็นนิติบุคคลไม่ อำนาจบริหารใน จังหวัด ซึ่งแต่เดิมตกอยู่แก่คณะบุคคล ได้แก่ คณะกรรมการจังหวัดนั้น ได้เปลี่ยนแปลงมาอยู่กับ บุคคลคนเดียว คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด ในฐานะของกรรมการจังหวัด ซึ่งเดิมเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ บริหารราชการแผ่นดินในจังหวัด ได้กลายมาเป็นคณะเจ้าหน้าที่ที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัด

ต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินตาม ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๘ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๑๕ โดยจัดระเบียบบริหารราชการ ส่วนภูมิภาคเป็น จังหวัด และอำเภอ การปกครองส่วนภูมิภาคในปัจจุบันอาศัยกฎหมาย ๒ ฉบับ เป็นแม่บทคือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ และประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับ ที่ ๒๑๘ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๑๕ ซึ่งกำหนดรูปแบบของหน่วยบริหารขอบเขตอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบของ ผู้บริหารในระดับต่างๆ

๒.๖.๓ ระบบผังเมืองอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์ นั้นมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือ หลายช่วงเวลาในอดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมืองเหล่านั้นมีหลาย ลักษณะ แตกต่างกันตามขนาด เนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ของ เมืองนั้น การแบ่งตามช่วงอายุของเมือง สามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท^{๖๔} คือ

๑. เมืองร้าง (Abandoned/Dead Ancient/Historic city) เป็นเมืองที่มีความเจริญ รุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วง ก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบัน อาจเนื่องจากภัย สงคราม หรือภัยพิบัติอื่นๆ เมืองลักษณะนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้เรื่อยๆ ยกเว้น แต่วัสดุและ โครงสร้างโบราณสถานที่ยังเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากไม่มีการใช้งานอื่นเข้า

^{๖๔} ดูรายละเอียดใน, ธาดา สุทธิธรรม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและ แหล่งโบราณคดี**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิริยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔๒ – ๑๕๐.

แทรกแซง เมืองลักษณะนี้จึงไม่เสี่ยงอันตรายมากนัก และต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ การนำเสนอ และการบำรุงรักษา

๒. เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานที่เดิม และการไปตั้งถิ่นฐานแบบนี้ มักจะไปทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นปรากฏการณ์ของการขยายตัวของประชากรโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยจะเห็นได้จากการบุกรุกเมือง และทำลายโบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบและเนื้อหาของเมืองเพื่อการสร้างอาคารใหม่ๆ ประกอบกับความจำเป็นในการเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ซึ่งหากไม่คำนึงถึงแผนผังเมืองโบราณจะมีผลทำให้ สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้นสิ่งสำคัญของมาตรการการอนุรักษ์ คือการพิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ๆ ของเมือง อย่างรอบคอบ โดยการท่องเที่ยวอาจมีผลในการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และจูงใจให้มีการอนุรักษ์ แต่อาจจะส่งผลในทางบวกและลบในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและประชาชนที่ต้องดำเนินการเพื่อความอยู่รอดของเมือง

๓. เมืองที่มีการพัฒนามาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (Living Ancient / Historic City) เป็นเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมือง ซึ่งพัฒนาการมาตามกาลเวลา มักจะผจญกับการเสื่อมโทรม หรือถูกทำลายเนื้อเมืองในหลายลักษณะ อาทิ การขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม หรือระบบเศรษฐกิจที่คล่องจนเกินไป การปรับใช้ประโยชน์ใหม่ๆ หรือการเพิ่มปริมาณของสาธารณูปการและสาธารณูปโภค ล้วนส่งผลให้รูปแบบ ลักษณะ และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไป

๔. เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน เมืองลักษณะนี้มีหลักฐานของช่วงพัฒนาของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไป ต่อมามีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ และทำให้เมืองมีพัฒนาการจากยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคปัจจุบัน การกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจจะโดยชนกลุ่มใหม่ หรืออารยธรรมใหม่ย่านประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยง หรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้ง โครงสร้าง หรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ อันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ

ระบบผังเมืองอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มีลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ ๑,๘๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๒,๐๐๐ เมตร มีกำแพงที่ทำเป็นคันดินถม อัดแน่นล้อมรอบ ๓ ชั้น ระหว่างกำแพงเมืองแต่ละชั้นจะมีคูน้ำคั่นกลาง เกือบกึ่งกลางกำแพงเมืองแต่ละด้านมีประตูเมืองเปิดไว้ และมีป้อมดินรูปสี่เหลี่ยมขวางอยู่ ประตูเมืองทั้งสี่ประตูในปัจจุบันมีชื่อเรียกดังนี้ ด้านทิศเหนือเรียกว่าประตูศาลหลวง ด้านทิศตะวันออกเรียกว่าประตูกำแพงหัก ด้านทิศใต้เรียกว่าประตูนะโม ด้านทิศตะวันตกเรียกว่าประตูอ้อภายในเมืองมีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง ส่วนวัดอื่นๆที่เกาะกลุ่มกับวัดมหาธาตุจนเป็นแกนหลักของเมือง ประกอบด้วย วัดชนะสงคราม วัดศรีสวาย วัดตระพังเงิน วัดสระศรี วัดตระกวน วัดใหม่ และวัดตระพังทอง นอกจากนี้ยังมีสระน้ำขนาดต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะสระน้ำขนาดใหญ่ นั้น น่าจะสร้างตามความเชื่อทางพุทธศาสนา เพราะถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของวัดหรือขอบเขตของวัด บริเวณนอกตัวเมืองทั้งสี่ด้าน ยังมีโบราณสถานขนาดต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไปด้านทิศเหนือมีวัดพระพายหลวง วัดศรีชุม เต่าทุเรียน ทิศตะวันออกมีวัดช้างล้อม วัดเจดีย์สูง วัดตระพังทองกลาง ทิศใต้มีวัดพระเชตุพน วัดเจดีย์สี่ห้อง วัดศรีพิจิตรกิติกัลยาราม ทิศตะวันตกเป็นกลุ่มวัดเขตอรัญญิก มีวัดสำคัญ เช่น วัดป่ามะม่วง วัดมังกร วัดสะพานหิน วัดพระบาทน้อย และวัดเจดีย์งาม

นอกจากนี้ในแต่ละด้านยังมีสิ่งก่อสร้างเนื่องในระบบชลประทาน เช่น คันบังคับน้ำ ทำนบ คลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำ ลักษณะของเมืองที่กำหนดศาสนสถานเป็นศูนย์กลางเช่นนี้ คงจะได้รับอิทธิพลจากเขมรผสมผสานกับอิทธิพลทางพุทธศาสนาแบบหินยาน โดยมีศาสนสถานต่างๆ ที่สร้างขึ้นตามลำดับกาลเวลาเป็นตัวหลักในการกำหนดรูปทรงของเมือง ผลจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่บริเวณประตูเมือง และกำแพงเมืองทั้งสี่ด้านของโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๔ พบหลักฐานที่แสดงถึงการก่อสร้างกำแพงเมืองสุโขทัยที่มีการก่อสร้าง ๒ สมัยด้วยกันคือ สมัยการสร้างเมืองสุโขทัยระยะแรก มีเฉพาะกำแพงเมืองชั้นใน และประตูเมืองทั้งสี่ด้านเท่านั้นโดยพบหลักฐานการก่อสร้างวัดในพุทธศาสนาบริเวณป้อม(ประตูนะโม) ประตูเมืองทางด้าน ทิศใต้ สมัยที่สอง (ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐) เป็นต้นมา มีการสร้างป้อมรูปสี่เหลี่ยมขวางประตูเมืองชั้นใน กำแพงเมืองชั้นกลาง และกำแพงเมืองชั้นนอก ด้วยเหตุนี้ บริเวณประตูนะโม (ประตูทางด้านทิศใต้) ป้อมรูปสี่เหลี่ยมจึงสร้างอยู่บนศาสนสถานหรือบนวัดที่มีมาก่อน นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงกำแพงเมืองชั้นในให้สูงขึ้น รวมทั้งมีการก่ออิฐประกอบแกนดินที่บริเวณประตูอ้อ (ประตูทางด้านทิศตะวันตก)^{๖๕}

^{๖๕} เกรกฤทธิ์ เชื้อมงคล, สุโขทัยตำนานการสร้างเมือง, หน้า ๔๖-๕๒.

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กฤษฎา พิณศรี^{๖๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรม ล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษา ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้ รวมทั้งแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ ความยั่งยืน ผลจากการศึกษา ได้พบแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างที่อาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวนทั้งสิ้น ๑๙ แห่ง ส่วนใหญ่มีศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายข้อได้พบว่าข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างสูงส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับ ความสำคัญของโบราณสถาน เช่น มีรูปแบบทางศิลปะ มีมืองานช่าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของ ท้องถิ่น มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต หรือมีความ เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่ เป็นด้านที่เกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ แสดงให้เห็นว่าโดยสภาพและความสำคัญของตัวโบราณสถาน รวมทั้งประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่นที่ เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนั้น สามารถที่นำมาใช้เป็นจุดขายสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ หากแต่ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถานมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น เช่น การปรับปรุง ระบบสาธารณูปโภค การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งและบูรณะ โบราณสถานให้อยู่ในสภาพดี การบูรณะการการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการอนุรักษ์ ชนบทธรรมเนียมจารีต ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไว้ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมใน ท้องถิ่นที่ยั่งยืนต่อไป

ณัฏฐิ์ ศรีดี และคณะ^{๖๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคกลาง : กระบวนการจัดการพุทธศิลป์ถิ่นสยามเพื่อความงาม

^{๖๖} กฤษฎา พิณศรี และคณะ “การศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๖๗} ณัฏฐิ์ ศรีดี และคณะ, “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคกลาง : กระบวนการจัดการพุทธศิลป์ถิ่นสยามเพื่อความงามของจิตใจและปัญญา”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ของจิตใจและปัญญา” วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรมอัตลักษณ์และ กระบวนการท่องเที่ยววัดในภาคกลาง ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรม ความคิดเห็น และความพึงพอใจ ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกระบวนการจัดการพุทธศิลป์ถิ่นสยามเพื่อความงามของจิตใจและปัญญา ๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเพื่อความงามของ จิตใจและปัญญา และ ๔) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของวัดในภาคกลาง ผลการศึกษาพบว่า

๑. รูปแบบอัตลักษณ์และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวในวัดในเขตภาคกลาง ประกอบไปด้วย ๑) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม/พุทธศิลป์ ๒) รูปแบบการท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์ ๓) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี ๔) รูปแบบการ ท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมกราบไหว้พระเกจิและพระศักดิ์สิทธิ์ ๕) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงการปฏิบัติ ธรรม โดยมุ่งเน้นกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของประชาชนเป็นพื้นฐาน ๖) รูปแบบการท่องเที่ยวอัน เกิดจากสายสัมพันธ์ทางสังคมและการพัฒนาชุมชน โดยวัดท่องเที่ยวในเขตภาคกลาง มีอัตลักษณ์ ที่มีความโดดเด่นเฉพาะตนเอง โดยจำแนกตามอิริยาบถของพระพุทธรูปในลักษณะปางต่างๆ ได้แก่ พระพุทธรูปปางมารวิชัยปางสมาธิปางประทับยืน ปางไสยาสน์มีขนาดใหญ่โดดเด่นเป็นที่ เคารพนับถือของประชาชนทั่วไปนอกจากนี้ยังมีอัตลักษณ์เฉพาะตามลักษณะของสี่พุทธศิลป์ที่ มิใช่พระพุทธรูป ได้แก่ เจดีย์ต้นโพธิ์รอยพระพุทธรบาท อีกทั้งยังมุ่งเน้นไปที่การปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะ และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวในวัด ในลักษณะเป็นระบบโดยมีการใช้ทรัพยากร อย่างเหมาะสม เพื่อการรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรม พร้อมกับการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับท้องถิ่น ประสานแผนการพัฒนาการ ท่องเที่ยว โดยมีประชุมและปรึกษากับผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทการจัดการท่องเที่ยว ตลอดจนถึงการ พัฒนาบุคลากร จัดเตรียมข้อมูลบริการข่าวสารการท่องเที่ยว

๒. นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมการท่องเที่ยววัดในเขตภาคกลางกล่าวคือ จะเดินทางมา ท่องเที่ยวกับครอบครัว โดยใช้รถยนต์ส่วนตัว มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการมาท่องเที่ยวและพักผ่อน ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมาเคยมาท่องเที่ยวที่วัดนั้นมาก่อน การเดินทางมาท่องเที่ยวจะมุ่งเน้น แบบเข้าไปเย็นกลับ หรือ One-Day Trip โดยจะทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาจากเว็บไซต์ การท่องเที่ยว เพื่อนหรือญาติของตนเอง มีค่าใช้จ่ายไม่เกิน ๑๐๐๐ บาทต่อคนต่อครั้ง และจะ เดินทางต่อไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นต่อไป นอกจากนี้นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดท่องเที่ยวใน เขตภาคกลางส่วนใหญ่เป็นวัดที่สำคัญ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ มีคุณค่าต่อจิตใจอย่างมาก ส่วน ใหญ่ตั้งของโบราณสถานที่สำคัญ โดยวัดเหล่านั้นมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประดิษฐานอยู่ ซึ่งเป็นสื่อ

พุทธศิลป์ที่มีความงดงาม มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีที่สามารถสืบค้นได้ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในฐานะชาวพุทธ ซึ่งประดิษฐานคู่บ้านคู่เมืองมายาวนาน เป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนทั่วไป ทั้งในยามปกติหรือเมื่อมีความเดือดร้อน และในขณะที่ต้องการประสบความสำเร็จซึ่งเมื่อได้มากราบไหว้พระพุทธรูปที่วัดแล้ว นักท่องเที่ยวจะมีความรู้สึกทำให้มีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตมากขึ้น มีกำลังใจในการฟันฝ่าอุปสรรคและผ่านพ้นไปได้เพราะเมื่อมีสติมากขึ้น ก็จะทำให้ทำงานได้ดีขึ้นประสบความสำเร็จมากขึ้น จิตที่ฟุ้งซ่านก็สงบลง และมีสติมากขึ้น รู้สึกมีความสุขมากขึ้นโดยมีการตั้งความปรารถนาขอให้ช่วยดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จตามที่อธิษฐานขอพร, ขอให้สำเร็จในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ตลอดจนถึงโชคลาภ และต้องการทำบุญไหว้พระ ทำให้มีแนวทางในการดำเนินชีวิตหลังจากได้กราบไหว้กล่าวคือ ได้ทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ทำให้ไม่ประมาทในชีวิต และได้ดำเนินชีวิตด้วยความมีสติ

๓. จากการสอบถามความคิดเห็นและความพึงพอใจนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศต่อวัดท่องเที่ยวในเขตภาคกลาง สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมีอายุอยู่ในระหว่าง ๒๑-๓๐ ปีมีการศึกษาในระดับปริญญาตรีโดยยังเป็นนักเรียน/นักศึกษาอยู่ มาท่องเที่ยวเนื่องจากไปพักผ่อนกับครอบครัว เพื่อน เพื่อศึกษาหาความรู้ทางพุทธศาสนา และชื่นชมในกิจกรรมทางพุทธศาสนาคือการไหว้พระ - สวดมนต์โดยมีความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยววัดในเขตภาคกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อพุทธศิลป์หรือพระพุทธรูปที่สำคัญในวัดโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดมี ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการท่องเที่ยว และด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมาได้แก่ด้านการต้อนรับ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสิ่งดึงดูดใจ และด้านการขนส่งตามลำดับ และนักท่องเที่ยวชาวไทยมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยววัดในเขตภาคกลาง โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดมี ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ด้านสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและด้านที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมาได้แก่ด้านการจัดการและด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ ตามลำดับ สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมีอายุอยู่ในระหว่าง ๒๑-๓๐ ปีจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว เดินทางมาท่องเที่ยวเนื่องจากเดินทางมาประชุม ทัศนศึกษาแล้วแวะเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะวัดในบริเวณใกล้เคียง เพื่อเที่ยวชมความงามของวัดและพุทธศิลป์ โดยชื่นชอบในกิจกรรมทางพุทธศาสนาได้แก่การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญ โดยมีความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยววัดในเขตภาคกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อพุทธศิลป์หรือพระพุทธรูปที่สำคัญในวัด

โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ด้านการต้อนรับ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมาได้แก่ด้านการจัดการท่องเที่ยว ด้านการขนส่ง ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการประชาสัมพันธ์ตามลำดับและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยววัดในเขตภาคกลางโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ รองลงมาได้แก่ ด้านการจัดการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวตามลำดับเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจะพบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยววัดในเขตภาคกลาง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ โดยนักท่องเที่ยวชาวไทยจะมีความเห็นและความพึงพอใจในระดับที่สูงกว่านักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศทั้งโดยรวมและในรายด้าน

๔. เส้นทางท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็น ๙ เส้นทางตามลักษณะของความโดดเด่นของสื่อพุทธศิลป์ดังนี้เส้นทางที่หนึ่งวัดพระศักดิ์สิทธิ์เส้นทางที่สอง วัดพระนอน (ไสยาสน์) เส้นทางที่สามวัดพระนั่งเส้นทางที่สี่พระปราง / เจดีย์ใหญ่เส้นทางที่ห้าเส้นทางที่หกวัดกิจกรรมเส้นทางที่เจ็ดพระที่มากับสายน้ำ เส้นทางที่แปดวัดเบญจมภาคีเส้นทางที่เก้าวัดหลวงพ่อดโตและผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จำนวน ๓๖ วัด มีศักยภาพมากที่สุดจำนวน ๒๘ วัดและมีศักยภาพมากจำนวน ๘ วัด

๕. ผลกระทบการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและพระพุทธศาสนา ผลกระทบทางบวก ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเองพึ่งพาตนเองคิดเป็น ทำเป็นมีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนาเกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกันสร้างความเข้มแข็งในชุมชนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อมและนำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาสืบสานสืบทอดตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ และ ผลกระทบด้านลบ ทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเช่นจำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยวใช้น้ำระบบนิเวศธรรมชาติการรับวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างรวดเร็วเกิดกระแสการเลียนแบบมีความขัดแย้งทางความคิดเสียความเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับนักท่องเที่ยวและที่สำคัญคืออาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป

๖. ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของวัดในเขตภาคกลาง ประกอบด้วย ๑) ด้านการบริหารจัดการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความร่วมมือกันน้อยมาก จึงควรมีการสร้างความร่วมมือกันในการบริหารจัดการเพิ่มมากขึ้น ๒) ด้านแหล่งท่องเที่ยวกับกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมบางชนิดยังส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว ควรกำหนดกิจกรรมให้เหมาะสมกับ

แหล่งท่องเที่ยว ชีตความสามารถในการรองรับ และก่อให้เกิดผลกระทบให้น้อยที่สุด ๓) ด้านการบริการ ยังไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องการให้บริการและยังไม่มีมีการกำกับดูแลด้านมาตรฐานการให้บริการ ควรส่งเสริมสนับสนุนการบริหารและให้บริการที่มีคุณภาพโดยคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า เป็นระบบและยั่งยืน ๔) ด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์มีการจัดสร้างและต่อเติมสิ่งแปลกปลอมขึ้นโดยมีผู้ตัว ก่อให้เกิดการทำลายภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ควรสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนในการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกของการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ถ่วงแท้ในคุณค่าของทรัพยากรกับกระบวนการการพัฒนาการท่องเที่ยว ๕) ด้านนักท่องเที่ยว ยังขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษาทรัพยากรทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นเสื่อมโทรม ควรสร้างเสริมและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่น ให้ความรักหวงแหน และรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยว ๖) ด้านชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ยังขาดจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของสถานที่ที่ดีควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดเพิ่มมากขึ้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และคณะ^{๖๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย ๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ๓) เพื่อศึกษาสำรวจเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคต่างๆ ๔) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และ ๕) เพื่อวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทยจำนวน ๑๕๐ วัด จากกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการในแต่ละภูมิภาคฯ ละ ๒๕๐ ราย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อให้เห็นทิศทางของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในสังคมไทยดังนี้

๑. ผลการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย พบว่า มีเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

^{๖๔} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ,ดร.และคณะ, “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ประวัติศาสตร์กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มีความมั่งคั่งทางด้านพุทธศิลปกรรมและความเชื่อเรื่อง “พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์” จะเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงมาก

๒. ผลการศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้นพบว่า รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่นแต่ละภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น โดยมีรูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันใน ๕ ด้าน คือ ๑) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวตามศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความมั่งคั่งของแหล่งพุทธศิลปกรรม ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแหล่งประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง และ ๕) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

๓. กระบวนการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงกายภาพ การพัฒนาสังคม การพัฒนาจริยธรรม การจัดการกิจกรรมเชิงพุทธ และการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

๔. การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย ทั้งในด้านกายภาพ/สภาพแวดล้อม การจัดการพุทธศิลปกรรมภายในวัด การรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม การให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาตามหลักพุทธศาสนา การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และการพัฒนาสังคมพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวได้ในระดับดีมีเพียงบางวัดที่มีความสามารถในการจัดการเชิงการท่องเที่ยวในระดับดีมาก และก็มีอีกหลายวัดที่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

๕. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี ๓ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ ๒) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ และ ๓) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน

๖. ความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อกูลต่อกันในทุกมิติทั้งในเรื่องของ

การใช้อำนาจเชิงกฎหมาย การอำนวยความสะดวกและการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ และการสนับสนุน โดยมีองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกันของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ กลุ่มคน สถานที่ท่องเที่ยว กลไกการตลาด การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว การเสริมสร้างความสัมพันธ์องค์การการจัดการและผลประโยชน์ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดจะต้องมีกระบวนการที่เกี่ยวเนื่องกัน

๗. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า มีผลกระทบทั้งในบวกและทางลบ เช่น การก่อให้เกิดรายได้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่วนกระทบทางลบ เช่น การขาดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยมีปัญหา อุปสรรคการจัดการด้านท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว ปัญหาต้นทุนค่าเช่าซื้อ ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการภายในวัด เป็นต้น ดังนั้น วัด ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการอย่างเหมาะสมเพื่อความยั่งยืนของการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจและสังคม

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. และคณะ^{๒๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม” การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติของการจัดการการท่องเที่ยว (๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๔) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ และ (๕) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยว

^{๒๔} พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. และคณะ, “การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภท วัดในภาคเหนือ สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังนี้ ๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ จำนวน ๖ วัด ๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงคตินิยมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ วัด ๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ และพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๕ วัด ๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลัก วิปัสสนากัมมัฏฐาน จำนวน ๔ วัดอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดใน ภาคเหนือ สรุปกิจกรรมเป็นเป็นรายจังหวัดได้ ดังนี้

- ๑) จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่
- ๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอังคารแห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน
- ๓) จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา ในเขตตัวเมืองลำพูน
- ๔) จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัว เมืองจังหวัดเชียงราย
- ๕) จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน
- ๖) จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคา
- ๗) จังหวัดแพร่ จัดโครงการสืบนิวันทาไหว้สา ๙ พระธาตุ ในเขตตัวเมืองและอำเภอ
- ๘) จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนาเที่ยวไหว้พระ ๙ วัดมีศรี นามเป็น มงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง
- ๙) จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดิน ไทย-เมียนมาร์ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดี
- ๑๐) จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก
- ๑๑) จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย
- ๑๒) จังหวัดอุตรดิตถ์ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขต อำเภอเมืองและอำเภอลับแล

๒. ผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก

(ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) เรียงตามลำดับ คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗) กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น คือ (๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ (๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากร และ (๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด

๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก จำนวน ๑๗ วัด เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อธาตุ จำนวน ๑๒ วัด และ เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว จำนวน ๒๓ วัด ส่วนผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ ๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ ๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา และ ๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึกลับ

๔. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มนักท่องเที่ยว ๒) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ๓) รัฐบาล และ ๔) กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน

๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ พบว่า (๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง (๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว (๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และ (๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น

พระสรวิชญ์ อภิปัญญา และคณะ^{๓๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้: การสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาเชิงบูรณาการ

^{๓๐} พระสรวิชญ์ อภิปัญญา และคณะ, “การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้: การสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาเชิงบูรณาการ”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์,

มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับการกระบวนการพัฒนาเชิงบูรณาการในมิติของการท่องเที่ยวและการสร้างสังคมตามฉันทน์ ๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ ๔) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ และ ๕) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่าเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้มี ๓ รูปแบบได้แก่ ๑) เส้นทางพุทธธรรมเชิงบูรณาการ: การท่องเที่ยวตามจารีกประวัติศาสตร์ศรีวิชัย และพระธาตุแดนใต้ ๒) เส้นทางท่องเที่ยวเชิงธรรมะ ๓) เส้นทางท่องเที่ยววิถีชีวิตคู่วิถีธรรม: เส้นทางธรรม แหล่งท่องเที่ยวศูนย์รวมจิตใจชุมชน โดยแต่ละเส้นทางมีความโดดเด่นและคุณค่าทางพระพุทธศาสนาที่สามารถสื่อสารหลักธรรม ตลอดจนความโดดเด่นเชิงสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปดังนั้นหากภาครัฐและภาคท้องถิ่น ให้ความสนใจในการพัฒนาความโดดเด่นของแต่ละวัดในเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ จนสามารถยกระดับมาตรฐานองค์ความรู้ การบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่กำลังเปลี่ยนไปของสังคมไทย การท่องเที่ยวลักษณะเช่นนี้จะเป็นอีกหนึ่งทางเลือกสำหรับการท่องเที่ยวของไทยในอนาคตสำหรับการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคใต้ จากการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ส่วนใหญ่ มีความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวในระดับชาติได้ อย่างไรก็ตามท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไปสู่สังคมอาเซียนและสังคมนานาชาติในอนาคต มาตรฐานด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว การประชาสัมพันธ์การจัดการสิ่งแวดล้อมตลอดจนการจัดการสิทธิประโยชน์ยังเป็นประเด็นที่ต้องการการจัดการอย่างเป็นมาตรฐาน และเนื่องจากพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะเฉพาะทางกฎหมาย ตลอดจนความสำคัญทางประวัติศาสตร์สังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น การพัฒนาและยกระดับไปสู่มาตรฐานสากล จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ภาครัฐ ภาคท้องถิ่นภาคประชาสังคมต้องให้ความร่วมมือร่วมกันในการผลักดันยุทธศาสตร์ดังกล่าว

แม่ชีกฤษณา รักษาใจม^{๓๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้เพื่อ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม (๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (๔) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือวิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากหนังสือประวัติวัด เอกสารแผนพับ จิตรกรรมฝาผนัง การวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวน ๓๐๐ ชุด แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าอาวาส พระเถระและผู้เกี่ยวข้องภายในวัดจำนวน ๓๐ ชุด/รูป ประชุมเสวนาวิชาการมีผู้เข้าร่วมกว่า ๑๐๐ คน การประชุมกลุ่มย่อยพระสงฆ์และชุมชนจำนวนกว่า ๒๐ รูป/คน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

จากวัดกลุ่มตัวอย่าง ๓๐ วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่าเส้นทางกรท่องเที่ยวมี ๒ รูปแบบ ๓ เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ ๑) เส้นทางบุญซึ่งประกอบด้วย ๒ เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุและเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือ รูปแบบที่ ๒) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้ ๑) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูดทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญมีทั้งหมด ๑๐ พระธาตุ ๒) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้บุญมาก ได้ชื่อว่าเดินตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด ๑๐ วัด ๓) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์

^{๓๐} **แม่ชีกฤษณา รักษาใจม,ดร.และคณะ**, “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม”. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญสั่งสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุธรรม ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม พบว่าเส้นทางท่องเที่ยว ๓ เส้นทาง สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบท่องเที่ยวได้ เส้นทางบุญสามารถเปลี่ยนเป็นเส้นทางธรรมได้ ในทำนองเดียวกันเส้นทางธรรมสามารถเปลี่ยนกลับเป็นเส้นทางบุญได้ เมื่อมีปัจจัยเข้ามากระตุ้น เช่น เส้นทางการไหว้พระธาตุและพระพุทธรูปมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำให้ขาดความสงบทำให้เริ่มมีการจัดการแบ่งพื้นที่ทำบุญกับพื้นที่ปฏิบัติธรรมให้เห็นส่วนเส้นทางปฏิบัติธรรมและเส้นทางไหว้พระอริยสงฆ์ซึ่งมีความเงียบสงบ เดิมเคยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาทำบุญและปฏิบัติธรรมจำนวนมากครั้งที่พระอริยสงฆ์ยังมีชีวิตอยู่นอกจากนี้เส้นทางทั้งสองเส้นนี้ มีการผสมผสานกันกลับไปกลับมา อันเนื่องมาจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมทางประเพณีทำให้เกิดเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมและจากแบบสอบถามพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนมากเป็นสุภาพสตรี สถานภาพโสด อายุเฉลี่ย ๒๑-๓๐ ปี การศึกษาส่วนใหญ่ปริญญาตรีเดินทางท่องเที่ยวเป็นคณะ ทราบข้อมูลจากญาติและเพื่อนให้ความสนใจในการไหว้พระธาตุเป็นส่วนมาก นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นชาย สถานภาพโสดอายุเฉลี่ย ๒๑-๓๐ ปีการศึกษาระดับปริญญาตรี มาท่องเที่ยวกับครอบครัว โดยบริษัทนำเที่ยว เคยมาเมืองไทยมากกว่า ๒ ครั้ง การท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าพระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุงวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เกิดการสร้างงาน การพัฒนาสาธารณูปโภคภายในวัด ในขณะเดียวกันภาระของพระสงฆ์ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นรบกวนการปฏิบัติธรรมและบางวัดยังไม่มีแบ่งพื้นที่ระหว่างนักท่องเที่ยวและที่พักพระสงฆ์แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำมาซึ่งรายได้จำนวนมากถึงกระนั้นวัดก็ได้กระจายรายได้ไปสู่ชุมชนในรูปแบบการ บำเพ็ญประโยชน์ เช่นมอบทุนการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนท้องถิ่นไม่แสดงอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวยกเว้นงานเทศกาลประจำปี

วศิน ปัญญาภูตรตระกูล^{๗๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ระยองวัฒนธรรม (กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์)” การวิจัยนี้มุ่งทำการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ระยองวัฒนธรรม คือ จังหวัดกำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก และเพชรบูรณ์ โดยได้ผลสรุปตามวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ ๑. ศึกษา

^{๗๒} วศิน ปัญญาภูตรตระกูล, “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ระยองวัฒนธรรม (กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์)”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.) : กรุงเทพมหานคร), ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

สำรวจข้อมูลอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พบว่า ด้านอุปทานการท่องเที่ยวมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งสิ้น ๑๕๔ แห่ง โดยอาจแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มประวัติศาสตร์ ๑๐๖ แห่ง และกลุ่มประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมที่สำคัญ ๔๘ แห่ง ด้านอุปสงค์การท่องเที่ยวมีผู้ เยี่ยมเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีโอกาสขยายตัว เนื่องจากการกลับมาเยือนครั้งที่ ๒ และ ๓ โดยมีความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่สร้างตลาดท่องเที่ยวในเชิงรุกในรูปแบบ “แหล่งท่องเที่ยว เชื่อมโยง” ภายใต้จุดขายร่วมกัน ที่มีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิด “แดนตำนาน แหล่งวีรกรรมและคนกล้า” ๒. โดยกำหนดมาตรฐานในการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและจัดลำดับความสำคัญเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลการประเมิน แหล่งท่องเที่ยว สามารถจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวได้เป็น ๓ กลุ่ม โดยแบ่งเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่หลักจำนวน ๒๒ แห่ง พื้นที่รองจำนวน ๔๐ แห่ง และพื้นที่เสริมจำนวน ๙๒ แห่ง ๓.การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยพิจารณาจากการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพื้นที่ต่างๆ และพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาสู่การจัดเส้นทางพานำเที่ยวจำนวน ๕๑ เส้นทาง เป็นกลุ่มตำนาน ๑๑ เส้นทางกลุ่มประวัติศาสตร์ ๒๑ เส้นทาง กลุ่มวัฒนธรรม ๑๙ เส้นทาง ๔. ศึกษาเชิงปฏิบัติการแนวทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของประชาคมรอบอุทยานประวัติศาสตร์ ณ บ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสขนาลัย จังหวัดสุโขทัย ผลจากการศึกษาพบว่าชุมชนมีศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ทั้งด้านทรัพยากรและด้านประชาคมในชุมชนโดยเน้นการพัฒนาเพื่อ “การค้นหาทีมงาน” เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย เรียนรู้และการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านตลอดจนพัฒนาและวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ของทีมงานกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องของด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการ พัฒนาบ้านนาต้นจั่นเป็น หมู่บ้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวตัวอย่าง “Village Based Tourism” โดยมี ๕ กลยุทธ์ และ ๑๙ โครงการ โคนโครงการวิจัยได้ดำเนินการตามโครงการต่างๆ เป็นโครงการต้นแบบ จำนวน ๕ โครงการ

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ (หม่อมหลวง)^{๓๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและ วัดในเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นปัญหาด้านแนวทางการอนุรักษ์

^{๓๓} สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ (หม่อมหลวง), (๒๕๓๙) “การศึกษาปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙), บทคัดย่อ.

และการสงวนรักษาซึ่ง ประชาชนและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นที่หลากหลาย บางส่วน เสนอให้สงวนรักษาไว้ ตามเดิมและอาจใช้เทคนิคสมัยใหม่มาช่วย ด้านประเพณีปฏิบัติต้องการให้ ซ่อมแซมให้ดีขึ้นเดิมปัญหา ที่พบคือความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ การพัฒนาที่ เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อ โบราณสถาน เช่น การสร้างอาคาร สถานประกอบการ ถนน ที่รูก้าเขต โบราณสถาน นอกจากนี้ขาด การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบูรณะโบราณสถาน การตีความ โบราณสถานที่แตกต่างกันเป็นการ ทำลายโบราณสถาน ด้านทัศนะเกี่ยวกับการอนุรักษ์และ บูรณปฏิสังขรณ์นั้นนักวิชาการและกรม ศิลปากรจะให้ความสำคัญกับการซ่อมแซมโบราณสถาน ด้วยวิธีการอนุรักษ์โดยการรักษาข้อมูล หลักฐานไว้ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด แต่ประชาชนและวัด ยังยึดติดกับขนบธรรมเนียมประเพณี เพราะเป็นเรื่องของผลบุญ

สรุปจากเอกสารวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการ มรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาวิญญูในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยถือว่าเป็น การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นศูนย์รวมจิตใจชุมชน โดย การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะเชิงวัฒนธรรมมีความโดดเด่นและเชื่อมโยงกับคุณค่าทาง พระพุทธศาสนาที่สามารถสื่อสารหลักธรรม ตลอดจนความโดดเด่นเชิงสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปดังนั้นหากภาครัฐและภาคท้องถิ่น ให้ความสนใจใน การพัฒนาและจัดรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชูความโดดเด่นของแต่ละวัดในเส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม จะสามารถยกระดับมาตรฐานองค์ความรู้ การบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่กำลังเปลี่ยนไปของสังคมไทย การท่องเที่ยวลักษณะเช่นนี้จะเป็นอีกหนึ่ง ทางเลือกสำหรับการท่องเที่ยวของไทยในอนาคตซึ่งส่งผลต่อประเพณีวัฒนธรรมรวมทั้ง พระพุทธศาสนา ซึ่งอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวในระดับ โลกได้ แต่อย่างไรก็ตามท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไปสู่สังคมอาเซียนและสังคม นานาชาติในอนาคต มาตรฐานด้านการทำแผนพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัยในระยะยาว การประชาสัมพันธ์การจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการจัดการ สิทธิประโยชน์ยังเป็นประเด็นที่ต้องการการจัดการอย่างเป็นมาตรฐาน และเนื่องจากพื้นที่ที่เป็น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะเฉพาะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และได้ขึ้นทะเบียน เป็นมรดกโลก ซึ่งประกอบด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม ประเพณี วัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน การพัฒนาและยกระดับไปสู่มาตรฐานสากล จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ภาครัฐ ภาคท้องถิ่นภาคประชาสังคมต้องให้ความร่วมมือร่วมกันในการ ผลักดันยุทธศาสตร์ดังกล่าว

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ” มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชาัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๔) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแผนงานยุทธศาสตร์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยมีวิธีวิจัยดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๔ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยภาคสนาม (Field research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงาน การวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตลอดจนการบริหารจัดการทั้งภาครัฐ และเอกชน การสร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

๑) ประวัติความเป็นมาของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศิลปะพื้นบ้านและพุทธศิลปกรรมในแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน

สังคม และวัฒนธรรม การออกแบบงานศิลปกรรมในพื้นที่ศิลปะชุมชนที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรม

๒) รูปแบบและกระบวนการสร้างศักยภาพกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ เช่น การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของเครือข่าย การสร้างสรรค์ผลงานร่วมสมัย เป็นต้น

๓) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของอุทยานประวัติศาสตร์ วัดที่เป็นต้นแบบพุทธศิลปกรรมศิลปะสุโขทัย เช่น วัดตระพังทอง วัดมหาธาตุ (วัดพระปรางค์) วัดปามะม่วง วัดศรีสวาย วัดศรีชุม และวัดพระพายหลวง เป็นต้น

๔) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์ฯ ศิลปะของวัดและชุมชน

๕) แนวทางการพัฒนาพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ศิลปะและการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรวมทั้ง นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ชุมชนรอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์ฯ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓.๑.๒ การวิจัยภาคสนาม

มุ่งเน้นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน และนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อทราบถึงรูปแบบการเดินทาง ความสนใจต่อการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ และการสร้างสรรค์เส้นทางการท่องเที่ยว รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รอบๆ โดยรอบเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๒) การสัมภาษณ์กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอนุรักษ์ และการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดและชุมชนรอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๓) ประมวลความคิดเห็นในรูปแบบของข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากับนักท่องเที่ยว และประชาชนที่อาศัยอยู่รอบๆ อุทยานฯ และพัฒนาไปสู่ประเด็นการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายภาครัฐ เชิงสร้างสรรค์ในเชิงนโยบาย

๔) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นฐานการวิจัยและพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการของเครือข่ายภาครัฐ เชิงสร้างสรรค์ในกลุ่มชุมชนรอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๓.๑.๓ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) การลงพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อสนทนากลุ่มย่อย สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากเครือข่ายภาครัฐ ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่อุทยานสุโขทัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประวัติความเป็นมาของอุทยานสุโขทัย พร้อมทั้งศิลปะพื้นบ้านและพุทธศิลปกรรมศิลปะสุโขทัย เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัย รูปแบบและกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการของเครือข่ายภาครัฐ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดที่เป็นต้นแบบพุทธศิลปกรรมของศิลปะสุโขทัย และรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์ศิลปะของวัดและชุมชนรอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๒) การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัดสุโขทัย สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยวสุโขทัย ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนาสร้างรูปแบบกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอุทยานประวัติศาสตร์อันเป็นแหล่งมรดกโลก การกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนรอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์อันเป็นแหล่งมรดกโลก ทั้งหน่วยงานภาครัฐ/องค์กรชุมชน และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนรอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๔) การพูดคุยกับกลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการจัดการอุทยานฯ ร่วมสมัย

๓.๑.๔ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

โดยการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้เพื่อสร้างรูปแบบกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ พื้นที่อุทยานฯ และชุมชนรอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างเป็นเครือข่ายภาครัฐเพื่อการจัดการพื้นที่การท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์เชิงวัฒนธรรม โดยเน้นการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มชาวบ้าน เกี่ยวกับการศึกษาข้อมูลชุมชนในด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการพัฒนาพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและ โดยการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการศึกษาวางแผนงานวิจัยในการการพัฒนาแบบ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผน เป็นการวางแผนการพัฒนาแบบเครือข่ายประชารัฐ หลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการพัฒนาสร้างรูปแบบเครือข่ายประชารัฐ โดยการนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนด ทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาแบบ เครือข่ายประชารัฐ หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบเครือข่ายประชารัฐให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านคำชี้แนะ แนวคิด องค์ความรู้ รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงานการประสานขอความช่วยเหลือจาก ภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

ขั้นตอนที่ ๔ การร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการ แจกจ่ายผลประโยชน์จากการพัฒนาแบบกิจกรรมการวิจัยในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อย่างเท่าเทียม

ขั้นตอนที่ ๕ เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการ พัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัด ใดๆ เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการ ดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมในพื้นที่อุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัยและ ทั้งในด้านการสร้างสรรค์และร่วมกันอนุรักษ์ ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่ง ความยั่งยืนของการพัฒนา

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหวังให้การพัฒนาแบบและกระบวนการสร้างศักยภาพ กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ มีกระบวนการคิดสร้างสรรค์ และ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานในอุทยานที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ อันเป็นพื้นที่

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้เชิงศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่ยั่งยืน ในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยมีการค้นคว้าด้านข้อมูลและเนื้อหา ดังนี้

๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาวิจัยเพื่อการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และชุมชนรอบๆ พื้นที่เขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยเน้นสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ เพื่อพัฒนาศักยภาพกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ และความพร้อมในการพัฒนา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแห่งใหม่ ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลัก แหล่งโบราณสถาน วัด ชุมชน และการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๓.๒.๑ พื้นที่ส่งเสริมการสร้างรูปแบบเครือข่ายภาครัฐ

พื้นที่ส่งเสริมการสร้างรูปแบบเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ประกอบด้วย

๑) ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑. ในเขตกำแพงเมือง ได้แก่ วัดศรีสวาย วัดตระพังทอง วัดตระพังเงิน วัดสระศรี วัดชนะสงคราม วัดตระกวน ศาลตาผาแดง พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กำแพงเมืองสุโขทัย เนินปราสาทพระร่วง หรือเขตพระราชวังในสมัยสุโขทัย

๒. นอกกำแพงเมือง ทิศเหนือ วัดพระพายหลวง วัดสังฆาวาส วัดศรีชุม วัดช้างรอบ วัดสะพานหิน วัดเชตุพน แหล่งโบราณคดีเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัย (เตาทุเรียง) เขื่อนสิริมงคล หรือทำนบพระร่วง

๓.๒.๒ พื้นที่พัฒนารูปแบบกระบวนการเครือข่ายภาครัฐ

พื้นที่พัฒนารูปแบบกระบวนการเครือข่ายภาครัฐ เขตชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ได้แก่

- ๑) ชุมชนเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๒) ชุมชนบ้านใหม่ตระพังทอง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๓) ชุมชนวัดศรีชุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

- ๔) ชุมชนวัดป่ามะม่วง อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๕) ชุมชนรามใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๖) ชุมชนลิไท อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษานี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการประกอบกรวิจัย จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๐ รูป/คน ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๖๐ ท่าน ประกอบด้วย

๑) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ๖ ชุมชนในเขตพื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จำนวน ๒๐ รูป/คน

๒) ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุโขทัย สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัดสุโขทัย สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์ และผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จำนวน ๒๐ คน

๓) กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อร่วมเรียนรู้ จำนวน ๑๐ คน

๔) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจบริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จำนวน ๑๐ คน

๒. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยกลุ่มเครือข่ายประชารัฐพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมจำนวน ๖๐ รูป/คน ได้แก่

๑) ตัวแทนองค์การภาครัฐ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัย องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ๖ ชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๑๐ คน

๒) ผู้แทนคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย จำนวน ๑๐ รูป

๓) ผู้อำนวยการหรือตัวแทนเจ้าหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จำนวน ๔ คน

๔) ผู้แทนสมาคมการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจังหวัดสุโขทัย จำนวน ๔ คน

๕) ผู้อำนวยการ หรือตัวแทนสำนักศิลปากรที่ ๖ จังหวัดสุโขทัย จำนวน ๒ คน

๖) ผู้แทนผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๕ คน

- ๗) กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ร่วมเรียนรู้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จำนวน ๑๐ คน
- ๘) กลุ่มตัวแทนประชาชนที่อาศัยอยู่รอบอุทยานประวัติศาสตร์ จำนวน ๑๐ คน
- ๙) นักวิชาการด้านศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง จำนวน ๕ คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อหาร่องรอยจากอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และชุมชนรอบอุทยานฯ ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างเป็นรูปแบบกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ เพื่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ ดังนั้น จึงมีเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย

๓.๔.๑ แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ (Interview) มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัดสุโขทัย สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

- ๑) ประวัติความเป็นมาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พุทธศิลปกรรมศิลปะสุโขทัยของวัดและชุมชน
- ๒) กระบวนการสร้างสรรค์และอนุรักษ์ผลงานศิลปะสมัยสุโขทัย เช่น การพัฒนารูปแบบผลงานทางศิลปะ การสร้างสรรค์ผลงานร่วมสมัย
- ๓) การจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมของวัดและชุมชนต้นแบบรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ในการบริหารพุทธศิลปกรรมและโบราณสถานในจังหวัดสุโขทัย
- ๔) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ และการอนุรักษ์ศิลปะของวัดและชุมชน

- ๕) แนวทางการพัฒนาพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อันเป็นมรดกโลก
- ๖) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมของอุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดสุโขทัย
- ๗) การพัฒนานโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓.๔.๒ การสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่รอบๆ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัดสุโขทัย สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

- ๑) ประวัติความเป็นมาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปกรรมของวัดและชุมชน
- ๒) กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ เพื่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ เพื่อสรุปและสังเคราะห์องค์ความรู้พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ในด้านต่างๆ
- ๓) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชนต้นแบบในการบริหารอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ของจังหวัดสุโขทัยเพื่อความมั่นคงยั่งยืน
- ๔) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้รูปแบบกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของวัดและชุมชน
- ๕) แนวทางการพัฒนาพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๖) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- ๗) การพัฒนานโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓.๔.๓ การจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ

เป็นการประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในภาคส่วนต่างๆ จากตัวแทนพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัดสุโขทัย สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา ฯลฯ โดยมุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายภาครัฐ ประเด็นหลักในการสัมมนาประกอบด้วย

- ๑) วิธีการเสริมศักยภาพการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ
- ๒) แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ
- ๓) กระบวนการสร้างรูปแบบจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ
- ๔) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- ๕) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- ๖) การพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น ๖ ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) ระยะที่ ๑ การจัดประชุมที่มวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการสำรวจ

๒) ระยะที่ ๒ การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย โดยการทำความเข้าใจและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการแบบมี

ส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ ร่วมกับการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางประวัติศาสตร์และข้อมูลทางโบราณคดี เพื่อสร้างองค์ความรู้พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยการสำรวจข้อมูลและคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

(๑) สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจต้องเป็นสถานที่เหมาะสมและมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ เช่น มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีเส้นทางเดินทางเข้าถึงได้ง่าย และมีสิ่งอุปโภคบริโภคเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว

(๒) สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจนั้น ต้องมีองค์กรชุมชน ผู้นำ และประชาชนอนุญาตและให้ความร่วมมือในพัฒนาองค์ความรู้ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จนถึงปัจจุบันได้

(๓) สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจนั้น ต้องมีแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพุทธศิลปกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย ผู้รู้ประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพุทธศิลปกรรมศิลปะสมัยสุโขทัยได้ และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการนำมาสังเคราะห์องค์ความรู้

๓) ระยะที่ ๓ ปฏิบัติกระบวนการสร้างรูปแบบจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย

๔) ระยะที่ ๔ การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการจัดทำฉบับสมบูรณ์

๕) ระยะที่ ๕ การสรุปองค์ความรู้เรื่องการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อเพื่อต่อบัณฑิตอุปประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อพัฒนาระบบการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ

๖) **ระยะที่ ๖** การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อการเรียนรู้องค์ความรู้พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย กับชาวบ้านในชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ที่มีกระบวนการสร้างสรรค์และการอนุรักษ์ที่เหมาะสม เพื่อสร้างเป็นต้นแบบในการพัฒนาแก่ชุมชนอื่นๆ โดยการประเมินผลจากการสอบถามทัศนคติของคนในพื้นที่ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อสร้างรูปแบบกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ ที่มีกระบวนการสร้างสรรค์และการอนุรักษ์ที่เหมาะสม

๗) **ระยะที่ ๗** การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วีดีโอ ผลงานวิจัย วิทยุทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรม เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ เว็บไซต์ และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสารท่องเที่ยวและวัฒนธรรม และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๕.๑ ตารางการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย ดังนี้

ที่	กิจกรรมการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล	ระยะเวลา ๖ เดือน					
		๑	๒	๓	๔	๕	๖
๑	การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจ และจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย	→					
๒	การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	→					
๓	การปฏิบัติการพัฒนากระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ และการพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย		→				
๔	การรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์			→			
๕	การสรุปองค์ความรู้กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ และการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน				→		
๖	การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการทาง ด้านเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการ					→	

	มรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่าย พระราชวังในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย						
๗	การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และ นวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน						→

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา สรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลผู้วิจัยสรุปสังเคราะห์วิเคราะห์ประเด็นให้บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม โดยบุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาสามารถหักล้างหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้ วิดีทัศน์บรรยายการสังเคราะห์ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

๑) ประวัติความเป็นมาของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย และพุทธศิลปกรรมที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และมรดกโลก เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสมัยสุโขทัย เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม และวัฒนธรรม การออกแบบงานศิลปกรรมในพื้นที่ชุมชนที่สอดคล้องกับสังคม และวัฒนธรรมของประชาสังคมในจังหวัดสุโขทัย

๒) แนวทางและเทคนิคกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายพระราชวัง เช่น การพัฒนารูปแบบผลงานทางจัดการ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายพระราชวัง เพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการบริหารจัดการ เป็นต้น

๓) การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และพุทธศิลปกรรม ศิลปะสมัยสุโขทัย เป็นต้น

๔) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และพุทธศิลปกรรม ศิลปะสมัยสุโขทัย และชุมชน

๕) การศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการและเสริมสร้าง กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายในมิติต่างๆ ร่วมกัน

๖) แนวทางการพัฒนาพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรวมทั้ง นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเชิงสร้างสรรค์ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๗) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมกระบวนการสร้างรูปแบบจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ การเรียนรู้ การพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวรวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

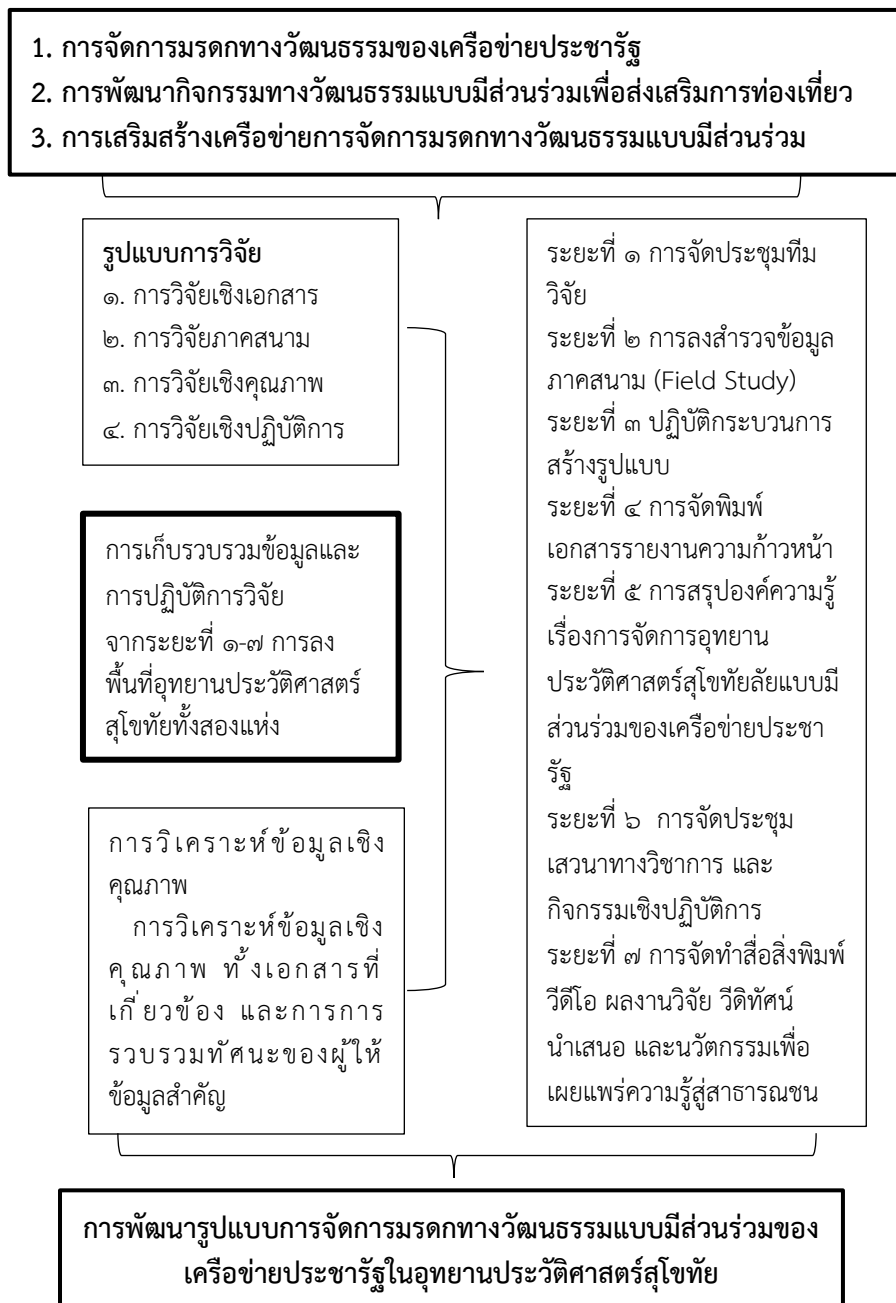
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาทำการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง (Traits) และจำแนกเหตุการณ์หลักๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงผู้ให้ข้อมูลสำคัญและนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่องเพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยชุดองค์ความรู้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้ นำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่เครือข่ายภาครัฐ ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ ในชุมชนหรือพื้นที่การจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเป็นต้นแบบในการพัฒนาในชุมชนพื้นที่อื่นๆ โดยการประเมินผลจากการสอบถามทัศนคติของคนในพื้นที่ เพื่อจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโบรชัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการเผยแพร่ผ่าน สื่อสารสนเทศออนไลน์ วารสารท่องเที่ยวและวัฒนธรรม และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๘ สรุปกิจกรรมและขั้นตอนการวิจัย

กิจกรรมและขั้นตอนการวิจัยมีการเชื่อมต่อกับโครงการย่อย ๓ โครงการ คือ ๑) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชาชนในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๒) การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๓) การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชนในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย สรุปดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๑ สรุปกิจกรรมและขั้นตอนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

แผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” มีโครงการวิจัยย่อยภายใต้แผนงานวิจัย ๓ เรื่อง ได้แก่ ๑) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๒) การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และ ๓) การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๔) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแผนงานยุทธศาสตร์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ผลการศึกษาวิจัยในบทที่ ๔ นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอถึงผลการศึกษาวิจัยการพัฒนาแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมผสานประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยภาคสนาม การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลสรุปองค์ความรู้ ผลการวิจัยใช้ข้อมูลจากการเชื่อมโยง แนวคิดทฤษฎีเอกสาร หลักฐานเชิงวิชาการ แนวคิดทฤษฎี วรรณกรรม รายงานการวิจัย รายงานการประชุมส่วนราชการที่เกี่ยวข้องที่ระบุไว้ในบทที่ ๒ ส่วน รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ระบุไว้ในบทที่ ๓ ผู้วิจัยแยกวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ และประเด็นปัญหาในการวิจัยโดยอาศัยข้อมูลภาคสนามจาก การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเครือข่าย ภาคประชาชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวภาคเอกชน รวมทั้งส่วนงานราชการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรายบุคคล ซึ่งกระบวนการเรียบเรียง

ข้อมูลผู้วิจัยจะใช้รหัส Person(P.๐๐) เรียงลำดับก่อนหลัง แทนชื่อบุคคลผู้ให้ข้อมูลเพื่อสงวนสิทธิประโยชน์ในการให้ข้อมูลที่อาจจะส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล และให้เป็นไปตามกฎระเบียบจริยธรรมการวิจัย ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในประเด็นที่เกี่ยวกับแผนงานวิจัย ๑) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐ ๒) พัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ๓) เสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ ๔) วิเคราะห์ภาพรวมการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ และ ๕) สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยตามกรอบแนวคิดในการวิจัย ผลการศึกษาวินิจฉัยวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย หน่วยงานเครือข่ายที่มีหน้าที่รับผิดชอบหลักในการบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่กำหนดนโยบายออกกระเปาะข้อบังคับ ๑) ผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักงานจังหวัดสุโขทัย ๒) หน่วยงานส่วนราชการภาครัฐ ประกอบด้วย สำนักศิลปากรที่ ๖, อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหงสุโขทัย, วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดสุโขทัย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุโขทัย ๓) คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลจังหวัดสุโขทัย ๔) เครือข่ายภาคประชาชน สังคม ชุมชน เยาวชนศึกษา และผู้ประกอบการ ซึ่งภาพรวมผังเครือข่ายประชารัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องของเครือข่ายประชารัฐ มีบทบาทหน้าที่หลักในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติการ และร่วมรับผิดชอบ ในการกำหนดยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาพื้นที่จังหวัดสุโขทัย รอบระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕ และพ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐) เพื่อให้ทุกภาคส่วนบูรณาการกับแผนพัฒนาหน่วยงานสอดคล้องและพร้อมดำเนินการต้อนรับนักท่องเที่ยวตามนโยบายจังหวัด ที่กำหนดให้เป็นเมืองท่องเที่ยวมรดกโลก ตามพันธกิจนโยบายของจังหวัดที่กำหนดให้จังหวัดสุโขทัยเป็น เมืองมรดกโลกเลิศล้ำ เมืองสร้างสรรค์และนวัตกรรม เมืองแห่งอารยธรรมและความสุขอย่างยั่งยืน วิเคราะห์ข้อมูลบทบาทหน้าที่การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการบูรณาการกับแผนกับวิสัยทัศน์และพันธกิจของส่วนงาน และแผนดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาสังคม ชุมชนและผู้ประกอบการ ดังแผนภาพประกอบ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ ผังเครือข่ายประชาธิปไตย

สรุปภาพรวมในการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น ๓ ส่วน ประกอบด้วย ๑) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ๒) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัย ๓) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาคประชาชน ในประเด็นที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกับโครงการวิจัยย่อยที่ ๑ และวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัยรายละเอียดสรุปวิเคราะห์ผลการศึกษา ดังนี้

๔.๑.๑ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ

๑) สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย

กรมศิลปากรจัดตั้งเป็นหน่วยศิลปากรที่ ๑ – ๙ เพื่อดูแลงานโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีทั่วประเทศในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง หรือภาคกลางตอนบนกำหนดหน่วยงานคือ หน่วยศิลปากรที่ ๓ สุโขทัย สังกัดกองโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ พระราชกฤษฎีการวมกองโบราณคดีและกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากรประกาศจัดตั้งสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๑ – ๑๒ แทน หน่วยศิลปากรที่ ๑ – ๙ ในส่วนของหน่วยศิลปากรที่ ๓ สุโขทัย เปลี่ยนเป็นสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๕

สุโขทัย สังกัดสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๕ กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๔๕ แยกสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พร้อมกันนี้ยังได้จัดตั้งสำนักงานศิลปากรที่ ๑-๑๕ แทนสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๑ - ๑๒ ในส่วนของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๕ สุโขทัย เปลี่ยนเป็นสำนักงานศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย^๑

วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๙ กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ฉบับที่ ๓ พ.ศ.๒๕๔๙ ให้จัดตั้งสำนักศิลปากรที่ ๑ - ๑๕ เป็นส่วนงานราชการภายใต้การกำกับของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อรับผิดชอบการดำเนินงานตามอำนาจหน้าที่ของกรมศิลปากรในเขตพื้นที่ส่วนภูมิภาค ในส่วนของสำนักงานศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย เปลี่ยนเป็นสำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ ๖ จังหวัด คือ สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลกและอุตรดิตถ์ ยกเว้นอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยและอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ตามประกาศกรมศิลปากร เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่รับผิดชอบของสำนักศิลปากร ลงวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๙ ตามประกาศกรมศิลปากร ลงวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๐ แบ่งส่วนราชการของสำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย ประกอบด้วยฝ่ายบริหารงานทั่วไป กลุ่มโบราณคดี กลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหงสุโขทัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสวรรคตวรนายกสุโขทัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระพุทธชินราชพิษณุโลก คำสั่งกรมศิลปากรที่ ๒๑/๒๕๕๑ ลงวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๕๑ ให้อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของสำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย^๒

วิเคราะห์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของสำนักศิลปากรที่ ๖ ปฏิบัติงานตามพันธกิจ แผนพัฒนาประจำปี โดยภาพรวมมีภารกิจและหน้าที่สำคัญดังนี้^๓ ดำเนินงานภายใต้อำนาจหน้าที่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ในการอนุรักษ์รักษาคุณค่าและเอกลักษณ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติด้านโบราณคดี โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภาษา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์

^๑ สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย, ประวัติและบทบาทหน้าที่สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย,

<https://www.finearts.go.th/fad๖/categorie/history>, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว

^๓ สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล, P.๐๐๑ ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย, ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เอกสาร หนังสือ จดหมายเหตุ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม กำกับดูแลให้คำปรึกษาและสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงาน ในเขตพื้นที่รับผิดชอบให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง ปฏิบัติงานทางวิชาการด้าน มรดกทางศิลปวัฒนธรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบ พัฒนา สร้างสรรค์ ถ่ายทอด และเผยแพร่องค์ ความรู้ที่ได้จากมรดกทางศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นศูนย์ข้อมูลด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรม สาขาต่าง ๆ ส่งเสริมและประสานการดำเนินงานทางวิชาการของหน่วยงานในเขตพื้นที่รับผิดชอบ สร้างความรู้ ความร่วมมือ ให้คำแนะนำในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางศิลปวัฒนธรรม

ภาพที่ ๔.๑ สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย

วิเคราะห์โดยภาพรวมนอกจากพันธกิจดังกล่าว สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย ยังทำ หน้าที่ประสานงานกับทางจังหวัด หน่วยงานราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทาง ศิลปวัฒนธรรม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การเอกชน และประชาชน เครือข่ายประชารัฐใน การดำเนินงานมรดกทางศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์รักษามรดก ทางศิลปวัฒนธรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ถ่ายทอดองค์ความรู้เผยแพร่สู่สาธารณชน ทั้งสื่อ สิ่งพิมพ์ แผ่นพับ ไปสการ์ด เว็บไซต์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โซเชียลมีเดีย จัดอบรมสัมมนาวิชาการกับ หน่วยงานทางการศึกษา ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา โรงเรียน มหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ขอความ ร่วมมือเข้ามาศึกษาดูงาน และปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่ เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมายโดยเฉพาะพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๒) อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของสำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๔๔๐ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดสุโขทัยไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑๒ กิโลเมตร กรมศิลปากร เริ่มดำเนินการสำรวจและขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองเก่าสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นมา โดยได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ในครั้งนั้นเป็นจำนวน ๗๕ แห่ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูบูรณะเมืองสุโขทัยขึ้น โดยเริ่มมีการขุดแต่งที่วัดมหาธาตุเป็นแห่งแรก และตามด้วยโบราณสถานที่สำคัญอื่น ๆ ทั้งภายในกำแพงเมือง และภายนอกกำแพงเมือง ระยะเวลาต่อมาได้มีการตั้งคณะกรรมการปรับปรุงบูรณะโบราณสถานจังหวัดสุโขทัย เพื่อดำเนินงานในระยะที่ ๒ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๒ กรมศิลปากร ได้ดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่ของโบราณสถานเมืองสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ จำนวน ๔๓,๗๕๐ ไร่ หรือประมาณ ๗๐ ตารางกิโลเมตร โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๙๒ ตอนที่ ๑๑๒ วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๘^๔

กรมศิลปากรริเริ่มจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ ได้ดำเนินการสำรวจ ขุดแต่ง บูรณะ และพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) และฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙) โดยใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” ซึ่งเป็นโครงการของแผนงานสงวนรักษา อนุรักษ์ และซ่อมแซมมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากร มีเป้าหมายที่จะอนุรักษ์โบราณสถานของเมืองสุโขทัยไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และอารยธรรม ตลอดจนพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีอนุมัติ ให้กรมศิลปากรดำเนินการพัฒนาพื้นที่เขตเมืองเก่าสุโขทัยเป็น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จากการดำเนินงานดังกล่าวได้มีการสำรวจพบโบราณสถาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัดโบราณ นอกจากนี้ยังมีแหล่งเตาเผาภาชนะดินเผา(เตาทุเรียง)กำแพงเมือง คูเมือง คันดินบังคับน้ำ รวมถึงทำนบโบราณ(สรีดภงส์) ด้วย รวมทั้งสิ้น ๑๙๓ แห่ง โดยแบ่งออกเป็น โบราณสถานกลางเมืองหรือในกำแพงเมือง (ก) จำนวน ๖๐ แห่ง โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ (น) จำนวน ๒๗ แห่ง โบราณสถานนอกกำแพงเมือง

^๔ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, ประวัติและบทบาทหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย,

ด้านทิศใต้ (ต) จำนวน ๓๗ แห่ง โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก (ต.อ.) จำนวน ๑๙ แห่ง และโบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก (ต.ต.) จำนวน ๕๐ แห่ง^๕

การเปิดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ มาทรงประกอบพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เมื่อวันที่อาทิตย์ ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๑ ซึ่งรัฐบาลและประชาชนชาวไทยทั่วประเทศร่วมเฉลิมฉลองเนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ และ พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ทั้งเพื่ออำรุงรักษามรดกศิลปวัฒนธรรม แห่งบรรพชนไทยให้คงอยู่ยั่งยืน เป็นหลักฐานของอารยธรรมของประเทศไทยสืบไป และเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ คณะกรรมการมรดกโลกแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ได้ประกาศในการประชุม ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย ให้อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร เป็นมรดกโลก นับเป็นมรดกโลกตามบัญชีในลำดับที่ ๕๗๔ จากหลักฐานที่ปรากฏ ณ เมืองโบราณสุโขทัย และเมืองบริวาร แสดงให้เห็นถึงผลงานอันล้ำเลิศทางสถาปัตยกรรมไทยยุคแรก ความงดงามอลังการของศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมแห่งอาณาจักรสุโขทัยเป็นประจักษ์พยานของความรุ่งเรืองในอดีตจนถึงปัจจุบัน^๖

ภาพที่ ๔.๒ สัญลักษณ์มรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

^๕ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว

^๖ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว

วิเคราะห์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดย พันธกิจและหน้าที่รับผิดชอบ ถือว่าอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีหน้าที่หลักในการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ดังนี้^๙

๑. **ทำนุบำรุง อนุรักษ์** โบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์
๒. **พัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์** และสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมถูกต้องตามหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์
๓. **บริการองค์ความรู้**ด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต
๔. **ส่งเสริม สนับสนุนองค์กร** เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน
๕. **การให้บริการด้านข้อมูลต่าง ๆ** ทั้งภาครัฐและเอกชนและการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งงานบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
๖. **บริหารจัดการ** และจัดหาผลประโยชน์ภายในอุทยานประวัติศาสตร์ที่ไม่ขัดกับข้อมูลทางวิชาการและหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน
๗. **ปฏิบัติงานร่วมกับเครือข่าย** หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

นอกจากพันธกิจหลักดังกล่าว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ยังทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนและประสานงาน เพื่อดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมกับทางจังหวัด สำนักศิลปกรรมที่ ๖ หน่วยงาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหงสุโขทัย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุโขทัย และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดสุโขทัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งส่วนงานราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรม องค์กรภาคเอกชน และประชาชน สังคม ชุมชน เครือข่ายประชารัฐในการบริหารจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ให้เกิดประโยชน์สูงสุดรวมทั้งขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ถ่ายทอดองค์ความรู้เผยแพร่สู่สาธารณชน ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นพับ โปสเตอร์ เว็บไซต์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โซเชียลมีเดีย จัดอบรมสัมมนาวิชาการกับหน่วยงานทางการศึกษา ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา โรงเรียน มหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ดำเนินการขอความร่วมมือเข้ามาศึกษาดูงาน และปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

^๙ สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล, P.๐๐๒ ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

๓) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหงสุโขทัย

กองโบราณคดี กรมศิลปากรได้ดำเนินการสำรวจ ชุดแต่ง และบูรณะโบราณสถาน เมืองโบราณสุโขทัย เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๖ โดยได้พบโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงพิจารณาเห็นว่าควรสร้างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขึ้น เพื่อเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญของชาติและจัดแสดงเผยแพร่เพื่อการศึกษาต่อไป ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ - ๒๕๐๖ กรมศิลปากรจึงดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขึ้นในพื้นที่บริเวณเมืองโบราณสุโขทัย โดยใช้งบประมาณของรัฐบาลสมทบกับเงินบริจาคของประชาชน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง ตั้งขึ้นตามพระนามของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช วิศวกรชาวไทยผู้ปกครองเมืองสุโขทัยในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ โบราณวัตถุส่วนใหญ่ที่จัดแสดงได้จากการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานในเขตเมืองเก่าสุโขทัย เมืองโบราณใกล้เคียง และอีกส่วนหนึ่งเป็นโบราณวัตถุศิลปวัตถุ ที่พระโบราณวัตถุจารย์ (พระราชประสิทธิ์คุณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชธานีและเจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย ได้อนุญาตให้เคลื่อนย้ายจากพิพิธภัณฑ์ในวัดราชธานีมาเก็บรักษาและจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง โดยมี หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ภัณฑารักษ์เอกกองโบราณคดี และนายทิพา สังขะวัฒนะ นายช่างศิลปไทย

กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร ดำเนินการจัดแสดงโบราณวัตถุตามหลักวิชาการ เพื่อให้เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลปะอย่างแท้จริง เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง ต่อมาในวาระครบรอบ ๗๐๐ ปี ลายสีอิทธิเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๖ รัฐบาลได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารอนุสรณ์ลายสีอิทธิ เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในวาระดังกล่าว โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดอาคาร เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๖ ภายในอาคารมีห้องประชุมสำหรับการสัมมนา ส่วนจัดแสดงนิทรรศการภาพ เรื่อง “สุโขทัย – สุโขทัย อดีตและปัจจุบัน” การจัดแสดงเกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง ส่วนให้บริการนักท่องเที่ยว และจำหน่ายบัตรค่าธรรมเนียม^๔

^๔ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง, ประวัติและบทบาทหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง, <https://www.finearts.go.th/ramkhamhaengmuseum/categorie/history.๓๐> กันยายน ๒๕๖๔.

ภาพที่ ๔.๓ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย

วิเคราะห์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง โดยพันธกิจและหน้าที่รับผิดชอบ ถือว่ามีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ร่วมกับ สำนักศิลปกรรมที่ ๖ สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย หน้าที่หลักในการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ดังนี้^๙

๑. **ดำเนินการสำรวจ** แสวงหา และรวบรวมทรัพย์สินทางวัฒนธรรมของชาติที่เป็น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ทั้งแบบประเพณี ร่วมสมัย และสมัยใหม่ รวมถึง วัตถุทางชาติพันธุ์ ทั้งที่เป็น ทรัพย์สินแผ่นดินและเป็นหลักฐานแสดงถึงเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชาติในเขตพื้นที่ รับผิดชอบมาเก็บรักษาทำบันทึกลักษณะและควบคุมดูแล รักษาสมบัติทางศิลปวัฒนธรรมของ ชาติตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของชาติสืบไป

๒. **ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์** และวิจัยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม จากหลักฐานที่เป็นโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และวัตถุทางชาติพันธุ์ผนวกกับการสืบค้นจากเอกสาร และตำนานหรือแหล่งข้อมูลอื่นๆ และพัฒนาเป็นข้อมูลวิชาการสำหรับเป็นเอกสารอ้างอิง ระดับชาติและนานาชาติต่อไป

^๙ สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล, P.๐๐๓ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง, อำเภอ เมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

๓. **ประสาน สนับสนุน**ในการสงวนรักษาทักษะพิเศษทางวัฒนธรรมของชาติตามหลักการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และวัตถุทางชาติพันธุ์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์กับสำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

๔. **จัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ** เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์งานพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และความรู้ที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าวิจัย ต่อสาธารณชน ด้วยสื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรมรูปแบบต่างๆ

๕. **ส่งเสริมให้บริการทางการศึกษา** และพัฒนาพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนทั่วไป นักท่องเที่ยว สถาบันทางการศึกษา และหน่วยงานที่สนใจ

๖. **ตรวจพิสูจน์** กำหนดอายุสมัยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และวัตถุทางชาติพันธุ์ที่อยู่ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบ

๗. **สำรวจเก็บข้อมูล** ประสานส่วนกลาง เพื่อดำเนินการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ที่อยู่ในความครอบครองของวัดและเอกชน ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

๘. **วางแผนและพัฒนา** พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ให้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามมาตรฐานของชาติ

๙. **จัดเก็บรายได้** เป็นรายได้แผ่นดิน และเงินกองทุนโบราณคดี จากการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชม ค่าเช่าร้านค้า การจำหน่ายแผ่นพับ หนังสือและของที่ระลึก ตลอดจนค่าธรรมเนียมอื่นๆ ตามกฎหมาย และระเบียบวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง

๑๐. **ดำเนินการกำกับ** ควบคุมสถานที่ทำการค้าการนำเข้าและการส่งออกโบราณวัตถุและศิลปวัตถุให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

๑๑. **ดำเนินการด้านโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ** ที่อยู่ในความรับผิดชอบ และที่อยู่ในความครอบครองของวัด และเอกชน รวมทั้งองค์กรอื่นๆ ในเขตรับผิดชอบ ให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

สรุปภาพรวม นอกจากพันธกิจหลักดังกล่าวมาแล้วนั้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง ยังทำหน้าที่ประสานงานกับทางจังหวัด หน่วยงานราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน และประชาชน เครือข่ายประชารัฐในการดำเนินงานบริหารจัดการมรดกทางศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์รักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ถ่ายทอดองค์ความรู้เผยแพร่สู่สาธารณชน ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นพับ ไปสการ์ด เว็บไซต์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โซเชียลมีเดีย จัดอบรมสัมมนาวิชาการกับหน่วยงานทางการศึกษา ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา โรงเรียน มหาวิทยาลัย

ต่างๆ ที่ขอความร่วมมือเข้ามาศึกษาดูงาน ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ อันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ เพื่ออ้างคุณค่าและเอกลักษณ์ความเป็นชาติ เผยแพร่องค์ความรู้ด้านการจัดการอนุรักษ์ตามกระบวนการพิพิธภัณฑ์

๔.๑.๒ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัย

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัย พระสงฆ์ระดับเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ถือว่ามีบทบาทและหน้าที่โดยตรงในการการดูแลรักษา บริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่วัด เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของประชาชน สังคม ชุมชน ในการจัดกิจกรรม ประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมทางศาสนา และภายในวัดประกอบด้วยศาสนสถาน สถานที่โบราณและสิ่งแวดลอมศิลปกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของ มรดกวัฒนธรรม ที่มีความหมายครอบคลุมถึงทรัพยากรประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุและนามธรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรม (อุโบสถ เจดีย์ วิหาร) จิตรกรรม (ภาพวาดฝาผนัง) และประติมากรรม (พระพุทธรูป วัตถุสิ่งของ เช่น คัมภีร์ธรรม) ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาว่าเป็น พุทธศิลปกรรม ซึ่งเป็นผลงานด้านศิลปะที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้านพระพุทธศาสนาที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความงามที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมโดยผ่านการแสดงทางวัตถุธรรม เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ตั้งงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมในพระพุทธศาสนานั้นมักจะสร้างขึ้นในวัด ทั้งนี้เพราะวัดเป็นจุดศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งถ่ายทอดศิลปะวิทยาการและอบรมสั่งสอนพัฒนากายพัฒนจิตด้วยหลักธรรมะ โดยอาศัยพระสงฆ์ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสที่ดูแลภายในวัด^{๑๐}

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะพุทธศิลปะภายในวัด ก่อให้เกิดสุนทรียภาพ มีความสวยงามประทับใจ ทำให้ศาสนสถานภายในวัดกลายเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ที่ชวนให้นักท่องเที่ยวและพุทธศาสนิกชนเข้าวัด สถาปัตยกรรมภายในวัดถือว่าเป็นสื่อในการรับรู้ความเข้าใจในหลักธรรมให้มีจิตใจเป็นบุญ เป็นกุศล เสียสละ บริจาคทาน งานพุทธศิลปกรรมก่อให้เกิดผลอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ ให้เกิดความเกษมเบิกบาน มีความ สุขสงบ ไปร้งเบา ร่มเย็นในจิตใจ งานพุทธศิลปะหลายชิ้นล้วนแล้วถ่ายทอดความจริงเรื่องราวต่างๆ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

^{๑๐}วัด ประชารัฐ สร้างสุข, การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมภายในวัด,

หลักศีลธรรมความดีงาม เสริมสร้างเพื่อสื่อให้ผู้ดูสัมผัส ให้เข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิตไม่ว่าจะเป็นกฎของธรรมชาติความไม่เที่ยง การพลัดพราก ที่มนุษย์ ทุกคนต้องประสบ และพุทธศิลป์ยังถ่ายทอดความเมตตากรุณา ปลอดภัยให้ ผู้ทุกข์คลายเบาบางลง นอกจากนี้พุทธศิลป์กรรมนั้น เป็นสื่อ นำมาศรัทธา เป็นแหล่งความรู้ เป็นศูนย์กลางจตุรรวมของจิตใจ ที่มีคุณค่าความสำคัญหลายประการ เช่น เป็นที่พึ่งทางจิตใจโดยเฉพาะพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูปเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ของชาวพุทธ สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ต้องการกำลังใจ พระสถูปเจดีย์ พระแท่นใต้ต้นศรีมหาโพธิ์รอยพระพุทธรบาท แผ่นจารึกหวัชข้อ พุทธธรรม เป็นต้น โบราณวัตถุต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีคุณค่าในฐานะเป็นเครื่องหมายของพุทธศาสนา และเป็นสิ่งประกอบในศาสนาพิธี เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม และเป็นทางแห่งการทำบุญกุศลของชาวพุทธ โดยอาศัยพุทธศิลป์เพื่อนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติธรรม การสร้างพระ การสร้างสถูปเจดีย์การบูรณะซ่อมแซม ซึ่งถือเป็นกุศลหลักทางพระพุทธศาสนา มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีสถาปัตยกรรม โบราณคดีประวัติศาสตร์ เชื้อชาติศึกษาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ทำศนคติค่านิยม สังคมวิทยา และศีลธรรมจรรยา ความงดงาม ความสุนทรีย์และทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว^{๑๑}

ภาพที่ ๔.๔ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับคณะสงฆ์

วิเคราะห์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของพระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย เป้าหมายหลักเน้นวัดที่มีความสำคัญมีพุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม ที่เชื่อมโยงกับเรื่องราว

^{๑๑} พระสุธีรัตนบัณฑิต, การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา, (นนทบุรี : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๔), หน้า ๓๒-๓๔.

ประวัตินามศาสตร์สมัยสุโขทัย และวัดที่จัดกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟู ส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยวัดที่สำคัญ ๙ วัด ๑)วัดศรีชุม ๒)วัดมหาธาตุ ๓)วัดตะพานหิน ๔)วัดช้างล้อม ๕)วัดพระพายหลวง ๖)วัดเจติเจ็ดแถว ๗)วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (วัดพระปรางค์) ๘)วัดตระพังทอง และ ๙) วัดราชธานีวัดทั้ง ๙ แห่งประกอบด้วยมรดกวัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมที่เป็นถาวรวัตถุ เป็นโบราณสถาน วัตถุโบราณ และสิ่งของอื่นๆ โดยมีลักษณะสำคัญ ประกอบด้วย

๑) แหล่งโบราณคดี (Archaeological Site) หมายถึง สถานที่ที่เคยมีมนุษย์ในอดีตเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆในการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมทาง

๒) โบราณสถาน (Ancient Structures) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีสภาพและใช้วัสดุคงทนที่เกิดจากมนุษย์สร้าง เป็นศาสนสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม สถานที่ธรรมชาติประเภทถ้ำและเพิงผาที่คนสมัยโบราณได้ดัดแปลงก่อสร้างต่อเติมเป็นอาคาร โรงเรือนหรืออาคารที่ประกอบด้วยกิจกรรมอาชีพ (ปั้นหม้อ ทอผ้า จักสาน หล่อโลหะ ทำลูกบิด ตีเหล็ก ฯลฯ) เช่น อนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร หอไตร กุฏิ เจดีย์ พระปรางค์ ต้นโพธิ์ ต้นไทร เป็นต้น

๓) วัตถุโบราณ (Ancient Objects) หมายถึง วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่เกิดจากการประดิษฐ์ด้วยฝีมือคนหรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติตามภูมิปัญญา ความรู้ของคนในยุคสมัยต่างๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน) การศึกษา (การอบรมสั่งสอน) การรักษาพยาบาลและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวาระต่างๆ ของชีวิต เช่น การสร้างงานศิลปะ และชิ้นงานศิลปะประเภทแกะสลักไม้ แกะสลักหิน ภาพวาด พระพุทธรูป ปูนปั้น หล่อโลหะ หนังสือ ศิลาจารึก คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย บั้งสา บั้งหลั่น เงินเหรียญ วัตถุสมมติแทนเงินตรา ธนบัตร รูปเคารพในศาสนาและระบบความเชื่อต่างๆ ธรรมาสัน อาศนะ

สรุปโดยภาพรวมการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดสุโขทัย โดยเฉพาะวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปะวัฒนธรรม และประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าว โดยความร่วมมือกับเครือข่ายประชารัฐหน่วยงานภาครัฐ และชุมชน ประกอบด้วย ๑) กำหนดผังบริเวณและพื้นที่ภายในวัดให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ๒)การปรับปรุงภูมิทัศน์ตามหลักภูมิสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมในพื้นที่ ๓)การบูรณปฏิสังขรณ์สถานที่อาคารและโบราณสถาน โบราณวัตถุภายในวัด ๔)การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัด ๕)การสร้างสรรค์ด้านพุทธศิลปกรรม ประเพณีพิธีกรรมที่สอดคล้องกับหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย รวมถึงการผลิต

สินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ๖) การบังคับใช้กฎระเบียบและการเฝ้าระวังการนำมรดกวัฒนธรรมไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ๗) การส่งเสริมและมีส่วนร่วมกับเครือข่ายภาครัฐในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

๔.๑.๓ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาคประชาชน

๑. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเทศบาลตำบลเมืองเก่า

เทศบาลตำบลเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัยได้จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๕) ตามนโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดที่ ๕ ส่งเสริมและสืบสานศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เทศบาลตำบลเมืองเก่าได้วางแผนดำเนินการกับภาคประชาชน สังคม ชุมชน จัด โครงการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและซาบซึ้งในวิถีความเป็นไทย และสร้างรายได้ให้กับประชาชน โครงการจัดงานเทศกาลอาหารประจำถิ่น โครงการรักษาความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่าง ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจซาบซึ้งในวิถีความเป็นไทยและสร้างรายได้ให้กับประชาชน

ภาพที่ ๔.๕ คณะผู้วิจัยประชุมเสวนาปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

รูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการตามยุทธศาสตร์จังหวัดที่ ๓ ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพคน สังคม สุขภาวะและรักษาสมดุลกับภาพแวดล้อมให้เข้มแข็งปลอดภัย และปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดที่ ๔ ส่งเสริมความมั่นคงพัฒนาสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลเมืองเก่าได้จัดดำเนินการโครงการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาภัยแล้ง โครงการฝึกอบรมชุดปฏิบัติการจิตอาสาภัยพิบัติ เพื่อสนับสนุนโครงการจิตอาสาพระราชทาน ๙๐๔ วปร. ให้มีความเข้มแข็ง เพื่อนำความรู้ความสามารถมาช่วยเหลือเจ้าพนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้การบริหารจัดการสาธารณภัยในพื้นที่เป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน^{๑๒}

๒. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนเมืองเก่า

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่า สิ่งที่น่าทึ่งที่เกี่ยวจะได้อ่านรู้จากชาวชุมชนเมืองเก่า คือเรียนรู้ศาสตร์งานหัตถกรรมโบราณ อันสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยผ่านกิจกรรม เรียนรู้การเขียนลายเครื่องสังคโลก เรียนรู้การแกะสลักนกคุ้มและพระพุทธรูปไม้ เรียนรู้การทำขนมแดงกา ขนมสังขยาชาวนา รวมถึงแหล่งเรียนรู้การแสดงพื้นบ้านที่หาดูได้ยากอย่างระบำกลองยาวและระบำสุโขทัย มรดกทางวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่มีความสำคัญและโดดเด่นประกอบด้วย ๑) เครื่องสังคโลก ทำขึ้นเพื่อใช้เป็นภาชนะและประโยชน์ใช้สอยที่ปรากฏลวดลายแสดงถึงความเจริญ รุ่งเรืองความเป็นบ้านเมืองในอดีตของจังหวัดสุโขทัย มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์และชื่อเสียงมาอย่างยาวนาน ๒) ศิลปะการแกะสลักนกคุ้มจากไม้สัก โดยทำขึ้นจากวิธีการที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษมีเครื่องมือเพียงสิ่ว ขวาน มีด และเลื่อยเท่านั้น ซึ่งนกคุ้มเป็นสัตว์ที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะสามารถช่วยปกป้องรักษาและคุ้มครอง ๓) ภาษาสุโขทัย ด้วยสำเนียงภาษาที่เฉพาะและมีการออกเสียงต่างจากสำเนียงทั่วไป ทำให้ภาษาสำเนียงสุโขทัยเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ และมีเสน่ห์ในตัวเอง^{๑๓} ๔) การรำกลองยาวนี้ได้วัฒนธรรมและวิธีการละเล่นมาจากพม่า ในสมัยกรุงธนบุรี ๕) ระบำสุโขทัย ได้รับอิทธิพลมาตั้งแต่สมัยไทยเริ่มสนใจและสร้างสรรค์ศิลปะด้านนาฏศิลป์ โดยอาศัยสิ่งยืนยันจากหลักศิลาจารึก มีการประยุกต์เนื้อเพลง

^{๑๒} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล, P.๐๐๗ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเมืองเก่า, อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล, P.๐๐๘ กำนันตำบลเมืองเก่า, เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

เครื่องแต่งกาย รวมไปถึงท่ารำที่มีความอ่อนช้อยงดงามเป็นเอกลักษณ์ของชาวสุโขทัย^{๑๔} ๖) การพันพระ หรือการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ มีวิธีการแกะสลักที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความวิจิตรงดงามของพระพุทธรูปที่แกะสลักจากไม้มงคล และการทำขนมข้าวแตงงา ขนมพื้นบ้านที่เป็นมากกว่าขนม ขนมแตงงานคือขนมที่มีส่วนช่วยในการเพิ่มไขมันดีและบำรุงสมอง ซึ่งเป็นของดีในชุมชนมาตั้งแต่สมัยโบราณ^{๑๕}

๓. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านใหม่ระพังกอง

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านใหม่ระพังกอง มีการประชุมวางแผน และดำเนินการตามนโยบายของจังหวัดในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม เป็นชุมชนที่ผลิตเครื่องสังคโลก ทำเครื่องปั้นดินเผาเคลือบเนื้อละเอียด โดยเฉพาะเนื้อแตกลายงาสีเขียวไขกา งานทุกชิ้นล้วนปั้นด้วยมือ นับเป็นหัตถกรรมเชิงศิลปะที่ทรงคุณค่า สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ไม่เพียงแต่อุรักษ์ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นชมเท่านั้น ยังคงสร้างรายได้ที่ดีให้แก่ชุมชน อีกทั้งยังมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ความสลับซับซ้อนของงานหล่อพระพุทธรูปเป็นประติมากรรมที่รวมเอาช่างสิบหมู่ไว้แทบทุกแขนง ทั้งช่างปั้น ช่างหล่อหรือช่างเททอง ช่างขัด และช่างลงรักปิดทอง ทางชุมชนได้ดำเนินการบริการนักท่องเที่ยว ให้ความรู้ถ่ายทอดประสบการณ์องค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และบริการผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมทั้งมีโฮมสเตย์ บ้านพักไว้บริการนักท่องเที่ยวชมบรรยากาศวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน^{๑๖}

๔. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนรามใหญ่

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนรามใหญ่ เป็นชุมชนย่านผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้ กรอบรูปและป้ายชื่อติดบ้านและผลิตภัณฑ์จลุลายไม้ผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้ ที่ใช้ในครัวเรือน เช่น ตู้โซฟ เตียง ตู้เสื้อผ้า ที่มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร ส่วนใหญ่ทำเป็นทรงยุโรปแต่สลักด้วยลวดลายสุโขทัยโบราณ งานทุกชิ้นทำขึ้นจากมือล้วน ๆ โดยใช้ไม้สักที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป สังกัดได้จากสีของไม้ที่เข้ม และเห็นลายไม้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีร้านทำกรอบรูปป้าย

^{๑๔} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล, P.๐๐๙ ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนตำบลเมืองเก่า, เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล, P.๐๑๐ ประธานชุมชนเมืองเก่า, เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล : P.๐๑๑ ประธานชุมชนบ้านใหม่ระพังกอง, เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

ซื้อที่ดินบ้าน และร้านผลิตภัณฑฺ์ละลายไม้ เพื่อนำไปประดับบนฝาตู้กระจก ที่ล้วนเป็นงานที่ละเอียดสวยงาม ในชุมชนมีผลิตภัณฑ์จำหน่ายให้นักท่องเที่ยว ในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ผู้นำชุมชน และชาวบ้านได้ดำเนินการตามนโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการนักท่องเที่ยวส่งเสริมอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างรายได้ให้ผู้คนในชุมชน^{๑๗}

๕. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดป่ามะม่วง

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดป่ามะม่วง มีการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สำคัญซึ่งหากใครเดินทางเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยจนหิวก็สามารถแวะกินก๋วยเตี๋ยวเรือเจ้าอร่อย ที่ร้านก๋วยเตี๋ยวเรือวังเก่า หรือถ้าเมื่อยก็แวะนวดแผนโบราณได้ที่บ้านนายณรงค์ เรืองศรี ซึ่งได้มีโอกาสเรียนการนวดแผนโบราณมาจาก หมอคอกปราษฎ์ชาวบ้าน ผู้อบรมอาชีพของเทศบาลตำบลเมืองเก่า เป็นผู้รู้เกี่ยวกับการนวดแผนโบราณเป็นอย่างดี และนายณรงค์ ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเองจากหนังสือหมอลิ้น ค้นคว้าข้อมูลจากวัดโพธิ์ได้นำความรู้นั้นมาประกอบเป็นอาชีพทางชุมชนได้ยกขึ้นเป็นภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรม ได้ถ่ายทอดความรู้ให้เยาวชนลูกหลานของคนในชุมชน และคนที่สนใจศึกษาเรียนรู้ ที่สำคัญทำให้คนในชุมชนได้สืบทอดอาชีพนวดแผนโบราณปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวชาวบ้านหมื่นเวียนกันมาใช้บริการอย่างไม่ขาดสาย และผู้นำชุมชนได้ดำเนินการตามนโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการนักท่องเที่ยวส่งเสริมอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างรายได้ให้ผู้คนในชุมชน^{๑๘}

๖. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนลิไท

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนลิไท มีการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งได้ดำเนินการตามนโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้บริการนักท่องเที่ยวส่งเสริมอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างรายได้ให้ผู้คนในชุมชนจุดเด่นของชุมชน คนในชุมชนให้บริการนักท่องเที่ยวด้วยกิจกรรมของคนในชุมชน ซึ่งเป็นย่านที่มีความเด่นในเรื่องการทำเรือนไทยจำลอง เป็นของที่ระลึกที่ได้รับความนิยมสูง เนื่องจากมีความสวยงาม และบ่งบอกถึงความเป็นไทยได้อย่างชัดเจน นักท่องเที่ยวต่างชาติจึงให้ความสนใจในการซื้อกลับไปเป็นของที่ระลึก

^{๑๗} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล : P.๐๑๒, ประธานชุมชนรามใหญ่, เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๑๘} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล : P.๐๑๓, ประธานชุมชนวัดป่ามะม่วง, เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

และชาวบ้านยังเอาใจผู้บริโภคร่วมด้วยการเพิ่มความสุขสนทนาร่วมกันผลิตผลิตโดยให้มีการประกอบบ้านทรงไทยจำลองด้วยฝีมือตนเองอีกด้วย และนอกจากนี้ยังมีการทำเกวียน โดยได้รับการถ่ายทอดฝีมือช่างไม้มาจากบรรพบุรุษ คนในย่านนี้จึงยึดอาชีพทำเกวียนขายและมีรายได้ดีมีการถ่ายทอดความรู้ความเชี่ยวชาญของในชุมชนให้นักท่องเที่ยว บุคคลทั่วไป เยาวชน เพื่อสืบทอดทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดของคนในชุมชนรุ่นต่อรุ่นมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๙}

๗. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดศรีชุม

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดศรีชุม พื้นที่บริเวณโดยรอบ วัดศรีชุม หรือวัดฤๅษีชุม เป็นโบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ตัววัดเป็นโบราณสถานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นอกกำแพงเมืองสุโขทัย วัดนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยองค์ใหญ่ซึ่งมีนามว่า พระอจนะ องค์พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในมณฑปพระพุทธรอจนะ เป็นที่เลื่องลือถึงความศักดิ์สิทธิ์และมีมนต์เสน่ห์และเอกลักษณ์ชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมและสักการะอย่างไม่ขาดสายในปัจจุบันทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ไม่ห่างจากตัวโบราณสถานนัก มีวัดสร้างใหม่มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาใช้ชื่อว่าวัดศรีชุมเช่นเดียวกัน เอกลักษณ์ที่ถือว่าเป็นจุดเด่นของชุมชนคือคนในชุมชนได้สืบทอดวัฒนธรรมการถักทอผ้าโครเชต์ ซึ่งหากใครที่ชอบสวมเสื้อจากผ้าโครเชต์หรือจะซื้อนากลับไปเป็นของฝากที่นี่มีความเด่นในเรื่องผลิตภัณฑ์ ถักเสื้อโครเชต์ ซึ่งขายอยู่บริเวณหน้าวัดศรีชุมมากกว่า ๑๐ ปี แล้ว สินค้ามีให้เลือกซื้อหลายชนิดไม่ว่าจะเป็น เสื้อ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าคลุมโต๊ะ ผ้าพันคอ และพวงกุญแจเล็ก คนในชุมชนวัดศรีชุมเนื่องจากเป็นพื้นที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวแวะเวียนมาเยี่ยมชมโบราณสถาน จึงทำให้คนในชุมชนได้มีรายได้จากการจำหน่ายของฝากให้นักท่องเที่ยว นอกจากผ้าทอโครเชต์แล้วยังมีมบายปลาตะเพียนที่สำคัญชุมชนวัดศรีชุมซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยรุ่งเรือง มีปราชญ์ชาวบ้านหลายท่านที่มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์สืบทอดประเพณีวัฒนธรรม ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้คนที่สนใจได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในปัจจุบัน การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดศรีชุมทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการตามความถนัดเพื่อพัฒนาให้เกิดรายได้ขอครัวเรือนที่อาศัยในชุมชน^{๒๐}

^{๑๙} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล : P.๐๑๓, ประธานชุมชนลิไท, เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๒๐} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล : P.๐๑๓, ประธานชุมชนวัดศรีชุม, เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

จากการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนการประเมินศักยภาพ เพื่อให้ผลของการประเมินสะท้อนศักยภาพที่สัมพันธ์กับข้อมูลของชุมชน ซึ่งในการวางกรอบการวิจัยผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อสำคัญเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกประชุมกลุ่มย่อย จัดสัมมนาประชาพิจารณ์ในประเด็นสำคัญ ๕ หัวข้อประกอบด้วย ๑) จุดเด่น ทางกายภาพของพื้นที่ ๒) ความสำคัญด้านเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ๓) วิธีการดำเนินชีวิต ด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ๔) การให้บริการด้านการรองรับนักท่องเที่ยว และ ๕) แผนพัฒนาส่วนงาน เพื่อให้บูรณาการให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของจังหวัด ประเด็นสำคัญการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วม โดยเฉพาะชุมชนโดยรอบจากการสำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนกลุ่มที่มีเนื้อหา ทางประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมครบถ้วนทั้งในมิติของข้อมูลเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ไปกับลักษณะทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเดินเที่ยว การขี่มอเตอร์ไบค์ท่องเที่ยวรอบเมืองเก่า ปั่นจักรยานสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้านอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังมีการจัดภูมิทัศน์เส้นทางท่องเที่ยวให้สวยงาม รวมถึงมีการบริการนำเที่ยวจากมัคคุเทศก์ และกิจกรรมรอบรั้วเมืองพระร่วง สถานสายใยแห่งวัฒนธรรมชุมชน สืบค้นประวัติศาสตร์มรดกโลก สามารถพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวภูมิปัญญาท้องถิ่นของดีชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ในพื้นที่ ๖ ชุมชน ด้วยการปั่นจักรยาน นั่งรถไฟฟ้า รถราง และรถคอกหมูชมเมืองไปยังจุดต่างๆ ในย่านชุมชนซึ่งจะส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชนได้รับการพัฒนาและยกระดับให้ดีขึ้น^{๒๑}

สรุปวิเคราะห์ กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยหลักทั่วไปมุ่งเน้นการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออก ถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งการอนุรักษ์ เป็นการบวนการดำเนินการเพื่อป้องกันการเสื่อมลงและรวมถึงการยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์โดยความร่วมมือของเครือข่ายประชารัฐทุกภาคส่วนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การอยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และมีสิ่งซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ให้มีชีวิตอยู่ได้ กระบวนการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปด้วยกันทั้ง ๒ ปัจจัยอย่างสอดคล้องกัน จึงจะทำให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและเกิดความ

^{๒๑} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล, P.๐๐๖ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

เชื่อมโยงกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์กับการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยโดยรอบ^{๒๒} ประเด็นสำคัญ กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชน เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ่านกาลเวลาที่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เกิดการซ้อนทับของความหมายของพื้นที่ในมิติต่างๆ จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน และประเด็นสำคัญกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ยังเกี่ยวข้องกับ การจัดการพื้นที่มรดกโลกสุโขทัยซึ่งทางจังหวัดได้มีการวางเป้าหมายในการวางแผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัยตามกรอบระยะเวลา ๕ ปี พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕^{๒๓} ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ เป้าหมายแผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕

จากการวิเคราะห์เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาจังหวัดในด้านอื่นๆ ตามกรอบระยะเวลา ๕ ปี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๕ ซึ่งยุทธศาสตร์หลักได้ให้ความสำคัญกับ เมืองมรดกโลกเลิศล้ำ เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์และนวัตกรรม เมืองแห่งอารยธรรมและความสุขอย่างยั่งยืน นโยบายหลักของ

^{๒๒} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล : P.๐๐๔, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย, อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๒๓} กลุ่มงานยุทธศาสตร์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย, แผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๕)ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔, http://www.sukhothai.go.th/Post1/Yutplane616564_1.pdf, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๔.

แผนพัฒนาจังหวัด ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาความต้องการวางแผน ชุมชน/หมู่บ้าน บูรณาการแผนท้องถิ่น แผนอำเภอ แผนเทศบาลตำบล และแผนพัฒนาภาคอย่างเชื่อมโยง (One plan) ให้ทุกส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ ๑๒ แผนพัฒนาภาคเหนือ และแผนพัฒนาจังหวัดระยะ ๕ ปี ในแผนพัฒนาดังกล่าวถือว่าเป็นนโยบายที่ทุกภาคส่วนต้องปฏิบัติตาม ซึ่งสาระสำคัญที่ถือว่าเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พันธกิจที่สำคัญมุ่งเน้น ๔ ประเด็นหลัก ประกอบด้วย ๑) Tourism เมืองแห่งการท่องเที่ยว ๒) Happiness เมืองรุ่งอรุณแห่งความสุข ๓) Agri เมืองเกษตร/อุตสาหกรรม/สินค้าบริการบนฐาน เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ๔) Innovation เมืองนวัตกรรม “เมืองมรดกโลกเลิศล้ำ เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์และนวัตกรรม เมืองแห่งอารยธรรมและความสุขอย่างยั่งยืน” ซึ่งจากแผนพัฒนาดังกล่าว กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ จึงถือว่าการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงประโยชน์ร่วมกันระหว่างภาครัฐ คณะสงฆ์ ผู้ประกอบการเอกชน และประชาชน สังคม ชุมชน ไม่จำกัดเฉพาะทางกายภาพเท่านั้น แต่ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ผู้คนที่อาศัยอยู่กับโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมที่ผู้คนได้สร้างขึ้น การปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีต มาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมเป็นการผสมผสานของ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม และความผูกพันในการปรับปรุงสภาพอยู่ร่วมกัน และพื้นที่ซึ่งมีร่องรอยแห่งอดีต สถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์สำคัญที่มีความพิเศษ ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบของทุกคนในพื้นที่ต้องมีกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ

พัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จากการประชุมกลุ่มย่อยเครือข่ายประชารัฐ ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการปัจจุบันจังหวัดสุโขทัยได้กำหนดยุทธศาสตร์เป้าหมายการแผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐^{๒๔} เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดำเนินการตามแผนแม่บทบูรณาการบริหารพื้นที่เพื่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ยั่งยืนบูรณาการกับแผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย ดังนี้

^{๒๔} กลุ่มงานยุทธศาสตร์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย, แผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.

๒๕๖๖-๒๕๗๐, http://www.sukhothai.go.th/OIT_sukhothai/OIT04/Plane5years_2566_2570.pdf ,

๓๐ กันยายน ๒๕๖๔.

แผนภาพที่ ๔.๓ เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐

จากแผนภาพเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสุโขทัยที่มุ่งเน้นพัฒนาและยกระดับการ
 ท่องเที่ยวมรดกโลกเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันการค้าการลงทุนภาค การเกษตร
 ภาคอุตสาหกรรม สินค้าและบริการ และพัฒนาความเชื่อมโยงโครงข่ายคมนาคม และโลจิสติกส์
 พัฒนาคมน คุณภาพชีวิต และสังคม สู่เมืองอารยธรรมและความสุขอย่างยั่งยืน พัฒนาการบริหาร
 จัดการน้ำและการจัดการทรัพยากรฯ อย่างเป็นระบบอย่างยั่งยืนภายใต้การพัฒนาจังหวัดที่เป็น
 มิตรกับสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างความมั่นคงภายในจังหวัดการเตรียมความพร้อมรับภัยพิบัติและ
 ขยายความร่วมมือระหว่างประเทศ พัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐและบริการภาครัฐที่มี
 ประสิทธิภาพและทันสมัย โปร่งใส ตรวจสอบได้และ พัฒนานวัตกรรมระบบบริหารจัดการภาครัฐ
 เพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการอย่างมีธรรมาภิบาล เพื่อที่จะสร้างมาตรฐานด้านการจัดการ
 ท่องเที่ยว พื้นฟูและอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชน ให้เป็น
 กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว เพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยวเพิ่มมูลค่าการผลิตภาคเกษตรให้มี
 คุณภาพปลอดภัยและได้มาตรฐาน พัฒนาส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมและการแปรรูปที่เป็นมิตรต่อ
 สิ่งแวดล้อม การยกระดับคุณภาพภาคการผลิตและบริการ ให้ได้มาตรฐานปลอดภัยและเพิ่มขีด
 ความสามารถในการแข่งขันทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคน สังคม
 และสุขภาพอย่างยั่งยืน ป้องกันและสร้างสมดุลด้านสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน เสริมสร้าง ด้านการเมือ
 การปกครอง ให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

สรุปวิเคราะห์ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและพื้นที่ชุมชนโดยรอบสู่การสร้างเรื่องราวเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเชื่อมโยงโครงข่ายท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยแบ่งการบริหารจัดการออกเป็น ๓ ระยะ ระยะที่ ๑ พัฒนาการท่องเที่ยวแหล่งประวัติศาสตร์มาตรฐานสากล ระยะที่ ๒ พัฒนาเชื่อมโยงโครงข่ายท่องเที่ยวคุณค่ามรดกโลก ระยะที่ ๓ พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันสู่การเป็น HUB ของมรดกโลก เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานประกอบด้วยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว การตลาดการท่องเที่ยวและขีดความสามารถ แข่งขันการประชาสัมพันธ์ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ ๑) ระยะสั้น อนุรักษ์บูรณะและฟื้นฟู แหล่ง โบราณคดีและประวัติศาสตร์ให้ คงอยู่ในสภาพดี การฟื้นฟูคุณค่ามรดกวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาส่งเสริมสินค้า/บริการ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ สนับสนุนการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการ ให้บริการการท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว และเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของแหล่งมรดกโลกในประเทศไทย ให้ความสำคัญกับเครือข่ายชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของคนสุโขทัย ๒) ระยะกลาง ขุดค้น ศึกษาสร้างเรื่องราวเชื่อมโยงพัฒนาองค์ความรู้ ด้านโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ พัฒนาและส่งเสริมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า ผลิตภัณฑ์ และบริการการท่องเที่ยว ที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการเชื่อมโยงความร่วมมือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงการท่องเที่ยวแหล่ง มรดกโลกร่วมกันกับเพื่อน บ้านในภูมิภาคเพื่อเป็นสินค้า การท่องเที่ยวร่วมกันของ อาเซียน ประชาสัมพันธ์การพัฒนา ความพร้อมและมาตรฐานในการท่องเที่ยว และ ๓) ระยะยาว พัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ หรือ ศูนย์วิชาการด้านโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ในระดับ นานาชาติ พัฒนาและส่งเสริมมาตรฐาน การท่องเที่ยวสู่มาตรฐานที่เป็น สากลตามแนวทางเศรษฐกิจ สร้างสรรค์สร้างความเข้มแข็งของ เครือข่าย และเพิ่มบทบาทใน การมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่มี คุณภาพและยั่งยืน พัฒนาสู่การเป็น HUB ของการ ท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลก ในภูมิภาคอาเซียน ประชาสัมพันธ์ความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก สอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๖๗ “รุ่งอรุณแห่งความสุข เมืองมรดกโลกและอารยธรรมเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์และนวัตกรรม” มุ่งเน้นประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐาน ยกกระดับคุณภาพและการบริการและผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์มูลค่าสูง พัฒนาเพิ่มมูลค่ายกระดับเกษตรปลอดภัยเกษตรอัจฉริยะ อาหารแปรรูปและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ พิษเศรษฐกิจใหม่ และสัตว์น้ำเศรษฐกิจใหม่น้อมนำศาสตร์พระราชามาเพื่อใช้พัฒนาพื้นที่ และพัฒนาคนทุกช่วงวัยยกระดับคุณภาพชีวิต

การศึกษาการสาธารณสุขที่มีมาตรฐาน สู้สังคมเป็นสุขอย่างยั่งยืนพัฒนาระบบการบริหารจัดการ น้ำการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาและเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและระบบเตรียมความพร้อมเผชิญสภาวะวิกฤต และขยายความร่วมมือ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศอย่างมีคุณภาพ และพัฒนานวัตกรรมระบบบริหารจัดการภาครัฐ เพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการอย่างมีธรรมาภิบาล

สรุปวิเคราะห์ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาคประชาชน ชุมชน โดยรอบได้ให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและร่วมจัดกิจกรรม ถ่ายทอดความรู้ของชุมชนให้ผู้สนใจโดยเฉพาะนักท่องเที่ยว นิสิตนักศึกษา เยาวชนจิตอาสา และ ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมถึงแม้ว่าบางชุมชนยังมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับ พื้นที่ทับซ้อน แต่ผู้นำชุมชนก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการจัดการพัฒนากิจกรรมทาง วัฒนธรรมซึ่งทั้ง ๖ ชุมชน โดยได้ร่วมมือกับเทศบาลตำบลเมืองเก่ากำหนดแผนในการจัดการมรดก ทางวัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ส่งเสริมศักยภาพในการ ท่องเที่ยว ได้จัดโครงการเพื่อพัฒนาให้ชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ มีส่วนร่วมในการจัดกิจ กรรมรอบบริเวณเมืองพระร่วงสานสายใยแห่งวัฒนธรรมชุมชนสืบค้นประวัติศาสตร์โลก เพื่อดึงดูด ความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวกันมากขึ้นทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ ซึ่งเป็นแหล่ง รวบรวมศิลปวัฒนธรรม มีมรดกธรรมชาติและจิตกรรมไทยที่น่าสนใจ ซึ่งในแต่ละชุมชนมีมรดกทาง วัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นและเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้ชุมชนอย่างยั่งยืน

๔.๒ การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยว

การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติกร และร่วมรับผิดชอบ ภายใต้แผนงาน ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย กรอบระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕ และ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) เพื่อให้ทุกภาคส่วนบูรณาการกับแผนพัฒนาหน่วยงานสอดคล้องและพร้อม ดำเนินการต้อนรับนักท่องเที่ยวตามนโยบายจังหวัด ที่กำหนดให้เป็นเมืองท่องเที่ยวมรดกโลก ตามพันธกิจนโยบายของจังหวัดที่กำหนดให้จังหวัดสุโขทัยเป็น เมืองมรดกโลกเลิศล้ำ เมือง สร้างสรรค์และนวัตกรรม เมืองแห่งอารยธรรมและความสุขอย่างยั่งยืน วิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนา

กิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นประเด็นที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกับโครงการวิจัยย่อยที่ ๒ รายละเอียดสรุปวิเคราะห์ผลการศึกษา ดังนี้

๔.๒.๑ กระบวนการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนากิจกรรมเชิงอนุรักษ์ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายภาครัฐ มุ่งเน้นการอนุรักษ์ การป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออก ถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งการอนุรักษ์ (Conservation) เป็นกระบวนการดำเนินการเพื่อป้องกันการเสื่อมลงและรวมถึงการยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์โดยความร่วมมือของเครือข่ายภาครัฐทุกภาคส่วนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การอยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และมีสิ่งซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ให้มีชีวิตรอยู่ได้ กระบวนการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปด้วยกันทั้ง ๒ ปัจจัยอย่างสอดคล้องกัน จึงจะทำให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและเกิดความเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์กับการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยรอบ^{๒๕} และที่สำคัญองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง บริเวณ หรือสถานที่ที่คนในชุมชนนั้น สามารถสัมผัสได้ และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน เกิดเป็นภาพที่มีความหมายในสิ่งก่อสร้างนั้นจะรวมหมายถึงบริบทของสิ่งก่อสร้างด้วย ที่คนในชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความหมายขึ้นมา ภาพในที่นี้สามารถเห็นได้โดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย องค์ประกอบส่วนที่อยู่ภายในเป็นคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่เป็นคุณค่าทางด้านอารมณ์ความรู้สึก เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ่านกาลเวลาที่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เกิดการซ้อนทับของความหมายของพื้นที่ ในมิติต่างๆของชุมชน จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในและนอกชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะมีความรู้สึกผูกพันกับความหมายของคุณค่านั้นๆ ภาพลักษณ์นี้ คนในชุมชนถือว่าเป็นกลไกที่ทำให้เกิดความหมายและเรื่องราวต่างๆ ดำเนินอย่างต่อเนื่อง^{๒๖}

^{๒๕} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล : P.๐๐๕, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย, อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

^{๒๖} สัมภาษณ์เฉพาะบุคคล : P.๐๐๑, ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปกรรมที่ ๖ จังหวัดสุโขทัย, อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

จากการศึกษาเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ ประชุมกลุ่มย่อย สัมมนาปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ภาพรวมพบว่ากลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีคุณภาพ เพราะขาดการจัดการที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวคือหน่วยงานต่าง ๆ และชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทที่ไม่สมดุลในการวางแผน การบริหารงาน และการตลาด ทั้งนี้เพราะแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากได้รับการพัฒนาไปตามนโยบายของรัฐ ซึ่งหน่วยงานส่วนกลางของภาครัฐมักมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย วางแผนงาน และดำเนินงาน ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมน้อยมาก จึงทำให้ไม่เข้าใจแผน และวิธีการพัฒนาพื้นที่ของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมอย่างสมดุลระหว่างผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียทุกกลุ่มจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ เพื่อความยั่งยืน

ภาพที่ ๔.๖ คณะผู้วิจัยประชุมกลุ่มย่อยเครือข่ายภาครัฐ^{๒๗}

^{๒๗} สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล, ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เครือข่ายภาครัฐ, ถอดบทเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”. ณ ห้องประชุมโรงเรียนการกุศลวัดตะพังทอง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

สรุปกลยุทธ์การพัฒนากิจกรรมมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ทุกภาคส่วนร่วมประชุมหารือสรุปภาพรวมต้องครอบคลุมเรื่องการวางแผน และการกำหนดเครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งแต่ละประเด็นจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันอย่างเป็นวงจร ภาพรวมแบ่งออกเป็น ๓ กลยุทธ์

กลยุทธ์ที่ ๑ : การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ โดยส่วนใหญ่ ในประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่กำลังพัฒนา นโยบายทางการท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นโดยผู้บริหารของหน่วยงานภาครัฐหรือนักการเมืองท้องถิ่นจากนั้นหน่วยงานภาครัฐหรือนักการเมืองท้องถิ่นจะนำนโยบายดังกล่าวมาใช้ในการกำหนดแผนพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งจะถ่ายทอดไปสู่ผู้ปฏิบัติระดับท้องถิ่นในท้ายที่สุด กระบวนการดังกล่าวเป็นการกำหนดนโยบายแบบเบื่องบนสู่เบื้องล่าง (Top Bottom) โดยผู้ปฏิบัติและคนท้องถิ่นไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายแนวทาง หรือแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบกับงบประมาณและข้อมูลสำคัญต่างๆ จัดทำขึ้นในระดับชาติไม่ใช่ระดับท้องถิ่น ผลที่ตามมาคือ ผู้ปฏิบัติและคนท้องถิ่นในชุมชนอาจมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกับผู้บริหารหรือผู้กำหนดนโยบายและแผน ความไม่เข้าใจทำให้ชุมชนไม่สามารถจัดการกับการท่องเที่ยวที่โตขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่ของตนได้ ด้วยเหตุนี้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญทั่วโลก จึงส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่ง ครอบคลุม ๔ ประเด็นความร่วมมือดังนี้

๑) **สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรและกลุ่มคนต่างๆ** ที่เกี่ยวข้องกับ การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การวางแผน และการตลาด องค์กรและกลุ่มคนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว นักการเมืองท้องถิ่น นักการศึกษา คนท้องถิ่นที่พำนักอาศัยในชุมชนธุรกิจโรงแรม และร้านอาหาร ธุรกิจจัดนำเที่ยว สมาคมการท่องเที่ยว หอการค้า เจ้าของร้านค้าที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวท้องถิ่น นักอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ผู้จัดการขนส่งท้องถิ่นทั้งที่เป็นของภาครัฐและเอกชน เกษตรกร ผู้จัดการ ประชุม และสัมมนา และผู้บริหารหรือผู้ปกครองท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

๒) **ระบุบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน** ว่าองค์กรและกลุ่มคนแต่ละกลุ่มมีหน้าที่ บทบาท และขอบเขตการจัดการระดับใด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนในด้านอำนาจและกระบวนการทำงาน นอกจากนี้ทุกฝ่ายต้องตกลง ร่วมกันว่าต้องคำนึงถึงผลได้และผลเสียของคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นหลัก เพราะหากเกิดภาวะวิกฤติ คนกลุ่มนี้จะเป็นผู้เผชิญปัญหาและได้รับโดยตรง

๓) **ตัดสินใจร่วมกัน**ว่าจะใช้มรดกทางวัฒนธรรมใดของชุมชน เพื่อเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว และกำหนดลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ในทิศทางความ ยั่งยืนอย่างชัดเจน เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องอนุรักษ์ หรือคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่น เพิ่มพูนคุณค่าประสบการณ์ ให้แก่นักท่องเที่ยว ให้ความรู้และส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วม คำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งดำเนินกิจกรรมการตลาดที่สอดคล้องกับหลักการของการอนุรักษ์

๔) **ดำเนินงานร่วมกัน** ในการวางแผน และกำหนดเครื่องมือในการ พัฒนามรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งกำหนดแนวทางในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานซึ่งต้องประชาสัมพันธ์หรือถ่ายทอดผลการดำเนินงานให้แก่ทุกกลุ่มทราบอย่างชัดเจนและโปร่งใส

สรุปภาพรวมหน่วยงานหรือบุคคลที่เป็นผู้ประสานความร่วมมือจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการที่เป็นรูปธรรมในการสร้างความร่วมมือกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย ประกอบด้วยเทคนิค ดังนี้ (๑) แสดง “ความเชื่อมั่น” ให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มเห็น โดยเริ่มต้นจากผู้ประสานงานจำเป็นต้องมี ปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับทุกกลุ่ม ตั้งแต่เริ่มประสานงาน ให้ความเท่าเทียมกันกับทุกกลุ่ม ไม่แบ่งพวก และดำเนินงานอย่าง ค่อยเป็นค่อยไปและต่อเนื่อง (๒) ใช้วิธีที่หลากหลายในการเข้าถึงและประสานงานกับทุกกลุ่ม ได้แก่ เข้าไปสังเกตและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับคนในชุมชน ใช้วิธีการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งจะทำให้ทุกกลุ่มกล้าแสดงความคิดเห็น และความต้องการของตน และใช้การระดมสมองเพื่อให้ได้เสียงข้างมาก (๓) ชี้แจงผลดีและผลเสียที่ชุมชนจะได้รับจากการใช้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว และ ให้ทุกกลุ่มแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ตนเองต้องการ รวมทั้งร่วมกันระบุปัญหาและหนทางแก้ไข ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น จากนั้น กำหนดแผนและเครื่องมือหรือกลยุทธ์ที่ใช้ในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหา (๔) จัดหน่วยงานหรือองค์กรที่เป็นกลางและมีความชำนาญในการให้คำปรึกษาหรืออบรมคนท้องถิ่นให้ เข้าใจวิธีการในการวางแผนการจัดการหรือการบริหารงาน และการตลาดการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุก ด้านเป็นการให้โอกาสแก่คนท้องถิ่นในชุมชนได้แสดง ความหวัง ความต้องการ และความหวาดระแวงที่ต้องนำมารดกทางวัฒนธรรมไปใช้เป็นประโยชน์ทางการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ทำให้ชุมชนตระหนักถึงจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคที่ต้องเผชิญซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนบูรณาการประสบการณ์และความเชี่ยวชาญท้องถิ่น ร่วมกับวิทยากรจากนอกพื้นที่เพื่อวางแผนและกำหนดเครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่าง เหมาะสม

กลยุทธ์ที่ ๒ : การวางแผน การให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจและมีส่วน เกี่ยวข้องในการวางแผน จะช่วยลดการต่อต้านการพัฒนาการท่องเที่ยวที่หน่วยงานและกลุ่มคนภายนอกพื้นที่ได้ เข้ามาบีบคั้น รวมทั้งเพิ่มความต้านทานต่อแรงกดดันหรือปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะการวางแผนเป็นกระบวนการใน การสรรหาและกำหนดแนวทาง รวมทั้งวิธีการที่จะควบคุมและพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละชุมชนให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน และการที่ทุกฝ่ายร่วมกันคิด และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบว่า จะทำอะไรทำเพื่ออะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อใด และใช้งบประมาณเท่าไร จะช่วยทำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นและมีทิศทางที่ชัดเจน และตรงกันในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้นการวางแผนโดยชุมชนมีส่วนร่วมจึงเป็นกลยุทธ์ ที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้วางแผนผู้ปฏิบัติ หน่วยงานต่าง ๆ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มในชุมชนจำเป็นต้องมาประชุม หรือ ทำการปรึกษาหารือเพื่อแสดงความคิดเห็นและการยอมรับ รวมทั้งทำการตกลงและความเข้าใจร่วมกัน ภายใต้อำนาจและคำปรึกษาของผู้เชี่ยวชาญ แม้ว่าแผนพัฒนาการท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีรายละเอียดมากเพื่อนักปฏิบัติ จะได้ดำเนินการตามที่นักวางแผนกำหนดไว้ได้อย่างถูกต้อง แต่แผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วม นั้น จำเป็นต้องเข้าใจได้ง่ายและอาจประกอบด้วยประเด็นเพียงไม่กี่ประเด็นแต่สำคัญและชัดเจนเพียงพอที่ให้ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียทุกกลุ่มสามารถปฏิบัติตามได้ในทิศทางเดียวกัน

ประเด็นในแผนอาจประกอบด้วยวิสัยทัศน์ของชุมชน วัตถุประสงค์ของแผน นโยบายของแผน เครื่องมือในการพัฒนา การจัดหาและกำหนดงบประมาณ วิธีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้ วิสัยทัศน์คือ การกำหนดสภาพหรือภาพอนาคตที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มของชุมชนพึงประสงค์อยากให้เป็น วิสัยทัศน์ที่ดีในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องสอดคล้องกับหลักการการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน วัตถุประสงค์ของแผนคือ ผลลัพธ์ในภาพรวมและกว้าง ๆ ที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นเมื่อได้ปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ เสร็จสิ้น วัตถุประสงค์จึงต้องอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับและความสามารถในการจัดการของทุกฝ่าย รวมทั้งต้อง ปรับไปตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมของชุมชนด้วยนโยบายของแผนคือ แนวทางใน การปฏิบัติหรือตัดสินใจเพื่อให้การดำเนินการต่าง ๆ บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการใน การปฏิบัติงานที่กำหนดขึ้นมาจะช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ สามารถดำเนินงานในทิศทางที่สอดคล้องกัน และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันได้ นโยบายหรือแนวทางปฏิบัติที่กำหนดขึ้นมาจึงต้อง

หลากหลายเพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกนโยบายที่ตนถนัดและปฏิบัติได้จริงเครื่องมือในการพัฒนา คือ สิ่งหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาเพื่อดำเนินงานตามนโยบายหรือแนวทางในการปฏิบัติซึ่งจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มจำเป็นต้องเข้าใจข้อจำกัดของชุมชน เช่น ข้อจำกัดด้าน งบประมาณและเวลา ข้อจำกัดในด้านการจัดการหรือการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น ข้อจำกัดในเรื่องขอบเขตของ กฎหมาย ข้อจำกัดในด้านอำนาจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ เพราะข้อจำกัดเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ตีกรอบ ประเภทและลักษณะของเครื่องมือในการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมการกำหนดและจัดหางบประมาณ ควรเป็น หน้าที่ของผู้บริหารท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว และหน่วยงานภาคเอกชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ที่มีนโยบายในการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

ทั้งนี้งบประมาณจำเป็นต้อง สอดคล้องไปตามประเภทและลักษณะของเครื่องมือในการพัฒนา นอกจากนี้ กลุ่มต่างๆ ที่กำหนดและจัดหางบประมาณต้องแสดงต่อสาธารณชนอย่างชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ในเรื่องจำนวนเงินงบประมาณ แหล่ง งบประมาณ และแนวทางการใช้เงินงบประมาณ การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากที่ต้องปฏิบัติเป็นระยะและอย่าง ต่อเนื่อง เพราะจะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่มรู้ว่าการดำเนินงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใด รวมทั้งสามารถช่วยหาแนวทางแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนได้ทันต่อสถานการณ์ ทั้งนี้การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ควรเป็นหน้าที่ของกลุ่มที่รับผิดชอบการวางแผนและการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน ซึ่งจำเป็นต้องรายงานผล การดำเนินงานและการประเมินผลต่อสาธารณชนในชุมชนให้ทราบอย่างชัดเจนและทั่วถึง เพื่อกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงานและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้มีประสิทธิผลเพิ่มขึ้นในการวางแผนและการดำเนินงานในครั้งต่อไป

กลยุทธ์ที่ ๓ : การกำหนดเครื่องมือเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แม้ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินงานตามแผน และติดตามผลการดำเนินงานโดยตลอด แต่หากเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานไม่สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และความถนัดของชุมชน ก็จะมีผลให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่บรรลุวัตถุประสงค์และวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ เครื่องมือการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงควรกำหนดโดย ผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิจัยด้านการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องสอดคล้องกับความต้องการและความสามารถในการดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มเครือข่าย

สรุปวิเคราะห์องค์ความรู้ภาพรวมการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรมีความชัดเจน และหลากหลายควรประกอบด้วย ๕ เครื่องมือ ได้แก่ การกำหนดตัวชี้วัดระดับการพัฒนา การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่กำหนดมาตรฐานสิ่งก่อสร้าง การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและการตลาด หากเครื่องมือมีความชัดเจนหลากหลาย และสามารถดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม ก็จะก่อให้เกิดโอกาสสูงสุดที่จะบรรลุวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแผนพันธกิจ ๓ ชั้น ดังนี้

๑) ชั้นสำรวจปัญหา โดยทำการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ผ่านมาจากหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ภาคีภาคเอกชนและประชาชน โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อนำปัญหาเหล่านั้นมาเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๒) ชั้นการประสานความร่วมมือ แสวงหาการมีส่วนร่วม โดยการประสานงานเพื่อศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลสำคัญภาคหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ภาคีเครือข่ายเอกชน และประชาชนบริเวณโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทั้งด้านการรับรู้ข้อมูล การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น การประชุมในระดับชุมชน และการประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ การร่วมในการตัดสินใจ เพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๓) ชั้นการพัฒนากิจกรรม การสัมภาษณ์เชิงลึกภาคแหล่งข้อมูลภาคีเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ภาคีเครือข่ายเอกชน และประชาชนบริเวณโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศึกษาข้อมูลภาคสนามจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง และการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ในรูปแบบ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์

พันธกิจทั้ง ๓ ชั้นตอนสามารถวิเคราะห์ถึงพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ในเบื้องต้นควรทำการศึกษาและสำรวจถึงแหล่งข้อมูลที่สำคัญเป็นเบื้องต้นเสียก่อนจากหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ภาคีภาคเอกชน และภาคประชาชนโดยรอบบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลที่แท้จริงจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิในการดำเนินการที่ผ่านมาว่ามี

ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม และมีการเก็บข้อมูลเหล่านั้นนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ทางด้านองค์ความรู้ อย่างไรก็ตาม และการสร้างภาคีการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน กล่าวคือหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ภาคีภาคเอกชนผู้ประกอบการ และภาคประชาชนโดยรอบบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อรับรู้ข้อมูลปัญหาต่าง ๆ ตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ดังนี้ (๑) การรับรู้ข้อมูล (๒) การปรึกษาหารือ (๓) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (๔) การประชุมในระดับชุมชน ๕. การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ และ ๖. การร่วมในการตัดสินใจ ทั้งนี้เพื่อ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์

๔.๒.๒ รูปแบบการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

พัฒนารูปแบบกิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดสุโขทัย สรุปลวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษาวิจัยจากการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกเอกสารวรรณกรรม งานวิจัย ประชุมกลุ่มย่อยเครือข่ายภาครัฐ และแผนพัฒนาจังหวัด ๒๕๖๑-๒๕๖๕ ฉบับทบทวน พ.ศ.๒๕๖๔ และแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐^{๒๔} รูปแบบการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นให้เครือข่ายภาคประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายให้ความร่วมมือ บริหารจัดการรูปแบบวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมอาชีพ ธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะเครือข่ายชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ พัฒนาส่งเสริมการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกสุโขทัย ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงพุทธสถาน และเทวสถานสำคัญทั่วเมืองสุโขทัย ในด้านการบริหารจัดการระบบข้อมูลด้านการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานที่รองรับนักท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ทั้งในด้านความรู้และความสามารถหรือคุณภาพของการให้บริการในสถานที่สำคัญเพื่อพัฒนา มรดกวัฒนธรรมประกอบด้วย และยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นเรื่องเร่งด่วนเพราะแหล่งท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมจะสามารถพัฒนาตามเกณฑ์มาตรฐานมากน้อยแค่ไหนขึ้นกับเครือข่ายทุกภาคส่วน และถือว่าเป็นเป้าหมายหนึ่งในการทำงานของ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ (อพท.) ซึ่งเป็นองค์การมหาชนของไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) จังหวัดสุโขทัย สังกัดกระทรวงการ

^{๒๔} กลุ่มงานยุทธศาสตร์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย, แผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.

๒๕๖๖-๒๕๗๐, http://www.sukhothai.go.th/OIT_sukhothai/OIT04/Plane5years_2566_2570.pdf ,

๓๐ กันยายน ๒๕๖๔.

ท่องเที่ยวและกีฬา ถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวพื้นที่พิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์ประวัติศาสตร์สุโขทัย การจัดทำแผนแม่บทบูรณาการการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษฯ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และ กำแพงเพชร รูปแบบการพัฒนากิจกรรม เน้นการอนุรักษ์โบราณสถาน และการพัฒนาชุมชนภายในเขตโบราณสถานและชุมชนโดยรอบที่ ผ่านมา ก่อให้เกิดผลกระทบต่อโบราณสถานและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยขาดการบูรณาการในการบริหารการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งผลให้โบราณสถานได้รับความเสียหายและไม่อาจจะ ดำรงรักษาไว้ได้ การจัดทำแผนแม่บทบูรณาการการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนแหล่งมรดกโลก : อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร นี้ จึงเป็น กรอบในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ถูกต้องและเหมาะสม กับ อุทยานประวัติศาสตร์และพื้นที่เชื่อมโยง ซึ่งแผนแม่บทนี้จะช่วยพัฒนากลไกการบริหารจัดการ เป็นต้นแบบการบริหารจัดการในคุณค่าของการเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ภายใต้การ สร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาชน^{๒๙} วิเคราะห์รูปแบบการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมี ส่วนร่วม ดำเนินงานดังนี้

๑. พัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และการบริการด้านการท่องเที่ยว ให้ได้มาตรฐาน และสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งในด้านคุณค่าของกิจกรรมการ ท่องเที่ยวและการเรียนรู้ การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสะอาด ความปลอดภัยตาม มาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม และตามหลักสุขาภิบาล

๒. พัฒนาส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนพื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์และท้องถิ่นมี ระบบการจัดการรวบรวมและคัดแยกขยะจากต้นทาง มีระบบจัดการและระบบบำบัดที่มี ประสิทธิภาพ สามารถบำบัดของเสียที่ออกสู่สาธารณะได้ตาม หลักเกณฑ์และมาตรฐานที่ กฎหมายกำหนด

๓. พัฒนาระบบสาธารณสุขปลอดภัยและระบบเครือข่ายเฝ้าระวังด้านสาธารณสุข เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของสถานพยาบาล เพื่อ ป้องกันการระบาดของไวรัสโควิด ๑๙ ในพื้นที่พิเศษเขตมรดกโลก

^{๒๙} สำนักงานพื้นที่พิเศษ ๔ (อพท.), การจัดทำแผนแม่บทบูรณาการการบริหารการพัฒนา

๔. สร้างความตระหนักและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสู่สังคม การท่องเที่ยวที่ลดคาร์บอน ด้วยการสนับสนุนกิจกรรมที่ช่วยลดต้นเหตุการณเกิดภาวะโลกร้อน เช่น การส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาด การใช้เคมีภัณฑ์ที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภค รวมถึงการ กำหนดมาตรการการลดพลังงานของสถานประกอบการ

๕. เตรียมความพร้อมในการรับมือภัยคุกคามของโรคติดต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ การระบาดของไวรัสโควิด ๑๙ (COVID ๑๙) จัดให้มีมาตรการป้องกันที่รัดกุมตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุข และภัยพิบัติอื่นๆ โดยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการวิกฤตการณ์ (Crisis Management) การเตรียมความพร้อมเพื่อการตอบสนองอย่างฉับไว และการกักกันภัยในภาวะฉุกเฉิน ครอบคลุม ถึงการเตรียมความพร้อมการวางมาตรการป้องกันและแก้ไขเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินและมาตรการฟื้นฟู ภายหลังเกิดเหตุการณ์

๖. กำหนดมาตรการในการป้องกันการท่องเที่ยวที่สร้างผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของการเป็นแหล่งมรดกโลก รวมถึงการกำหนดมาตรการป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ทั้งใน การป้องกันและแจ้งเตือนเหตุ และการระงับเหตุ เพื่อสร้างความมั่นใจในด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และป้องกันผลกระทบต่อภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว

๗. ส่งเสริมและผลักดันให้สถานประกอบการ ให้นำมาตรฐานด้านการบริการท่องเที่ยวไปใช้ในทุภาค ส่วน เพื่อพัฒนาผู้ให้บริการและสถานประกอบการให้สามารถให้บริการท่องเที่ยวได้มาตรฐาน และเพื่อยกระดับคุณภาพของสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับ ระดับสากล

๘. สนับสนุนกิจกรรมด้านการตรวจประเมินและรับรองสถานประกอบการตาม มาตรฐานต่างๆ ที่ได้รับ การยอมรับสำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ดีเพื่อสร้างความเชื่อมั่นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ

๙. ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมที่จูงใจผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการ จัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เข้าสู่มาตรฐานการท่องเที่ยวไทย รวมทั้งผลักดันเครื่องหมายรับรอง มาตรฐานการท่องเที่ยวไทยให้เป็นที่ยอมรับเชื่อถือและเชื่อมั่นจากนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ

๑๐. จัดทำฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวให้ครบถ้วนทันสมัย เชื่อมโยงไปยังบริการที่เกี่ยวข้อง อย่างครบวงจรและตรงกับความต้องการของผู้ใช้ข้อมูลอย่างแท้จริง

ขั้นการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ประกอบไปด้วย ๕ ด้านคือ (๑) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และการพัฒนากิจกรรม (๒) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ และการพัฒนากิจกรรม (๓) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และการพัฒนากิจกรรม (๔) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต และ (๕) กิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกภาคส่วน ที่เกิดจากการบริหารจัดการการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยความร่วมมือเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน หัวใจสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็คือการจัดสรรแหล่งข้อมูล แหล่งเรียนรู้ที่เป็นระบบจัดสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนโดยรอบมีส่วนร่วมในการรับรู้เป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว มีจิตสำนึกรักและหวงแหนเห็นคุณค่าในแหล่งทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวโดยมีชุมชนเป็นฐาน มีการให้บริการข้อมูลที่ถูกต้องเป็นระบบ การให้บริการที่น่าประทับใจ และการไม่เอาัดเอาเปรียบทั้งผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว คุณค่าและผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวก็จะเกิดแก่ทุกฝ่ายร่วมกัน ภายใต้แนวคิดการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และแสดงให้เห็นถึงผลงานอันล้ำเลิศทางสถาปัตยกรรมไทยยุคแรก ความงดงามของศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมแห่งอาณาจักรสุโขทัย เป็นประจักษ์พยานของความรุ่งเรืองในอดีตจนถึงปัจจุบัน โบราณสถาน สถาปัตยกรรมที่สำคัญในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ประกอบด้วย^{๓๐}

๑) โบราณสถานในเมืองเก่าสุโขทัย (๑) พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (๒) เนินปราสาท (๓) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง (๔) สำนักอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (๕) ศาลตาผาแดง (๖) พระราชวัง (๗) ศาลหลักเมือง (๘) กำแพงเมืองสุโขทัย (๙) วัดชนะสงคราม (๑๐) วัดกำแพงแดง (๑๑) วัดข้าวสสาร (๑๒) วัดมหาธาตุ (๑๓) วัดใหม่ (๑๔) วัดมุ่มเมือง (๑๕) วัดสระศรี (๑๖) วัดศรีสวาย (๑๗) วัดช่อนข้าว (๑๘) วัดศรีศักดิ์ (๑๙) วัดตระกวน (๒๐) วัดตระพังเงิน (๒๑) วัดตระพังสอ (๒๒) วัดตระพังทอง

^{๓๐} ข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสารอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, **แผนที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย**, (สุโขทัย : สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, ๒๕๖๔), หน้า ๒.

แผนภาพที่ ๔.๕ แผนที่โบราณสถานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๒) โบราณสถานนอกเมืองโบราณสุโขทัย ด้านทิศเหนือ (๒๓) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (๒๔) เตาเผาเครื่องสังคโลก (๒๕) ประตูศาลหลวง (๒๖) วัดแม่ใจน (๒๗) วัดเนินร่อนทอง (๒๘) วัดหนองปรือ (๒๙) วัดอ้อมรอบ (๓๐) วัดพระพายหลวง (๓๑) วัดร่องขวางตะวันตก (๓๒) วัดสังฆาวาส (๓๓) วัดศรีชุม (๓๔) วัดเตาทุเรียง โบราณสถานนอกเมืองโบราณสุโขทัย ด้านทิศใต้ (๓๕) ประตุนะโม (๓๖) วัดอโศการาม (๓๗) วัดเจดีย์สี่ห้อง (๓๘) วัดเชตุพน (๓๙) วัดก้อนแลง (๔๐) วัดมumlังกา (๔๑) วัดโพรงमें (๔๒) วัดศรีพิจิตรกิริติกัลยาราม (๔๓) วัดต้นจันทร์ (๔๔) วัดวิหารทอง

๓) โบราณสถานนอกเมืองโบราณสุโขทัย ด้านทิศตะวันออก (๔๕) ประตูกำแพงหัก (๔๖) วัดช้างล้อม (๔๗) วัดเจดีย์สูง (๔๘) วัดเจดีย์ยอดหัก (๔๙) วัดพระนอน (๕๐) วัดต้นมะขาม (๕๑) วัดตระพังทองกลาง

๔) โบราณสถานนอกเมืองโบราณสุโขทัย ด้านทิศตะวันตก (๕๒) ประตูอ้อ (๕๓) สรีดภงส์ (๕๔) เทวาลัยมหาเกษตร (๕๕) วัดอรุณฤๅ (๕๖) วัดช้างรอบ (๕๗) วัดเจดีย์งาม (๕๘) วัดเขาพระบาทน้อย (๕๙) วัดมังกร (๖๐) วัดปามะม่วง (๖๑) วัดป่าสัก (๖๒) วัดพระยืน (๖๓) วัดสะพานหิน (๖๔) วัดศรีโกล (๖๕) วัดถ้ำหีบบน (๖๖) วัดถ้ำหีบล่าง (๖๗) วัดตระพังข้างฝือก (๖๘) วัดตึก

มรดกทางวัฒนธรรมโบราณสถานศาสนสถานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ปัจจุบันได้บริหารจัดการปรับปรุงพัฒนาเพื่อรองรับกับการท่องเที่ยว มรดกโลกเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งสถานที่ควรเข้าไปศึกษาก่อนเข้าชมอุทยานประวัติศาสตร์คือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหงตั้งอยู่ทางด้านขวาของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นที่รวบรวม และจัดแสดงศิลปโบราณที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีภายในเมืองสุโขทัย ภายในอาคารพิพิธภัณฑสถานจัดแสดงโบราณวัตถุไว้เป็น ๓ ส่วน ส่วนที่หนึ่ง อาคารลายสีอิฐ ๗๐๐ ปี เป็นอาคารใหม่ที่ตั้งอยู่ด้านหน้าทางเข้าอาคารใหญ่ เป็นที่จัดแสดงศิลปวัตถุสมัยสุโขทัย อาทิ พระพุทธรูป เครื่องใช้ ถ้วยชาม เครื่องสังคโลก ศิลาจารึก ส่วนที่สอง อาคารพิพิธภัณฑสถาน แบ่งออกเป็น ๒ ชั้น ชั้นล่างจัดแสดงศิลปะโบราณ วัตถุที่ได้จากการสำรวจ ขุดค้นขุดแต่ง และบูรณะแหล่งโบราณคดีสุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร และ ชั้นบนจัดแสดงศิลปาจารึกสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปสำริด เทวรูป โองาสังคโลก เครื่องศาสตราวุธ เครื่องถ้วยชามสังคโลก เงินตรา ท่อน้ำแสดง ระบบชลประทานสมัยสุโขทัย ส่วนที่สาม พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งอยู่ด้านนอกโดยรอบอาคารใหญ่ เป็นที่จัดแสดงศิลปวัตถุโบราณต่างๆ อาทิ พระพุทธรูปศิลา แผ่นจำหลัก รูปทรงอาคารไทยแบบต่างๆ เตาทุเรียงจำลอง เสนาธรรมจักรศิลา เป็นต้น และโบราณสถานที่สำคัญในอุทยานประวัติศาสตร์ ประกอบไปด้วย^{๓๑}

ภาพที่ ๔.๗ เสนาธรรมจักรศิลา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง

^{๓๑} สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, **สถานที่สำคัญในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย**, (สุโขทัย : สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, ๒๕๖๔), หน้า ๑ - ๒๕.

๑. พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช^{๓๒} สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ตั้งอยู่ริมถนนจรดวิถีถ่องทางทิศเหนือของวัดมหาธาตุ ลักษณะพระบรมรูป พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นพระบรมรูปหล่อด้วยโลหะทองเหลืองผสม ทองแดงรมดำ ขนาด ๒ เท่าขององค์จริง สูง ๓ เมตร ประทับนั่งห้อยพระบาทบนพระแท่นมณีคศิลาบาตร พระหัตถ์ขวาถือคัมภีร์ พระหัตถ์ซ้ายอยู่ในท่าทรงสั่งสอนประชาชน พระแท่นด้านซ้ายมีพานวางพระขรรค์ไว้ข้างๆ ลักษณะ พระพักตร์เหมือนอย่างพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยตอนต้น ถ้ายทอดความรู้สึกว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีน้ำพระทัยเมตตา กรุณา ยุติธรรมและเฉียบขาด ที่ด้านข้างมีภาพแผ่นจำหลักจารึกเหตุการณ์เกี่ยวกับ พระราชกรณียกิจของพระองค์ตามที่อ้างถึงในจารึกสุโขทัยเนินปราสาทสถานที่ตั้ง : โบราณสถานในเมืองเก่าสุโขทัย ทางทิศตะวันออกติดกันกับวัดมหาธาตุ มีโบราณสถานแห่งหนึ่งซึ่งเรียกในปัจจุบันว่า เนินปราสาท ตามการสันนิษฐานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าบริเวณนี้เคย เป็นฐานปราสาทราชวัง ของกษัตริย์เมืองสุโขทัย กรมศิลปากรได้ขุดแต่งโบราณสถานเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ พบฐานอาคารแบบฐานบัวคว่ำบัวหงาย ลักษณะเป็นฐานสูงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด ๒๗.๕๐ x ๕๑.๕๐ เมตร มีบันไดที่ด้านหน้า และด้านหลังอย่างละหนึ่งแห่ง

ภาพที่ ๔.๘ พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

อย่างไรก็ตาม ในการขุดค้นทางโบราณคดีไม่พบหลักฐานที่พอจะชี้ได้ว่าสถานที่นี้เป็นปราสาทราชวัง อีกทั้งแผนที่เก่าทำในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็บ่งบอกว่าเป็นบริเวณเดียวกันกับ วัด

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

มหาธาตุ คือเป็นสิ่งก่อสร้างเนื่องในทางศาสนาในวัด หรือ ศาลาโถง มากกว่าจะเป็น วังของกษัตริย์ สุโขทัยควรเป็นตำหนักไม้ ตำแหน่งที่ตั้งตามที่ปรากฏหลักฐานแห่งหนึ่งนั้น ควรอยู่เหนือศาลาตาผาแดง ติดกับวัดศรีศากดิ์ทางทิศตะวันตก ซึ่งศิลาจารึกวัดศรีศากดิ์กล่าวว่าเป็นตำหนักของเจ้านายสุโขทัยเมื่อตอนกลาง พุทธศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งตำแหน่งที่ตั้งเช่นนี้ จะตรงกันกับตำแหน่งของพระราชวังกษัตริย์เขมรโบราณ ที่เมืองพระนครหลวง หรือ เมืองนครธม

๒. ศาลาตาผาแดง หรือ ศาลพระเสื้อเมือง^{๓๓} หรือ ศาลเทพารักษ์ ตั้งอยู่ภายในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ใกล้กับวัดศรีศากดิ์ และวัดสระศรี เป็นโบราณสถานปรางค์เดี่ยวแบบขอม อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ก่อด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ทั้งองค์ ส่วนฐานยกสูง ผังของฐานเป็นบัวลูกฟัก ด้านหน้ามีบันไดขึ้นไปยังเรือนธาตุ ส่วนของเรือนธาตุมีซุ้มผนังทับทั้ง ๒ ด้าน ส่วนอีก ๒ ด้านนั้นเป็นซุ้มทางเข้าออก ด้านบนของศาลาตาผาแดงเป็นส่วนปรางค์ ซึ่งปัจจุบันได้ทลายลงไป โบราณสถานแห่งนี้ นับเป็นโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของเมืองสุโขทัย ครั้งบูรณะศาลาตาผาแดงนั้นได้ค้นพบเทวรูปหิน ศิลปะลพบุรี (เปรียบเทียบกับศิลปะเขมรสมัยบายูน) จำนวน ๔ องค์ มีทั้งรูปบุรุษและสตรี ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง

ภาพที่ ๔.๙ ศาลาตาผาแดง หรือ ศาลพระเสื้อเมือง

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

ศาลตาผาแดง เป็นปราสาทแบบขอมก่อด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ ส่วนยอดพังทลายไปแล้ว เหลือแต่ส่วนห้องที่เคยประดิษฐานรูปเคารพกับมุขทางเข้าที่เชื่อมต่อหันหน้าไปทางทิศตะวันออกตามแบบศาสนสถานทั่วไป ที่นี้ได้เคยพบกลุ่มประติมากรรมรูปเทวดาสลัก จากหินทราย แม้ชำรุดส่วนหัวและมือหักหายแต่สังเกตได้จากการตกแต่งเครื่องประดับที่เป็น สังกวาลย์ไขว้รูปกากบาทและการนุ่งผ้าที่ชักชายยาวออกมาด้านข้างที่นักวิชาการ เทียบว่าคล้ายกับรูปบุคคลในศิลปะเขมรแบบบายูน ช่วง พ.ศ. ๑๗๕๐ จึงอาจกำหนดอายุสมัยของโบราณสถานแห่งนี้ได้ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ร่วมสมัยกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราชองค์สุดท้ายของกัมพูชาโบราณ โบราณสถานแห่งนี้น่าจะเคยมีชื่อเรียกมาก่อนที่รู้จักกัน เช่น พระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเรียกว่า โคกปราสาท ซึ่งชาวบ้านเมืองเก่าสมัยนั้นเชื่อถือความศักดิ์สิทธิ์กันมาก และในเอกสารเก่าๆที่บันทึกกรุงศรีอยุธยาที่ ๕-๖ มักเรียกกันว่า ศาลตาผาแดงบ้าง ศาลพระประแดงบ้าง จนกลายมาเป็นศาลตาผาแดงในปัจจุบันซึ่งคำนี้น่าจะเป็นคำที่เลื่อนมาจากชื่อ กมรเตง ที่หมายถึง “เจ้า” ในภาษาเขมร และพบในจารึกเขมรโบราณจำนวนมากที่กล่าวถึง กมรเตง ในฐานะชื่อสถาปนาของรูปเคารพในศาสนาฮินดู (ซึ่งก็เป็นตัวแทนของกษัตริย์เมื่อสิ้นพระชนม์ไปแล้ว) และตำแหน่งของขุนนางชั้นสูงอีกด้วย ยังมีคำว่า ประแดง ที่หมายถึงข้าราชการบางตำแหน่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งสืบมาจากคำเขมรเช่นเดียวกัน ชื่อของศาลตาผาแดงจึงสื่อถึงความเป็นศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่ เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดูของเขมร อันเป็นรอยต่อทางประวัติศาสตร์ช่วงที่อำนาจของอาณาจักรกัมพูชาโบราณที่เข้ามาตั้งมั่นในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยมีละโว้หรือลพบุรีเป็นฐานที่มั่นและกำลังแผ่ขึ้นไปมาทางตอนบนของภาคกลางแถบลุ่มน้ำยม ก่อนเสื่อมสลายไปในราว พ.ศ. ๑๗๕๐ เป็นต้นมา

๓. **โบราณสถานวัดมหาธาตุ**^{๓๔} ตั้งอยู่ที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จ.สุโขทัย อยู่กลางเมือง เป็นวัดใหญ่ และวัดสำคัญของกรุงสุโขทัย สร้างสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ มีพระเจดีย์ต่างๆ รวมถึง ๒๐๐ องค์ ประกอบด้วยเจดีย์ประธาน วิหาร มณฑป โบสถ์ และเจดีย์ราย มีพระเจดีย์มหาธาตุทรงดอกบัวตูม หรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นศิลปะแบบสุโขทัยแท้ ตั้งเป็นเจดีย์ประธานล้อมรอบด้วยเจดีย์ ๘ องค์ บนฐานเดียวกัน คือ ปรากฏศิลาแลงตั้งอยู่ที่ทิศทั้ง ๔ และเจดีย์ทรงปราสาทก่อด้วยอิฐที่ได้รับอิทธิพลมาจากล้านนา จากการสำรวจ พบว่าบริเวณวัดมหาธาตุมีเจดีย์แบบต่างๆ มากถึง ๒๐๐ องค์ วิหาร ๑๐ แห่ง ชุ่มพระ (มณฑป) ๘ ชุ่ม พระอุโบสถ ๑ แห่ง ตระพัง ๔ แห่ง เจดีย์ประธานวัดมหาธาตุ ซึ่งตั้งเด่นสง่างามมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูมถือว่าเป็น

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

สถาปัตยกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัยโดยแท้ แต่คงมิได้เป็นรูปแบบแรกเริ่มเมื่อมีการสร้างวัดมหาธาตุขึ้น ของเดิมน่าจะมีลักษณะเช่นเดียวกับเจดีย์ทิศที่ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน และตั้งอยู่ตรงกลางของด้านทั้งสี่ รายรอบเจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ทิศจำนวน ๔ องค์ องค์ที่อยู่ตรงมุมทั้งสี่เป็นเจดีย์ที่มีอิทธิพลของศิลปะศรีวิชัย ล้วนมา ส่วนเจดีย์ที่อยู่กึ่งกลางของด้านทั้งสี่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบสุโขทัย ซึ่งมีวดลายปูนปั้นแบบอิทธิพลศิลปะลังกา รอบ ๆ เจดีย์ประธานมีปูนปั้นรูปพระสาวกในท่าอัญชูลี เดินประทักษิณโดยรอบพระมหาธาตุ ด้านตะวันออกบนเจดีย์ประธานวัดมหาธาตุ มีวิหารขนาดใหญ่ก่อด้วยศิลาแลง มีแท่นซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยคือ พระศรีศากยมุนี ปัจจุบันได้เคลื่อนย้ายไปอยู่ที่วัดสุทัศน์ฯ กรุงเทพมหานครด้านทิศเหนือ และด้านทิศใต้ของเจดีย์มหาธาตุมีพระพุทธรูปยืนภายในซุ้มพระ เรียกว่า พระอัฐสุารศ ที่มีขนาดใหญ่สูงราว ๑๔ ศอก ประดิษฐานภายในมณฑปที่ขนานอยู่สองข้างของเจดีย์ประธาน ถัดจากวิหารหลวงวัดมหาธาตุ ไปทางตะวันออกเป็นวิหารสูง ที่เรียกชื่อเช่นนี้เนื่องจากวิหารหลังนี้มีฐานก่ออิฐเป็นลักษณะฐานบัว มีความสูงประมาณ ๑.๕ เมตร

ภาพที่ ๕.๑๐ โบราณสถานวัดมหาธาตุ

โบราณสถานวัดมหาธาตุ เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา ซึ่งสร้างขึ้นในภายหลัง ทำให้พื้นที่ว่างระหว่างหน้าวิหารสูงกับกำแพงแก้วด้านหน้าเหลือเพียงพื้นที่แคบ ๆ ไม่ได้สัดส่วนกับความสูงของตัวอาคาร นอกจากนี้ภายในวัดมหาธาตุยังมีกลุ่มเจดีย์จัดแยกออกเป็นกลุ่มหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ของเจดีย์พระธาตุ มีศูนย์กลางอยู่ที่เจดีย์ ๕ ยอด ซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นที่ ๒ รองจากเจดีย์พระธาตุ

๔. โบราณสถานวัดชนะสงคราม^{๓๕} หรือ วัดราชบูรณะ ตั้งอยู่ภายในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ระหว่างวัดมหาธาตุ และวัดสระศรี ประวัติการสร้างไม่ชัดเจน เป็นวัดขนาดกลาง ภายในประกอบด้วย เจดีย์ประธานทรงระฆังขนาดใหญ่ที่เป็นจุดเด่นของวัด ขนาบข้างด้วยเจดีย์รายทรงวิมานทั้งสององค์ ซึ่งเป็นทรงเจดีย์ที่มักจะได้ที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ส่วนที่สุโขทัยนั้นยังมีปรากฏอยู่ที่วัดตระพังเงินและวัดเจดีย์เจ็ดแถว ที่บริเวณด้านหน้าเจดีย์ประธานเป็นที่ตั้งของพระวิหาร ปรากฏเฉพาะส่วนฐานและเสาก่อที่ด้วยศิลาแลง ด้านหลังเจดีย์ประธานนั้นเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถ รอบพระอุโบสถมีใบเสมา ปักอยู่บางส่วน นับว่าเป็นอีกวัดที่มีความเก่าแก่และน่าสนใจอย่างมากสำหรับเมืองหลวงเก่าอย่างสุโขทัย เพราะที่นี่จะเป็นจุดเริ่มต้นของสถาปัตยกรรมในแบบเจดีย์ทรงระฆังคว่ำในดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้ และทัศนียภาพที่มีความสวยงามก็ทำให้โบราณสถานแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งวัดชนะสงคราม ยังไม่สามารถระบุถึงปีที่ใช้ในการก่อสร้างวัดแห่งนี้ได้ โดยขนาดของวัดนั้นถือว่าเป็นวัดขนาดกลาง แต่มีความโดดเด่นเป็นอย่างมากด้วยสถาปัตยกรรมในการก่อสร้างในแบบเจดีย์ทรงระฆังคว่ำของ วัดชนะสงคราม นั้นนับว่ามีความสวยงามโดดเด่น

ภาพที่ ๔.๑๑ โบราณสถานวัดชนะสงคราม

โบราณสถานวัดชนะสงคราม ถือว่ามีความสวยงามและโดดเด่นเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นก็ยังมีเจดีย์รายทรงวิมานที่มีถึงสององค์ตั้งไว้คู่กันอีกด้วย โดยมีซากปรักหักพังของเสาด

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

ที่ตั้งเรียงรายกันไว้อยู่แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ในอดีตของวัดแห่งนี้ ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีแต่ซากแล้วแต่ก็มีการปรับแต่งและบูรณะจนมีความสวยงามและน่าสนใจอย่างมากเลยทีเดียว

๕. โบราณสถานวัดสระศรี^{๓๖} เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดมหาธาตุ โบราณสถานนี้มีความงดงามมากอีกแห่งหนึ่ง เนื่องจากที่ตั้งอยู่กลางสระน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดชื่อว่า สระพังตระกวน สิ่งสำคัญของวัดประกอบด้วย เจดีย์ทรงระฆัง วิหารและโบสถ์กลางน้ำ ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๑ มีถนนจรดวิถีถ่องตัดผ่านกลางวัด ซึ่งทำลายคุณค่าและเป็นอันตรายต่อโบราณสถาน กรมศิลปากรจึงได้ปรับปรุงทัศนียภาพเพื่อรักษาโบราณสถาน โดยขุดร่องถนนออกไป แล้วสร้างถนนเลียบสระน้ำขึ้นแทน มีสะพานไม้เดินข้าม เจดีย์ทรงระฆังของวัดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงการ รับพุทธศาสนาจากลังกาของสุโขทัย บางครั้งจึงเรียกเจดีย์แบบนี้ว่า เจดีย์ทรงลังกา

ภาพที่ ๔.๑๒ โบราณสถานวัดสระศรี

ครั้งหนึ่งมีผู้ลักลอบขุดกรูของเจดีย์องค์นี้ได้พบ เจดีย์จำลอง (บรรจุอัฐิธาตุ) และแผ่นทองจารึกข้อความกล่าวถึงพระเถระผู้ใหญ่มาดำเนินการสร้างเจดีย์เพื่อ บรรจุพระอัฐิธาตุของพระมหาธรรมราชาลิไท จารึกหลักนี้จึงเรียกว่า จารึก วัดสระศรี และสถูปเจดีย์จำลอง ดังกล่าว ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย ส่วนโบราณสถานวัดสระศรี โบสถ์ที่อยู่

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

กลางน้ำก็ถือเป็นความเชื่อถือแบบพุทธที่ใช้น้ำในความหมายของความบริสุทธิ์ของขอบเขต เรียกว่า อุทกสีมา หรือ นทีสีมา ที่กันไว้เป็นเขตสำหรับให้พระสงฆ์ทำสังฆกรรม

๖. โบราณสถานวัดศรีสวาย ตั้งอยู่ทางใต้ของวัดมหาธาตุ ห่างออกไปประมาณ ๓๕๐ เมตร โบราณสถานสำคัญตั้งอยู่ในกำแพงแก้วนั้น ประกอบด้วยปราสาท ๓ องค์ ที่มีรูปแบบศิลปปะลพบุรี แต่ลักษณะของปราสาทค่อนข้างเพรียว ตั้งอยู่บนฐานเตี้ย ๆ มีลวดลายปูนปั้นบางส่วนเหมือนลายบนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน ได้พบทับหลังสลักเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ ชิ้นส่วนของเทวรูป และศิวลึงค์ อัน เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าวัดศรีสวายเคยเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูมาก่อน แล้วแปลงเป็นพุทธสถานโดยต่อเติมวิหารขึ้นที่ด้านหน้า เป็นวัดในพุทธศาสนาภายหลัง

ภาพที่ ๔.๑๓ โบราณสถานวัดศรีสวาย

วัดศรีสวาย ถือว่าเป็นวัดที่มีความเก่าแก่เป็นอย่างมากอีกแห่งของสุโขทัย โดยมีอายุนับถอยหลังไปนานอย่างมากที่เดียวก่อนที่จะก่อตั้งกรุงสุโขทัยเสียอีก เพราะจากหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่มีการขุดค้นพบก็สามารถที่จะบ่งบอกได้เป็นอย่างดีทีเดียว ว่าวัดแห่งนี้มีความสวยงามและเก่าแก่เพียงใดที่ตั้งของ วัดศรีสวาย นั้นมีความใกล้กับวัดใหญ่ของสุโขทัยอย่างวัดมหาธาตุเป็นอย่างมากเลยทีเดียว และเป็นวัดที่มีความโดดเด่นของ พระปราสาท ๓ องค์ ในรูปแบบของศิลปปะลพบุรี ซึ่งตามคติความเชื่อแล้วในลักษณะของพระปราสาทนั้นจะเป็นเทวสถานของศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ โดยลักษณะของพระปราสาทนั้นค่อนข้างเพรียวและตั้งอยู่บนฐานที่ไม่สูงมากนัก ซึ่งจะมีความแตกต่างกับพระปราสาทของกรุงศรีอยุธยา โบราณสถานวัดศรีสวาย ความโดดเด่น

เด่นที่เห็นได้ชัดเจนเลยก็คือลายปูนปั้นที่มีความสวยงามเป็นอย่างมากในแบบลวดลายบนเครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์หยวน นอกจากนี้แล้วยังเรื่องที่น่าสนใจอีกในเรื่องของการขุดค้นพบ ทัพหลังที่มีการสลักเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ และเทวรูปอีกจำนวนหนึ่ง และ ศิวลึงค์ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงว่าที่นี่เป็นศาสนสถานของฮินดูมาก่อนที่จะกลายมาเป็นวัดในพุทธศาสนา

๗. โบราณสถานวัดศรีชุม เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองสุโขทัย สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ในวัดปรากฏโบราณสถานขนาดใหญ่ลักษณะมณฑปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่เต็มมณฑป ซึ่งสันนิษฐานว่าในอดีตตัวมณฑปน่าจะมีหลังคาคล้ายโดม ตัวมณฑปนั้นตั้งอยู่บนฐานสูง ด้านหน้าเปิดเป็นช่องเห็นพระพักตร์พระพุทธรูปงดงามแต่ไกล ตัวโบราณสถานประกอบด้วยอาคารหลัก ๒ หลัง หลังแรกเป็นมณฑปรูปสี่เหลี่ยมกว้าง ๓๒ คูณ ๓๒ ม. สูง ๑๕ ม. ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีชื่อว่าพระอจนะ ในด้านหน้า เป็นวิหารหลวงมี ๖ ห้อง ปรากฏในศิลาจารึกว่า “เบื้องตีนนอน” อยู่ทางทิศเหนือ จะมีพระพุทธรูปใหญ่ “เบื้องหัวนอน” จะอยู่ทางทิศใต้

ภาพที่ ๔.๑๔ โบราณสถานวัดศรีชุม

สมัยพ่อขุนรามคำแหงโปรดให้สร้างมณฑปครอบพระพุทธรูปไว้ และในสมัยพระเจ้าลิไทโปรดให้ก่อผนังใหม่อีกข้างให้ห่างจากผนังเดิม ๑ เมตร ๕๐ ซม. โดยช่องว่างให้ทำบันได ทำอุโมงค์ขึ้นไปทางด้านหลังองค์พระ ผนังของอุโมงค์นี้โปรดให้ไปแกะหินชนวนจากเจดีย์เก่าทอดที่วัดมหาธาตุที่เกาะ สลักเป็นเรื่องราวชาดก ๕๕๐ พระชาติ และในส่วนที่แกะหินชนวนโปรดให้สร้างพระสาวกปางลีลากระทำอัญชลีขึ้นแทน ในการสร้างมณฑปที่มีผนัง ๒ ชั้นนั้นได้รับอิทธิพลศิลปะ

ไปลอนนาระวะของลังกา ซึ่งแพร่หลายมากในสมัยปรกมพาหุ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนิยมสร้าง พระอัฐฐารส และสมัยพระยาสิทธินิยมสร้างพระสาวกลีลา โดยปรากฏอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัยหลัก ที่ ๑ พระประธานในมณฑปจึงมีชื่อว่า "พระอจนะ" พระมณฑปกว้างด้านละ ๓๒ เมตร สูง ๑๕ เมตร ผนังหนา ๓ เมตร ผนังด้านซ้ายเจาะเป็นทางทำบันได ในผนังขึ้นไปถึงหลังคา ตามฝาผนัง อุโมงค์มีภาพเขียนเก่าแก่แต่เลอะเลือนเกือบหมด ภาพเขียนนี้มีอายุเกือบ ๗๐๐ ปี เพดานผนังมี แผ่นหินชนวนสลักภาพลายเส้นเป็นเรื่องในชาดกต่างๆ มีจำนวน ๕๐ ภาพ เรียงประดับต่อเนื่องกัน ทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นงานจิตรกรรมไทยที่เก่าแก่ที่สุด ในสมัยอยุธยา เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพในปี พ.ศ. ๒๑๒๗ ที่เมืองแครง ทำให้หัวเมืองต่าง ๆ ยกเลิกการ ส่งส่วยให้กับพม่า แต่ยังมีเมืองเซลิยง (สุวรรณโลก) ที่ไม่ยอมทำตามพระราชโองการของพระองค์ พระองค์จึงนำทัพเสด็จมาปราบเมืองเซลิยง และได้มีการมาชุมนุมทัพที่วัดศรีชุมแห่งนี้ก่อนที่จะไป ตีเมืองเซลิยง และด้วยการรบในครั้งนั้นเป็นการรบระหว่างคนไทยกับคนไทยด้วยกัน ทำให้เหล่า ทหารไม่มีกำลังใจในการรบไม่อยากรบ สมเด็จพระนเรศวรจึงได้วางแผนสร้างกำลังใจให้กับทหาร โดยการให้ทหารคนหนึ่งปีนบันไดขึ้นไปทางด้านหลังองค์พระ และพูดให้กำลังใจแก่เหล่าทหาร ทำให้ทหารเกิดกำลังใจที่จะต่อสู้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดตำนานพระพูดได้ที่วัดศรีชุมแห่งนี้ และสมเด็จพระนเรศวรยังได้มีการทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาขึ้นที่วัดแห่งนี้ด้วย

๘. วัดพระพายหลวง วัดพระพายหลวงสร้างขึ้นก่อนที่จะก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย เดิม ที่เป็นวัดพุทธในนิกายมหายานของเขมร โดยสร้างขึ้นประมาณระหว่างพ.ศ. ๑๗๒๔ ถึง ๑๗๖๒ ซึ่ง เห็นได้จากพระปรางค์ ๓ องค์ที่มีศิลปะแบบเขมร ต่อมาเมื่อชาวไทอพยพมาอยู่และก่อตั้งกรุง สุโขทัยขึ้น จึงเปลี่ยนเป็นวัดพุทธนิกายเถรวาท วัดพระพายหลวงมีความสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องงาน ศิลปะปูนปั้น แม้ว่าวัดแห่งนี้จะเต็มไปด้วยงานศิลปะตกแต่งประดับประดามากมาย แต่งานปูนปั้น ส่วนใหญ่ได้ย้ายไปจัดเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จ.สุโขทัย ซึ่งมีส่วนจัดแสดง ศิลปะปูนปั้นแห่งใหม่อยู่ใกล้ๆ กับบริเวณสวน วัดพระพายหลวงตั้งอยู่ใกล้กับประตูเมืองฝั่งเหนือ ล้อมรอบไปด้วยคูน้ำความยาว ๖๐๐ เมตรทั้งสองด้าน ซึ่งผันน้ำมาจากแม่น้ำลำพัน

วัดพระพายหลวงเป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดในเขตภาคเหนือของจังหวัดสุโขทัย สถานที่สำคัญ ในวัดพระพายหลวง ได้แก่ ปรางค์ศิลปะเขมร ซึ่งมีรูปปูนปั้นประดับตกแต่งอยู่ตามทีเห็นในภาพ บริเวณกลางวัด มีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ซึ่งปรักหักพังไปแล้ว โดยมีเศารายล้อมอยู่ในมณฑปมี พระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่ ๔ องค์ แต่ละองค์หันหน้าไปคนละทิศ และมีพระพุทธรูป ปางลีลาที่มีลักษณะค่อนข้างเด่นชัดหลงเหลืออยู่ พระวิหารศิลาแลง มีปรางค์ศิลปะเขมร ๓ องค์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด บริเวณฐานประดับลวดลายปูนปั้นเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้านั่งขัดสมาธิอยู่

วัดแห่งนี้มีขนาดใหญ่ตั้งอยู่ห่างจากกำแพงเมืองไปทางทิศเหนือประมาณ ๑๐๐๐ เมตรและล้อมรอบด้วยคูน้ำ ด้วยรูปแบบสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมมีพระปรางค์สร้างจากหินศิลาแดง ๓ องค์ จะบ่งชี้ว่าวัดแห่งนี้สร้างเมื่อสมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งเป็นสมัยที่กรุงสุโขทัยยังอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรเขมร เนื่องจากว่ากำแพงเมืองที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้สร้างขึ้นเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ดังนั้น จึงสันนิษฐานว่าวัดแห่งนี้เป็นศูนย์กลางของกรุงเก่า ก่อนที่จะมีการย้ายศูนย์กลางไปทางทิศใต้

ภาพที่ ๔.๑๕ โบราณสถานวัดพระพายหลวง

พระปรางค์ ๓ องค์นั้น องค์กลางและองค์ด้านทิศใต้พังเหลือแต่ฐาน เหลือเพียงองค์ด้านเหนือซึ่งหน้าบันประดับลายปูนปั้นเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยตอนต้นที่งดงามมาก ส่วนด้านหน้าพระปรางค์ มีวิหารหลังหนึ่ง และมีเจดีย์ซึ่งพังทลายลงแล้ว บริเวณฐานเจดีย์ประดับด้วยพระพุทธรูปปูนปั้น เดิมที่เจดีย์องค์นี้เป็นทรงประมิต เจาะเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปในแต่ละชั้น อย่างไรก็ตาม เจดีย์พระพุทธรูปถูกขโมยไปในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ถึง ๒๕๐๓ ทางด้านทิศใต้ของเจดีย์ มีมณฑปสร้างจากอิฐตั้งอยู่ โดยมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางลีลา ปางประธานอภัย ปางมารวิชัย และปางไสยาสน์หลงเหลืออยู่บางส่วน ทางทิศเหนือของพระปรางค์มีวิหารขนาดเล็กตั้งอยู่หลังหนึ่ง ส่วนอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระปรางค์

นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานนอกกำแพงในแต่ละทิศที่น่าสนใจ ได้แก่ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นอาคารทรงไทยสถาปัตยกรรมแบบสุโขทัย ตั้งอยู่หน้าวัดพระพาย ภายในอาคารเป็นศูนย์ให้ข้อมูล และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวรวมทั้ง

จัดแสดงแบบจำลองโบราณสถานต่างๆ ในเขตเมืองเก่าสุโขทัย แหล่งโบราณคดีเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัย (เตาทุเรียง) อยู่ใกล้วัดพระพายหลวง บริเวณแนวคูเมืองเก่าที่เรียกว่า “แม่โจน” เป็นเตาเผาถ้วยชามสมัยสุโขทัย เครื่องปั้นดินเผาที่พบบริเวณนี้ ส่วนใหญ่เป็นถ้วยชาม มีขนาดใหญ่หนา น้ำยาเคลือบขุน สีเทาแกมเหลือง และมีลายเขียนสีดำ ส่วนใหญ่ทำเป็นรูปดอกไม้ ปลา และจักรโบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านตะวันออกวัดช้างล้อม เป็นโบราณสถานที่สำคัญ มีเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาเป็นประธานของวัด รอบฐานเจดีย์ประดับด้วยปูนปั้นเป็นรูปช้างเผือกครึ่งตัว และ วัดตระพังทองกลาง อยู่ริมถนนจรดวิถีถ่อง มีมณฑปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อด้วยอิฐ ผนังด้านนอกประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ตอนพระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ ประทานเทศนาโปรดพระพุทธรูปิดากับกษัตริย์ศากยราช และตอนเสด็จโปรดนางพิมพา นับเป็นศิลปกรรมชิ้นเอกของสุโขทัย ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนกำเนิดเกิดขึ้นในยุคสมัยสุโขทัย และพัฒนาการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวมรดกโลกเชิงประวัติศาสตร์ และศาสนา วัฒนธรรมซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังระดับโลกมรดกการบริหารจัดการ และจัดกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดทั้งปี

๔.๒.๓ วิเคราะห์การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์เพื่อให้ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบภายใน และปัจจัยหรือองค์ประกอบภายนอก^{๓๗} กำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยว โดยต้องสอดคล้องกับความรู้และประสบการณ์ที่ดี และเหมาะสมตามพื้นฐานของนักท่องเที่ยว สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ บริหารจัดการ และได้รับผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมุ่งหวังการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเป็นสำคัญ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะอาดทางการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นโดยยึดหลักการพัฒนาที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงการพัฒนาลักษณะความสะอาดประเภทถาวรวัตถุ โดยต้องหลีกเลี่ยงการก่อสร้างที่ขัดแย้งกับธรรมชาติรวมทั้งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้จากธรรมชาติด้วยตนเองส่วนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, การวางแผนและพัฒนากิจการตลาดการท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖ - ๒๖.

มนุษย์สร้างขึ้นนั้นควรให้ความสนใจเกี่ยวกับความเปราะบางของทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น ๆ โดยต้องหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ขัดแย้งกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่จากเดิมที่มีอยู่แล้ว เพื่อกระจายโอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไปยังชุมชนที่มี ศักยภาพทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว มีมาตรการติดตามตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนทัศนคติ และความ ต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ ผลที่ได้รับจากการประเมินผล ติดตามตรวจสอบดังกล่าวจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยน และการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัย และเหมาะสมอยู่เสมอ และที่สำคัญพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และสาขาวิชาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับการขยายตัวของ อุตสาหกรรม การท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาในทุกกระดับที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม ท่องเที่ยว และ กำหนดกลุ่มเป้าหมายทั้งในระดับรากหญ้า ระดับปฏิบัติงาน และในระดับผู้กำหนดนโยบาย

หลังสถานการณ์โรคโควิด ๑๙ คลี่คลายควรเร่งส่งเสริมสนับสนุน และประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของประเทศไทยไปยังต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อสร้างโอกาสให้ประเทศไทยเป็น ศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญ ทั้งในระดับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในระดับโลก ทั้งนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมในทุกด้านเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรม ท่องเที่ยว ควบคุมดูแล ป้องกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากร การท่องเที่ยว ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรม ท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตทั้งของชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลักการดำเนินการที่สำคัญ ๕^{๓๔} (๑) เร่ง พัฒนา บุรณสถานปูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมืองเพื่อให้เกิดการ ท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจำหน่ายซื้องานศิลปะของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับ ชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง (๒) เพิ่มความ หลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.), **แผนปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๖๐), หน้า ๑ – ๑๘.

รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว (๓) เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง (๔) เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่นๆ โดยรอบ ทั้งทางด้านการตลาด การลงทุนและการจัดอุปสรรคในการท่องเที่ยว (๕) บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณา

พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรมและสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน รวมถึงซื้อของที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมและงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพัฒนาส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง เผาเทียนเล่นไฟ เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๖ กิจกรรมประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ

กิจกรรมทั้งที่มีมานานแล้วและที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะหรือเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ วัฒนธรรมเป็นวัตถุประสงค์หรือใช้วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรม เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการ ท่องเที่ยว ที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และวิถีชีวิตผู้คนหรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมาองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มี ความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวในเชิงของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ งานหัตถกรรม กิจกรรมทางประเพณี ภาษา อาหาร ศิลปะ ดนตรี ศาสนา สถาปัตยกรรมการศึกษา ลักษณะการแต่งกาย เทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่น และกิจกรรมยามว่าง

พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการ เรียนรู้ การสัมผัสการชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นใน ด้านของศิลปะสถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราว และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิตภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแล้วแต่เป็น สิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ ดังนั้น การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายตาม แผนนโยบายที่วางไว้ และทำให้เกิดคุณค่า มูลค่าและราคา สำนัให้นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เกิด มูลค่าทางใจ เกิดความประทับใจ ได้ได้องค์ความรู้ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าแต่ละบุคคล ที่สำคัญแหล่ง ท่องเที่ยวนั้นย่อมมีราคามากขึ้นกว่าเดิม

๔.๓ การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ มีองค์ประกอบหลายฝ่าย เข้าร่วมในการจัดการแบบมีส่วนร่วม มีทั้งภาคเอกชนผู้ประกอบการบริการนักท่องเที่ยว ชุมชนรอบ อุทยานฯ และหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น (๑) อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และ กรมศิลปากรสำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย (๒) การท่องเที่ยว (ททท.) สำนักงานสุโขทัย (๓) สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย (๔) กลุ่มประกอบการเอกชน และเยาวชนจิตอาสา และ (๕) ชุมชนรอบ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทั้ง ๖ ชุมชน แต่ละส่วนจะมีการติดต่อประสานงานกันเป็นเครือข่าย เรียกว่าเครือข่ายภาครัฐ มีการร่วมมือกันทั้งภาครัฐและเอกชน มีบทบาทหน้าที่ร่วมกันรับผิดชอบ มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๔.๓.๑ ศักยภาพกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ

หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญคือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และกรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานที่เป็นหน้าที่หลักของกรมศิลปากรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ กำรงรักษาคุณค่าและเอกลักษณ์ มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานของรัฐซึ่งมีภารกิจคุ้มครอง ป้องกัน อนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ เผยแพร่ จัดการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา สืบทอดศิลปะและทรัพย์สินมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ เพื่ออำรุงคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยและความมั่นคงของชาติ ตามอำนาจ และหน้าที่ ดังนี้ คือ ๑) ปกป้อง คุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมอำรุงจารีตประเพณี พระราชพิธี และรัฐพิธีให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศไทย ๒) สืบทอด สร้างสรรค์ เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ๓) ปรับเปลี่ยนระบบและกลไกการบริหารจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรม ๔) บริหารจัดการองค์ความรู้ และพัฒนามรดกศิลปวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ๕) จัดการศึกษาเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน

การบำรุงรักษาศิลปกรรมวัฒนธรรมในเขตโบราณสถานขั้นตอนการจัดการและอนุรักษ์โบราณวัตถุ กรมศิลปากร ระบุขั้นตอนในการอนุรักษ์โบราณวัตถุไว้ ๔ ขั้นตอน ๑) ศึกษาลักษณะโครงสร้าง ชนิดของวัตถุ และองค์ประกอบทางเคมีของพุทธศิลปะ โบราณวัตถุ ๒) ศึกษาสาเหตุที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายขึ้นกับพุทธศิลปะโบราณวัตถุนั้น เพื่อที่จะได้ หาทางกำจัด ป้องกันและรักษาในขั้นต่อไป ๓) การกำจัด เอาสิ่งที่ทำให้เกิดการชำรุดเสียหายขึ้นกับศิลปะโบราณวัตถุ โดยการ นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ มาใช้ และเลือกเอาวิธีที่ดีที่สุด และเหมาะสมที่สุด โดย ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับศิลปะโบราณวัตถุนั้น และ ๔) การซ่อม การซ่อมทำให้ศิลปะโบราณวัตถุนั้นมีสภาพเหมือนรูปแบบเดิม ส่วนที่ ชำรุดไปหากู้รูปแบบที่แน่นอนก็สามารถจะทำให้สมบูรณ์ได้โดยการเลือกใช้กาวสังเคราะห์ ที่ เหมาะสมได้ และทำให้สีสันคล้ายกับของเดิมให้มากที่สุด ซึ่งวิธีนี้นอกจากจะเป็นการทำให้วัตถุ สมบูรณ์แบบแล้ว ยังเป็นการเพิ่มแรงยึดเหนี่ยวของวัตถุมิให้แตกชำรุดได้ง่ายอีกด้วย

บทบาทและหน้าที่ของการท่องเที่ยว (ททท.) สำนักงานสุโขทัย ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ ฯ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก จังหวัดสุโขทัยมีความโดดเด่นด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ด้วยเป็นราชธานีแห่งแรกของประเทศไทย มีอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แผนพัฒนา

ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว สำนักงานจังหวัดสุโขทัย เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทางองค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย ได้จัดรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นแบบองค์รวม โดยมีการประชาสัมพันธ์อุทยานประวัติศาสตร์แหล่งมรดกโลกในเขตตำบลเมืองเก่าซึ่งมีหลายที่ ส่วนสำคัญที่จะเป็นกลไกการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้เป็นจุดขายจึงได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัย ต่อไปนี้

๑) จัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยให้พัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านการท่องเที่ยวอย่างมีทิศทาง

๒) พัฒนาและเสริมสร้างปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

๓) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนเครือข่ายในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัยและกลุ่มจังหวัด

๔) ติดตามความเคลื่อนไหวด้านการท่องเที่ยว วิเคราะห์และประเมินผล รวมทั้งกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา/อุปสรรคการพัฒนาการท่องเที่ยว และรายงานสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัย และกลุ่มจังหวัด ให้จังหวัดและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

จากการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยอย่างมีเหตุผลและบูรณาการ เชื่อได้ว่าจะทำให้ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และจะเป็นกลไกขึ้นหนึ่งที่จะช่วยในการขับเคลื่อนกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬาให้ประสบผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์ที่แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) กำหนดไว้ว่า “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลกที่เติบโตอย่างมีดุลยภาพบนพื้นฐานความเป็นไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุโขทัยปัจจุบันกำลังเร่งจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๖๕-๒๕๗๐ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเดินทางสู่โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์มรดกโลกสุโขทัยหลักสถานการณ์โควิด ๑๙

บทบาทหน้าที่ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย หน้าที่หลักจากบริเวณพื้นที่ชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นที่ตั้งของศาสนสถาน ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่จำลองเหตุการณ์เชื่อมโยงในประวัติศาสตร์ เช่น งานประเพณีต่างๆ และ วันสำคัญทางศาสนา จึงเป็นอีกหนึ่งจุดแข็งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย จึงได้จัดแผนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี แหล่งมรดกโลก จังหวัดสุโขทัยขึ้นได้จัดรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นแบบองค์รวม โดยมีการประชาสัมพันธ์อุทยานประวัติศาสตร์แหล่งมรดก

โลกในเขตตำบลเมืองเก่าซึ่งมีหลายที่ จัดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๔ กิจกรรม ได้แก่

- ๑) กิจกรรมแหล่งเรียนรู้ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี
- ๒) กิจกรรมสืบสานประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ นบพระอัฐสุภารส ยอยศฟอขุนรามคำแหงมหาราช วัดสะพานหิน
- ๓) กิจกรรมมหาสงกรานต์ทุ่งสุโขทัย ร้อยดวงใจสรองน้ำพระอนนะ วัดศรีชุม
- ๔) กิจกรรมมหกรรมผ้าขึ้นตีนจก เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควบคู่การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

อันนำมาซึ่งการสร้างงานและรายได้ให้ประชาชน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวและบริการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม และความคงอยู่อย่างยั่งยืนของศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

๔.๓.๒ บทบาทหน้าที่ของเอกชนผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

การดำเนินธุรกิจด้านการเดินทางและท่องเที่ยวและธุรกิจบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการลงทุนเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการเพื่อการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยองค์กรเอกชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมของประเทศขยายตัวเติบโตขึ้น องค์กรเอกชนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อาจจัดตั้งในรูปแบบของการประกอบการเฉพาะเรื่อง ซึ่งแต่ละองค์กรจะมีแนวนโยบายในการวางแผนเป็นของตนเอง เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมย่อมจะต้องมีการจัดทำแผนพัฒนาธุรกิจโรงแรมเฉพาะที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนเอง ในบางชุมชน องค์กรเอกชนอาจวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวโดยมิได้มุ่งหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่อาจมีบทบาทสำคัญต่อการมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนด้วย เช่น มีบทบาทสำคัญต่อการวางแผนด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม

ด้านการร่วมมือกับภาครัฐในการอำนวยความสะดวกการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ส่วนการสนับสนุนและพัฒนากิจการท่องเที่ยวนี เป็นเรื่องที่ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนจะต้องประสานความร่วมมือกัน โดยทั่วไปมักจะเป็นที่เข้าใจกันว่าภาครัฐมีบทบาทที่จะกระตุ้นส่งเสริมการดำเนินงานของเอกชน ในการจัดสินค้าและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการลงทุนในด้านการสร้างสาธารณูปโภคที่เอกชนไม่มีขีดความสามารถที่จะดำเนินการเองได้ ส่วนเอกชนนั้น มีบทบาทในการวางแผนพัฒนาสินค้าและบริการในส่วนของตนให้มีประสิทธิภาพที่สุด ประเทศใดก็ตามที่องค์กรของรัฐบาลและเอกชนมีความเข้าใจกัน ร่วมมือกันในการวางแผนพัฒนาส่งเสริมการ

ท่องเที่ยว ภาคการท่องเที่ยวก็จะพัฒนาเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็วภาคเอกชน ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเมืองเก่า ได้กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยววิถีชีวิตของชุมชนเมืองเก่า และอีกหลายชุมชนรอบๆ อุทยานฯ อีกทั้งหัตถกรรม งานฝีมือ ท้องถิ่น เช่น ผ้าหมักโคลน รวมทั้ง การบริการจักรยานให้เช่าที่ชมรอบอุทยานประวัติศาสตร์ ให้บริการรถสองแถวคอกหมูอันเป็นเอกลักษณ์ของอุทยานประวัติศาสตร์เมืองเก่าสุโขทัย หรือรถรางชมอุทยาน อันเป็นมรดกโลกของประเทศไทย มีการสร้างเส้นทางรอบเมืองเก่าซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่นักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดต่างๆ ในอุทยานฯ เจดีย์และพระราชวัง ทำให้นักท่องเที่ยวที่จักรยานชมเขตเมืองเก่า หรือนั่งรถรางเที่ยวชมเมืองและโบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เป็นที่สนใจ ของนักท่องเที่ยวอย่างมาก แนวการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสุโขทัยโบราณว่า แนวทางในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของสุโขทัยสมัยโบราณ เอกชนผู้ประกอบการบริการนักท่องเที่ยวร่วมกับเยาวชนจิตอาสาได้เข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดอบรมเรื่องแนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พร้อมทั้งกำหนดวิธีการและขั้นตอน แนวทางในการอนุรักษ์ดังนี้

๑. การค้นคว้าศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาของวัฒนธรรมในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๒. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๓. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรวัฒนธรรมที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๔. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕. การถ่ายทอด ถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

๖. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและ พัฒนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๗. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และ แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก โดยอาศัยการท่องเที่ยวเป็นสื่อ

๘. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพ ของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่าง เต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

๔.๓.๓ บทบาทหน้าที่ของชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

พื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มีชุมชนอาศัยอยู่ทั้งสิ้น ๖ ชุมชน ล้วนแต่เป็น ชุมชนที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยว จึงได้จัดโครงการเพื่อพัฒนาให้ชุมชนโดยรอบได้เชื่อมโยงกับ อุทยานประวัติศาสตร์ ด้วยการจัดกิจกรรม “รอบรู้วังเมืองพระร่วง สานสายใยแห่งวัฒนธรรมชุมชน สืบค้นประวัติศาสตร์โลก” เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ให้เข้ามาเที่ยวกันมากขึ้นชุมชน ทั้ง ๖ ชุมชนนี้ อยู่ใน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งอยู่โดยรอบอุทยาน ประวัติศาสตร์ ล้วนแต่เป็นแหล่งรวบรวมศิลปวัฒนธรรม ฝีมือหัตถกรรมและจิตรกรรมไทยที่ น่าสนใจ ได้แก่

ประธานชุมชนบ้านใหม่ตระพังทอง เป็นชุมชนที่ผลิตเครื่องสังคโลก ทำเครื่องปั้นดินเผา เคลือบเนื้อละเอียด โดยเฉพาะเนื้อแตกลายงาสีเขียวไขกา งานทุกชิ้นล้วนปั้นด้วยมือ นับเป็น หัตถกรรมเชิงศิลปะที่ทรงคุณค่า สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ไม่เพียงแต่อนุรักษ์ไว้ให้ชนรุ่นหลัง ได้ชื่นชมเท่านั้น ยังคงสร้างรายได้ที่ดีให้แก่ชุมชน อีกทั้งยังมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่และ ขนาดเล็ก ความสลบซับซ้อนของงานหล่อพระพุทธรูปเป็นประติมากรรมที่รวมเอาช่างสิบหมู่ไว้ แทบทุกแขนง ทั้งช่างปั้น ช่างหล่อหรือช่างเททอง ช่างขัด และช่างลงรักปิดทอง ชุมชนบ้านใหม่ ตระพังทองจะทำหน้าที่ให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับการผลิตเครื่องสังคโลกและงานช่างฝีมือแขนงต่างๆ ที่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนอันเป็นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นโบราณของ ชาวสุโขทัย

ประชาชนชุมชนเมืองเก่า ในฐานะเครือข่ายประชารัฐและเจ้าของพื้นที่ ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยว สิ่งนี้นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้จากชาวชุมชนเมืองเก่า คือ เรียนรู้ศาสตรงานหัตถกรรมโบราณ อันสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ผ่านเครือข่ายประชารัฐด้าน เรียนรู้การเขียนลายเครื่องสังคโลก เรียนรู้การแกะสลักนกคุ้มและพระพุทธรูปไม้ เรียนรู้การทำขนมแดกงา ขนมสังขยาชาวนา รวมถึงเรียนรู้การแสดงพื้นบ้านที่หาดูได้ยากอย่างระบำกลองยาวและระบำสุโขทัย วัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. เครื่องสังคโลก ทำขึ้นเพื่อใช้เป็นภาชนะและประโยชน์ใช้สอย ลวดลายแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นบ้านเมืองในอดีตของจังหวัดสุโขทัย มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์และชื่อเสียงมาอย่างยาวนาน

๒. แกะสลักนกคุ้มจากไม้สัก โดยทำขึ้นจากวิธีการที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีเครื่องมือเพียงสิ่ว ขวาน มีด และเลื่อยเท่านั้น ซึ่งนกคุ้มเป็นสัตว์ที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะสามารถช่วยปกปักรักษาและคุ้มครองผู้ที่มีได้

๓. ภาษาสุโขทัย ด้วยสำเนียงภาษาที่เฉพาะและมีการออกเสียงต่างจากสำเนียงทั่วไป ทำให้ภาษาสำเนียงสุโขทัยเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ และมีเสน่ห์ในตัวเอง

๔. การรำกลองยาวนี้ได้วัฒนธรรมและวิธีการละเล่นมาจากพม่า ในสมัยกรุงธนบุรี

๕. ระบำสุโขทัยได้รับอิทธิพลมาตั้งแต่สมัยไทยเริ่มสนใจและสร้างสรรคศิลป์ปะด้านนาฏศิลป์ โดยอาศัยสิ่งยืนยันจากหลักศิลาจารึก มีการประยุกต์เนื้อเพลง เครื่องแต่งกาย รวมไปถึงท่ารำที่มีความอ่อนช้อยงดงามเป็นเอกลักษณ์ของชาวสุโขทัย

๖ .การพันพระ (การแกะสลักพระพุทธรูปไม้) วิธีการแกะสลักที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความวิจิตรงดงามของพระพุทธรูปที่แกะสลักจากไม้

๗. การทำขนมข้าวแดกงา ขนมพื้นบ้านที่เป็นมากกว่าขนม ขนมแดกงานคือขนมที่มีส่วนช่วยในการเพิ่มไขมันดีและบำรุงสมอง ซึ่งเป็นของดีในชุมชนมาตั้งแต่สมัยโบราณ

ชุมชนรามใหญ่ เป็นย่านผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้ กรอบรูปและป้ายชื่อติดบ้าน และผลิตภัณฑ์จลุลายไม้ผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้ ที่ใช้ในครัวเรือน เช่น ตู้โชว์ เติง ตู้เสื้อผ้า ที่มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร ส่วนใหญ่ทำเป็นทรงยุโรปแต่สลักด้วยลวดลายสุโขทัยโบราณ งานทุกชิ้นทำขึ้นจากมือล้วนๆ โดยใช้ไม้สักที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป สังเกตได้จากสีของไม้ที่เข้ม และเห็นลายไม้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีร้านทำกรอบรูปป้ายชื่อติดบ้าน และร้านผลิตภัณฑ์จลุลายไม้เพื่อนำไปประดับบนฝาตู้กระจก ที่ล้วนเป็นงานที่ละเอียดสวยงามชุมชนรามใหญ่จะอำนวยความสะดวกและความสะดวกในด้านงานช่างฝีมือประเภทงานไม้อันเป็นงานที่สืบสานมาจากลวดลายสุโขทัย

โบราณ ประยุกต์ให้เป็นเครื่องประดับ เครื่องใช้ในครัวเรือนซึ่งจะยังคงเห็นร่องรอยวัฒนธรรมและความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวสุโขทัยโบราณ

ชุมชนป่ามะม่วง โดดเด่นด้านการนวดแผนโบราณได้ที่บ้านนายณรงค์ เรื่องศรี ซึ่งได้มีโอกาสเรียนการนวดแผนโบราณมาจาก หมอคอก ผู้อบรมอาชีพของเทศบาลตำบลเมืองเก่า เป็นผู้รู้เกี่ยวกับการนวดแผนโบราณเป็นอย่างดี ภายหลังกายณรงค์ จึงศึกษาข้อมูลด้วยตนเองจากหนังสือหมอจีน ค้นคว้าข้อมูลจากวัดโพธิ์ และได้นำความรู้ที่นำมาประกอบเป็นอาชีพ จนมีชาวบ้านหมุนเวียนกันมาใช้บริการอย่างไม่ขาดสาย

ชุมชนลิไท เป็นย่านที่มีความเด่นในเรื่องการทำ เรือนไทยจำลอง เป็นของที่ระลึกที่ได้รับ ความนิยมสูง เนื่องจากมีความสวยงาม และบ่งบอกถึงความเป็นไทยได้อย่างชัดเจน นักท่องเที่ยวต่างชาติจึงให้ความสนใจในการซื้อกลับไปเป็นของที่ระลึก และชาวบ้านชุมชนลิไท ยังเอาใจผู้บริโภคด้วยการเพิ่มความสนุกสนานเพลิดเพลินโดยให้มีการประกอบบ้านทรงไทยจำลองด้วยฝีมือตนเองอีกด้วย และนอกจากนี้ยังมีการทำเกวียน โดยได้รับการถ่ายทอดฝีมือมือช่างไม้มาจากบรรพบุรุษ คนในย่านนี้จึงยึดอาชีพทำเกวียนขายและมีรายได้ดี

ชุมชนศรีชุม มีความเด่นในเรื่องผลิตภัณฑ์ ถักเสื่อโครเซท หากใครที่ชอบสวมเสื้อจากผ้าโครเซท หรือจะซื้อนากลับไปเป็นของฝาก ที่นี่มีความเด่นในเรื่องผลิตภัณฑ์ ถักเสื่อโครเซท ซึ่งขายอยู่บริเวณหน้าวัดศรีชุมมากกว่า ๑๐ ปีแล้ว สินค้ามีให้เลือกซื้อหลายชนิดไม่ว่าจะเป็น เสื้อ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าคลุมโต๊ะ ผ้าพันคอ และพวงกุญแจเล็กสินค้าเหล่านี้นับว่าเป็นงานฝีมือที่ได้สืบทอดมาแต่โบราณและพัฒนาโดยลำดับจนเป็นสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนศรีชุม

ทั้ง ๖ ชุมชน ในฐานะเครือข่ายประชารัฐจึงปรึกษาหารือและตกลงที่จะร่วมมือกันในการท่องเที่ยวแบบชุมชนโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยววิถีชีวิตคนสุโขทัยโบราณ โดยมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบเป็นโซนๆ การท่องเที่ยวไป ซึ่งหนึ่งในนั้นก็ประกอบด้วยวัดศรีชุมอยู่ด้วย มีการแลกเปลี่ยนส่งมอบนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่นานาประเทศ ให้ความสำคัญ เพื่อการมุ่งไปสู่การพัฒนา หรือมุ่งเน้นให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูโบราณสถานอันเป็นพื้นฐานของมรดกเชิงวัฒนธรรม มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม และให้การศึกษาการแนะนำการปฏิบัติตนแก่นักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมและเดินทางท่องเที่ยว ที่สำคัญได้ตระหนักถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และเพื่อความสะอาดการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๔.๔ สรุปวิเคราะห์การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชา รัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เครือข่ายประชารัฐ^{๑๙} ประกอบด้วยผู้แทนหน่วยงาน ภาครัฐ ผู้แทนคณะสงฆ์ ประธาน ชุมชน ๖ ชุมชน และผู้ประกอบการภาคเอกชน จากการสังเคราะห์ข้อมูลการเสวนาแลกเปลี่ยน เรียนรู้กลุ่มมเครือข่ายประชารัฐ โดยภาพรวมทุกภาคส่วนถือว่ามีความสำคัญและให้ความร่วมมือ ในการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาพื้นที่โดยเฉพาะชุมชนรอบพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทั้ง ๖ ชุมชน มีความเชื่อมโยงทั้งในบริบททางสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดพัฒนาการเป็นพื้นที่ที่ มีความสำคัญ และมีกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมทั้งโดยได้รับความ ร่วมมือในการการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดีกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่โดย พื้นฐานทางกายภาพในภาพรวมคือ พื้นที่ชุมชนที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมมีความหนาแน่นทั้งใน ด้านปริมาณและการกระจายตัวในพื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรม ของพื้นที่ส่วนนี้ยังแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความสำคัญที่ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงสมัย รัตนโกสินทร์อยู่คละเคล้ากันไป เครือข่ายภาคประชาชนได้ระบุถึงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมที่ส่วนงานราชการระบุไว้ยังไม่ได้ตอบสนองต่อความเป็นพื้นที่ของชุมชนโดยสมบูรณ์ เนื่องจากมีข้อจำกัดของการถือครองสิทธิ์ที่แตกต่างกันของพื้นที่ภายใต้การดูแลของหน่วยงาน ท้องถิ่นที่ทับซ้อนกับพื้นที่กรรมสิทธิ์ของบุคคลที่เป็นสมาชิกของชุมชน โดยปัญหาของการ ครอบครองพื้นที่คือกรรมสิทธิ์ในพื้นที่โบราณสถานที่อยู่ในความรับผิดชอบโดยตรงของกรม ศิลปากร ที่พื้นที่โบราณสถานในชุมชนนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับที่มา ดำเนินการเกิดขึ้นของชุมชนที่ เชื่อมโยงกัน และที่สำคัญในสถานที่อุทยานประวัติศาสตร์หรือพื้นที่ส่วนราชการเมื่อมีการจัด กิจกรรมงานประเพณีต่างๆ เช่น งานประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ ภาคประชาชนมีส่วน ได้รับประโยชน์น้อยมากจึงส่งผลให้เกิดการลดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและภาครัฐที่ดูแล โบราณสถานและส่วนงานราชการที่จัดงาน ที่ก่อรูปขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ ชุมชน

^{๑๙} สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล, **ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เครือข่ายประชารัฐ**, ถอด บทเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่าย ประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”. ณ ห้องประชุมโรงเงินการกุศลวัดตะพังทอง ตำบลเมืองเก่า อำเภอ เมือง จังหวัดสุโขทัย, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๔.

แนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของเครือข่ายพระราชวัง ในพื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มี ๑) แนวทางเดิมในการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาเครือข่าย องค์การภาครัฐ ประชาชน ชุมชน คณะสงฆ์ เพื่อร่วมมือระดมความคิด ดำเนินการพัฒนาหาจุดเด่นของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม เพื่อนำเสนอเชื่อมโยงกับการจัดทำแผนพัฒนาของจังหวัดปี พ.ศ.๒๕๖๕-๒๕๗๐ ซึ่งการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายพระราชวังในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ยกกระตือรือร้นพัฒนาชุมชนทั้ง ๖ ชุมชนโดยรอบ โดยเฉพาะชุมชนกลุ่มที่มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมครบถ้วนทั้งในมิติของข้อมูลเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ไปกับลักษณะทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพราะชุมชนทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยตรงเนื่องจากตั้งอยู่พื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์

เครือข่ายพระราชวังประกอบด้วย คณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการ ถือว่าเป็นกลุ่มภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม เพราะสามารถเชื่อมโยงทั้งในบริบททางสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดพัฒนาการเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ และมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมทั้ง และนามธรรมเกี่ยวกับประเพณีและภูมิปัญญาพื้นที่เชื่อมโยงกับอุทยาน โดยได้รับการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดีกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่โดยพื้นฐานทางกายภาพ พื้นที่ชุมชนที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมมีความหนาแน่นทั้งในด้านปริมาณและการกระจายตัวในพื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมของพื้นที่ส่วนนี้ยังแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความสำคัญอย่างต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน จากการประชุมเครือข่ายถอดบทเรียนเพื่อสรุปเป็นแผนการพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์สรุปได้ประเด็น ๑)ขยายระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมภูมิศาสตร์และการจราจร ๒) ยกกระตือรือร้นให้บริการสาธารณะหลักประกันด้านสุขภาพด้วยมาตรการป้องกันโรคระบาดและการบริการนักท่องเที่ยว ๓) เผยแผ่และขยายพื้นที่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชนจุดเด่นในชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และยกระดับให้เป็นจุดแลนด์มาร์คสร้างนวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญา ๔)ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีสร้างจิตสำนึกในการให้บริการประจักษ์ตมมิตร ๕)ขยายการพัฒนาทุนทางสังคม การสร้างอาชีพและสวัสดิการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และ ๖)พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดีทุกภาคส่วนให้ความร่วมมือดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาล จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก ประชุมกลุ่มย่อยวิเคราะห์ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

๑) **ระยะสั้น** เริ่มดำเนินงาน พ.ศ. ๒๕๖๔-๒๕๖๕ หลักสถานการณ์โควิด ๑๙ คลี่คลาย แรงประชาสัมพันธ์ อนุรักษ์ บุรณะและฟื้นฟู แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ให้ คงอยู่ในสภาพดี การฟื้นฟูคุณค่ามรดกวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาส่งเสริมสินค้า/บริการ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สนับสนุนการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการ ให้บริการการท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว เพิ่มวันพัก และเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของแหล่งมรดกโลกในประเทศไทย ให้มีความสำคัญกับเครือข่ายชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ให้เกิดความภาคภูมิใจ ในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของคนสุโขทัย

๒) **ระยะกลาง** พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๖๘ ขุดค้น ศึกษาสร้างเรื่องราว เชื่อมโยงพัฒนาองค์ความรู้ ด้านโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ พัฒนาและส่งเสริมเพื่อสร้าง มูลค่าเพิ่มของสินค้าผลิตภัณฑ์ และบริการการท่องเที่ยว ที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการเชื่อมโยงความร่วมมือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงการท่องเที่ยวแหล่ง มรดกโลกร่วมกันกับเพื่อน บ้านในภูมิภาคเพื่อเป็นสินค้า การท่องเที่ยวร่วมกันของ อาเซียน ประชาสัมพันธ์การพัฒนา ความพร้อมและมาตรฐาน ในการท่องเที่ยว

๓) **ระยะยาว** พ.ศ. ๒๕๖๙-๒๕๗๐ พัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ หรือ ศูนย์วิชาการด้านโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ในระดับ นานาชาติ พัฒนาและส่งเสริมมาตรฐาน การท่องเที่ยวสู่มาตรฐานที่เป็นสากลตามแนวทางเศรษฐกิจ สร้างสรรค์สร้างสร้างความเข้มแข็งของ เครือข่ายและเพิ่มบทบาทใน การมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่มี คุณภาพและยั่งยืน พัฒนาสู่การเป็น HUB ของการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลก ในภูมิภาคอาเซียน ประชาสัมพันธ์ความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก

ทั้งนี้การบริหารจัดการให้ประสบความสำเร็จต้องแบ่งการจัดการออกเป็น ๓ ลักษณะ ประกอบด้วย (๑) แหล่งท่องเที่ยว หรือสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (๒) นักท่องเที่ยว ต้องมีการเตรียมตัวศึกษาภาวะเบี่ยงข้อบังคับ กิจยามารยาท ในสถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง (๓) ผู้ดูแล หรือผู้ให้บริการต้องรู้จักหลักการบริหารจัดการ การดูแลรักษา ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ เป็นต้น ที่สำคัญวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริม และเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผล และมีประสิทธิภาพ วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐาน และเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคีกลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้แนวทางในการปฏิบัติอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และ

แผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จหรือไม่ การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาระบบย่อย (Subsystem) หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวเพื่อแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การวางแผนและการจัดการเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากประเทศต้องการที่จะประสบความสำเร็จ การขาดการวางแผนที่ดีในการก่อสร้าง การโฆษณา การลงทุน ก็จะไม่สามารถนำไปสู่ผลประโยชน์ได้ การขาดการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดปัญหาต่อภาวการณ์ควบคุมในอนาคต ไม่ใช่แต่เพียงการวางแผนและการจัดการอย่างเดียวเท่านั้นเป็นสิ่งสำคัญ แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีความสำคัญ และองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ๘ ประการ

- ๑) โบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานต่างๆ
- ๒) สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมถึงซากปรักหักพังของสิ่งปลูกสร้างในอดีต
- ๓) ศิลปหัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่างๆ
- ๔) ความน่าสนใจในเรื่องของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของดนตรีคลาสสิก ดนตรีพื้นบ้าน หรือดนตรีร่วมสมัย
- ๕) การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
- ๖) ภาษา และวรรณกรรม
- ๗) ประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
- ๘) วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมย่อย

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ภาพรวม

การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชา รัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย สรุปได้ ๘ ประการ

- ๑) ส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม
- ๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ และความต้องการของชุมชนว่าจะต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

๓) วิธีการ และความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่นเพราะจะเป็นเครื่องวัดความต้องการประเภท และจำนวนนักท่องเที่ยวของท้องถิ่นนั้นๆ

๔) ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์ และมีคุณภาพ

๕) ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมี ความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรม และค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

๖) เงินทุนและแรงงานรวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยวควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่นเพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

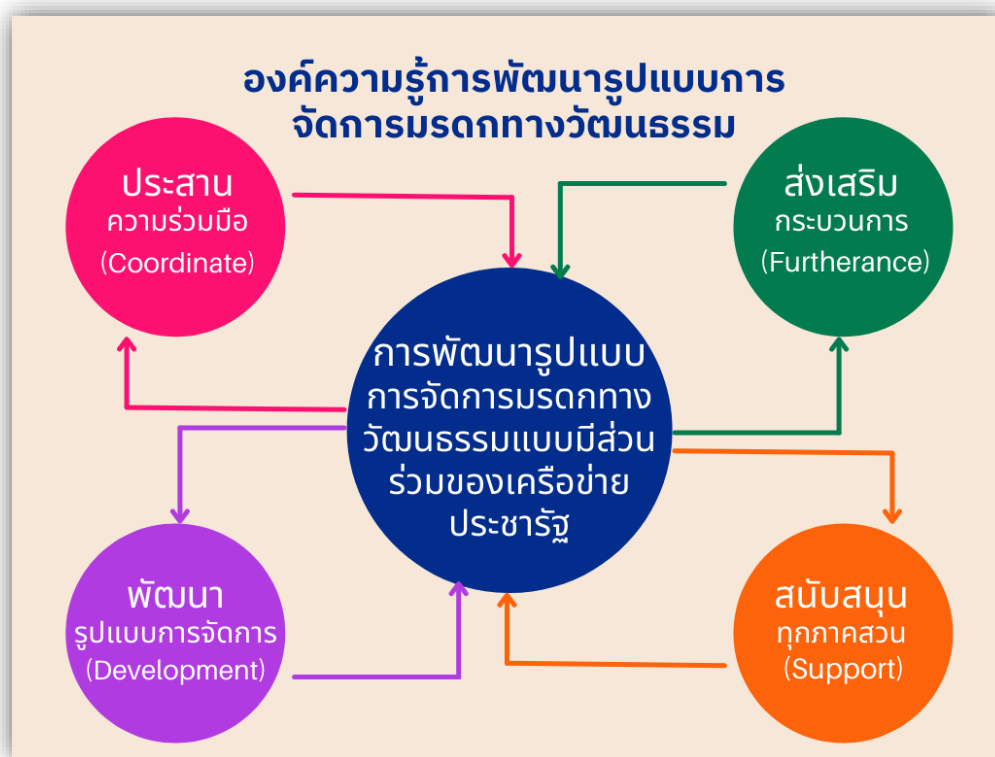
๗) การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลที่จัดขึ้น

๘) เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงภาพทาง ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

๙) ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

สรุปองค์ความรู้ภาพรวม ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย วิเคราะห์แผนพันธกิจเพื่อให้ดำเนินการตามเป้าประสงค์ของการพัฒนาการอุทยานประวัติศาสตร์ มรดกวัฒนธรรมต้องดำเนินการตามกลยุทธ์เพื่อประสานความร่วมมือ ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดและกระตุ้นเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้สำหรับประชาชนและผู้ประกอบการด้วยการสร้างคุณภาพในการให้บริการ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว ต้องบริหารจัดการประสานกับหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายภาคเอกชน ระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวกับผลประโยชน์ของเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ยึดหลักความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไม่ให้มีความเหลื่อมล้ำของรายได้ อย่างเช่นทุกวันนี้ บังคับไม่ให้กลุ่มทุนซึ่งเป็นคนนอกพื้นที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์แล้วจากไปทิ้งไว้เพียงความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว แต่ให้คนในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าบ้านของแหล่งท่องเที่ยวมีสิทธิ์มีเสียง ให้คนในชุมชนร่วมรับผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ภายใต้กรอบกติกาที่จะต้องอยู่ร่วมกันให้ได้ระหว่างผู้ประกอบการและเจ้าบ้านอย่างพึ่งพาอาศัยกัน มีจิตสำนึกห่วงแหนในคุณค่าของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สร้างรายได้และ

คุณประโยชน์ให้กับสังคมชุมชน ใกล้เคียงที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย สรุปแผนภาพประกอบองค์ความรู้การจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ สรุปองค์ความรู้การพัฒนาารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

จากแผนภาพดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ถึงการพัฒนารูปแบบการอุทยานประวัติศาสตร์มรดกวัฒนธรรม โดยทุกภาคส่วนต้องร่วมมือพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายภาคีเครือข่ายภาครัฐต้องทำหน้าที่รับผิดชอบอย่างเต็มความสามารถ สาระสำคัญประกอบด้วย

๑) **ประสานความร่วมมือ (Coordinate)** ประสานความร่วมมือกับส่วนงานภาครัฐ คณะสงฆ์ เครือข่ายภาคประชาชน สังคม ชุมชน และผู้ประกอบการภาคเอกชน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นออกกฎระเบียบข้อบังคับ ระดมความคิดเห็นถกเถียงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้เกิดความคิดความเข้าใจตรงกันในการร่วมมือปฏิบัติงานให้สอดคล้องทั้งเวลา และกิจกรรมที่จะต้องกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น ไม่เกิดการงานซ้ำซ้อน ขัดแย้งกัน หรือเหลื่อมล้ำกัน การประสานงานจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ทุกภาคส่วนจะต้องมีการประสานงานให้สอดคล้องกันอย่างเหมาะสม มีการสื่อสารที่ตรงกันและทุกฝ่ายต้องมีจุดหมายเดียวกันตามแผนงานที่กำหนดไว้

๒) ส่งเสริมกระบวนการ (Furtherance) ส่งเสริมผลักดันกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยเครือข่ายภาคประชาชน สังคม ชุมชน ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนที่มีศักยภาพ ส่งเสริมอำนวยความสะดวก แก้ไขปัญหาและอุปสรรคให้บรรลุเป้าหมาย ด้วยการระดมบุคคลากรงบประมาณเครื่องมือเครื่องใช้และองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุผลของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

๓) สนับสนุนทุกภาคส่วน (Support) สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน สังคมชุมชน และผู้ประกอบการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ วิเคราะห์รูปแบบและสร้างกระบวนการให้เกิดความรู้และความเข้าใจเน้นการเรียนรู้ โดยการปฏิบัติจริง

๔) พัฒนารูปแบบการจัดการ (Development) พัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม รูปแบบ กลไก ระบบ และวิธีทำงาน เพื่อสำรวจความต้องการของประชาชนในโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐในการช่วยดำเนินการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมให้พัฒนาการดียิ่งขึ้น

วิเคราะห์ประเด็นการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเครือข่ายภาคเอกชน และประชาชนทั้งด้านการใช้อำนาจและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นออกกฎระเบียบข้อบังคับเพื่อให้ปฏิบัติร่วมกันและมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วนการส่งเสริมพัฒนากระบวนการพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นแลนมาร์คสำหรับนักท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยการระดมบุคคลากรงบประมาณเครื่องมือเครื่องใช้และองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุผลของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสนับสนุน ให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนในรูปแบบ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ส่งเสริมให้พื้นที่ท่องเที่ยว มีศักยภาพ เพราะนักท่องเที่ยวต่างชาติโดยมากมาเที่ยวเมืองไทย ด้วยเหตุผลชื่นชมในความงดงามของมรดกทางวัฒนธรรม และพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม รูปแบบ กลไก ระบบ และวิธีทำงาน เพื่อให้ก้าวไปสู่เป้าหมายเดียวกันคือ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อย่างยั่งยืน

การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ เครือข่ายประชา รัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แนวทางในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเป็นการส่งเสริมและ อนุรักษ์วัฒนธรรมการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนเพราะถ้าหากทุกคนได้รับผลประโยชน์จาก ทรัพยากรการท่องเที่ยวของตนก็จะเกิดกระแสที่เป็นความภาคภูมิใจ รัก ห่วงแหน อนุรักษ์ และ ความรู้สึกนี้ก็จะถูกถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อไป ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนก็จะยังคงมีอยู่ ไม่หมดสิ้นไปการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ต้อง พัฒนาในประเทศไทยเพราะนอกจากการท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้ และนำ เงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการสร้างอาชีพสืบเนื่องจาก การท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการให้บริการด้านต่างๆ นับได้ว่าการท่องเที่ยวมี บทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของจังหวัดโดยเฉพาะเครือข่ายประชา รัฐ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนามาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด บนพื้นฐานหลักการดำเนินการที่สำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

๑. เร่งพัฒนา บุรณะ พื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและนอก เมืองเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริม บทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่าง ต่อเนื่อง

๒. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการ จัดสหกรณ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

๓. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบ นักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

๔. เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่นๆ โดยรอบ ทั้งทางด้านการตลาด การลงทุนและ การบริหารจัดการในการท่องเที่ยว

๕. บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่เชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชาติในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ” คณะผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methodology Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ลงพื้นที่ภาคสนามทำการเก็บรวบรวมข้อมูล สังเกตการณ์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group) และ คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม แบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชาติ เพื่อประมวลองค์ความรู้สร้างกรอบแนวคิด การวิจัย และเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเครือข่ายในพื้นที่ชุมชนกลุ่มเป้าหมาย ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์สรุปอภิปรายผล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ๔ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชาชาติในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชาติในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ๔) เพื่อวิเคราะห์ และนำเสนอแผนงานยุทธศาสตร์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชาติในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงเอกสาร เชิงคุณภาพ และปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยขอสรุปผล การศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชาชาติ

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชาชาติในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จากการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนการประเมินศักยภาพ ประกอบด้วยทั้ง ๕

หัวข้อประกอบด้วย ๑) จุดเด่น ทางกายภาพของพื้นที่ ๒) ความสำคัญ ด้านเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ๓) วิธีการดำเนินชีวิต ด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และ ๔) การให้บริการนักท่องเที่ยว ด้านการรองรับการท่องเที่ยว และ ๕) แผนพัฒนาชุมชน เพื่อให้บูรณาการกับแผนพัฒนาของจังหวัด และที่สำคัญการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วม โดยเฉพาะชุมชนโดยรอบจากการสำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนกลุ่มที่มีเนื้อหา ทางประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมครบถ้วนทั้งในมิติของข้อมูลเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ไปกับลักษณะทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเดินเที่ยว การขี่มอเตอร์ไบค์ท่องเที่ยวรอบเมืองเก่า ปั่นจักรยานสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้านอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังมีการจัดภูมิทัศน์เส้นทางท่องเที่ยวให้สวยงาม รวมถึงมีการบริการนำเที่ยวจากมัคคุเทศก์ และกิจกรรมรอบรั้วเมืองพระร่วง สานสายใยแห่งวัฒนธรรมชุมชน สืบค้นประวัติศาสตร์โลก สามารถพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวภูมิปัญญาท้องถิ่นของดีชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ในพื้นที่ ๖ ชุมชน ด้วยการปั่นจักรยาน นั่งรถไฟฟ้า รถราง และรถคอกหมูชมเมืองไปยังจุดต่างๆ ในย่านชุมชนซึ่งจะส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชนได้รับการพัฒนาและยกระดับให้ดีขึ้น

จากการที่ชุมชนโดยรอบได้ให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและร่วมจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ของชุมชนให้ผู้สนใจโดยเฉพาะนักท่องเที่ยว นิสิตนักศึกษา เยาวชน และชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมถึงแม้ว่าภาคประชาชนที่อยู่ในชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ จะได้รับประโยชน์จากการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมน้อยกว่าผลกระทบซึ่งโดยภาพรวมส่วนงานภาครัฐได้รับประโยชน์สูงสุด และบางชุมชนยังมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับพื้นที่ทับซ้อน แต่ผู้นำชุมชนก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการจัดการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๑) ชุมชนเมืองเก่า ๒) ชุมชนบ้านใหม่ตระพังทอง ๓) ชุมชนวัดศรีชุม ๔) ชุมชนวัดปามะม่วง ๕) ชุมชนรามใหญ่ ๖) ชุมชนลิไท อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ทั้ง ๖ ชุมชนมีศักยภาพในการท่องเที่ยว จึงได้จัดโครงการเพื่อพัฒนาให้ชุมชนโดยรอบได้เชื่อมโยงกับอุทยานประวัติศาสตร์ ด้วยการจัดกิจกรรม “รอบรั้วเมืองพระร่วง สานสายใยแห่งวัฒนธรรมชุมชน สืบค้นประวัติศาสตร์โลก เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ให้เข้ามาเที่ยวกันมากขึ้นชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมศิลปวัฒนธรรม ฝีมือหัตถกรรมและจิตกรรมไทยที่น่าสนใจ และในแต่ละชุมชนมีมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นโดยภาพรวม มีความเชื่อมโยงทั้งในบริบททางสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดพัฒนาการเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ และมีกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมทั้งโดยได้รับความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ เป็นอย่างดีกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่โดยพื้นฐานทางกายภาพในภาพรวมคือ พื้นที่ชุมชนที่ แสดงออกถึงวัฒนธรรมมีความหนาแน่นทั้งในด้านปริมาณและการกระจายตัวในพื้นที่โดยรอบ อุทยานประวัติศาสตร์ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมของพื้นที่ส่วนนี้ยังแสดงออกอย่างชัดเจนถึง ความสำคัญที่ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงสมัยรัตนโกสินทร์อยู่เคล้ากันไป เครือข่าย ภาคประชาชนได้ระบุถึงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ส่วนงานราชการระบุไว้ยัง ไม่ได้ ตอบสนองต่อความเป็นพื้นที่ของชุมชนโดยสมบูรณ์ เนื่องจากมีข้อจำกัดของการถือครองสิทธิ์ที่ แตกต่างกันของพื้นที่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานท้องถิ่นที่ทับซ้อนกับพื้นที่กรรมสิทธิ์ของบุคคลที่ เป็นสมาชิกของชุมชน โดยปัญหาของการครอบครองพื้นที่คือกรรมสิทธิ์ในพื้นที่โบราณสถานที่อยู่ ในความรับผิดชอบโดยตรงของกรมศิลปากร ที่พื้นที่โบราณสถานในชุมชนนั้นเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับ ที่มา ดำเนินการเกิดขึ้นของชุมชนที่เชื่อมโยงกัน และที่สำคัญในสถานที่อุทยานประวัติศาสตร์หรือ พื้นที่ส่วนราชการเมื่อมีการจัดกิจกรรมงานประเพณีต่างๆ เช่น งานประเพณีลอยกระทงเผาเทียน เล่นไฟ ภาคประชาชนมีส่วนได้รับประโยชน์น้อยมากจึงส่งผลให้เกิดการลดความสัมพันธ์ลง ระหว่างชุมชนและภาครัฐที่ดูแลโบราณสถานและส่วนงานราชการที่จัดงาน ที่อุปถัมภ์เป็นส่วน หนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของเครือข่ายประชา รัฐ ในพื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มี ๑) แนวทางเดิมในการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนา เครือข่าย องค์การภาครัฐ ประชาชน ชุมชน คณะสงฆ์ เพื่อร่วมมือระดมความคิด ดำเนินการพัฒนา หาดูแลของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม เพื่อนำเสนอเชื่อมโยงกับการจัดทำแผนพัฒนาของ จังหวัดปี พ.ศ.๒๕๖๕-๒๕๗๐ ซึ่งการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย ยกกระตือรือร้นพัฒนาชุมชนทั้ง ๖ ชุมชนโดยรอบโดยเฉพาะชุมชนกลุ่มที่มี เนื้อหาทางประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมครบถ้วนทั้งในมิติของข้อมูลเกี่ยวกับตำนาน เรื่องเล่าในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ไปกับลักษณะทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและ นามธรรม เพราะชุมชนทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยตรงเนื่องจากตั้งอยู่ที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์

กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยหลักทั่วไปมุ่งเน้นการอนุรักษ์ การป้องกัน มิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออกถึงสาระ หรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งการอนุรักษ์ เป็นกระบวนการดำเนินการเพื่อป้องกันการเสื่อมลงและรวมถึงการยืดอายุของมรดกทาง

วัฒนธรรม การอนุรักษ์โดยความร่วมมือของเครือข่ายประชารัฐทุกภาคส่วนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การอยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และมีสิ่งซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ให้มีชีวิตอยู่ได้กระบวนการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมชุมชนให้ดำเนินไปด้วยกันทั้ง ๒ ปัจจัยอย่างสอดคล้องกัน จึงจะทำให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและเกิดความเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์กับการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยรอบ และที่สำคัญองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง บริเวณหรือสถานที่ที่คนในชุมชนนั้น สามารถสัมผัสได้ และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน เกิดเป็นภาพที่มีความหมายในสิ่งก่อสร้างนั้นจะรวมหมายถึงบริบทของสิ่งก่อสร้างด้วย ที่คนในชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความหมายขึ้นมา ภาพในที่นี้สามารถเห็นได้โดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย องค์ประกอบส่วนที่อยู่ภายในเป็นคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่เป็นคุณค่าทางด้านอารมณ์ความรู้สึก เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ่านกาลเวลาที่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เกิดการซ้อนทับของความหมายของพื้นที่ ในมิติต่างๆ ของชุมชน จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในและนอกชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะมีความรู้สึกผูกพันกับความหมายของคุณค่านั้นๆ ภาพลักษณ์นี้ คนในชุมชนถือว่าเป็นกลไกที่ทำให้เกิดความหมายและเรื่องราวต่างๆ ดำเนินอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ จึงถือว่าการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงประโยชน์ร่วมกันระหว่างภาครัฐ คณะสงฆ์ ผู้ประกอบการเอกชน และประชาชน สังคม ชุมชน ไม่จำกัดเฉพาะทางกายภาพเท่านั้น แต่ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ผู้คนที่อาศัยอยู่กับโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมที่ผู้คนได้สร้างขึ้น การปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีต มาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมเป็นการผสมผสานของ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ สัมพันธ์กันทางสังคม และความผูกพันในการปรับสภาพอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะพื้นที่ซึ่งมีร่องรอยแห่งอดีต สถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์สำคัญที่มีความพิเศษ ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบของทุกคนในพื้นที่ต้องมีกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ต้องกำหนดแผนพัฒนาพื้นที่ร่วมกันเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดำเนินการตามแผนแม่บทบูรณาการบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและพื้นที่ชุมชนโดยรอบสู่การสร้างเรื่องราวเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเชื่อมโยงโครงข่ายท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยแบ่งการบริหารจัดการออกเป็น ๓ ระยะเวลาประกอบด้วยระยะที่ ๑ พัฒนาการท่องเที่ยวแหล่งประวัติศาสตร์มาตรฐานสากล ระยะที่ ๒ พัฒนา

เชื่อมโยงโครงข่ายท่องเที่ยวคุณค่ามรดกโลก ระยะเวลาที่ ๓ พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันสู่การเป็น HUB ของมรดกโลก เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานประกอบด้วย การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเครือข่ายการสาระสำคัญประกอบด้วย การประสาน กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคีเครือข่ายภาคเอกชน และประชาชนทั้งด้านการใช้อำนาจและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นออกกฎระเบียบข้อบังคับเพื่อใช้ปฏิบัติร่วมกันให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

๕.๑.๒ การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้เครือข่ายภาคประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายให้ความร่วมมือ บริหารจัดการรูปแบบวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมอาชีพ ธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะเครือข่ายชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ พัฒนาส่งเสริมการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกสุโขทัย ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงพุทธสถาน และเทวสถานสำคัญทั่วเมืองสุโขทัยด้วย ดังนั้น จึงมีความต้องการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในด้านการบริหารจัดการระบบข้อมูลด้านการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานที่รองรับนักท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทั้งในด้านความรู้และความสามารถหรือคุณภาพของการให้บริการ ในสถานที่สำคัญเพื่อพัฒนามรดกวัฒนธรรมประกอบด้วย และยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของการท่องเที่ยว วิเคราะห์แนวทางดำเนินงาน ดังนี้

๑. พัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และการบริการด้านการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน และสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งในด้านคุณค่าของกิจกรรมการท่องเที่ยว และการเรียนรู้ การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสะอาด ความปลอดภัยตามมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม และตามหลักสุขาภิบาล

๒. พัฒนาส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนพื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์และท้องถิ่นมีระบบการจัดการรวบรวมและคัดแยกขยะจากต้นทาง มีระบบจัดการและระบบบำบัดที่มีประสิทธิภาพ สามารถบำบัดของเสียที่ออกสู่สาธารณะได้ตาม หลักเกณฑ์และมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด

๓. พัฒนาระบบสาธารณสุขปลอดภัยและระบบเครือข่ายเฝ้าระวังด้านสาธารณสุข เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของสถานพยาบาล เพื่อป้องกันการระบาดของไวรัสโควิด ๑๙ ในพื้นที่พิเศษเขตมรดกโลก

๔. สร้างความตระหนักและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและ
 ผู้สังคมน การท่องเที่ยวที่ลดคาร์บอน ด้วยการสนับสนุนกิจกรรมที่ช่วยลดต้นเหตุการณเกิดภาวะโลกร
 ร้อน เช่น การส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาด การใช้เคมีภัณฑ์ที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภค
 รวมถึงการ กำหนดมาตรการการลดพลังงานของสถานประกอบการ

๕. เตรียมความพร้อมในการรับมือภัยคุกคามของโรคติดต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ การ
 ระบาดของไวรัสโควิด ๑๙ (COVID ๑๙) จัดให้มีมาตรการป้องกันที่รัดกุมตามมาตรการของ
 กระทรวงสาธารณสุข และภัยพิบัติอื่นๆ โดยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการวิกฤตการณ์
 (Crisis Management) การเตรียมความพร้อมเพื่อการตอบสนองอย่างฉับไว และการกักกันภัยใน
 ภาวะฉุกเฉิน ครอบคลุม ถึงการเตรียมความพร้อมการวางมาตรการป้องกันและแก้ไขเมื่อเกิดภาวะ
 ฉุกเฉินและมาตรการฟื้นฟู ภายหลังเกิดเหตุการณ์

๖. กำหนดมาตรการในการป้องกันการท่องเที่ยวที่สร้างผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของ
 การเป็นแหล่งมรดกโลก รวมถึงการกำหนดมาตรการป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวที่
 มีประสิทธิภาพ ทั้งใน การป้องกันและแจ้งเตือนเหตุ และการระงับเหตุเพื่อสร้างความมั่นใจในด้าน
 ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และป้องกันผลกระทบต่อภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว

๗. ส่งเสริมและผลักดันให้สถานประกอบการ ให้นำมาตรฐานด้านการบริการท่องเที่ยว
 ไปใช้ในทุกภาค ส่วน เพื่อพัฒนาผู้ให้บริการและสถานประกอบการให้สามารถให้การบริการ
 ท่องเที่ยวได้มาตรฐาน และเพื่อยกระดับคุณภาพของสถานประกอบการด้านการท่องเที่ยวให้มี
 มาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับ ระดับสากล

๘. สนับสนุนกิจกรรมด้านการตรวจประเมินและรับรองสถานประกอบการตาม
 มาตรฐานต่างๆ ที่ได้รับ การยอมรับสำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ดีเพื่อสร้างความเชื่อมั่นจาก
 นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ

๙. ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมที่จูงใจผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้อง
 กับการ จัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เข้าสู่มาตรฐานการท่องเที่ยวไทย รวมทั้งผลักดัน
 เครื่องหมายรับรอง มาตรฐานการท่องเที่ยวไทยให้เป็นที่ยอมรับเชื่อถือและเชื่อมั่นจากนักท่องเที่ยว
 ไทยและต่างประเทศ

๑๐. จัดทำฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวให้ครบถ้วนทันสมัย เชื่อมโยงไปยัง
 บริการที่เกี่ยวข้อง อย่างครบวงจรและตรงกับความต้องการของผู้ใช้ข้อมูลอย่างแท้จริง

รูปแบบการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ปัจจุบัน
 จังหวัดได้กำหนดแผนพัฒนาเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดำเนินการตามแผนแม่บทบูรณาการ

บริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและพื้นที่ชุมชนโดยรอบสู่การสร้างเรื่องราวเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาเชื่อมโยงโครงข่ายท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยแบ่งการบริหารจัดการออกเป็น ๓ ระยะ^๑ ระยะที่ ๑ พัฒนาการท่องเที่ยวแหล่งประวัติศาสตร์มาตรฐานสากล ระยะที่ ๒ พัฒนาเชื่อมโยงโครงข่ายท่องเที่ยวคุณค่ามรดกโลก ระยะที่ ๓ พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันสู่การเป็น HUB ของมรดกโลก เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานประกอบด้วย การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวการตลาดการท่องเที่ยวและขีดความสามารถ แข่งขันการประชาสัมพันธ์

๕.๑.๓ การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ มีองค์ประกอบหลายฝ่ายเข้าร่วมในการจัดการแบบมีส่วนร่วม มีทั้งภาคเอกชนผู้ประกอบการบริการนักท่องเที่ยว ชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญคือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และกรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานที่เป็นหน้าที่หลักของกรมศิลปากรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ อำนวยรักษาคุณค่าและเอกลักษณ์ มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานของรัฐซึ่งมีภารกิจคุ้มครอง ป้องกัน อนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ เผยแพร่ จัดการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา สืบพหุศิลปและทรัพย์สินมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ เพื่ออำนวยการคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยและความมั่นคงของชาติ ตามอำนาจ และหน้าที่ ดังนี้ คือ ๑) ปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม อารามเจดีย์ ประเพณี พระราชพิธี และรัฐพิธีให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติเพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศไทย ๒) สืบพหุ สร้างสรรค์ เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ๓) ปรับเปลี่ยนระบบและกลไกการบริหารจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรม ๔) บริหารจัดการองค์ความรู้และพัฒนา มรดกศิลปวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ๕) จัดการศึกษาเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ สืบพหุและพัฒนาอย่างยั่งยืน

การบำรุงรักษาศิลปกรรมวัฒนธรรมในเขตโบราณสถานขั้นตอนการจัดการและอนุรักษ์โบราณวัตถุ กรมศิลปากร ระบุขั้นตอนในการอนุรักษ์โบราณวัตถุไว้ ๔ ขั้นตอน ๑) ศึกษาลักษณะ

^๑ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.), แผนปฏิบัติงาน

โครงสร้าง ชนิดของวัตถุ และองค์ประกอบทางเคมีของพุทธศิลป์ปะ โบราณวัตถุ ๒) ศึกษาสาเหตุที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายขึ้นกับพุทธศิลป์ปะโบราณวัตถุนั้น เพื่อที่จะได้ หาทางกำจัด ป้องกันและรักษาในขั้นต่อไป ๓) การกำจัด เอาสิ่งทำให้เกิดการชำรุดเสียหายขึ้นกับศิลปปะโบราณวัตถุ โดยการ นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ มาใช้ และเลือกเอาวิธีที่ดีที่สุด และเหมาะสมที่สุด โดย ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับศิลปปะโบราณวัตถุเหล่านั้น และ ๔) การซ่อม การซ่อมทำให้ศิลปปะโบราณวัตถุนั้นมีสภาพเหมือนรูปแบบเดิม ส่วนที่ ชำรุดไปหากรู้รูปแบบที่แน่นอนก็สามารถจะทำให้สมบูรณ์ได้โดยการเลือกใช้กาวยสังเคราะห์ ที่เหมาะสมได้ และทำให้สีส้นคล้ายกับของเดิมให้มากที่สุด ซึ่งวิธีนี้นอกจากจะเป็นการทำให้วัตถุสมบูรณ์แบบแล้ว ยังเป็นการเพิ่มแรงยึดเหนี่ยวของวัตถุมิให้แตกชำรุดได้ง่ายอีกด้วย

บทบาทและหน้าที่ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุโขทัย ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ ฯ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก จังหวัดสุโขทัยมีความโดดเด่นด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ด้วยเป็นราชธานีแห่งแรกของประเทศไทย มีอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แผนพัฒนาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว สำนักงานจังหวัดสุโขทัย เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์มรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย ทางองค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกับ ได้จัดรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นแบบองค์รวม โดยมีการประชาสัมพันธ์อุทยานประวัติศาสตร์แหล่งมรดกโลกในเขตตำบลเมืองเก่าซึ่งมีหลายที่ ส่วนสำคัญที่จะเป็นกลไกการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้เป็นจุดขายจึงได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัย ดังนี้

๑) จัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยให้พัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านการท่องเที่ยวอย่างมีทิศทาง

๒) พัฒนาและเสริมสร้างปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

๓) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนเครือข่ายในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัยและกลุ่มจังหวัด

๔) ติดตามความเคลื่อนไหวด้านการท่องเที่ยว วิเคราะห์และประเมินผล รวมทั้งกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา/อุปสรรคการพัฒนาการท่องเที่ยว และรายงานสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัย และกลุ่มจังหวัด ให้จังหวัดและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

จากการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยอย่างมีเหตุผลและบูรณาการสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดฉบับทบทวน พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕ และแผนพัฒนาจังหวัด

พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ เชื่อได้ว่าจะทำให้ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การขับเคลื่อนกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬาให้ประสบผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์ที่แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๕) กำหนดไว้ว่า “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลกที่เติบโตอย่างมีดุลยภาพบนพื้นฐานความเป็นไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุโขทัย ร่วมกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) เร่งจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเดินทางสู่โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์มรดกโลกสุโขทัยหลักสถานการณ์โควิด ๑๙

บทบาทหน้าที่ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย หน้าที่หลักจากบริเวณพื้นที่ชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นที่ตั้งของศาสนสถาน ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่จำลองเหตุการณ์เชื่อมโยงในประวัติศาสตร์ เช่น งานประเพณีต่างๆ และ วันสำคัญทางศาสนา จึงเป็นอีกหนึ่งจุดแข็งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย จึงได้จัดแผนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี แหล่งมรดกโลก จังหวัดสุโขทัยขึ้นได้จัดรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นแบบองค์รวม โดยมีการประชาสัมพันธ์อุทยานประวัติศาสตร์แหล่งมรดกโลกในเขตตำบลเมืองเก่าซึ่งมีหลายที่ จัดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๔ กิจกรรม ได้แก่ ๑) กิจกรรมแหล่งเรียนรู้ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒) กิจกรรมสืบสานประเพณี ตักบาตรเทโวโรหนะ นบพระอัฐสุรัส ยอยศพ่อขุนรามคำแหงมหาราช วัดสะพานหิน ๓) กิจกรรมมหาสงกรานต์กรุงสุโขทัย ร้อยดวงใจสร้งน้ำพระอจนะ วัดศรีชุม ๔) กิจกรรมมหกรรมผ้าขึ้นตีนจก เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควบคู่การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๕.๑.๔ วิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชา รัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เครือข่ายประชารัฐ^๒ ประกอบด้วยผู้แทนหน่วยงาน ภาครัฐ ผู้แทนคณะสงฆ์ ประชาน

^๒ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล, ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เครือข่ายประชารัฐ, ถอดบทเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่าย

ชุมชน ๖ ชุมชน และผู้ประกอบการภาคเอกชน จากการสังเคราะห์ข้อมูลการเสวนาแลกเปลี่ยน เรียนรู้กลุ่มเครือข่ายภาครัฐ โดยภาพรวมทุกภาคส่วนถือว่ามีความสำคัญและให้ความร่วมมือ ในการสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาพื้นที่โดยเฉพาะชุมชนรอบพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทั้ง ๖ ชุมชน มีความเชื่อมโยงทั้งในบริบททางสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดพัฒนาการเป็นพื้นที่ที่มี ความสำคัญ และมีกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมทั้งโดยได้รับความ ร่วมมือในการการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดีกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่โดย พื้นฐานทางกายภาพในภาพรวมคือ พื้นที่ชุมชนที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมมีความหนาแน่นทั้งใน ด้านปริมาณและการกระจายตัวในพื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรม ของพื้นที่ส่วนนี้ยังแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความสำคัญที่ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงสมัย รัตนโกสินทร์อยู่คู่ละเคล้ากันไป เครือข่ายภาคประชาชนได้ระดมถึงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมที่ส่วนงานราชการระบุไว้ยังไม่ได้ตอบสนองต่อความเป็นพื้นที่ของชุมชนโดยสมบูรณ์ เนื่องจากมีข้อจำกัดของการถือครองสิทธิ์ที่แตกต่างกันของพื้นที่ภายใต้การดูแลของหน่วยงาน ท้องถิ่นที่ทับซ้อนกับพื้นที่กรรมสิทธิ์ของบุคคลที่เป็นสมาชิกของชุมชน โดยปัญหาของการ ครอบครองพื้นที่คือกรรมสิทธิ์ในพื้นที่โบราณสถานที่อยู่ในความรับผิดชอบโดยตรงของกรม ศิลปากร ที่พื้นที่โบราณสถานในชุมชนนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับที่มา ดำเนินการเกิดขึ้นของชุมชนที่ เชื่อมโยงกัน และที่สำคัญในสถานที่อุทยานประวัติศาสตร์หรือพื้นที่ส่วนราชการเมื่อมีการจัด กิจกรรมงานประเพณีต่างๆ เช่น งานประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ ภาคประชาชนมีส่วน ได้รับประโยชน์น้อยมากจึงส่งผลให้เกิดการลดความสัมพันธ์ลงระหว่างชุมชนและภาครัฐที่ดูแล โบราณสถานและส่วนงานราชการที่จัดงาน ที่ก่อรูปขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ ชุมชน

แนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของ เครือข่ายภาครัฐ ในพื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มี ๑) แนวทางเดิมในการรวมกลุ่ม เพื่อการพัฒนาเครือข่าย องค์การภาครัฐ ประชาชน คณะสงฆ์ เพื่อร่วมมือระดมความคิด ดำเนินการพัฒนาหาจุดเด่นของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม เพื่อนำเสนอเชื่อมโยงกับการจัดทำ แผนพัฒนาของจังหวัดปี พ.ศ.๒๕๖๕-๒๕๗๐ ซึ่งการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่าย ภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ยกเว้นการพัฒนาชุมชนทั้ง ๖ ชุมชนโดยรอบ โดยเฉพาะชุมชนกลุ่มที่มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมครบถ้วนทั้งในมิติของ

ข้อมูลเกี่ยวกับตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ไปกับลักษณะทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพราะชุมชนทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยตรงเนื่องจากตั้งอยู่พื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์

เครือข่ายประชาัฐประกอบด้วย คณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการ ถือว่าเป็นกลุ่มภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม เพราะสามารถเชื่อมโยงทั้งในบริบททางสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดพัฒนาการเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ และมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมทั้ง และนามธรรมเกี่ยวกับประเพณีและภูมิปัญญาพื้นที่เชื่อมโยงกับอุทยาน โดยได้รับการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดีกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่โดยพื้นฐานทางกายภาพ พื้นที่ชุมชนที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมมีความหนาแน่นทั้งในด้านปริมาณและการกระจายตัวในพื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมของพื้นที่ส่วนนี้ยังแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความสำคัญอย่างต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน จากการประชุมเครือข่ายถอดบทเรียนเพื่อสรุปเป็นแผนการพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์สรุปได้ประเด็น ๑) ขยายระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมภูมิศาสตร์และการจราจร ๒) ยกกระดานให้บริการสาธารณะหลักประกันด้านสุขภาพด้วยมาตรการป้องกันโรคระบาดและการบริการนักท่องเที่ยว ๓) เผยแผ่และขยายพื้นที่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชนจุดเด่นในชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และยกระดับให้เป็นจุดแลนด์มาร์คสร้างนวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญา ๔) ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีสร้างจิตสำนึกในการให้บริการประจักษ์ตามิตร ๕) ขยายการพัฒนาทุนทางสังคม การสร้างอาชีพและสวัสดิการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และ ๖) พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดีทุกภาคส่วนให้ความร่วมมือดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาล จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกประชุมกลุ่มย่อยวิเคราะห์ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

๑) ระยะสั้น เริ่มดำเนินงาน พ.ศ. ๒๕๖๔-๒๕๖๕ หลักสถานการณ์โควิด ๑๙ คลี่คลายเร่งประชาสัมพันธ์ อนุรักษ์ บูรณะและฟื้นฟู แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ให้ คงอยู่ในสภาพดี การฟื้นฟูคุณค่ามรดกวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาส่งเสริมสินค้า/บริการ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สนับสนุนการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการ ให้บริการการท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว เพิ่มวันพัก และเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของแหล่งมรดกโลกในประเทศไทย ให้มีความสำคัญกับเครือข่ายชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ให้เกิดความภาคภูมิใจ ในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของคนสุโขทัย

๒) ระยะกลาง พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๖๘ ขุดค้น ศึกษาร้างเรื่องราว เชื่อมโยงพัฒนาองค์ความรู้ ด้านโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ พัฒนาและส่งเสริมเพื่อสร้าง มูลค่าเพิ่มของสินค้าผลิตภัณฑ์และบริการ ท่องเที่ยว ที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการเชื่อมโยงความร่วมมือเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงการท่องเที่ยวแหล่ง มรดกโลกร่วมกันกับเพื่อน บ้านในภูมิภาคเพื่อเป็นสินค้า การท่องเที่ยวร่วมกันของ อาเซียน ประชาสัมพันธ์การพัฒนา ความพร้อมและมาตรฐาน ในการท่องเที่ยว

๓) ระยะยาว พ.ศ. ๒๕๖๙-๒๕๗๐ พัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ หรือ ศูนย์วิชาการด้านโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์ในระดับ นานาชาติ พัฒนาและส่งเสริมมาตรฐาน การท่องเที่ยวสู่มาตรฐานที่เป็นสากลตามแนวทางเศรษฐกิจ สร้างสรรค์สร้างสร้างความเข้มแข็งของ เครือข่าย และเพิ่มบทบาทใน การมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่มี คุณภาพและยั่งยืน พัฒนาสู่การเป็น HUB ของการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลก ในภูมิภาคอาเซียน ประชาสัมพันธ์ความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก

ทั้งนี้การบริหารจัดการให้ประสบความสำเร็จต้องแบ่งการจัดการออกเป็น ๓ ลักษณะ ประกอบด้วย (๑) แหล่งท่องเที่ยว หรือสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (๒) นักท่องเที่ยว ต้องมีการเตรียมตัวศึกษากฎระเบียบข้อบังคับ กิริยามารยาท ในสถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง (๓) ผู้ดูแล หรือ ผู้ให้บริการต้องรู้จักหลักการบริหารจัดการ การดูแลรักษา ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ เป็นต้น ที่สำคัญวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริม และเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผล และมีประสิทธิภาพ วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐาน และเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคีกลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้แนวทางในการปฏิบัติอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จ การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาระบบย่อย (Subsystem) หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวเพื่อแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การวางแผนและการจัดการเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากประเทศต้องการที่จะประสบความสำเร็จ การขาดการวางแผนที่ดีในการก่อสร้าง การ

โฆษณา การลงทุน ก็จะไม่สามารถนำไปสู่ผลประโยชน์ได้ การขาดการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดปัญหาต่อภาวการณ์ควบคุมในอนาคต ไม่ใช่แต่เพียงการวางแผนและการจัดการอย่าง เดียวเท่านั้นว่าเป็นสิ่งสำคัญ แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ก็มี ความสำคัญ และองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ๘ ประการ

- ๑) โบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานต่างๆ
- ๒) สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมถึงซากปรักหักพังของสิ่งปลูกสร้างในอดีต
- ๓) ศิลปหัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่างๆ
- ๔) ความน่าสนใจในเรื่องของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของดนตรีคลาสสิก ดนตรีพื้นบ้าน หรือดนตรีร่วมสมัย
- ๕) การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
- ๖) ภาษา และวรรณกรรม
- ๗) ประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
- ๘) วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมย่อย

๕.๒ อภิปรายผล

การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชา รัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พื้นที่จังหวัดสุโขทัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ผู้คนยึดมั่นใน หลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาประชาชน ได้รับการขัดเกลาจิตใจให้มีความละเอียดอ่อนทั้งในแง่ของหลักธรรมและศิลปกรรมต่างๆ ได้สร้าง แบบแผนของการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันตลอดจนได้สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ไว้มากมายเป็นมรดกตกทอดให้กับอาณาจักรไทยในยุคหลังต่อไป มาทั้งในด้านศาสนา ศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม และด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัย ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับรายงานการวิจัยเรื่อง^๓ “การพัฒนา รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการ เพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย มีเส้นทางท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติของความเชื่อ ประวัติศาสตร์กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

^๓ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ,ดร.และคณะ, “การพัฒนา รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลป์กรรมและความเชื่อเรื่อง “พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์” จะเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงมาก ซึ่งรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่นแต่ละภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น โดยมีรูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันใน ๕ ด้าน คือ ๑) รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวตามศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความงดงามของแหล่งพุทธศิลป์กรรม ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแหล่งประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง และ ๕) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

กระบวนการจัดการ พบว่า มีมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงกายภาพ การพัฒนาสังคม การพัฒนาจริยธรรม การจัดกิจกรรมเชิงพุทธ และการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี ๓ ลักษณะ ได้แก่ การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ และการมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน จะเห็นได้ว่าการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยวอันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กระบวนการในการจัดการจากเครือข่ายภาครัฐและองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อกูลต่อกันในทุกมิติทั้งในเรื่องของการใช้อำนาจเชิงกฎหมาย การอำนาจและการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ และการสนับสนุน โดยมีองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ต่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ส่งผลให้กับกลุ่มคน สถานที่ท่องเที่ยว กลไกการตลาด การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว การเสริมสร้างความสัมพันธ์องค์กรการจัดการและผลประโยชน์ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดจะต้องมีกระบวนการที่เกื้อหนุนกัน เพราะจะส่งผลกระทบทั้งในด้านบวกและลบ เช่น การก่อให้เกิดรายได้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่วนกระทบทางลบเช่นการขาดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การทำลายสิ่งแวดล้อม ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวปัญหาด้านสาธารณสุขและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว ปัญหานิติบุคคลซ้ำซ้อน ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการภายในวัด เป็นต้น ดังนั้นอุทยานประวัติศาสตร์ วัด ชุมชนและภาคีเครือข่ายภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการอย่างเหมาะสม

มุ่งเน้นการอนุรักษ์ การป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออก ถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม และวิถีชีวิตของสังคมชุมชน

การอนุรักษ์ ถือว่าเป็นการบวนการดำเนินการเพื่อป้องกันการเสื่อมลงรวมถึงการยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์โดยความร่วมมือของเครือข่ายภาครัฐทุกภาคส่วนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับรายงานการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ระยองวัฒนธรรม (กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์)” กระบวนการที่สำคัญต้องกำหนดมาตรฐานในการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและจัดลำดับความสำคัญเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลการประเมิน แหล่งท่องเที่ยว สามารถจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวได้เป็น ๓ กลุ่ม โดยแบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่หลัก พื้นที่รอง และพื้นที่เสริมโดยเน้นจุดขายการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมให้ความสำคัญกับชุมชนเพราะมีศักยภาพและประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ทั้งด้านทรัพยากรและด้าน ประชาคมในชุมชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนา กำหนดนโยบาย เยียนรู้และการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ส่วนประเด็นปัญหาด้านแนวทางการอนุรักษ์และกระบวนการสงวนรักษาซึ่งประชาชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นที่หลากหลาย บางส่วนเสนอให้สงวนรักษาไว้ตามเดิมและอาจใช้เทคนิคสมัยใหม่มาช่วยด้านประเพณีปฏิบัติต้องการให้ซ่อมแซมให้ดีขึ้นเดิมปัญหา ที่พบคือความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ การพัฒนาที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อ โบราณสถาน เช่น การสร้างอาคารสถานประกอบการ ถนน ที่รुकล้ำเขตโบราณสถาน นอกจากนี้ขาด การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบูรณะโบราณสถาน การตีความโบราณสถานที่แตกต่างกันเป็นการ ทำลายโบราณสถาน ด้านทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์และบูรณปฏิสังขรณ์นั้นนักวิชาการและกรมศิลปากรจะให้ความสำคัญกับการซ่อมแซมโบราณสถานด้วยวิธีการอนุรักษ์โดยการรักษาข้อมูล หลักฐานไว้ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด

การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้เครือข่ายภาคประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายให้ความร่วมมือ บริหารจัดการรูปแบบวิถี

^๔ วศิน ปัญญาวุฒตระกูล, “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ระยอง วัฒนธรรม (กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์)”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.) : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

ชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมอาชีพ ธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สอดคล้องกับรายงานการวิจัยเรื่อง^๕ “การพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองกรณีศึกษา จังหวัดพิษณุโลก” องค์ความรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมเทศบาลนครพิษณุโลก มีภารกิจและบทบาทในการให้บริการสาธารณะและพัฒนาท้องถิ่นให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนการดำเนินการบริหารเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนมากำหนดโครงการแนวทางร่วมกันในการพัฒนาพิษณุโลก โดยสร้างภาคีการพัฒนาระหว่างองค์กรท้องถิ่นประชาคมเมืองและภาคเอกชนอีกทั้งเน้นหลักการบริหารจัดการที่ดีจากผลการพัฒนาเทศบาลนครพิษณุโลก ในระยะเวลาที่ผ่านมาเทศบาลได้มีการกำหนดแผนงานโครงการไปสู่การปฏิบัติในภาพรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในมิติทางวัฒนธรรมปรากฏเป็นยุทธศาสตร์ ๖ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) ขยายระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมภูมิศาสตร์และการจราจร ๒) ยกกระดับการให้บริการสาธารณะหลักประกันสุขภาพและการบริการ ๓) ขยายแหล่งการเรียนรู้ยกระดับคุณภาพศึกษานวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญา ๔) ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีสร้างจิตสำนึกตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๕) ขยายการพัฒนาทุนทางสังคมการสร้างอาชีพและสวัสดิการ

ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และ ๖) พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล และประเด็นสำคัญต้องรับฟังความคิดเห็นของสังคมชุมชนเครือข่ายประชาชน เพื่อให้ก้าวไปสู่เป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชนในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อย่างยั่งยืน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชน หัวใจสำคัญต้องจุดประเด็นมุ่งเน้นให้เกิดการเสริมสร้างคุณค่าและเอกลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์มรดกโลก พัฒนาส่งเสริมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ประเพณีศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา มรดกทางวัฒนธรรม เน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนากำหนดนโยบาย เรียนรู้และการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ส่วนประเด็นปัญหาด้านแนวทางการอนุรักษ์และกระบวนการสงวนรักษาซึ่งประชาชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นที่

^๕ กาญจนา อาสนะคงอยู่, “การพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองกรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก” รายงานการวิจัย, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

หลากหลาย ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใส การดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ จะเน้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน สังคมชุมชน อย่างกว้างขวาง เครือข่ายประชาชาติ ต้องร่วมมือและบูรณาการสร้างสรรค์สาระและประโยชน์ให้เกิดขึ้น อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บนพื้นฐานขององค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในทุกมิติ ในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งการใช้สังคมออนไลน์ หรือ Social media เป็นเครื่องมือ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน แนวทางในการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์เชิงนโยบายสรุปได้ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมของจังหวัดโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชาติ ในการวางรากฐานการพัฒนาให้เป็นระบบที่ยั่งยืน
- ๒) กระบวนการในการบริหารจัดการใช้ศักยภาพด้านเอกลักษณ์ศิลปะและวัฒนธรรมที่โดดเด่นในชุมชนโดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์เป็นฐานข้อมูลในการให้บริการนักท่องเที่ยว
- ๓) ส่งเสริมให้เกิดเป็นจุดแลนด์มาร์คที่น่าสนใจในพื้นที่ใหม่ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจมีการกระจายรายได้ให้กับ สังคม ชุมชนอย่างชัดเจน
- ๔) ส่งเสริมบุคลากร พัฒนาคนเพิ่มศักยภาพแรงงานและผู้ประกอบการด้านท่องเที่ยว ให้มีความเป็นมืออาชีพ เพื่อสร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยว
- ๕) สนับสนุนผู้ประกอบการภาคเอกชน พัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ สร้างงานให้กับบุคลากรด้านการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) วิเคราะห์แผนยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวมรดกโลกเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กำแพงเพชรและศรีสัชนาลัย
- ๒) สืบสาน รักษา ต่อยอด :กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กำแพงเพชรและศรีสัชนาลัย
- ๓) การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบสานรักษาต่อยอดมรดกเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ประวัติศาสตร์จังหวัดพิษณุโลก
- ๔) เสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อจัดการสืบสานรักษาต่อยอดในระดับมหภาคและระดับชุมชนพื้นที่ประวัติศาสตร์จังหวัดพิษณุโลก
- ๕) สุนทรียภาพทางวัฒนธรรมกระบวนการจัดทำแผนที่ชุมชนต้นแบบบูรณาการองค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์จังหวัดพิษณุโลก

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ หนังสือ

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพ**

แหล่งท่องเที่ยว, กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว, ๒๕๕๗.

เกรกฤทธิ์ เชื้อมงคล, **สุขุขทัยตำนานการสร้างเมือง**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส.เอเชียเพลส

(๑๙๘๙) จำกัด, ๒๕๕๘.

จริญญา เจริญสุกใส, **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔.

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์, **การวางแผนและพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยว**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๐.

_____, **วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**, กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง

แอนด์พับลิชซิง, ๒๕๔๐.

ณรงค์ เสงี่ยมประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสไตร์,

๒๕๓๘.

ติน ปรัชญพฤทธิ, **ทฤษฎีองค์กร**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๔๒.

ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : หจก.

สหภาพบล็อกและการพิมพ์. ๒๕๔๔.

ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.

ธนิช เลิศชาญฤทธิ, **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยา

สิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔.

นิคม มูสิกะคามะ, **วัฒนธรรม บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์**, กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร,

๒๕๔๕.

นิตย์ สัมมาพันธ์, **การบริหารเชิงพุทธ**, กรุงเทพมหานคร : โอ เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๑.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, **วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน,**

กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภากาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

บุญทัน ดอกไธสง, **การบริหารเชิงพุทธ กระบวนการทางพฤติกรรม,** กรุงเทพมหานคร : บริษัท

บพิศการพิมพ์จำกัด, ๒๕๒๘.

บุญยสฤกษ์ อเนกสุข, **ยล เยี่ยม เยือน เหยา: แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิง**

วัฒนธรรม, พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗.

ประภาศรี ศรีประดิษฐ์ และคณะ, **การศึกษาศักยภาพและมูลค่าของผลิตภัณฑ์ทางการ**

ท่องเที่ยวต่อการสร้างรายได้ของจังหวัดอุตรดิตถ์ แพร่ และน่านในเขต

ภาคเหนือ, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและสำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗.

พิชัย วาสนาสง, **โลกาภิวัตน์ : หมุนตามโลก สารพันสาระที่ควรรู้ เพื่อทันกระแสโลก,**

กรุงเทพมหานคร : ปาเจรา, ๒๕๔๙.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, เชียงใหม่**

: คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **วัฒนธรรมกับการพัฒนา,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร :

มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, **การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา, นนทบุรี :** นิติธรรม

การพิมพ์, ๒๕๖๔.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕,** กรุงเทพมหานคร :

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

วิจิตร ศรีสอาน และคณะ. **หลักและระบบบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๓.

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. **การอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร :

เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ **องค์การและการจัดการฉบับสมบูรณ์,** กรุงเทพมหานคร :

Diamond in Business World, ๒๕๔๕.

สมชาย ณ นครพนม, **มรดกวัฒนธรรมไทย,** กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม,

๒๕๕๙.

สุรัสวดี ราชกุลชัย, **การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม, **คู่มือศูนย์วัฒนธรรมใน**

สถานศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๒.

สุวรรณ เพชรนิล, **วัฒนธรรมและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์,

๒๕๓๒.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์**

พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ ๑ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๔.

_____, **โครงการจัดทำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่า**

ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก, กรุงเทพมหานคร : พรอพเพอร์ตี้พริ้นท์, ๒๕๕๕.

สุชีพ บุญญาภาพ. **วัฒนธรรมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อรทัย ก๊กผล, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น**,

กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

๑.๒ บทความ

มนัสสินี บุญมีศรีสง่า และคณะ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของ

นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดจัดรถสิบล้อในอำเภอหัวหิน จังหวัด

ประจวบคีรีขันธ์”. Veridian E-Journal, (SU ๖(๑), January – April ๒๐๑๓.) : ๓๕.

ปราโมทย์ ยอดแก้ว, **พระราชรัฐ : การตลาดตามวิถีพุทธ**, (วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่

๔ ฉบับพิเศษ), : ๑.

๑.๓ รายงานการวิจัย

กฤษฎา พิณศรี และคณะ “การศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างใน

อีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์,

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐.

ณวรรณีย์ สายเชื้อ , “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,”

กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ณัฏฐ์ ศรีดี และคณะ, “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคกลาง : กระบวนการจัดการพุทธศิลป์ถิ่นสยามเพื่อความงามของจิตใจและปัญญา”. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ,ดร.และคณะ, “การพัฒนา รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. รายงานวิจัย, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), ๒๕๕๖.

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี,ดร.และคณะ, “การศึกษา รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖.

พระสรวิษญ์ อภิปญโญ และคณะ, “การศึกษา รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ : การสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาเชิงบูรณาการ”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖.

แมชีกฤษณา รักษาโฉม,ดร.และคณะ, “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธ ศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม”. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),๒๕๕๖.

วิวรรณ์ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา: คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๕๖.

วดีน ปัญญาภูธรตระกูล, “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ระเบียง

วัฒนธรรม (กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์)”, รายงานการวิจัย,

สำนักงานกองทุนการวิจัย (สกว.) : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ (หม่อมหลวง), (๒๕๓๙) “การศึกษาปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและ

วัดในเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) :

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๙.

สุรสิทธิ์ ฤทธิสรไกร, บทบาทของผู้บริหารในการดำเนินงานเรื่องร้องทุกข์: ศึกษาเฉพาะ

กรณีจังหวัดมุกดาหาร, กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,

๒๕๓๘.

๑.๔ แหล่งข้อมูลออนไลน์

กรมศิลปากร, **ประวัติเมืองสุโขทัย**. [ออนไลน์].แหล่งที่มา : <http://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/parameters/km/item/ประวัติเมืองสุโขทัย.html>

[๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓].

กระทรวงวัฒนธรรม, **ศูนย์ข้อมูลมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร**.

[ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://๑๖๔.๑๑๕.๒๒.๙๖/heritage_culture.aspx

[๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓].

กลุ่มงานยุทธศาสตร์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดสุโขทัย, **แผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย (พ.ศ.**

๒๕๖๑-๒๕๖๕)ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔, [ออนไลน์].แหล่งที่มา :

http://www.sukhothai.go.th/Post1/Yut plane616564_1.pdf, [๓๐ กันยายน

๒๕๖๔].

_____, **แผนพัฒนาจังหวัดสุโขทัย พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๖๗**, [ออนไลน์].แหล่งที่มา :

http://www.sukhothai.go.th/OIT_sukhothai/OIT04/Plane5years_2566_2570.pdf,

[๓๐ กันยายน ๒๕๖๔].

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง, **ประวัติและบทบาทหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ**

รามคำแหง, [ออนไลน์].แหล่งที่มา : <https://www.finearts.go.th/ramkhamhaengmuseum/categorie/history>,

[๓๐ กันยายน ๒๕๖๔].

วัด ประชาธิรัฐ สร้างสุข, **การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและพุทธศิลป์กรรมภายในวัด**,

[ออนไลน์].แหล่งที่มา : <https://www.wat3579.com/blog/blog/detail/var/64r274w2v2>,

[๓๐ กันยายน ๒๕๖๔].

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, ประวัติและบทบาทหน้าที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย,
[ออนไลน์].แหล่งที่มา : [https://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/
categorie/history](https://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/categorie/history), [๓๐ กันยายน ๒๕๖๔].

สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย, ประวัติและบทบาทหน้าที่สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย, [ออนไลน์].
แหล่งที่มา : <https://www.finearts.go.th/fad6/categorie/history> ,
[๓๐ กันยายน ๒๕๖๔].

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ Books

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. Participation place in rural development: Seeking clarity
through specificity, world development. New York: Cornell University.1980.

Goeldner, C., & Ritchie, J. R. B. Tourism: principles, practices, philosophies 10 th
ed.,Hoboken:Wiley. 2006.

Keith, D., Human behavior at work- human relations and organization behavior.
New York: Planner, 1972.

Reeder, W., Some aspect of the informal social participation of families. New York:
Methuen. 1974.

Vroom, V. H., & Deci, E. L., Management and motivation. New York: Penguen
Book.1970.

Hodgetts, R. M. Organizational Behavior: Theory and Practice. New York: Macmillan
Publishing Company.1991.

ภาคผนวก ก.

หนังสือนำ

ที่ อว. พิเศษ /๒๕๖๔

สาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
217 หมู่ 6 ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก 65000

๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมประชุมสัมมนาพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

เรียน/นมัสการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย (๑) กำหนดการ (๒) แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้บุคคลากรวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช หลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา และหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา ดำเนินการแผนงานวิจัยเรื่อง“การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” และโครงการวิจัยย่อยภายใต้แผนงาน (๑) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” (๒) การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (๓) การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ในงานวิจัยดังกล่าวมีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ ประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการศึกษาวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ ทีมงานนักวิจัยได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในพื้นที่ จึงขอเชิญเข้าร่วมประชุมสัมมนา ในวันจันทร์ ที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนการกุศลวัดตระพังทอง พร้อมกันนี้ทางคณะผู้วิจัยจะเบิกจ่ายค่ายานพาหนะและเบี้ยประชุมให้ตามระเบียบทางราชการ

จึงเรียน/นมัสการ มาเพื่อทราบและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี

(ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล)

หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ ๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน หลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา

โทร. ๐-๕๕๙๙-๕๐๘๕-๖ ต่อ ๒๑๑, ๐๘-๕๖๘๐-๖๘๙๙ อีเมลล์. phuwadet@gmail.com

กำหนดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

แผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ
เครือข่ายประชาชาติในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”

ณ ห้องประชุมโรงเรียนการกุศลวัดตะพังทอง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
วันที่ ๒๒ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.

เวลา ๑๒.๓๐-๑๓.๐๐ น. ลงทะเบียนเข้าร่วมประชุม

เวลา ๑๓.๐๐-๑๓.๓๐ น. ประธานในที่ประชุม พระครูสุมนต์ธรรมธาดา, ผศ.ดร. (ประธานหลักสูตร
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา/นักวิจัยร่วม) นำให้ว้พระ กล่าวเปิดประชุม
-แนะนำทีมงานอาจารย์/นักวิจัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.พระครูสุมนต์ธรรมธาดา, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.(ประธานหลักสูตร
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา/นักวิจัยร่วม)

๒.ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล (อาจารย์/ หัวหน้าโครงการย่อย ๑) เรื่อง “การ

จัดการ

**มรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชาชาติในอุทยาน
ประวัติศาสตร์สุโขทัย”**

๒.รศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ (อาจารย์/หัวหน้าโครงการวิจัยย่อย ๑) เรื่อง
“การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”

๓.อาจารย์เสถียร สระทองให้ (อาจารย์/หัวหน้าโครงการวิจัยย่อย ๓) เรื่อง
“การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม
ร่วมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”

๕.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุทัศน์ อาสนนชัย (อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชา
ภาษาอังกฤษ/นักวิจัยร่วม)

เวลา ๑๓.๓๐-๑๔.๐๐ น. - ประธานในที่ประชุมแนะนำเครือข่ายประชาชาติ ที่เข้าร่วมประชุม

ประกอบด้วยผู้แทนคณะสงฆ์ ผู้แทนหน่วยงานราชการ สถานศึกษา
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด/วัฒนธรรม/อุทยานประวัติศาสตร์/
สำนักศิลปกรที่ ๖/การท่องเที่ยว/เทศบาลเมืองเก่า/อบต.เมืองเก่า ฯลฯ)

ประธานชุมชน ๖ ชุมชน/ผู้ประกอบการ เป็นต้น

- ประธานฯ เสนอข้อหาหรือความเป็นไปได้ต่อการทำ MOU บันทึกข้อตกลงร่วมกันในโอกาสต่อไประหว่างผู้แทนเครือข่ายภาครัฐ คณะสงฆ์ หน่วยงานราชการผู้แทนชุมชน และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา ในการช่วยเหลือด้านองค์ความรู้ และประสานความร่วมมือการจัดการพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าจังหวัด สุโขทัย ด้านศาสนา วัฒนธรรม การท่องเที่ยว ฯลฯ

เวลา ๑๔.๐๐-๑๕.๐๐ น. -ประธาน มอบหมาย ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล (หัวหน้าแผนงานโครงการวิจัย)

ทำหน้าที่ดำเนินการ

-ชี้แจงรายละเอียดโครงการวิจัย สาระสำคัญหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ และประเด็นที่จะขอคำแนะนำ ข้อเสนอแนะแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้แทนคณะสงฆ์ ผู้แทนหน่วยงานราชการ สถานศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนา/วัฒนธรรม/อุทยานประวัติศาสตร์/สำนักศิลปกรที่ ๖/การท่องเที่ยว/เทศบาลเมืองเก่า/อบต.เมืองเก่า ผู้นำชุมชน ๖ ชุมชน/ผู้ประกอบการ ฯลฯ) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประกอบการศึกษาวิจัย

เวลา ๑๕:๐๐ น. ปิดประชุม พระมหาดำรงค์ สนั่นจิตฺโต เจ้าอาวาสวัดตะพังทองนำไห้วพระ

หมายเหตุ. ๑. พิธีกรผู้ดำเนินรายการ รองศาสตราจารย์ ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ

๒. กำหนดการนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

๓. ผู้แทนที่ได้รับหนังสือเชิญเข้าร่วมประชุมเตรียมถ่ายสำเนาบัตรประชาชนเพื่อเป็น

หลักฐานแนบเอกสารเช่นใบสำคัญรับเงิน ค่าเดินทางเข้าร่วมประชุม

ภาคผนวก ข.
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

**แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อการวิจัยเรื่อง
การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐ
ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย**

คำชี้แจง จุดประสงค์ของแบบสัมภาษณ์นี้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลเชิงลึกประกอบการวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐ ประกอบด้วย บุคลากรภาครัฐ คณะสงฆ์ ประชาชนทั่วไป ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และนักวิชาการ แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็นออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ฯ

ตอนที่ ๓ รูปแบบ กระบวนการ และการพัฒนา มรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

ข้อความที่สัมภาษณ์ทุกข้อความไม่มีถูกหรือผิด จะไม่ส่งผลเสียต่อผู้ให้สัมภาษณ์แต่ประการใด คำตอบต่างๆ ที่ได้รับมาจะใช้เป็นส่วนหนึ่งในการตอบปัญหาของงานวิจัยประกอบด้วย

๑. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายภาครัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีรูปแบบการจัดการอย่างไร

๒. การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีแนวทางพัฒนาอย่างไร

๓. การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐมีรูปแบบวิธีการอย่างไร

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดีจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ดร.นุชเดช สินทับศาล

หัวหน้าแผนงานโครงการ

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาปรัชญา

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล.....

อายุ..... เพศ () ชาย () หญิง

สถานภาพ () บุคลากรภาครัฐ () คณะสงฆ์ () นักวิชาการ () ผู้เชี่ยวชาญ
() ผู้นำชุมชน () ประชาชนทั่วไป () ผู้ประกอบการภาคเอกชน

ที่อยู่/หน่วยงานต้นสังกัด.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม ที่โดดเด่นในพื้นที่เช่น กิจกรรม เทศกาล วัฒนธรรม ประเพณี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศาสนสถาน ซากกำแพงคูเมือง มีอะไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

๒. ความสำคัญระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชน เช่น สิ่งปลูกสร้าง ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ศาสนา กิจกรรม เทศกาล ประเพณี กับวิถีการดำเนินชีวิตปัจจุบันมีความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

๓. ปัญหา อุปสรรค และการเสริมสร้างการเรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการพัฒนาต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต กับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมมีอะไรบ้าง?

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ รูปแบบ กระบวนการ และการพัฒนามรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

๔. รูปแบบแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ในฐานะเป็นเครือข่ายประชา รัฐในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ?

.....
.....
.....

๕. กระบวนการสร้างรูปแบบจัดการแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยอย่างไร ?

.....
.....
.....

๖. การพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในทัศนะของท่านควรพัฒนาด้านไหนบ้าง ?

.....
.....
.....

๗. การเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อจัดการมรดกวัฒนธรรมในชุมชนด้านการท่องเที่ยว แบบมีส่วนร่วมในชุมชนคิดว่าควรบริหารจัดการอะไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๘. ทิศทางการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมที่ท่านอยากให้เกิดขึ้นในพื้นที่รอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีอะไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๙. ข้อเสนอแนะอื่นๆ.....

.....

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณท่านที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในครั้งนี้

ภาคผนวก ค.
ภาพประกอบการวิจัย

1. ภาพจัดประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group)
2. ภาพลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก
3. ภาพร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมปฏิบัติกรแบบมีส่วนร่วม

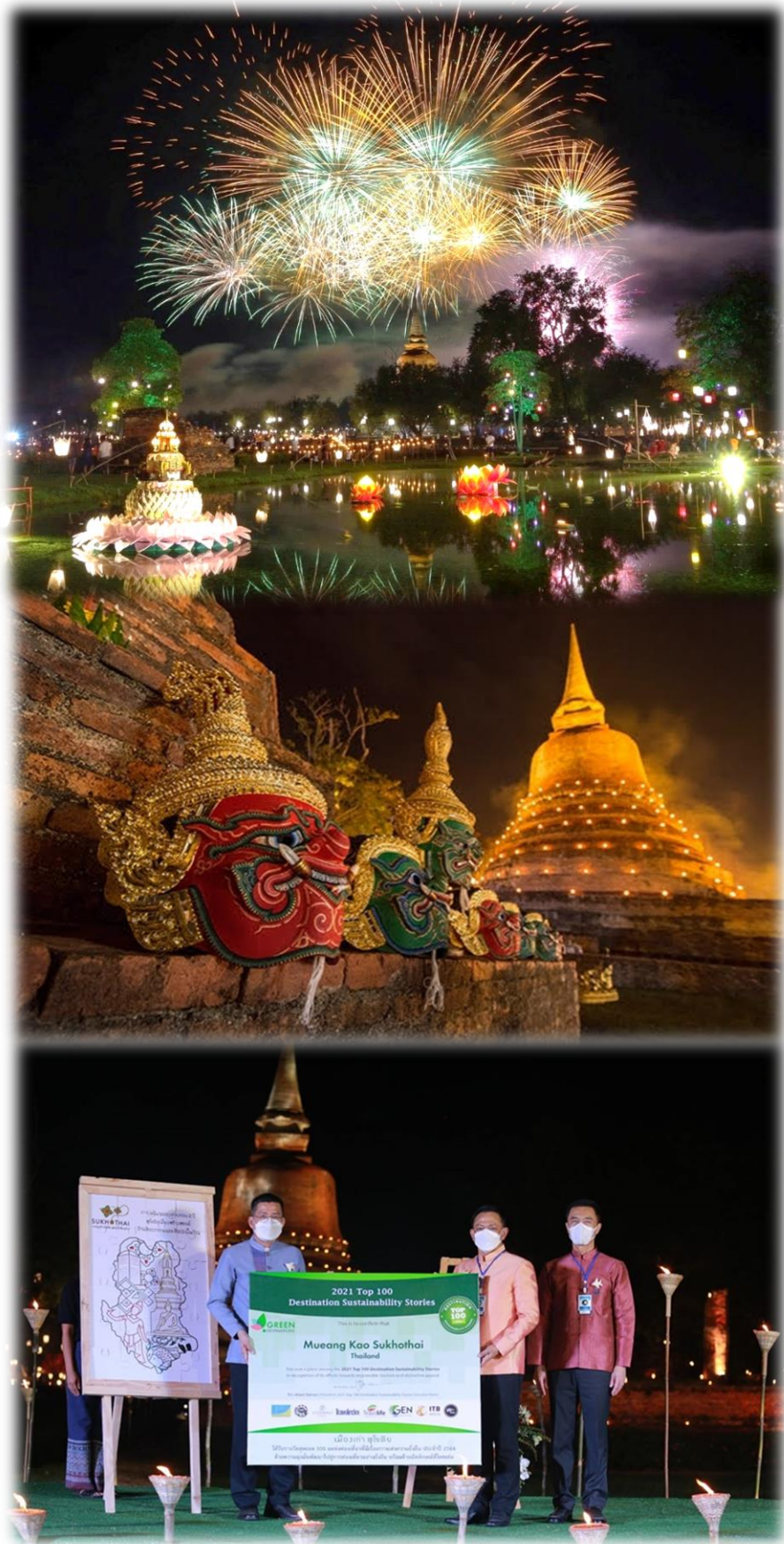

งานประเพณีลอยกระทง เผาเทียน วิถีใหม่ จังหวัดสุโขทัย 2

ภาคผนวก ง.
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก

1. พระครูสังฆรักษ์เกรียงไกร สุภาทโร, เจ้าอาวาสวัดศรีชุม ตำบลเมืองเก่า อำเภอ จังหวัดสุโขทัย
2. พระมหาดำรงค์ สุนุดจิตฺโต เจ้าอาวาสวัดตระพังทอง เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
3. นางธาดา สังข์ทอง ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
4. นายวีระ ฐปทอง ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงาน จังหวัดสุโขทัย
5. นางสาวนุชจรี ผ่องใสศรี ผู้แทนสำนักศิลปากรเขต ๖ จังหวัดสุโขทัย
6. นางสาววิยาภา สมานิช ผู้แทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย
7. นายปองเลิศ เฉลิมสิริโรจน์ ผู้แทนชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย
๘. นางบุญชู สาคี ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย
๙. นายสุทัศน์ เหมลักษณะณีไพโรจน์ นายกเทศมนตรีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๐. นายวิฑูรย์ พรหมเพชร สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๑. นางสาว ณชษา ธวัชรัตนโชติ สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๒. นางสุดาวดี วิริยะพงษ์ อดีตนายกเทศมนตรีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๓. นายชูศักดิ์ เพ็ชรพงษ์ กำนันตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๔. นางกรรณา พุ่มแก้ว ผู้ช่วยกำนันตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๕. นายนิพัฒน์พงศ์ พุ่มมา นักวิชาการอิสระ มัคคุเทศก์ เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๖. นายสมชาย เตือนเพ็ญ นักวิชาการอิสระ มัคคุเทศก์ เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๗. นายพายัพ แสงทอง ผู้แทนสำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้าภาคเหนือตอนล่าง
๑๘. นายวิโรจน์ พุ่มแก้ว ผู้แทนคณะกรรมการชุมชนเมืองเก่า. เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๑๙. นายปฏิรูป สายสินธุ์ ผู้แทนคณะกรรมการชุมชนรามใหญ่ เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

๒๐. นายนายสุพจน์ อ่ำพาศ ผู้แทนคณะกรรมการชุมชนวัดศรีชุม เทศบาลตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๒๑. นายเวรเชษฐ เดลิมพีโรจน์ ผู้แทนคณะกรรมการชุมชนลิไท เทศบาลตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๒๒. นายจำปา พลอยกระจ่าง ผู้แทนคณะกรรมการชุมชนป่ามะม่วง เทศบาลตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๒๓. นางสาวเจนวิศรากร วงศ์อินทร์ ประธานชุมชนบ้านใหม่ตระพังทอง เทศบาล
ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๒๔. นายถาวร พรหมดวง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง
จังหวัดสุโขทัย
๒๕. นางสุกัญญา คำภู หัวหน้า ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน(กศน.) ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๒๖. นายณัฐสุนันท์ แท้วฒนสกุล ครูโรงเรียนอนุบาลการกุศลวัดตระพังทอง ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๒๗. นางหนึ่งฤทัย อยู่มา ครูโรงเรียนอนุบาลการกุศลวัดตระพังทอง ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๒๘. นางสาวมาริษา บุญแมน ครูโรงเรียนอนุบาลการกุศลวัดตระพังทอง ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๒๙. นางสาวชฎานี บุญสุข ครูโรงเรียนอนุบาลการกุศลวัดตระพังทอง ตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
๓๐. ผู้ประกอบการบริการเอกชน เลอชาร์มสุโขทัยรีสอร์ท เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง
จังหวัดสุโขทัย

ภาคผนวก จ.
หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๑๘๗

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๔

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ดร.ภูวเดช สันทับศาล / นักวิจัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชนในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเจริญพรามาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๑๘๗/๒๕๖๔

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่าย
ประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
(The Development of a Cooperative Cultural Management Model
of the Civil State Network in Sukhothai Historical Park)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800764014

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

ผู้วิจัยหลัก: ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๔

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๔

หมายเลขใบรับรอง: ว.๑๘๗/๒๕๖๔

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๔

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๕

ภาคผนวก ฉ.

หนังสือรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สท.๐๑

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูรัตนสุตาภรณ์, ผศ.ดร. ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่ ๒๑๘ หมู่ ๖ ตำบลวังพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๕ ๙๘๕๐๘๕-๘๖ โทรสาร ๐๕๕ ๙๘๕๐๘๕-๘๗

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐใน
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล และคณะ
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕ จนถึง ๑ มีนาคม ๒๕๗๐ ซึ่งการ
นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

-ใช้ประยุกต์บูรณาการเชิงวิชาการ ประกอบการเรียนการสอนหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
จำนวน ๘ รายวิชา ๑) ปรัชญาศาสนา ๒) พุทธปรัชญา ๓) ญาณวิทยา ๔) สุนทรียศาสตร์ ๕) ปรัชญาวิเคราะห์
๕) สัมมนาปรัชญาและศาสนา ๖) ประวัติพระพุทธศาสนา ๗) เทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ พระครูรัตนสุตาภรณ์, ผศ.ดร.

ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สฟ.๐๙

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูศรีธรรมานสิริ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดราชธานี

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดราชธานี

ที่อยู่ เลขที่ ๓๔ ถนนราชธานี ตำบลธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ๖๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๙ ๕๑๒๖ ๖๕๖๖ โทรสาร

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐใน
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ
ดร.ภูเดช สิ้นทับศาล และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕ จนถึง ๑ มีนาคม ๒๕๗๐ ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

-สามารถประยุกต์องค์ความรู้จากการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมบูรณาการกับความรู้ในพระพุทธศาสนา
-ได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๑) รูปแบบการจัดการ ๒) พัฒนากิจกรรม ๓) เสริมสร้างเครือข่าย
การพัฒนา รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชารัฐ

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูศรีธรรมานสิริ)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดราชธานี

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.09

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2565

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระมหาดำรงค์ สุนตจิตโต ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดตระพังทอง

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดตระพังทอง

ที่อยู่ 164 หมู่ 3 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย 64200

โทรศัพท์ 055 697 364 โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐใน
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.ภูเดช สันทับศาล และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2565 จนถึง 1 มีนาคม 2570 ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

สามารถประยุกต์องค์ความรู้ด้านการพัฒนาแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมบูรณาการ โดยวัดได้ใช้

ประโยชน์กับการจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

- วัดได้ดำเนินการสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ พระมหาดำรงค์ สุนตจิตโต

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดตระพังทอง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๙

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัยงานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายเจริญพงษ์ ชูเดช ตำแหน่ง (รท.) ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์

ชื่อหน่วยงาน/องค์การ/ชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ที่อยู่ ๔๙๙/๑๓ หมู่ ๑๒ เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ๖๕๑๑๑

โทรศัพท์ ๐๕๕ ๕๖๙ ๗๒๕๑ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐใน
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ

ดร.ภาวเดช สีนทับศาล และคณะ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕ จนถึง ๑ มีนาคม ๒๕๗๑ ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

-สามารถประยุกต์องค์ความรู้รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมบูรณาการใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย

-ได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๑)รูปแบบการจัดการ ๒)พัฒนากิจกรรม ๓)เสริมสร้างเครือข่าย

การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายเจริญพงษ์ ชูเดช)

ตำแหน่ง (รท./ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย)

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๙

แบบ สท.๐๑

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายสาร นุชสี นว ๑๙๘๖ ตำแหน่ง นักโบราณคดีชำนาญการ

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สำนักศิลปกรที่ ๖ สุโขทัย

ที่อยู่ ๒๑๖ หมู่ ๓ ถนนเมืองเก่า-ดอนโก ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ๖๔๒๑๐

โทรศัพท์ ๐๕๕ ๖๕๗ ๓๖๔ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชนใน
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ

ดร.กวเดช สันทันศาล และคณะ

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธรักษา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕ จนถึง ๑ มีนาคม ๒๕๗๐ ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

-สามารถประยุกต์องค์ความรู้ด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมบูรณาการใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย

-ได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๑)ศึกษาการจัดการ ๒)วิเคราะห์กระบวนการ ๓)พัฒนารูปแบบ

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชน(คณะสงฆ์ วัด ชุมชน หน่วยงานราชการ)

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ นายสาร นุชสี นว ๑๙๘๖

(นางสาวนุชสี-สองใต้ศรี)

ตำแหน่ง นักโบราณคดีชำนาญการ

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๑

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นางสาวนิชาภา สมพันธ์ ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย

ที่อยู่ ตำบลบ้านกล้วย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ๖๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๕ ๖๑๕ ๕๕๘

โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐใน
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาแบบแผนการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕ จนถึง ๑ มีนาคม ๒๕๗๑ ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

-สามารถประยุกต์องค์ความรู้ด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมบูรณาการใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย

-ได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๑) รูปแบบการจัดการ ๒) พัฒนากิจกรรม ๓) เสริมสร้างเครือข่าย

การพัฒนาแบบแผนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นางสาวนิชาภา สมพันธ์)

ตำแหน่ง

นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท. 09

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นางสาวณธชา ธวัชรรัตนโชติ ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน เทศบาลตำบลเมืองเก่า

ที่อยู่ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย 64200

โทรศัพท์ 055 697 322 โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐใน
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.ภูวเดช สันทับศาล และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาแบบแผนการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๕ จนถึง ๑ มีนาคม ๒๕๕๖ ซึ่งการ

นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

-สามารถประยุกต์องค์ความรู้ด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมบูรณาการใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย
-ได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๑) รูปแบบการจัดการ ๒) พัฒนากิจกรรม ๓) เสริมสร้างเครือข่าย
การพัฒนาแบบแผนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐ

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นางสาวณธชา ธวัชรรัตนโชติ)

ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ
เทศบาลตำบลเมืองเก่า

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ประวัติผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) : ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : Dr.Phuwadet Sintabsan

วุฒิการศึกษา : นธ.เอก, ป.ธ๑-๒,ปริญญาตรี (๒๕๔๗), พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาโท (๒๕๕๒), ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.), สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปริญญาเอก,(๒๕๖๑),พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.), สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์/เลขานุการประจำสาขาวิชา ปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช เลขที่ ๒๑๗ หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ ๖๕๐๐๐

ที่อยู่ปัจจุบัน : ๙/๒๓ หมู่ ๖ พิษณุชัยปาร์ค ซอย ๕ ตำบลวังพิกูล อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๑๓๐
โทรศัพท์. ๐๘-๕๖๘๐-๖๘๙๙
E-mail : phuwadet@gmail.com

ผลงานวิจัย :

ที่	ชื่อเรื่องวิจัย	ปม.	หน้าที่รับผิดชอบ
๑	แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๕๕๗	ผู้ร่วมวิจัย
๒	พระเครื่อง : แนวคิด ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางวัฒนธรรม	๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
๓	ญาณวิทยา : แนวคิดและหลักการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเซียลมีเดีย	๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
๔	การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ตามแนวพุทธของวัดในจังหวัดพิษณุโลก	๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย

๕	วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลัก พระพุทธศาสนา	๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
๖	การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรูป ชินราช	๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
๗	คุณค่าความเป็นมนุษย์ : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักพุทธ ปรัชญาและหลักสิทธิมนุษยชน	๒๕๖๐	หัวหน้า โครงการวิจัย
๘	ศึกษาวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติในสติปัฏฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ ผู้สูงอายุ	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
๙	ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและการพัฒนาตัวเองตามหลักมงคลสูตร ที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วง	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
๑๐	พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑	๒๕๖๑	หัวหน้า โครงการวิจัย
๑๑	สติปัฏฐานกับการป้องกันภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
๑๒	ศึกษาวิธีการป้องกันการกระทำอัตวินิบาตกรรมของเยาวชน	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
๑๓	การพัฒนาารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ของเครือข่ายประชารัฐในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	๒๕๖๔	หัวหน้า แผนงานวิจัย
๑๔	การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเครือข่ายประชารัฐในอุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย	๒๕๖๔	หัวหน้า โครงการวิจัย

ผลงานวิชาการ

ก. บทความวิจัย

พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร.,พ.อ.ดร.เกื้อ ชัยภูมิ,ภูวเดช สิ้นทับศาล, “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตาม
หลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท”, บทความวิจัย, วารสารสันติศึกษาปริทัศน์,
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร.,พระครูสุเมธธรรมธาดา,ภูวเดช สิ้นทับศาล “พระเครื่อง : แนวคิด
ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางวัฒนธรรม”, บทความวิจัย, วารสารงานวัน
วิสาขบูชาโลกประจำปีพุทธศักราช,๒๕๕๙, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ภวเดช สิ้นทับศาล, ปญญา นามสง่า, ชัยรัตน์ ทองสุข, พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญญา, “วิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรชินราช”, บทความวิจัย. งานประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๑. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญญา, ภวเดช สิ้นทับศาล, ชัยรัตน์ ทองสุข, “ญาณวิทยา : แนวคิดและหลักการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเชียลมีเดีย”, บทความวิจัย, งานประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๔. วิทยาเขตขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระครูสุเมธธรรมธาดา, ดร., พ.อ. เกื้อ ชัยภูมิ, ภวเดช สิ้นทับศาล, “การจัดการกองทุนสวัสดิการกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ตามแนวพุทธของวัดในจังหวัดพิษณุโลก”, บทความวิจัย, งานประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๑. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ภวเดช สิ้นทับศาล, ผศ. ปญญา นามสง่า, พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญญา ชัยรัตน์ ทองสุข, ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล, “คุณค่าความเป็นมนุษย์ : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาและหลักสิทธิมนุษยชน”. บทความวิจัย. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญญา, ผศ. ปญญา นามสง่า, พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, ชัยรัตน์ ทองสุข, ภวเดช สิ้นทับศาล, “ศึกษาวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติในสติปัฏฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ”, บทความวิจัย. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล, พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร.ภวเดช สิ้นทับศาล, “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและการพัฒนาตัวเองตามหลักมงคลสูตรที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วง”, บทความวิจัย. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ผศ. ปญญา นามสง่า, พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, ดร.ภวเดช สิ้นทับศาล, “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา”, บทความวิจัย. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล, พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร.,**ดร.ภูวเดช สีนทับศาล**, “**ศึกษาวิธีการ
ป้องกันการกระทำอัตวินิบาตกรรมของเยาวชน**”, บทความวิจัย.งานประชุม
วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ .วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๖๒.

Phuwadet Sintabsan, Sutas Arsanachai, Phra Santas Kamphirapanyo. BUDDHIST
ETHICS: THE CONCEPTS AND PRINCIPLES TO STRENGTHEN OF
STRONG FAMILY AND SOCIAL THAILAND IN THE 21 st CENTURY. ASIA
PACIFIC JOURNAL OF RELIGIONS AND CULTURES (AJRC) NUMBER 2
VOLUME 4 JULY – DECEMBER 2020 , Buddhapanya Sri Thawarawadee
Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University ISSN : 2586-
9019

ข. บทความวิชาการ

ดร.ภูวเดช สีนทับศาล, ผศ.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ,พระมหาปณิธาน สุเมโธ,“**หลักการและแนวคิด
เกี่ยวกับพุทธญาณวิทยา**”. บทความวิชาการ.งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒.
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑

ดร.ภูวเดช สีนทับศาล, ผศ.ดร.ปัญญา นามสง่า, ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, “**ปรัชญาแนวคิด
การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ ๔.๐**”. บทความวิชาการ.ประชุมวิชา
การระดับชาติครั้งที่ ๑. วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑

ดร.ภูวเดช สีนทับศาล, ผศ.ดร.ปัญญา นามสง่า, ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ. **ปรัชญาแนวคิดการ
พัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ ๔.๐** ,บทความวิชาการ,ประชุม
วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี., ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑

Asst. Prof. Sutas Arsanachai, Dr. Phuwadet Sintabsan. A STUDY OF USING IN
ENGLISH TERMINOLOGY TO EXPLAIN THE IMPORTANT PLACES OF
BUDDHISM. ASIA PACIFIC JOURNAL OF RELIGIONS AND CULTURES
(AJRC) NUMBER 2 VOLUME 4 JULY–DECEMBER 2020, Buddhapanya Sri
Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
ISSN : 2586-9019

Phra Santas Sinsombat, Dr. Phuwadet Sintabsan, Mr.Chraphot Khwankhong . The
 Ratanasuta : The Chanting to Exorcise Covid-19. ASIA PACIFIC JOURNAL
 OF RELIGIONS AND CULTURES (AJRC) NUMBER 2 VOLUME 5 JULY-
 DECEMBER 2021, Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,
 Mahachulalongkornrajavidyalaya University ISSN : 2586-9019

รศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ, ดร.ภูวเดช สีนทับศาล, ทรรศนะเรื่องความต้องการตามทฤษฎี
 เมอร์เรย์กับความต้องการในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท. เผยแพร่ในการ
 ประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ “พุทธศาสนาและปรัชญา : แนวคิด มุมมอง สังคม
 ยุคหลังโควิด ๑๙”, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔.

ผศ.สุทัศน์ อาสนาชัย, ดร.ภูวเดช สีนทับศาล, วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในประเทศลุ่มแม่น้ำ
 น้ำโขง. เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
 วิทยาลัย, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๔

ดร.ภูวเดช สีนทับศาล, ผศ.สุทัศน์ อาสนาชัย, มโนทัศน์ปรัชญาศาสนาเรื่องความรับผิดชอบ
 ต่อสังคมในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด ๑๙. การประชุมวิชาการสหวิทยาการ
 พุทธรัฐศาสตร์ ระดับชาติครั้งที่ ๑ “พุทธรัฐศาสตร์สู่การพัฒนาสังคมโลกยุคใหม่หลัง
 โควิด-๑๙”, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๔

ผศ.สุทัศน์ อาสนาชัย, ดร.ภูวเดช สีนทับศาล. สำนวนไทยกับฝรั่ง : สัญญาสื่อภาษาเชิง
 วัฒนธรรม.การประชุมวิชาการสหวิทยาการพุทธรัฐศาสตร์ ระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พุทธ
 รัฐศาสตร์สู่การพัฒนาสังคมโลกยุคใหม่หลังโควิด-๑๙”, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
 วิทยาลัย. ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๔

หนังสือ/เอกสารประกอบการสอน

ภูวเดช สีนทับศาล . **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช : มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐. (ISBN.978-616-466-159-0)

ภูวเดช สีนทับศาล . **พุทธจริยศาสตร์**. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑. (ถ่ายสำเนาเย็บเล่มประกอบการสอน)

ภูวเดช สีนทับศาล . **ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง**. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช : มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒. (ถ่ายสำเนาเย็บเล่มประกอบการสอน)

ภูวเดช สีนทับศาล . **ปรัชญาเปรียบเทียบ**. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓. (ถ่ายสำเนาเย็บเล่มประกอบการสอน)

ประวัติผู้วิจัย

๒. นักวิจัยร่วม

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) : พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (จันทาโก/พานิช) ,ดร.

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : PhrakruPaladSuwatbuddhaguna (Jantapho/Panich)

วุฒิการศึกษา : เปรียญธรรม ๗ ประโยค(๒๕๓๙)

ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา ศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๔)

ปริญญาโทพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชา ปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๖)

ปริญญาโทพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชา ปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๖๔)

ตำแหน่งปัจจุบัน

: อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย เลข ๒๑๗ หมู่ที่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง

จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ ๖๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๕๒๘๗๒๔๕-๖ โทรสาร ๐๕๕๒๘๗๕๕๙

ที่อยู่ปัจจุบัน

: วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม แขวงดุสิต เขตดุสิต

จังหวัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์. ๐๘-๗๘๑๓-๙๖๕๑

E-mail: yaipoothon@gmail.com

ผลงานวิจัย :

ที่	ชื่อเรื่องวิจัย	ปม.	หน้าที่รับผิดชอบ
๑	การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรูปชินราช	๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
๒	คุณค่าความเป็นมนุษย์ : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาและหลักสิทธิมนุษยชน	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
๓	ศึกษาวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติในสติปัญญาฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย

๔	พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
๕	สติปัญญาฐานกับการป้องกันภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย

ผลงานวิชาการ

ก. บทความวิจัย

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล **พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ** พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา ฌศ.ปัญญา นามสง่า ชัยรัตน์ ทองสุข ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล. **คุณค่าความเป็นมนุษย์ : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาและหลักสิทธิมนุษยชน.** ๒๕๖๐, เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0” ประจำปี ๒๕๖๐ (CRCI – 2017) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ

ฌศ.ดร.ปัญญา นามสง่า **พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ** ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล, **วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา.** เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ISBN : 978-616-300-554-0

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล **พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ** พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา ฌศ.ปัญญา นามสง่า ชัยรัตน์ ทองสุข. **พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.** เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ “ต้นทูนอารยธรรม ตามรอยวิถีครูบา และเส้นทางบุคคลสำคัญของโลก” วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน.

ข. บทความวิชาการ

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ. ญาณวิทยา : มรรคาแห่งการรู้. เผยแพร่ใน วารสาร มจร พุทธชินราชปริทรรศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ISSN : 2539 – 6382

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ. **จริยศาสตร์ : ความสันติในสังคม.** เผยแพร่ใน วารสารบัณฑิตศึกษา
ปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ISSN : 2408 – 2457

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ. **วิญญานในพุทธปรัชญาเถรวาท.** เผยแพร่ใน วารสาร มจร พุทธชิน
ราชปริทรรศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๐ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
ISSN : 2539 – 6382

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ. **กระบวนการเรียนรู้ : มรรคาแห่งการรู้.** ๒๕๖๐, เผยแพร่ในการการ
ประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนา
จิตใจและสังคมยุคไทยแลนด์ 4.0” ประจำปี ๒๕๖๐ (CRCI – 2017) มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ ชัยรัตน์ ทองสุข และดอนลาร์ เสนา. **ไตรลักษณ์ : หลักการแห่งความ
จริง.** ๒๕๖๑, เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ “คุณภาพอุดมศึกษา
ไทยในยุค THAILAND 4.0” วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ. **ความงามแห่งพระพุทธรชินราช.** เผยแพร่ใน วารสาร มจร พุทธชิน
ราชปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๑ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
ISSN : 2539 – 6382

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ. **จริยศาสตร์หลักการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม.** เผยแพร่ใน
วารสาร มจร พุทธชินราชปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๑
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ISSN : 2539 – 6382

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ และชัยรัตน์ ทองสุข. **ยุค ๔.๐ ความจริงไม่เปลี่ยนแปลง.** ๒๕๖๑,
เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พุทธปัญญากับทศวรรษแห่งการ
พัฒนาที่ยั่งยืน”มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญา
ศรีทวารวดี.

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ ดร.ดอนลาร์ เสนา ชัยรัตน์ ทองสุข. **ปัญญาในมิติพุทธปรัชญา.**
เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ “ต้นทุนอารยธรรม ตามรอยวิถี
ครูบา และเส้นทางบุคคลสำคัญของโลก” วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๒ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน.

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ ชัยรัตน์ ทองสุข ศิริวิรางค์ สังสทชาติ สุวิน ทองปั้น และจรัส ลีกา.

พุทธจริยศาสตร์เพื่อความสุขในสังคม. เผยแพร่ใน วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน เมษายน – มิถุนายน ๒๕๖๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ISSN 2539-6757.

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (ประมวน) ชัยรัตน์ ทองสุข. **ความจริงแห่งความเป็นจริง : ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก,** เผยแพร่ใน วารสาร มจร พุทธชินราชปริทรรศน์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๒ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ISSN : 2539 – 6382

Phrakrupalad Suwatbuddhaguna Jantapho (Pramuan Phanich). **Wisdom in Buddhist Philosophy.** ASIA PACIFIC JOURNAL OF RELIGIONS AND CULTURES (AJRC) NUMBER 2 VOLUME 4 JULY – DECEMBER 2020 Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. Mahachulalongkornrajavidyalaya University ISSN : 2586 – 9019.

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ. **วิญญานในพุทธปรัชญา.** เผยแพร่ใน วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม – มีนาคม ๒๕๖๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ISSN 2539-6757

ประวัติผู้วิจัย

๓. นักวิจัยร่วม

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) : พระสันต์ทัศน์ คมภิธรปญฺโญ

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : PhraSantaskamprelapunyo (Sinsombut)

วุฒิการศึกษา : เปรียญธรรม ๑-๒ ประโยค, นธ.เอก

: พธ.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

: พธ.ม. (วิปัสสนาภาวนา) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

: อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง

จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๕๒๘๗๒๔๕-๖

โทรสาร ๐๕๕๒๘๗๕๕๙

ที่อยู่ปัจจุบัน

: วัดจันทร์ตะวันออก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๖๕๐๐๐ โทรศัพท์. ๐๙-๔๗๕๔-๓๓๒๖

E-mail: santas@outlook.com

ผลงานวิจัย

ที่	ชื่อเรื่องวิจัย	ปมม.	หน้าที่รับผิดชอบ
๑	ญาณวิทยา : แนวคิดและหลักการสร้างความรู้ของเยาวชนใน โซเซียลมีเดีย	๒๕๕๘	หัวหน้า โครงการวิจัย
๒	คุณค่าความเป็นมนุษย์ : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักพุทธ ปรัชญาและหลักสิทธิมนุษยชน	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
๓	ศึกษาวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติในสติปัฏฐานเพื่อเสริมสร้างสุข ภาวะ ผู้สูงอายุ	๒๕๖๐	หัวหน้า โครงการวิจัย
๔	พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
๕	สติปัฏฐานกับการป้องกันภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ	๒๕๖๑	หัวหน้า โครงการวิจัย

๖	การพัฒนาหน้าปกอภินามัยผ้ามีสลินจีวรโดยใช้วัสดุตัวกระชับ ใบหน้าที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติศาสนกิจ	๒๕๖๓	หัวหน้า โครงการวิจัย
---	--	------	-------------------------

ผลงานวิชาการ

ก. บทความวิจัย

พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา (สินสมบัติ) ชัยรัตน์ ทองสุข ภูวเดช สีนทับศาล. **ญาณวิทยา :**

แนวคิดและหลักการสร้างความรู้ของเยาวชนในโซเซียลมีเดีย. เผยแพร่ในงาน
ประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๔ และนานาชาติครั้งที่ ๒
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๐

ดร.ภูวเดช สีนทับศาล พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ **พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา ผศ.ปัญญา**

นามสง่า ชัยรัตน์ ทองสุข ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล. **คุณค่าความเป็นมนุษย์ :**

แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาและหลักสิทธิมนุษยชน. เผยแพร่ใน
การประชุมวิชาการระดับชาติ, ครั้งที่ ๑ ประจำปี ๒๕๖๐ (CRCI – 2017) มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ, กันยายน ๒๕๖๐,

พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา (สินสมบัติ) ชัยรัตน์ ทองสุข ภูวเดช สีนทับศาล. ศึกษาวิเคราะห์

วิธีการปฏิบัติในสติปัฏฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ. เผยแพร่ในการ
ประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ ประจำปี ๒๕๖๐ (CRCI – 2017) มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ, กันยายน ๒๕๖๐

พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา (สินสมบัติ) นายจิรพจน์ ขวัญคง และนายชัยรัตน์ ทองสุข.

สติปัฏฐานกับการป้องกันภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ. เผยแพร่ในการประชุม
วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบพวิ
ศึกษาพุทธโฆส นครปฐม (ISBN 978-616-300-415-4), ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒

ดร.ภูวเดช สีนทับศาล พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ **พระสันต์ทัศน์ คมภีรปัญญา ผศ.ปัญญา**

นามสง่า ชัยรัตน์ ทองสุข. **พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความ
เข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.** เผยแพร่ในการประชุม
วิชาการระดับชาติ, ครั้งที่ ๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ลำพูน, ๗ เมษายน ๒๕๖๒

Phuwadet Sintabsan Sutas Arsanachai Phra Santas Kamphirapanyo. BUDDHIST ETHICS : THE CONCEPTS AND PRINCIPLES TO STRENGTHEN OF STRONG FAMILY AND SOCIAL THAILAND IN THE 21st CENTURY. ASIA PACIFIC JOURNAL OF RELIGIONS AND CULTURES (AJRC) NUMBER 2 VOLUME 4 JULY – DECEMBER 2020 Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University ISSN : 2586 – 9019

ข. บทความวิชาการ

พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญโญ. กายภาวนา : แนวทางบริหารกายของบุคลากรในที่ทำงาน.

เผยแพร่ใน วารสาร มจร พุทธชินราชปริทรรศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ISSN : 2539 – 6382

พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญโญ (สินสมบัติ). เข้มทิศพุทธนวัตกรรม : ทิศทางนวัตกรรมการ

ในมุมมองพุทธศาสนา. เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติครั้งที่ ๙ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ ปี ๒๕๖๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญโญ (สินสมบัติ) พระมหาสุรเดช สุรเทศลี (คุ่มสา). พระพุทธศาสนา

กับสาธารณสุขในสังคมไทยยุค ๔.๐. ๒๕๖๑, เผยแพร่ใน วารสาร มจร พุทธชินราชปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๑ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ISSN : 2539 – 6382

พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญโญ (สินสมบัติ). พุทธศาสตร์การวิจัยสู่นวัตกรรมการยุค 4.0. เผยแพร่

ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พุทธปัญญากับทศวรรษแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน” ปี ๒๕๖๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี.

นายชัยวัฒน์ ทองสุข **พระสันต์ทัศน์ คมภิโรปญโญ (สินสมบัติ). พุทธปรัชญาท้องถิ่น : ผ้าป่า**

ชลอมประเพณีชุมชนวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑๙ – ๒๐ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พระสันต์ทัศน์ คมภิธรปญฺโญ และชัชวรัตน์ ทองสุข. พุทธศาสนากับนวัตกรรมและการวิจัย.

เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๗ วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔ วิทยาลัย
สงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Phra Santas Sinsombat, Dr. Phuwadet Sintabsan, Mr.Chraphot Khwankhong . **The
Ratanasuta : The Chanting to Exorcise Covid-19. ASIA PACIFIC JOURNAL
OF RELIGIONS AND CULTURES (AJRC) NUMBER 2 VOLUME 5 JULY-
DECEMBER 2021, Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University ISSN : 2586-9019**

หนังสือ/เอกสารประกอบการสอน

พระสันต์ทัศน์ คมภิธรปญฺโญ (สินสมบัติ). **ธรรมะภาคปฏิบัติ ๑. พิชญโลก** : โรงพิมพ์โพธิ์สพริ้นติ้ง,
๒๕๖๑.

พระสันต์ทัศน์ คมภิธรปญฺโญ (สินสมบัติ). **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิชญโลก : โรงพิมพ์โพธิ์สพริ้นติ้ง,
๒๕๖๒.

ประวัติผู้วิจัย

๔. นักวิจัยร่วม

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาไทย) : รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาอังกฤษ) : Assist.Professor.Dr. Panya Namsanga

วุฒิการศึกษา : เปรียญธรรม ๔ ประโยค (๒๕๓๖)

ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ.) สาขาวิชา ศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๑)

ปริญญาโท Master of Arts (M.A.) สาขาวิชา Philosophy
University of Madras (๒๐๐๑)

ปริญญาเอก (๒๕๖๐) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

: รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร, รักษาการประธานหลักสูตร

สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

๖๕๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๕๒๘๗๒๔๕-๖ โทรสาร ๐๕๕๒๘๗๕๕๙

ที่อยู่ปัจจุบัน

: ๖๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลอรัญญิก อำเภอเมือง จังหวัด

พิษณุโลก ๖๕๐๐๐ โทรศัพท์. ๐๘ - ๑๗๐๗ - ๓๒๐๒

E-mail.Panya_MCU@hotmail.co.th

ผลงานวิจัย

ที่	ชื่อเรื่องวิจัย	ปม.	หน้าที่ รับผิดชอบ
๑	วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลัก พระพุทธศาสนา	๒๕๕๙	หัวหน้า โครงการวิจัย
๒	การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรชินราช	๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
๓	คุณค่าความเป็นมนุษย์ : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักพุทธ ปรัชญาและหลักสิทธิมนุษยชน	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
๔	ศึกษาวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติในสติปัฏฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ ผู้สูงอายุ	๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย

๕	พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
๖	สติปัญญาฐานกับการป้องกันภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ	๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
๗	การพัฒนาหน้ากากอนามัยผ้ามีสลิโนจีวอร์โดยใช้วัสดุตัวกระตุ้นไบโพลิเมอร์ที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติศาสนกิจ	๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย

ผลงานวิชาการ

ก. บทความวิจัย

ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีภูลกิจ ผศ.ปัญญา นามสง่า นายเสถียร สระทองให้. การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของป่ากับหลักพุทธธรรมในทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท.

เผยแพร่ใน วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ISSN : 2408 – 2457

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ พระสันต์ทัศน์ คมกวีรปัญญา ผศ.ปัญญา นามสง่า ชัยรัตน์ ทองสุข ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล. คุณค่าความเป็นมนุษย์ : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาและหลักสิทธิมนุษยชน. ๒๕๖๐, เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ (CRCI – 2017) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ, ๒๕๖๐

ผศ.ดร.ปัญญา นามสง่า พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล. วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา. เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ISBN : 978-616-300-554-0, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ พระสันต์ทัศน์ คมกวีรปัญญา ผศ.ปัญญา นามสง่า ชัยรัตน์ ทองสุข. พุทธจริยศาสตร์ : แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕, วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๗ เมษายน ๒๕๖๒

ข. บทความวิชาการ

ปัญญา นามสง่า. **มนุษย์ในทศวรรษปรัชญาและพุทธปรัชญา**. ๒๕๖๐, เผยแพร่ใน วารสาร มจร พุทธชินราชปริทรรศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๐ วิทยาลัยสงฆ์ พุทธชินราช ISSN : 2539 – 6382.

ภูเดชา สันทันศาล ปัญญา นามสง่า ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ. **ปรัชญาแนวคิดการพัฒนาสังคม อย่างยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0**. เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ “พุทธปัญญากับทศวรรษแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี, ๒๕๖๔

ปัญญา นามสง่า. **พระพุทธรูป (บำรุง ฐานุตโตโร) กับวิถีชีวิตชุมชนพุทธเกษตร**. เผยแพร่ในวารสาร มจร พุทธชินราชปริทรรศน์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๒ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ISSN : 2539 – 6382

๘. หนังสือ/เอกสารประกอบการสอน

ปัญญา นามสง่า, ผศ.ดร. **ศาสนาทั่วไป**. พิษณุโลก : พี.เค.ดีไซท์, ๒๕๖๑.

ปัญญา นามสง่า, ผศ.ดร. **ปรัชญาไทย**. พิษณุโลก : ไฟกัสปริ้นติ้ง, ๒๕๖๑.

ปัญญา นามสง่า, ผศ.ดร. **ปรัชญาการศึกษา**. พิษณุโลก : ไฟกัสปริ้นติ้ง, ๒๕๖๑.

ปัญญา นามสง่า, ผศ.ดร. **พุทธปรัชญากับการบริหารจัดการ**. พิษณุโลก : ไฟกัสปริ้นติ้ง, ๒๕๖๑